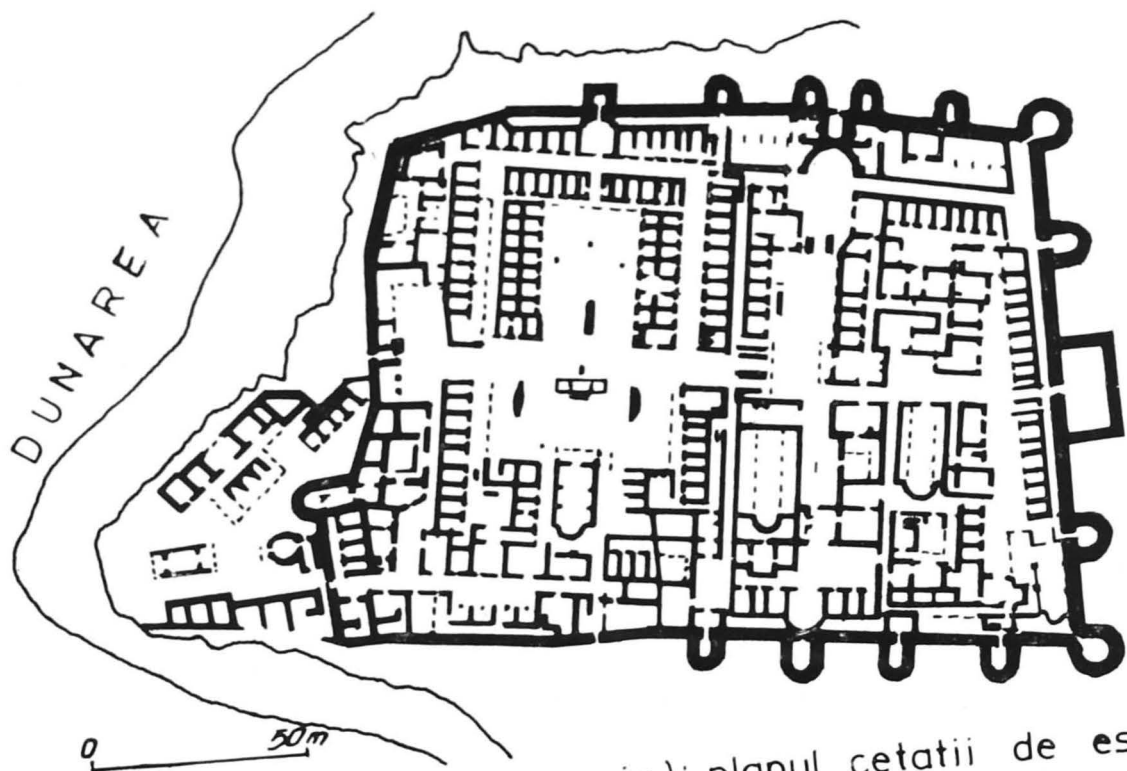
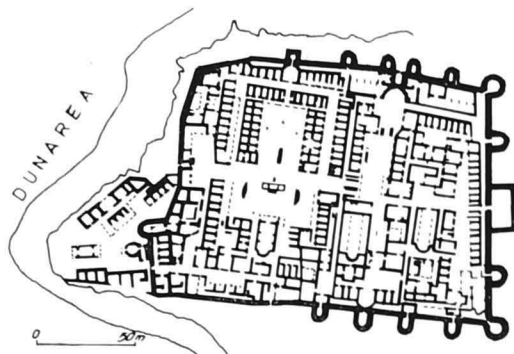

ŞANTIERUL ARHEOLOGIC TROESMIS

TROESMIS (Iglita, com. Turcoaia): planul cetatii de est

TRUESMIS (Iglita, com. Turcoiaia): planul cetatii de est

SĂPĂTURILE DE SALVARE DE LA TROESMIS — 1977

— Raport preliminar —

GAVRILĂ SIMION

Un scurt istoric al cercetărilor arheologice care s-au întreprins asupra acestui important centru de la Dunărea de Jos se pare că se cere și de această dată, cu toate că asemenea informări s-au făcut ori de câte ori s-a ivit prilejul. În acest sens, ultimele două studii care s-au publicat în 1971 de Al. S. Ștefan¹ și în 1972 de Emilia Doruțiu-Boilă² au urmărit ca prin comentarii și note explicative³ să dea cele mai complete informații asupra cercetărilor ce s-au realizat la Troesmis. Din nefericire, nici lucrările autorilor amintiți n-au reușit și nici noi nu vom putea să prezentăm o situație documentară arheologică cu planurile obiectivelor descoperite. Acest lucru se datorește în primul rând faptului că primele săpături arheologice s-au făcut de către misiuni științifice străine într-o perioadă când Dobrogea se afla încă sub stăpînirea otomană, ducînd astfel la imposibilitatea ca acum, la mai bine de un secol de la acele intervenții, să putem consulta totalitatea rapoartelor cu rezultatele ce s-au obținut prin acele cercetări. Referitor la istoricul primelor intervenții arheologice, este meritul lui Gr. Tocilescu că la studiile sale epigrafice despre Troesmis din 1882, reeditate în 1883⁴, ca și la cele din 1902⁵ a făcut și un scurt istoric asupra începuturilor cercetărilor întreprinse pînă la el. Acestea au rămas pentru noi singurele informații referitoare la distrugerea monumentului după organizarea carierei de granit de către ind. Désiré More⁶ la 1861.

Exploatarea pietrei s-a extins și în afara carierei, vizînd în primul rând zidurile castrului de est de la Troesmis. Demantelarea zidurilor ce avea să se producă cu repeziune a dus la descoperirea multor inscripții și drept urmare la nașterea curiozității pentru unii inițiați, a interesului și în mod implicit la organizarea intervențiilor arheologice. Seria campaniilor de această natură a fost inaugurată în 1864 de Engelhardt⁷, comisar francez de la Comisia Europeană a Dunării care își avea reședința la Galați. Cele patru inscripții descoperite de el în această primă intervenție arheologică au fost făcute cunoscute Academiei franceze unde Léon Renier le-a studiat și le-a dat publicității⁸. În același an (1864) învățatul german Th. Mommsen primea și el la Berlin alte patru copii după alte inscripții de la Troesmis⁹ trimise de Blücher — vice-consulul german de la Galați iar în 1865 L. Renier avea să prezinte Academiei franceze un al doilea raport¹⁰ referitor la alte 16 inscripții trimise de Engelhardt¹¹.

Încă de la primele rapoarte asupra documentelor epigrafice descoperite aici, vestea despre importanța cetății Troesmis s-a răspândit cu repeziciune în lumea oamenilor de știință din toată Europa, dar odată cu dislocarea și înstrăinarea inscripțiilor avea să dispară pentru totdeauna și turnurile și zidurile din exterior și din interior care, după propria expresie a savantului român — Gr. Tocilescu¹² — mai păstrau fizionomia lor antică și chiar inscripția de deasupra porții.

A doua campanie de săpături arheologice asupra cetății de est de la Troesmis a fost organizată în 1865 de Gustave Boissière și Ambroise Baudry, însărcinați de Napoleon al III-lea cu misiune arheologică în România. Se pare că a fost cea mai importantă campanie, atât ca valoare a investițiilor, cât și ca volum de lucrări¹³. Doi ani mai târziu (1867), Ernest Desjardins în excursia sa arheologică și geografică prin Dobrogea, s-a oprit și el la Troesmis și a deschis a treia campanie de săpături arheologice ce avea să îmbogățească tezaurul de documente epigrafice cu încă 27 de inscripții¹⁴.

Anul 1873 încununează prima etapă a cercetărilor de la Troesmis prin Corpus Inscriptionum Latinarum¹⁵ prin care Th. Mommsen publică toate cele 55 de inscripții descoperite și cunoscute pînă atunci.

După războiul de independență din 1877—1878, Gr. Tocilescu face mai multe intervenții la Troesmis, urmărind cu precădere în continuare mărirea fondului de inscripții¹⁶ și mai puțin informații asupra situației vestigiilor in situ. Documentația arheologică rămîne mai departe tributară pentru trimiteri doar la schița cu planul platoului de la Iglița (Troesmis) ridicat de D. More și mai ales la planul de situație al cetății de est și a încercării de restituție a acesteia întocmite de A. Baudry¹⁷. Publicate de Gr. Tocilescu¹⁸ ca cele mai complete, fără să mai adauge nici măcar situația propriilor lui săpături, de atunci și pînă azi¹⁹ autorii studiilor referitoare la Troesmis ori a lucrărilor de sinteză, pentru ilustrarea monumentului au recurs tot numai la reproducerea planului sau a restituției întocmite de A. Baudry. Din toate intervențiile lui Gr. Tocilescu întreprinse de el cu mai multă sau mai puțină intensitate în ultimele două decenii ale secolului trecut, sau numai coordonate de el, nu ne-au rămas decît trei schițe foarte sumare întocmite de P. Polonic²⁰. Rolul principal în acțiunile arheologice se pare că-l avea atunci numai scopul pentru colectarea de inscripții.

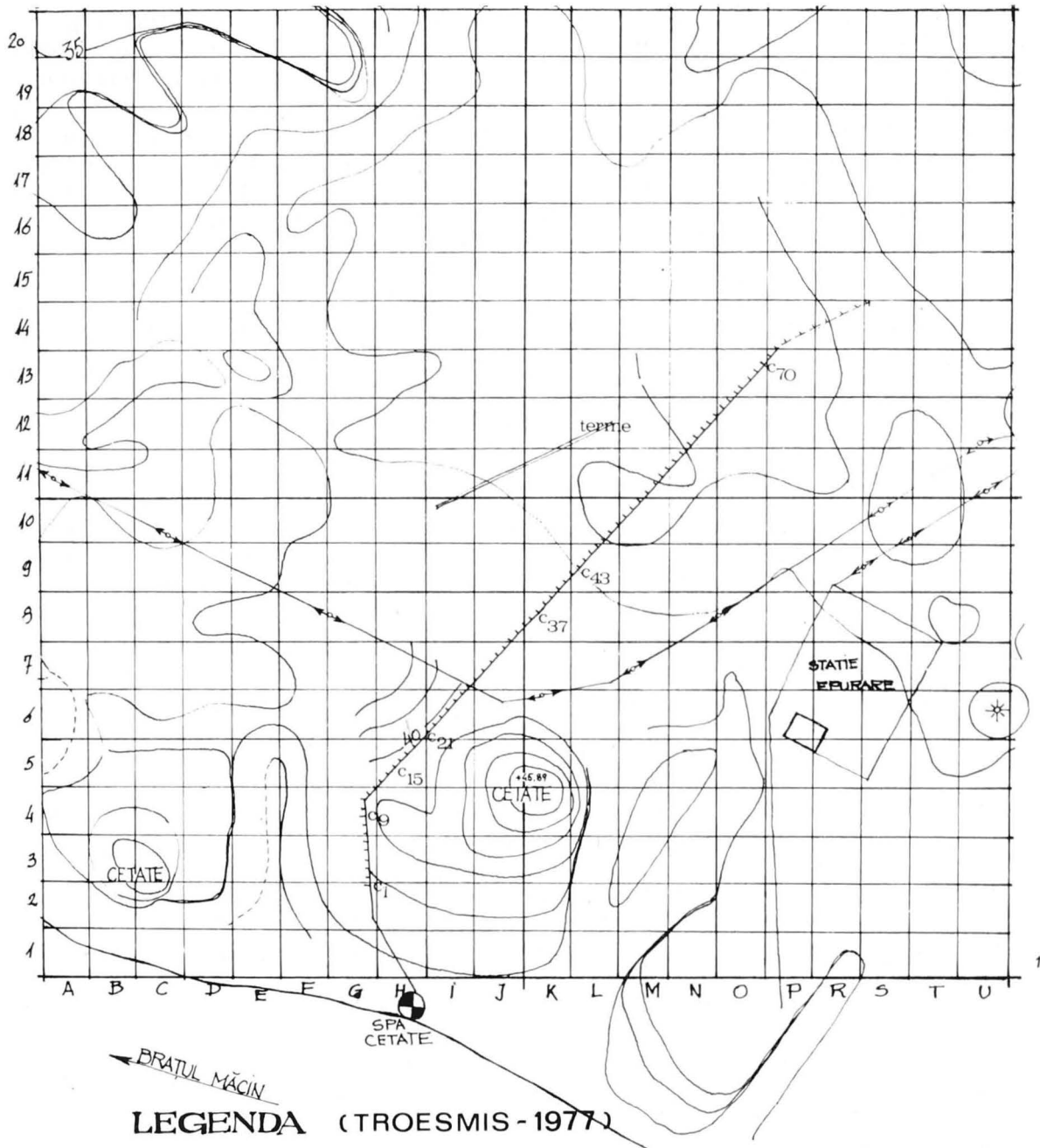
De la sfîrșitul secolului trecut, pentru Troesmis timp de cca. patru decenii a încetat orice intervenție arheologică organizată. Cîteva descoperiri întâmplătoare aveau să țină în rezonanță ecoul importantelor vestigii de la Troesmis²¹ și rolul pe care l-a avut acest centru militar și economic în istoria țării pe o perioadă de aproximativ un mileniu și jumătate.

În 1939 Emil Coliu a deschis a cincea campanie de săpături arheologice la Troesmis, dar moartea fulgerătoare a cercetătorului a făcut ca și această campanie să se încheie fără nici o altă perspectivă. Rezultatele cercetărilor n-au putut fi valorificate, totul limitîndu-se doar la o informare pe care ne-a lăsat-o S. Lambrino²². Cele două studii de sinteză amintite la începutul comunicării noastre²³, cu remarcabilul aparat critic și mod de interpretare în elucidarea problemelor topografico-arheologice și istorice, constituiesc cu certitudine de la apariția lor nu numai studii de referință, ci prologul oricărei noi lucrări, fie că aceasta se înscrie în grupa celor literare, fie că se referă la deschiderea unui nou șantier arheologic la Troesmis.

Prezentul raport al noilor descoperiri arheologice va veni doar cu precizări sau confirmări în planul restituției întocmit în 1971 după fotografia aeriană²⁴.

★

A șasea campanie de săpături — dacă poate fi numită așa, nu s-a înscris într-un plan dinainte stabilit care să vizeze cercetării un anumit sector. Intervenția noastră a fost impusă de materializarea unui mare proiect de irigare a întregii zone agricole

LEGENDA (TROESMIS - 1977)

- TRASEUL VECHIULUI CANAL .
- C₁ — CONDUCTĂ SUSPENDATĂ PTR. IRIGAȚII (CASETE)
- LINIE ELECTRICĂ

SCARA 1:5000

PL. 1 — TROESMIS — 1977. PLAN DE SITUAȚIE LA SC. 1:5000 CU CASETELE INVESTIGATE PE TRASEUL CONDUCTEI PENTRU IRIGAȚII.

PL. 1 — TROESMIS 1977. PLAN GÉNÉRAL ECH. 1:5000; AVEC LES CASSETTES INVESTIGUÉES LE LONG DU TRACÉ DE LA CONDUITE D'IRIGATION.

TFL. 1. TROESMIS 1977. DAS SITUATIONPLAN NACH, 1:5000

LEITER MIT DER NACHGEFORSCHENTEN KASSETTEN IN DIE LEITUNGESTRASSE WELCHE FÜR DIE BEWÄSSERUNG BENÜTZT WIRD.

Măcin. În prima etapă a declanșării lor, lucrările de irigații au afectat o suprafață din așezarea extramuros de lângă cetatea de est de la Troesmis. În urma intervențiilor făcute de Muzeul „Deltei Dunării” s-a reușit ca lucrările ce se executau în zona arheologică să fie oprite. Distrugerile se evaluează la o suprafață destul de redusă — cca 1000 mp. (raportat la mărimea zonei arheologice). Obiectivele afectate se pot recupera sub aspectul științific, în timp, prin mărimea zonei și bogăția fondului arheologic, apoi prin faptul că șanțul săpat mecanic s-a făcut numai pe o fișie lată de 10 m, care n-a reușit să pătrundă mult în interiorul perimetrului arheologic. Ca obiectiv de importanță deosebită afectat de lucrările mecanice de excavare se înregistrează edificiul unor terme situat în așezarea civilă.

Litigiile ivite au fost rezolvate în final prin acceptarea de partea ambelor părți a modificării proiectului de execuție a lucrărilor de îmbunătățiri funciare pentru zona arheologică amintită. Șanțul de alimentare cu apă proiectat inițial și care traversa toată așezarea de la sud la nord pe o lățime de 20 m convenționali, plus infiltrațiile ce aveau să urmeze de cca 50 m pe fiecare latură, a fost înlocuit cu o conductă metalică suspendată, cu diametrul de 2 m. Proiectul nou a prevăzut ca această conductă să se sprijine pe 73 cuzineți (stilpi masivi de beton și metal), cu un diametru de 2,30/3,50 m și implantați din 8 în 8 m. Sub aspectul valorificării vestigiilor s-a convenit de asemenea cu Institutul de Studii și Proiectări pentru Îmbunătățiri Funciare și cu unitățile executante: Trustul de Construcții pentru Îmbunătățiri Funciare și cel de Construcții Industriale Constanța, ca săpăturile necesare implantării cuzineților să se facă manual — subordonate integral scopului arheologic.

Lucrările de salvare au început pe data de 3 august 1977, avînd ca șef de șantier pe semnatarul acestor rînduri și un colectiv de muzeografi-arheologi format din: Victor H. Baumann, Andrei Opaîț, Ernest Oberländer Târnoveanu, Gheorghe Mănușu Adameșteanu și Ion Vasiliu — toți de la Muzeul Deltei Dunării.

Prin deschiderea casetelor pe suprafețele indicate s-a urmărit atît salvarea valorilor descoperite prin evacuarea lor, cît și înregistrarea în planuri a situațiilor întîlnite. Pe toată perioada lucrărilor (3 aug. — 5 sept.) s-a urmărit ca fiecare membru al colectivului să supravegheze pe cît posibil lucrările adecvate specializării sale, ajungîndu-se astfel ca în perioada amintită să se execute săpături în toate casele în care avea să se toarne betonul pentru cuzineți. În urma acestor sondaje au apărut însă situații care solicitau extinderea săpăturilor pentru elucidarea lor. După obținerea fondurilor necesare, la începutul lunii octombrie a început a doua etapă a cercetărilor, avînd ca obiectiv așa cum am arătat extinderea săpăturilor la o parte din casete. În această a doua etapă a campaniei care a durat mai bine de o lună, lucrările au fost supravegheate numai de tov. Andrei Opaîț și Ion Vasiliu, ajutați pe o perioadă de 10 zile de studenții Topoleanu Florin și Șimon Mihai de la Facultatea de Istorie din București.

Privite sub aspect topografic, sondajele făcute se prezintă ca un aliniament ce pornește de la Dunăre pe direcția nord, pe o distanță de 900 m, surprinzîndu-se astfel periferia așezării extramurane și ca atare și limitele ei. În raport cu cetatea de est, aliniamentul de sondaje se află la 50—70 m vest de la zidurile monumentului și continuă — cu unele modificări de orientare pe direcția nordică pînă în afara zonei arheologice. Privite atît sub aspectul amplasării topografice cît și sub cel stratigrafic, cele 15 locuințe — un cuptor și 10 morminte și inventarul arheologic, surprinse prin aceste casete sondaj ne dau informații deosebit de prețioase asupra evoluției istorice pe care a cunoscut-o așezarea de la Troesmis. Materialul arheologic recoltat, deosebit de prețios din punct de vedere științific, dar nu și bogat, nu poate să răspundă deocamdată la numeroasele probleme care se pun, cu atît mai mult cu cît nici măcar una din locuințele descoperite n-a fost cercetată în întregime.

Documentația obținută atât prin observațiile arheologice făcute asupra întregii situații în situ întâlnite, cât și prin fondul de materiale recoltat, conchide totuși în stabilirea următoarelor concluzii:

a) Începuturile așezării civile s-au stabilit din punct de vedere cronologic ca fiind odată cu prezența Legiunii a V-a Macedonica (încep. sec. II). Suferă o distrugere în timpul năvălirii costobocilor, ca apoi la începutul sec. III să cunoască apogeul înfloririi sale pînă la mijlocul veacului, cînd așezarea este pustiită de goți.

Analizată sub aspectul topografico-urbanistic, așezarea civilă timpurie s-a înălțat în zona de nord a cetății de est (Pl. III) cu o densitate de locuințe mai mare de o parte și de alta (casetele 43—48 și 70—72) a arterei rutiere descoperite (casetele 49—51) și care se află orientată pe direcția NE—SV.

Cele cinci nivele de cultură demonstrează intensă locuire pe care a cunoscut-o așezarea civilă timpurie.

Începînd din sec. al IV-lea așezarea civilă se restrînge în vecinătatea de NV a cetății (Pl. III-X) și se dezvoltă pînă în sec. al VI-lea cînd suferă o distrugere.

După această dată, pînă în sec. VII, locuirea în afara zidurilor devine cu totul sporadică.

b) Descoperirea unui cuptor menajer, a unei vetre pietrar, zece morminte de inhumatie creștine, precum și a unei cantități apreciabile de ceramică și obiecte de podobă (brățări de sticlă) care se încadrează cronologic în perioada feudalismului timpuriu, ne documentează continuitatea de locuire pe platforma de la Troesmis în epoca menționată. Monedele care s-au descoperit în această fază de locuire sînt emisiuni de la Vasile al II-lea și Constantin al VIII-lea pînă la jumătatea sec. al XIII-lea, încadrînd cronologic locuirea feudal-timpurie în limitele secolelor X—XIII (sfîrșit).

c) Prin tehnica folosită și varietatea de forme a ceramicii descoperite se confirmă că așezarea de la Troesmis a avut și un asemenea centru de producție.

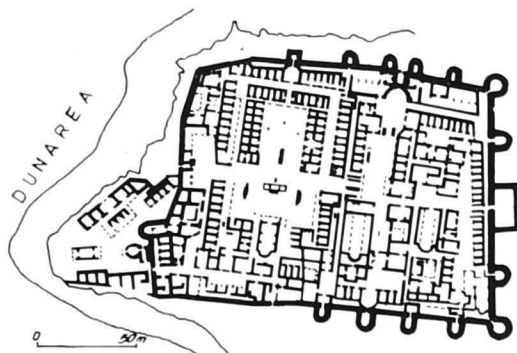
Studierea materialului și a întregii situații arheologice s-a făcut după cum urmează: V.H. Baumann, Observații topo-stratigrafice asupra locuirii de la Troesmis casetele 1-40; A. Opaît, Troesmis — așezarea timpurie de pe platou; I. Vasiliu, Observații cu privire la mormintele de inhumatie; Gh. Mănușu Adameșteanu, Urme de locuire din perioada feudal-timpurie; E. Oberländer Târnoveanu, Monede antice și bizantine descoperite la Troesmis.

Elucidarea complexității de probleme pe care le ridică așezarea Troesmis nu poate obține în faza actuală a cercetărilor decît posibilitatea emiterii unor ipoteze. Ele își așteaptă rezolvarea prin descoperirile viitoare.

NOTE

1. B.M.I., anul XL, nr. 4, 1971, p. 43—52: „Troesmis — considerații topografice”.
2. Dacia, NS, XVI, București, 1972, p. 133—144: *Castra Legionis V Macedonicae und Municipium Troesmense*.
3. Al. S. Ștefan, *Op. cit.*, passim; Emilia Doruțiu-Boilă, *Op. cit.*, p. 135, n. 2. Autorii amintesc toate cercetările arheologice întreprinse la Troesmis și prezintă bibliografia completă asupra acestui complex monumental pînă la data respectivă.
4. Gr. Tocilescu, *Revista pentru Istorie. Arheologie și Filologie (RIAF)*, An I, vol. I, Ed. II, București, 1883, p. 97—132.
5. Idem. *Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de antichități din București*, I, Buc., 1902, p. 68—82.
6. *Ibidem*, p. 72.
7. loc. cit.
8. In *Bulletino dell' Instituto (CRAI, 1864)*, 193—201 și *Revue Archéologique*, n.s.t., X,

- (1864), p. 390—398. V: Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice, . . .*, p. 73, n.1.
9. Publicate tot în *Bulletino dell' Instituto*, în numărul din decembrie 1864, p. 260 și urm.; V: Gr. Tocilescu, *Op. cit.*, p. 73.
 10. *Comptes rendus des Séances de l' Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, n.s.t. I (1865), p. 263—306. *Idem* în *Revue archéologique*, n.s. XII (1865), p. 401—430, cf. *Observation sur les inscriptions de Troesmis*, lettre de M. Th. Mommsen à M. L. Renier, în *Revue archéologique*, n.s. XIII (1866), p. 186—189. V: Gr. Tocilescu, *Op. cit.*, p. 73, n. 2.
 11. Șapte inscripții din acest lot au fost publicate și de Aug. Treb. Laurian în *Tezaurul de Monumente Istorice pentru România*, t. III, 1865, p. 196—202.
 12. Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturali* p. 72. și urm.
 13. Gr. Tocilescu, *Op. cit.*, p. 73 și n. 3., V: și Al. S. Ștefan, *Op. cit.*, p. 44 (G. Boissière, *Rapport sur une mission archéologique et épigraphique en Moldavie et en Valachie*, Archives de Mission Scientifique et Littéraires. Choix de rapports et instructions, IIe série, t. IVe, Paris, 1867, pp. 181—221.
 14. Rezultatele cercetărilor sînt tipărite în *Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica*, Roma, 1868, p. 58—85 și în *Revue Archéologique*, n.s. VII (1868), p. 254—278, idem — *Comptes rendus de l' Académie*, 1868, p. 40 seq.
 15. *Vol. III*, partea a II-a, de la nr. 6162 la 6217.
 16. Gr. Tocilescu, *Monumentele epigrafice . . .*, p. 76 și studiul referitor la conținutul inscripțiilor.
 17. *Revue Archéologique*, n.s.t., VII (1868), pl. IX și pl. X.
 18. Planul platoului de la Iglîța de D. More, în *R.I.A.F.*, 1, 1882, pl. 10; planul de situație al cetății de est (1865) ridicat de A. Baudry și încercarea de restituție a aceluiași plan, *R.I.A.F.*, 1, 1882, p. 104 și 105; idem, în *Monumentele epigrafice și sculpturali . . .*, Partea I, București, 1902, p. 74 și 75.
 19. Al. S. Ștefan *Op. cit.*, unde sînt publicate toate planurile și schițele întocmite și cunoscute pînă la acea dată, completînd documentația și planul zonei arheologice de la Troesmis a cărei restituție a întocmit-după fotografie aeriană — fig. 9, 10, 11 și 12.
 20. Schițele s-au publicat pentru prima dată de Al. S. Ștefan, *Op. cit.*, p. 45, fig. 6, 7 și 8.
 21. Ele au făcut subiectul comunicărilor: C. Moisil, *O nouă inscripție găsită la Troesmis*, în *Convorbiri literare*, nr. 8, an XLII, aug. 1908, p. 142; V. Pârvan, *Descoperiri nouă în Scythia Minor*, III — știri nouă de la Troesmis, în *An. A cad. Române, seria II*, t. XXXV, 1912—1913, M.S.I., p. 491—502 (republicare independentă a celor comunicate de C. Moisil) și J. Weiss *Bauinschrift aus Troesmis*, „Jahres, des Osterr. Archäol. Inst. in Wien”, *Bol. XVI, Zweites Heft*, 1913, p. 210; S. Lambrino, *Săpăturile arheologice din ținutul Dunărea de Jos* în *R.I.R.*, IX, 1939, p. 501, despre activitatea lui Emil Coliu la Troesmis în 1939, în loc. cit. p. 505., idem, în *R.F.R.*, nr. 6 — iunie 1940, p. 721; R. Vulpe, *Canabenses și Troesmensis. Două inscripții inedite din Troesmis*, *SCIV*, IV, 1953, 3—4, p. 557—582; S. Lambrino, *Q. Fuficius Cornutus gouverneur de la Mésie Inférieure*, în *Rev. des études Roumaines*, Paris, II, 1954, p. 96—101; A. Rădulescu, *Note epigrafice*, I, în *Pontice*, I, 1968, p. 319—339.
- Informațiile referitoare la istoria fortificațiilor de la Troesmis au ocupat spații corespunzătoare în lucrări generale ca: R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938; *Din istoria Dobrogei*, vol. II, R. Vulpe, partea I și I. Barnea, partea II-a, București, 1968, passim; R. Florescu, *Ghid arheologic al Dobrogei*,
22. S. Lambrino, *Săpăturile arheologice din ținutul Dunărea de Jos*, loc. cit.
 23. Al. S. Ștefan, *Op. cit.*, în *BMI*, an XL, nr. 4, 1971 și Emilia Doruțiu-Boilă, *Op. cit.* în *Dacia*, N.S., XVI, 1972.
 24. Al. S. Ștefan, *Op. cit.*, p. 46—49 cu fig. 9, 10, 11 și 12.

TROESMIS (Iglita, com. Turcoaia): planul cetatii de est

OBSERVAȚII TOPO — STRATIGRAFICE ASUPRA LOCUIRII DE LA TROESMIS (Casetele 1 — 40)

V. H. BAUMANN

0.0 Ridicările topografice efectuate în timpul lucrărilor au permis raportarea tuturor descoperirilor arheologice la un sistem de referință unitar. Zona destinată cercetărilor a fost împărțită în carouri cu latura de 50 m, codificate, conform planului de situație la sc. 1 : 5000, cu litere de la A la U pe axa absciselor, corespunzându-le pe axa ordonatelor cifre de la 1 la 20. În limitele unor casete rectangulare, majoritatea de $2,50 \times 3,50$ m, au fost executate sondaje în partea de vest, nord-vest și nord a Cetății de Est, urmărindu-se stratigrafic evoluția unor locuiri care s-au succedat neîntrerupt vreme de un mileniu. Sondajele sînt cuprinse în carourile: G_{2-4} , H_5 , I_6 , I_7 , K_8 , L_9 , M_{10} , N_{11-12} , O_{13} , și $P-R_{14}$ (vezi, Pl. 1).

1.0 În vederea desprinderii unor concluzii primare, vom proceda la prezentarea situațiilor din săpătură pe casete sau pe grupe de casete, care să permită corelarea observațiilor de șantier cu datele oferite de cercetarea materialului arheologic, în raport cu elementele de stratigrafie existente.

1.1 Primele 10 casete, cuprinse în carourile G_{2-4} , au fost săpate pe o pantă de cca. 40° , situată în marginea vestică a Cetății de Est. Torenții pluviali au produs pe această pantă o ravenă adîncă, dezvelind substrucțiunile unor clădiri (extramuros) situate în G_4 . Sondajele efectuate în casetele 6, 7, 8, au evidențiat prezența unui val de pămînt negru, cu urme de locuire, care acoperea dărîmăturile unor locuințe mai vechi, cu substrucții amplasate în loess. Descoperirea unei monede de bronz, datînd de la sfîrșitul sec. III e.n., printre resturile acestor substrucții, în caseta 8, la $-1,30$ m adîncime, a permis stabilirea unei prime etape de locuire, corespunzătoare cronologic secolelor II—III e.n. Valul de pămînt care a antrenat în compoziția sa materiale romane tîrzii, trebuie să fi fost ridicat la o dată posterioară sec. VI e.n.

1.2 Primei etape de locuire îi corespunde și inventarul unui cenotaf descoperit în prima casetă din G_2 , la adîncimea de $-1,40$ m, care conținea în stare fragmentară, un castron, o căniță, un fragment dintr-un pahar de sticlă și un opaiț întreg. Pe baza tipurilor ceramice, această descoperire se încadrează la sfîrșitul sec. II. e.n.¹.

1.3 Situația din caseta 9 evidențiază existența unei etape posterioare sec. VI e.n., foarte probabil legată cronologic de valul de pămînt despre care aminteam mai sus

și al cărui rol nu este clar în actualul stadiu al cercetărilor. În C-9, între 0,30—0,50 m adâncime (teren în pantă), s-a dat peste un cuptor menajer în formă de potcoavă, construit în pământ cruțat². Pereții cuptorului, păstrați pe laturile de N și E, aveau înălțimea de 0,40 m. Bolta, construită din pietricele legate cu lut, era prăbușită în interior. Cuptorul avea gura situată la sud, dimensiunile sale fiind de 1,40/1,10 m. La adâncimea de -1,10 m, în fața gurii cuptorului se afla un „pietrar” distrus, avînd aceeași formă de potcoavă, situat în apropierea unei podele de lut bătătorit, reprezentînd probabil nivelul celor două instalații de foc. De pe acest nivel și din interiorul cuptoarelor s-au recoltat fragmente ceramice lucrate la roată, avînd în compoziție nisip și rocă pisată. Cu excepția unor fragmente decorate cu linii orizontale, executate cu pieptenul, materialul ceramic descoperit, fragmente de oale, castroane, căldări de lut, este decorat cu roțița dințată. Cronologic, această ceramică este datată în prima jumătate a sec. al XI-lea. Pe baza tipologiei ceramice, cele două instalații de foc din C-9 aparțin sec. XI, cu mențiunea că, pînă în prezent, cuptorul menajer reprezintă în Dobrogea o descoperire singulară, tipul respectiv fiind atestat numai în alte zone ale țării.

1.4 În caseta 10 au fost identificate, stratigrafic și tipologic, șase nivele (Pl. 3). Stratul arheologic avea o grosime de peste 2 m, situîndu-se imediat sub vegetalul actual. Din pămîntul galben-bulgăros care acoperea ultimul nivel (N_6) a fost recoltat material amforistic specific sec. VI e.n.³. N_6 se suprapunea unei nivelări cu multă cenușă. Nivelele 5 și 4 suprapuneau, la -1,12 m, respectiv -1,60 m, o nivelare masivă cu mult material de construcție. Dedesubt, se afla un nivel de locuire (N_3), pigmentat cu arsură și cărbuni și marcat de ceramică în stare fragmentară, de pe care s-au recoltat fragmentele unei amfore cu gîtul scurt, cilindric. Pe gîtul amforei și pe umăr, sub toartă, s-au păstrat *dippinti* în lb. greacă, executați cu vopsea roșie. Se distinge semnul crucii, semnul pentru capacitate și inscripția creștină: „Κύριε βο(ήθη) = Doamne, ajută-ne!” Amfora se încadrează tipologic printre tipurile răspîndite în sec. IV e.n.⁴ și datează nivelul 3 în a doua jumătate a sec. IV e.n.

La -2,00 m adâncime, N_2 , marcat de cărămizi și fragmente ceramice, acoperea direct pe latura de nord a casei, un zid orientat E—V, realizat din piatră de carieră legată cu pămînt galben. Nivelul de funcționare a zidului se afla la adâncimea de -2,70 m. Pe acest nivel (N_1) s-au găsit urme de lemn carbonizat. În conformitate cu situațiile surprinse în C-10, se pare că N_2 marchează începutul sec. IV e.n., iar zidul demantelat și astupat aparține unei faze anterioare, eventual sec. II—III e.n., fază de locuire surprinsă și în C_1 , și în C_8 .

1.5 În caseta 11 au fost făcute cîteva observații stratigrafice. Sub vegetalul actual, un strat de pămînt negru-cenușiu de cca. 0,30 m grosime, acoperea un nivel de locuire marcat de bulgări de pămînt galben (N_3), situat la adâncimea de -0,70 m. Sub acest nivel pămîntul devenea negru-cenușiu, zgrunțuros, cu urme de locuire, reprezentînd nivelarea unei faze anterioare, marcată la adâncimea de -1,10 m de un nivel incendiat galben-vinețiu, cu urme de lutuială, cărbune și cioburi. Acest nivel (N_2) suprapunea

PL. 2 — 1. CASETA 1 (CENOTAF); 2—4. CASETA 10: 2- N_4 , N_3 și N_2 PE LATURA DE NORD; 3 — VEDERE DINSPRE VEST; 4 — ZID DE PIATRĂ PE LATURA DE NORD, ÎN SECȚIUNE N_1 .

PL. 2 — CASSETTE NO. 1 (CÉNOTAF); 2—4. CASSETTE 10: 2 — N_4 , N_3 ET N_2 DU CÔTÉ NORD; 3 — VUE DE L'OUËST; 4 — MUR EN PIERRES SUR LE CÔTÉ NORD, EN SECTION N_1 .

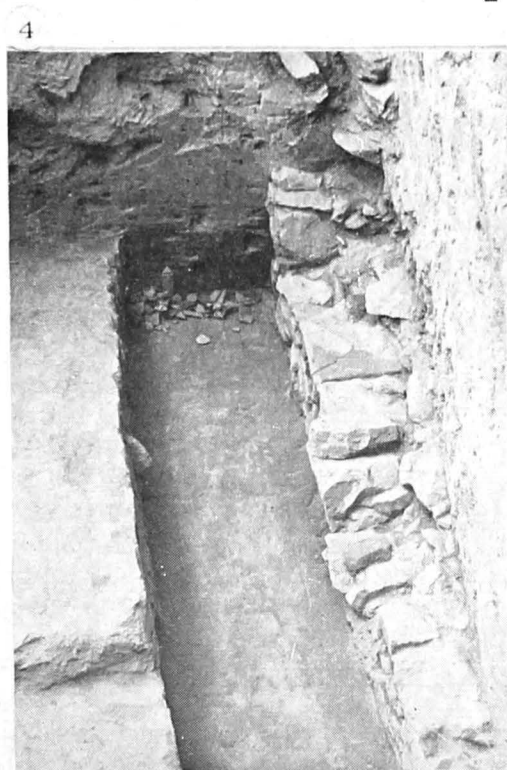
TFL. 2. 1. DIE KASSETTE 1; 2—4 DIE KASSETTE 10; 2 N_4 , N_3 , UND N_2 AUF NORDSEITE; 3. DAS ANSEHEN VON NORD HER; 4. DIE STEINMAUER AUF NORDSEITE IN DEN DÜRCHSCHNITT N_1 .

1

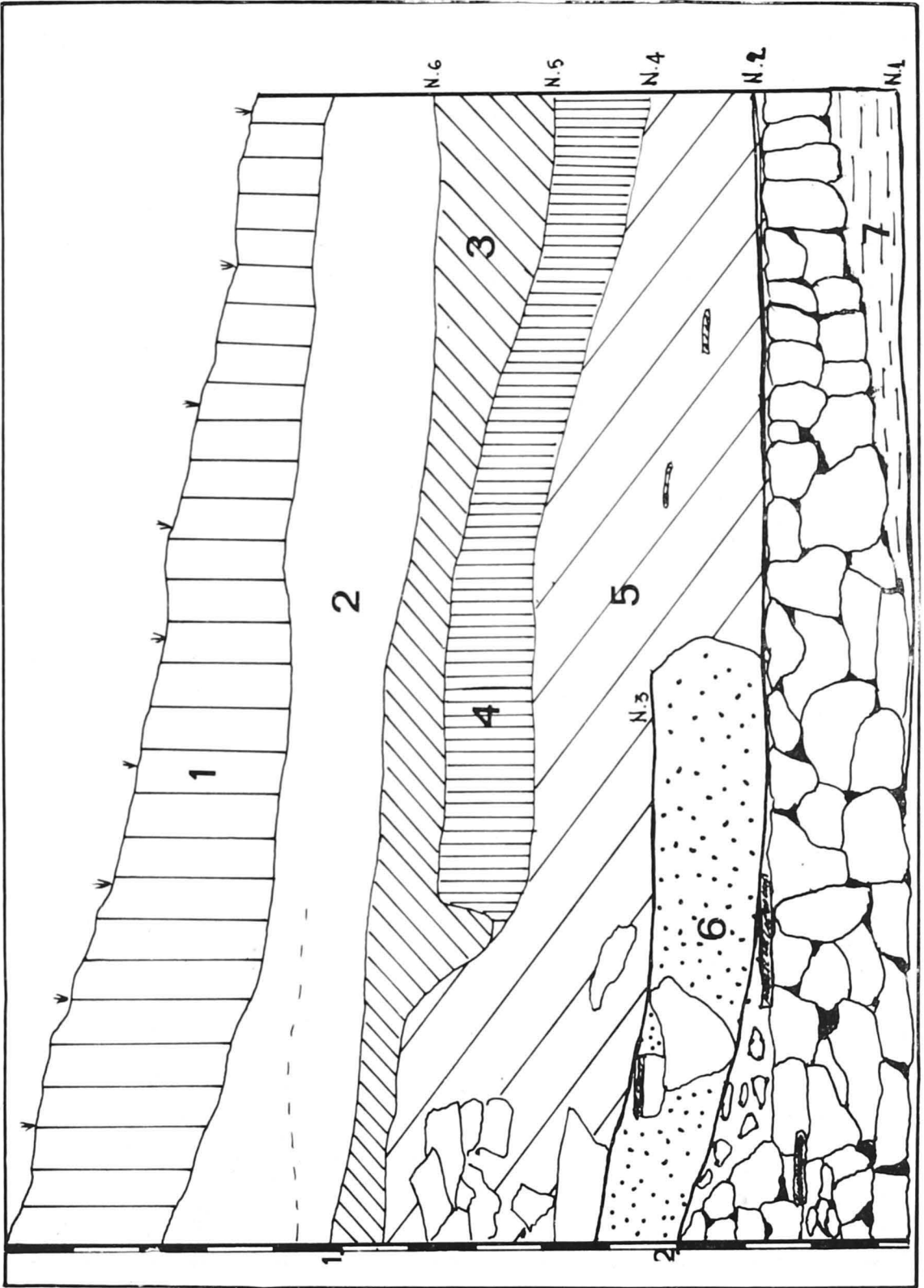
2

4

3

o nivelare de 0,10 m grosime, de pământ cenușiu cu fragmente ceramice atipice, sub care la adâncimea de $-1,30$ m îi urma un alt nivel incendiat (N_1).

1.6 Situații similare s-au întâlnit în caseta 12. Același nivel târziu de locuire⁵ suprapunea un strat masiv de pământ negru-cenușiu, sub care se afla un nivel incendiat vînat-cenușiu, întrerupt pe latura de nord a casetei, la $-1,10$ m adâncime, în dreptul unui zid orientat NV—SE, care fusese nivelat cu pământ galben, acoperind parțial și nivelul incendiat. Zidul aparținuse unui nivel cenușos, surprins la adâncimea de $-1,25$ m, corespunzător din punct de vedere stratigrafic nivelului 1 din C-11, după cum nivelului incendiat N_2 îi corespunde în C-12 un șir de lespezi de piatră, despre a cărui funcționalitate nu putem face decît simple prezumții.

1.7 În caseta 13 situația stratigrafică prazintă aceleași caracteristici. La $-0,70$ m adâncime, un strat subțire de pământ galben suprapunea o nivelare de 0,40 m grosime, din care s-au scos fragmente de sticlă, un picior de amforetă, oase de animale (porcine și bovine) și fragmente ceramice, cîteva aparținînd ceramicii de lux⁶ și care permit încadrarea ultimului nivel, bine surprins în colțul de NE al casetei, în limitele secolului VI e.n.

2.0 Mult mai complexe sub aspectul cercetării arheologice, casetele 13 A — 14 și 15 au oferit posibilitatea cercetării parțiale a unor locuințe din perioada romano-bizantină, contribuind totodată la elucidarea stratigrafiei și cronologiei nivelelor de locuire întîlnite în casetele 10—13. De altfel, unirea casetelor 13 A cu 14, pe latura de SE, și extinderea sondajului în C—15, în limitele unei secțiuni de 5×5 m, a permis stabilirea unei cronologii relativ exacte pentru locuirea de la Troesmis în epoca romanității târzii.

2.1 Pe latura de SE a casetelor 13 A — 14, la $-0,20$ m adâncime, un zid masiv de piatră legată cu pământ negru, de 0,70—0,80 m lățime, era orientat SV—NE. Lung de 7,80 m și mărginit la capete de două fragmente de ziduri orientate NV—SE, încadra o încăpere de aprox. 5,30 m lungime, a cărei intrare se afla la est (Pl. 4). La adâncimea de $-0,60$ m a fost surprins nivelul acestei locuințe (N_2), perforat în colțul de SV de un *chiup* de mici dimensiuni, spart datorită arăturilor (Pl. 5, 3). Aproximativ jumătate din vas fusese îngropată în pământ; în interiorul său descoperindu-se fragmentele unui recipient-afumătoare de mari proporții (Pl. 17,3 și 21,2). Colțul de NV al locuinței prezintă un unghi ascuțit, deoarece în momentul construcției, latura de sud-vest a întîmpinat rezistența unui zid mai vechi pe care l-a distrus parțial și l-a suprapus în zona respectivă (Pl. 5,3; 6,2). Acest zid, surprins în caseta 13 A, are și o orientare diferită de aceea a zidurilor locuinței de mai sus, delimitînd o locuire anterioară al cărei nivel

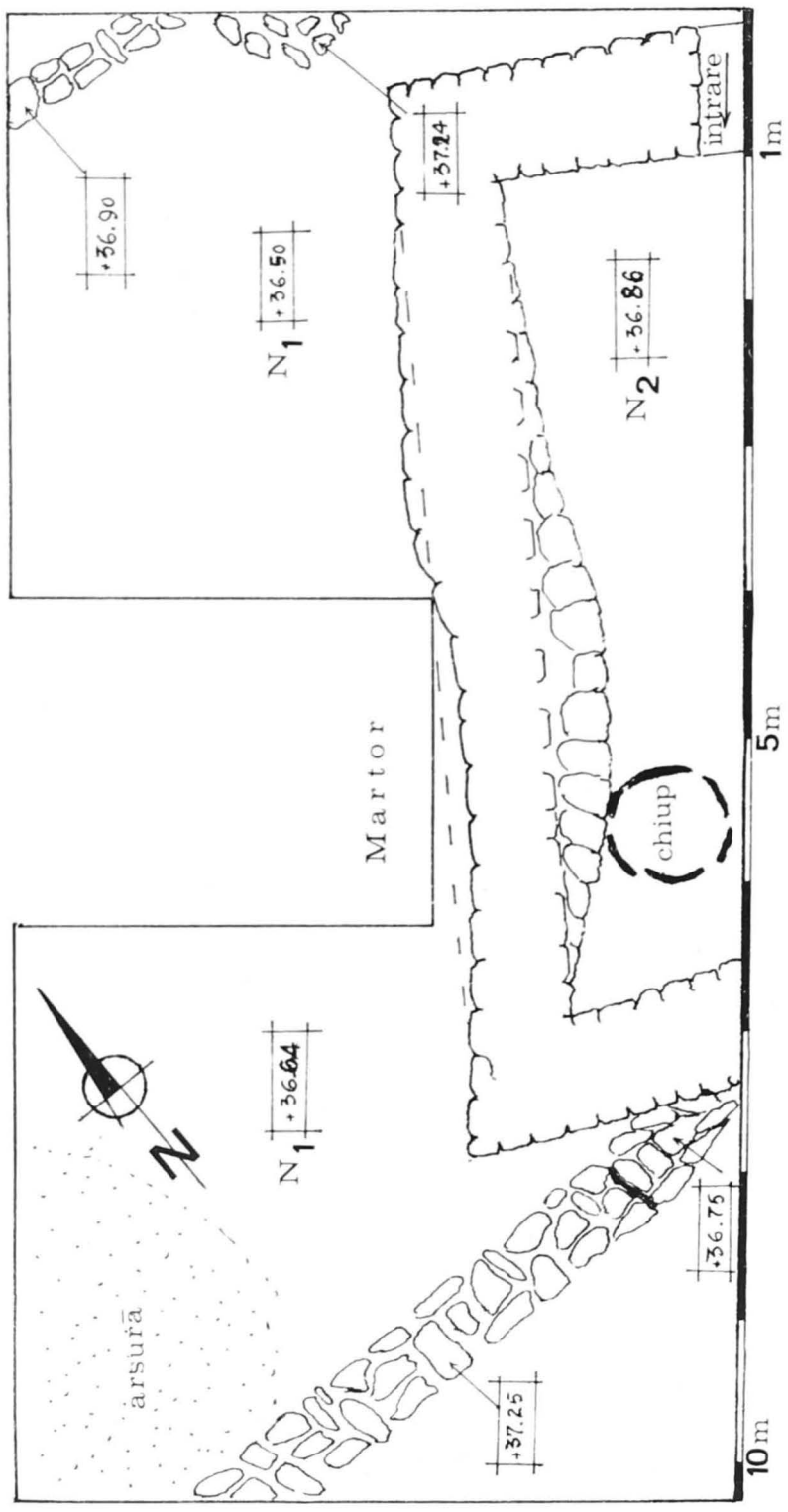

PL. 3 — CASETA 10 (PROFILUL DE NORD): 1 — VEGETAL; 2 — GALBEN-BULGĂROS; 3 — STRAT CENUȘOS DE NIVELARE; 4 — STRAT DE NIVELARE NEGRU-PIGMENTAT; 5 — STRAT DE NIVELARE CU RESTURI DE CONSTRUCȚIE; 6 — STRAT DE LOCUIRE CU ARSURĂ; 7 — STRAT GALBEN DE NIVELARE PUTERNIC TASAT CU URME DE ARSURĂ.

PL. 3 — CASSETTE NO. 10 (PROFIL NORD): 1 — VÉGÉTAL; 2 — JAUNE-GRANULEUX; 3 — COUCHE CENDREUX DE NIVELLEMENT; 4 — COUCHE DE NIVELLEMENT NOIRE-PIGMENTÉE; 5 — COUCHE DE NIVELLEMENT AUX DÉBOIS DE CONSTRUCTION; 6 — COUCHE D'HABITATION BRULÉE; 7 — COUCHE JAUNE DE NIVELLEMENT BIEN TASSÉ, AUX TRACES DE BRULÛRE.

TFL. 3. DIE KASSETTE 10 (DAS NORDPROFILE): 1. VEGETABILISCHLAGE; 2. — GELB — KOSSLICHSCHICHT; 3. DIE ASCHFARBEN NIVELLIERUNGLAGE; 4. DIE SCHWARZ-PIGMENTIERT NIVELLIERUNGLAGE; 5. DIE NIVELLIERUNGLAGE MIT DEM BAUREST; 6. DIE WOHNENLAGE MIT DEN BRENNEN; 7. DIE GELB NIVELLIERUNGLAGE WELCHE SIE MIT DEN BRENNENSPUREN STARK SOCKT WIRD.

TR/77 G13A - 14

incendiat (N_1), aflat la $-1,00$ m adâncime, era acoperit de o dărâmatură compactă de chirpic ars la roșu. Din această masă incendiată a fost recuperată o strachină cenușie (Pl. 16,4), specifică sec. IV e.n. în tot spațiul carpato-dunărean⁷. Verificînd prin sondaj, în caseta 14, interiorul locuinței bizantine, s-a constatat aceeași suprapunere de nivele, N_1 — incendiat, situîndu-se sub temelile locuinței, demonstrînd prezența unei faze anterioare, corespunzătoare, în conformitate cu ceramica descoperită, secolului IV e.n. Temeliile locuinței bizantine din *C-14* au fost implantate într-o nivelare care a demantelat, în colțul de NE, un zid care avea aceeași orientare ca și cel suprapus de latura de SV a locuinței, în *C-13 A*, și care aparține cronologic aceluiași nivel 1 incendiat (Pl. 5, 1, 2). Intrucît nivelul 2 al locuinței bizantine corespunde stratigrafic ultimului nivel incendiat întîlnit în casetele 11—13, plasat cronologic, pe baza ceramicii de lux, în secolele V-VI e.n., primul nivel incendiat poate fi încadrat, pe baza castronului cenușiu descoperit în *C-13 A*, în sec. IV e.n. Se poate considera totodată, că N_1 din *C-13 A* — *14* corespunde nivelului 3 din *C-10*, iar nivelele 4—6 din aceeași casetă sînt contemporane nivelului 2 din locuința bizantină. În *C-13 A* — *14* sîntem în fața refacerii unei locuințe care a funcționat în sec. IV—VI e.n., prin restrîngerea spațiului locuibil și refolosirea materialului de construcție.

Pe latura de N a casetei 14 și de NE a casetei *13 A*, un strat subțire de pămînt galben, de pe care s-a recoltat o unealtă de răzuit din corn de berbec, se suprapunea locuinței bizantine, presupunînd existența unei etape de locuire ulterioare.

2.2 Situația asemănătoare din caseta 15 susține observațiile anterioare. La numai $-0,20$ m adâncime, sub vegetal, s-a dat peste resturile unei locuințe, cu zidurile laterale demantelate din antichitate (Pl. 7). Mai bine conservat era un zid orientat NS, a cărui temelie se afla sub nivelul locuinței, nivel situat la adâncimea de $-0,60$ m (Pl. 7,3). În interior s-au găsit bulgări de chirpic și birne de lemn, arse, provenite din elevația locuinței (Pl. 7,1,2). În exteriorul locuinței, lîngă zid, la aceeași adâncime cu dărîmătura din interior, a fost găsită o monedă de bronz de la *Justinian* (a. 539—540 e.n.)⁸, care relevă momentul *ante quem* al distrugerii locuinței. Săpătura efectuată în interiorul locuinței a pus în evidență existența a două nivele incendiate aparținînd acesteia. Casa bizantină suprapunea alte opt nivele dintr-o etapă anterioară sec. VI e.n. (vezi, Pl. 8). Nivelul cel mai timpuriu, respectiv N_8 , se prezenta sub forma unui strat de pămînt galben tasat cu urme de lemne carbonizate, asemănător nivelului 1 din caseta 10 (nivelul zidului), despre care am presupus că ar putea corespunde sec. III e.n. Sub acest nivel, de la cota $+36,43$ urmează loess-ul.

De pe ultimul nivel al locuinței bizantine, din dărîmătura de chirpic ars, s-au recoltat cîteva fragmente ceramice aparținînd unei oale lucrata cu mîna, cu gîtul scurt, corpul bombat și fundul gros și plat, aparținînd ceramicii locale (Pl. 20,2), încadrată pe teritoriul Munteniei în sec. VI e.n.⁹, ceea ce corespunde de altfel ultimei faze de funcționare a locuinței.

2.3 În caseta 17, în dărîmătura unei locuințe, la $-0,50$ m adâncime, s-a dat peste resturile unei vetre făcute de formă rectangulară, care se afla situată pe un nivel incendiat. Acest nivel astupase o locuință mai veche căreia îi aparținuseră două ziduri, găsite demantelate, orientate NE—SV și NV—SE, al căror nivel a fost surprins la $-0,75$ m adâncime. Din dărîmătura acestui nivel au fost scoase mai multe fragmente ceramice, o greutate de plasă de pescuit și un fragment dintr-o amforă cilindrică de tip „carta-

PL. 4 — C-13 A-14: ANSAMBLU DE LOCUIRE ROMANO-BIZANTINĂ.

PL. 4 — C-13 A-14: ENSEMBLE D'HABITATION ROMAINE-BYZANTINE.

TFL. 4. C₁₃₋₁₄: DIE ROMANISCHE-BYZANTINISCH WOHNEN GESAMTHEIT.

ginez”, fără gît, specifică sec. VI e.n.¹⁰ (vezi, Pl. 17,2 și 21,1), ceea ce permite datarea ultimului nivel de locuire în sec. VII e.n. Caseta a fost adîncită pînă la loess, fără a mai fi surprinse urmele unui nivel clar de locuire.

2.4 În caseta 18, un zid superficial construit din pietre mici legate cu pămînt negru, evidențiază la adîncimea de $-0,50$ m un nivel de locuire. Zidul fusese construit într-o nivelare de $0,20$ m grosime. În lipsa unor elemente sigure de datare, ne mulțumim să menționăm orientarea NE—SV a zidului, asemănătoare orientării zidului demantelat al nivelului 2 din caseta 17, ceea ce ar putea să reprezinte aceeași fază constructivă din sec. VI e.n., datată pe baza monedei găsite în C-15, în vremea împăratului Justinian (mijlocul sec. al VI-lea e.n.).

2.5 În caseta 19 au fost identificate resturile unei locuiri al cărei nivel, cu urme de arsură și cărbune, se afla la $-0,90$ m adîncime. Acestui nivel îi aparținea un pilastru evasipătrat, construit din pietre legate cu pămînt (Pl. 9,1). Din stratul de locuire s-a recoltat un bogat material ceramic și două obiecte: un original zar ceramic, punctat pe cele 6 fețe de la 1 la 14, și un piepten bilateral de os, în stare fragmentară, specific secolelor IV—VI e.n. la Dunărea de Jos (Pl. 19,5 și 20,1). Pe nivel, în arsură, a fost găsită o monedă de la *Arcadius*, din ultimii ani ai sec. al IV-lea e.n.¹¹, ceea ce probează că distrugerea a survenit la începutul sec. V e.n., foarte probabil în timpul unei invazii a hunilor.

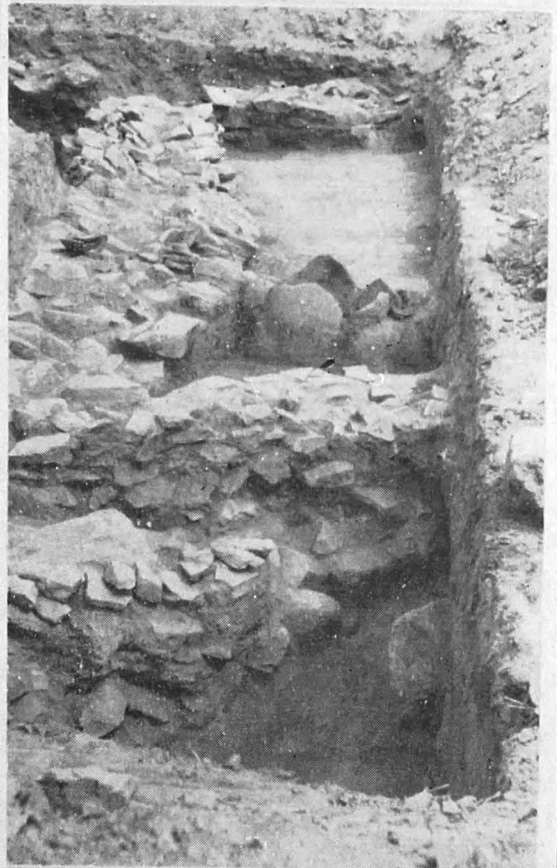
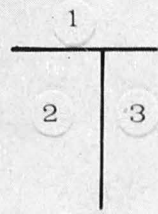
2.6 Caseta 20 — Sub vegetalul actual, un strat masiv de pămînt negru-prăfos acoperea un nivel de locuire cu aspect galben-roșcat, pigmentat cu arsură (N_2 — vezi Pl. 10). Această locuire a demantelat un zid mai vechi, orientat E—V, în dărîmătura căruia a fost găsită o monedă de la *Licinius II*¹². În partea de NE a casetei, lui N_2 îi corespundea o groapă menajeră de mari proporții, adîncă de aprox. $1,50$ m. Groapa a perforat un nivel de locuire situat la aprox. $-2,05$ m adîncime, față de solul actual, sub un strat galben de nivelare. Din umplutura gropii a fost recoltat un bogat material, în mare parte ceramic, aparținînd în special unor amforete (Pl. 17,1), cu corpul ovoïdal, găsite în asociere cu fragmente de amfore, decorate cu striuri adînci, specifice sec. VI e.n.¹³. Din straturile de depuneri care cad în groapă de la N spre S, provin cîteva fragmente ceramice, un capac de ulciă (Pl. 17,4), fragmentele unui piepten bilateral și cîteva scoabe de fier, material care în general este frecvent în secolele IV—V e.n. și despre care bănuim că a fost antrenat în groapă ca urmare a perforării nivelului 1. Asociem acestor observații zidul demantelat în faza a doua a locuirii, pentru care moneda *Licinius II* reclamă un moment *post quem* al construirii sale.

2.7 Situația se verifică și în caseta 22. Sub o masă compactă de pămînt galben purtat, perforată de gropi și șanțuri moderne, o nivelare de $0,20-0,40$ m grosime supra-punea un nivel de locuire marcat de cărămizi fragmentare (N_3) pe care s-a găsit o mărgică prismatică de cornalină (Pl. 19,2), un fragment de piepten de bronz și o monedă *Valens*¹⁴. Acest nivel astupase un zid orientat N—S, căruia îi corespundeau trei faze

PL. 5. — 1. VEDERE DE ANSAMBLU ASUPRA CASETEI 14; 2 — COLȚUL DE NE CU ZID DEMANTELAT ÎN ETAPA A DOUA; 3 — VEDERE ASUPRA ANSAMBLULUI DE LOCUIRE ROMANO-BIZANTINĂ, PE LATURA DE SE A CASETELOR 13A-14.

PL. 5 — 1. VUE D'ENSEMBLE SUR LA CASSETTE 14; 2 — COIN NE AU MUR DÉMANTELÉ DANS LA SECONDE PHASE; 3 — VUE SUR L'ENSEMBLE D'HABITATION ROMAINE-BYZANTINE DU CÔTÉ SE DES CASSETTES 14A-14.

TFL. 5. 1. DAS ANSEHEN GEGEN KASSETTE 14; NORD-ÖSTECKE MIT DER MAUER IN DIE ZWEITE ETAPPE; 3. DAS ANSEHEN GEGEN DIE ROMANISCHE-BYZANTINISCHE WOHNENGESAMTHEIT (AUF DIE SUD-ÖSTSEITE DER KASSETTEN 13 A-14)

1

2

successive de locuire (Pl. 12). Fiecărei faze de funcționare a zidului îi corespundea câte un nivel de lut cu urme de incendiu (Pl. 11). Pe latura de est a casei, din nivelul ultimei faze de funcționare a zidului (N_4) se adâncea o groapă menajeră (cu $-0,50$ m) din care s-a scos o cantitate apreciabilă de ceramică specifică sec. IV e.n., un mîner de corn și 3 monede¹⁵ aparținînd aceluiași secol. Groapa fusese adîncită pînă la loess, perforînd un nivel de locuire, anterior sec. IV e.n., nivel (N_1) situat la adîncimea de $-2,20$ m față de solul actual¹⁶.

3.0 În casele 21—24, situate în caroul I-6, într-un strat gros de pămînt cenușos, s-a dat peste morminte de inhumație, orientate E—V. În caseta 21 stratul de pămînt cenușos acoperea pămîntul galben steril, aflat în pantă de la N la S, pe cînd în caseta 23, groapa mormîntului perforase, pînă la adîncimea de $-1,25$ m, două locuiri succesive ($N_5 - N_6$), între care se intercala un strat de pămînt cenușiu. Fundul gropii mormîntului perforase nivelul antic N_5 . Din nivelarea de deasupra acestuia, împreună cu cîteva fragmente ceramice atipice, au fost recuperate un fragment de bol de sticlă decorat cu coaste verticale și un picior de amforetă din sticlă, pe baza cărora N_5 a putut fi încadrat în linii generale în sec. IV e.n. Sub N_5 , un strat masiv de nivelare, galben pigmentat acoperea trei nivele incendiate, aparținînd, în conformitate cu materialul ceramic recoltat, locuirii romane timpurii.

3.1 Gropile celor două morminte de inhumație, descoperite în caseta 24, porneau din același pămînt cenușos, la adîncimea de $-0,70$ m (M_1) respectiv $-0,90$ m (M_2), perforînd un nivel de locuire (N_5), surprins pe latura de nord a casei la $-0,60$ m adîncime. Sub groapa mormîntului M_2 , spre SE, au fost surprinse trei nivele incendiate (N_2, N_3, N_4), la $-1,08$ m, $-1,14$ m, $-1,46$ m adîncime, corespunzînd cotelor: $+39.94$, $+39.88$, $+39.56$, perforate de o groapă plină cu cenușe și pămînt ars. În zona vestică a casei, sub stratul gros de cenușe, se afla cel de-al patrulea nivel (N_1), situat la adîncimea de $-2,00$ m ($+39.02$), marcat de o vatră, lemne carbonizate și fragmente

PL. 6. — 1. C-14: CELE DOUĂ NIVELE DE LOCUIRE ÎN COLȚUL DE SV AL CASEI ROMANO-BIZANTINE; 2 — C-13A: NIVELUL 1 AL CASEI ROMANO-BIZANTINE (SEC. IV E.N.) SURPRINS ÎN PARTEA DE SE.

PL. 6 — 1 — CASSETTE 14: LES DEUX NIVEAUX D'HABITATION DU COIN SV DE LA MAISON ROMAINE-BYZANTINE (IV-E SIÈCLE D.N.E.), SURPRIS DANS LA PARTIE SE.

TFL. 6. 1 C_{14} : DIE ZWEITE WOHNENFLÄCHEN IN DIE SUD-WESTECKE DAS ROMANISCHE-HAUS; 2. C_{13A} : DIE I STE HÖHENLAGE DES ROMANISCHE-BYZANTINISCHEN HAUS (IV E.N. JAHRHUNDERT), AUF DIE S-E SEITE GESEHEN WIRD. ►

PL. 7. — CASETA 15: 1 — CASĂ ROMANO-BIZANTINĂ; 2 — CHIRPIC INCENDIAT DIN ELEVATIA CLĂDIRII; 3 — CASETA 14: VEDERE DINSPRE NV ASUPRA LOCUINȚEI DIN SECOLUL VI E.N.

PL. 7 — CASSETTE 15: 1 — MAISON ROMAINE-BYZANTINE; 2 — BRIQUE EN TORCHIS INCENDIÉ EN APPARTENANT À L'ÉLÉVATION DE L'ÉDIFICE; 3 — CASSETTE 14: VUE DE NV SUR L'HABITATION DU VI-E SIÈCLE D.N.E.

TFL. 7. 1. DIE KASSETTE 15. DAS ROMANISCHES-BYZANTINISCHES HAUS; 2. DER ABGEBRANNTER GROSSE ZIEGELSTEIN VON AUFRISS DES BAU; 3. DIE KASSETTE 14: DAS ANSEHEN VON NV HER GEGEN DIE WOHNUNG IN DIE VI E.N. JAHRHUNDERT.

PL. 8 — CASETA 15: CASA ROMANO-BIZANTINĂ — PLAN ȘI SECȚIUNE PRIN INTERIOR. ►►

PL. 8 — CASSETTE 15: MAISON ROMAINE-BYZANTINE: PLAN ET SECTION INTERIEURE.

TFL. 8. DIE KASSETTE 15. DAS ROMANISCHE-BYZANTINE HAUS — DAS PLAN UND DIE DURCHSCHNITT IN INNERRAUM.

1

2

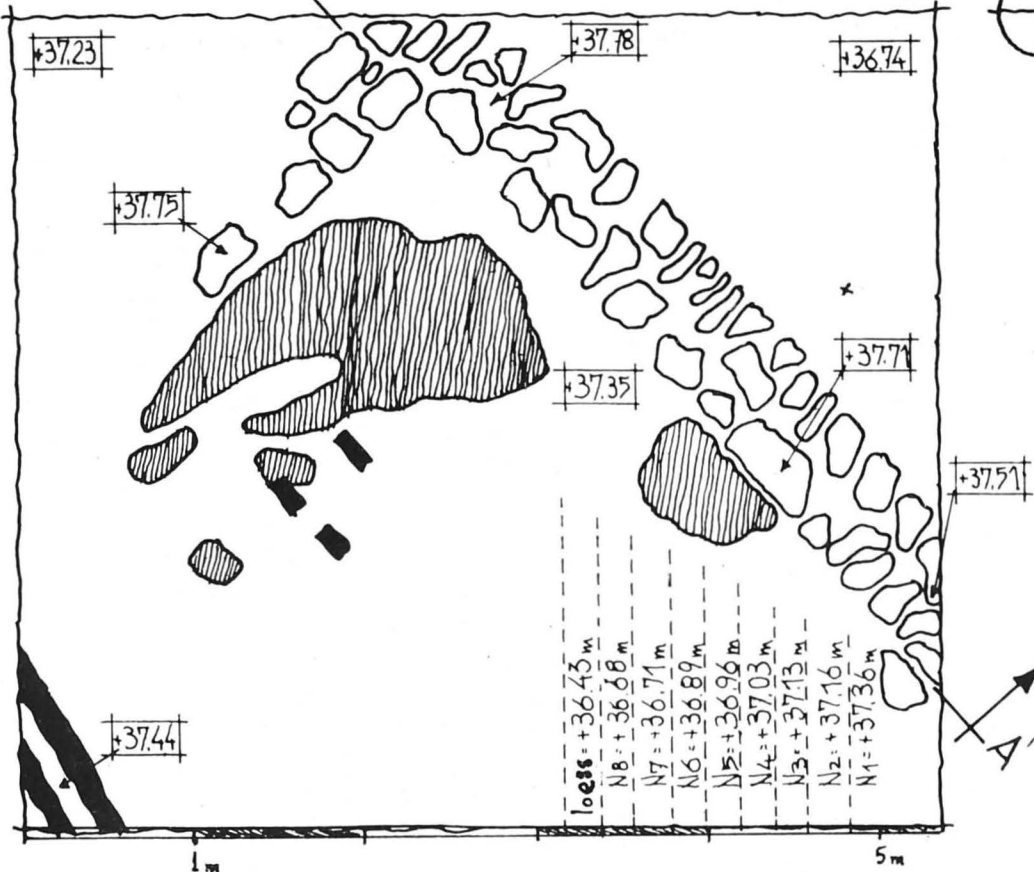

3

PLAN DE ANSAMBLU

SC. 1:50

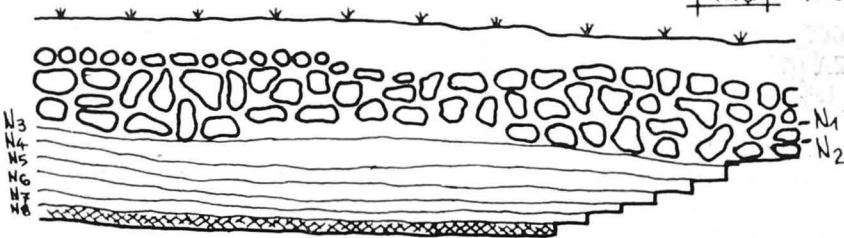
TR./77 C15

LEGENDĂ

- chișpic căzut
- birne
- limite nivele
- nivele galben-cenușii
- monedă
- loess

PROFIL A-A' SC. 1:50

ceramice. În conformitate cu moneda *Honorius* (a. 393–395 e.n.)¹⁸, găsită printre lemnele carbonizate, incendiul a fost provocat la începutul sec. V e.n., fenomen care se verifică și prin elementele topo-stratigrafice din caseta 19. Din straturile de cenușă și arsură ale gropii au fost recoltate 11 monede de bronz¹³, puternic distruse și un cercel de bronz cu mărgică de sticlă la capăt (Pl. 19,3). Din cele 6 monede conservate prin curățire în laborator, cea mai timpurie este de la *Licinius II* (a. 321–324 e.n.), iar cea mai târzie de la *Zenon* (a. 474–491 e.n.), ceea ce încadrează nivelele 2–4 în sec. V e.n.

4.0 Caseta 25 a fost adâncită pînă la pămîntul galben steril, aflat la $-1,40$ m adîncime. Groapa unui mormînt perforase două nivele de locuire, la $-0,53$ m ($+41.12$) și la $-1,21$ m ($+40.91$), despărțite printr-un strat gros de pămînt negru-cenușiu. În acest strat de nivelare, la $-0,90$ m adîncime, a fost găsită o monedă de bronz din timpul lui *Justin II* (a. 571–573 e.n.)²⁰, ceea ce presupune pentru ultima fază de locuire o datare ulterioară, respectiv sfîrșitul sec. VI — începutul sec. VII e.n.

4.2 În caseta 26, groapa unui mormînt de inhumație, surprinsă pe latura de sud, la $-1,07$ m adîncime ($+40.27$), a atins un nivel marcat de lut pigmentat, antrenînd și cîteva fragmente de ceramică din perioada romanității tîrzii. Mormîntul fusese săpat într-un pămînt negru-prăfos. Scheletul avea miinile adunate pe bazin, craniul căzut pe umărul stîng, oasele picioarelor curbate și coloana vertebrală deformată.

5.0 Caseta 27 a pus în evidență o locuire romană cu două faze succesive, cărora le aparțineau 8 nivele. Ultimele cinci nivele ($N_2 = +40.29$; $N_7 = +40.25$; $N_6 = +40.04$; $N_5 = +39.96$; $N_4 = +39.92$), reprezentau locuirea din sec. IV e.n., datată prin trei monede: *Constantinus I* (a. 320 e.n.); *Licinius I* (a. 321–324 e.n.); *Romană imperială — sec. IV e.n.*²¹. Structura ultimului nivel (N_8) — pămînt negru pigmentat cu fragmente de lipitură și arsură, și puternic tasat — comparativ cu celelalte nivele pe care le suprapunea, caracterizate prin straturi de cenușă și arsură, provocate de incendii repetate, pare să reflecte o refacere a acestei locuiri pe la mijlocul sec. al IV-lea e.n. Nivelul 4 suprapunea o nivelare de $0,20$ m grosime, sub care urmau alte două nivele incendiate (N_3 și N_2). Un sondaj efectuat pe latura de est a casetei, a pus în lumină existența unui nivel de locuire (N_1 — cota 39.05), datat pe baza unor monede *Traian* (a. 103–111 e.n.) în prima jumătate a sec. II e.n., cel mai vechi nivel atestat prin sondajul arheologic efectuat la Troesmis în 1977, în așezarea civilă.

6.0 În colțul de SE al casetei 28, la $-0,34$ m adîncime ($+39.92$), a fost surprins ultimul nivel de locuire bizantină de la Troesmis, cu ceramică specifică sec. VI—VII e.n. Aspectul acestui nivel — strat subțire de pămînt galben lutos, amintește situațiile similare din casetele 11–15 din carourile *G-4* și *H-5*, unde locuirea de sec. VI e.n. era acoperită de un strat de pămînt galben, uneori cu bulgări de lut.

6.1 În caseta 28, acest nivel suprapunea o nivelare masivă de pămînt negru-cenușos, cu arsură, sub care, la adîncimea de $-0,80$ m ($+39.46$), se afla o groapă de reziduri al cărei fund perforase, la cota 39.36 , un nivel galben-pigmentat, pătrunzînd pînă la $-1,70$ m în pămînt galben-steril. Din groapă s-a scos o cantitate considerabilă

PL. 9. — PILASTRU DESCOPERIT ÎN C-19; 2 — ZIDUL UNEI LOCUINȚE ROMANO-BIZANTINE DESCOPERIT ÎN CASETA 18.

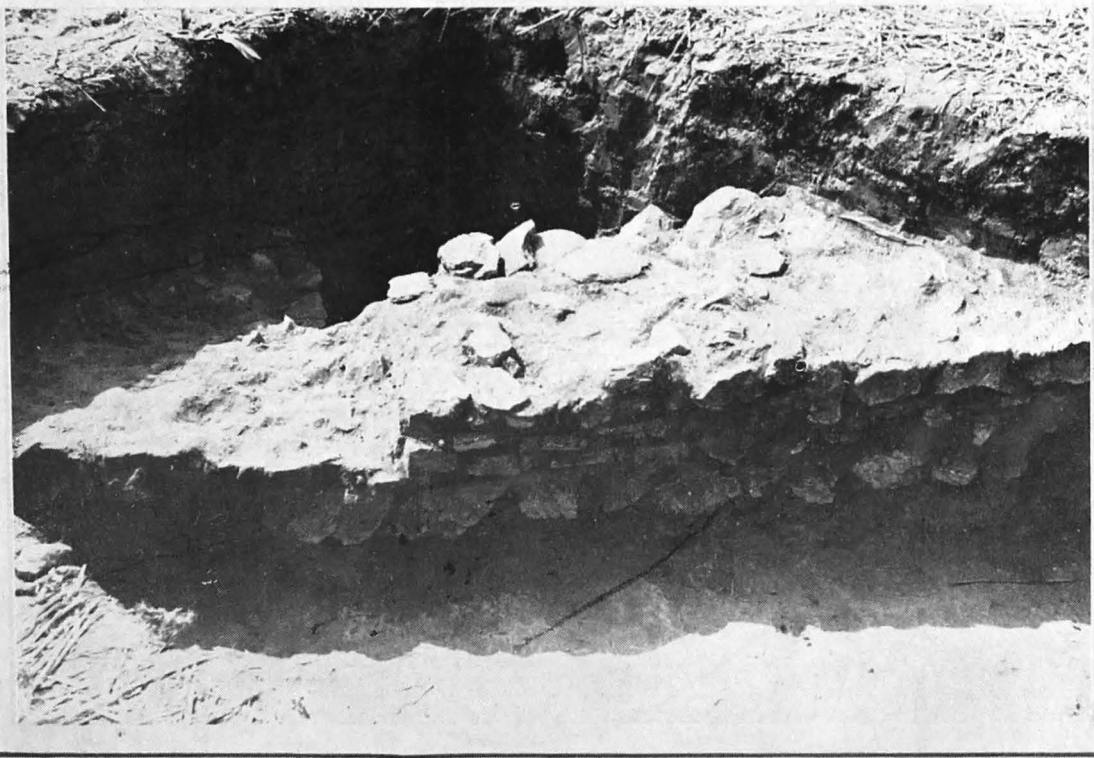
PL. 9 — 1 — PILASTRE DÉCOUVERT EN C-19; 2 — MUR D'UNE HABITATION ROMAINE-BYZANTINE DÉCOUVERT EN C-18:

TFL. 9 1. DER PFEILERSBASIS GEDECKT IN C₁₉; 2. DIE MAUER EINER ROMANISCHE-BYZANTINISCHE WOHNUNG GEDECKT IN C₁₈.

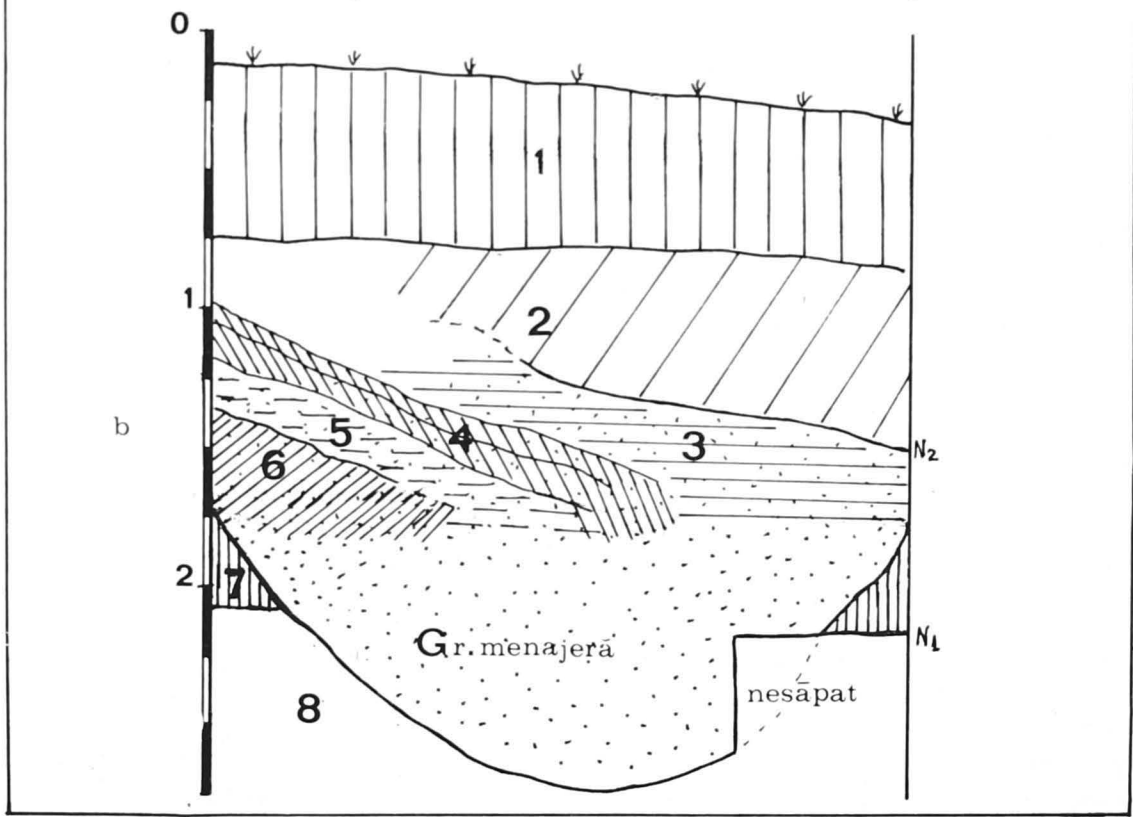
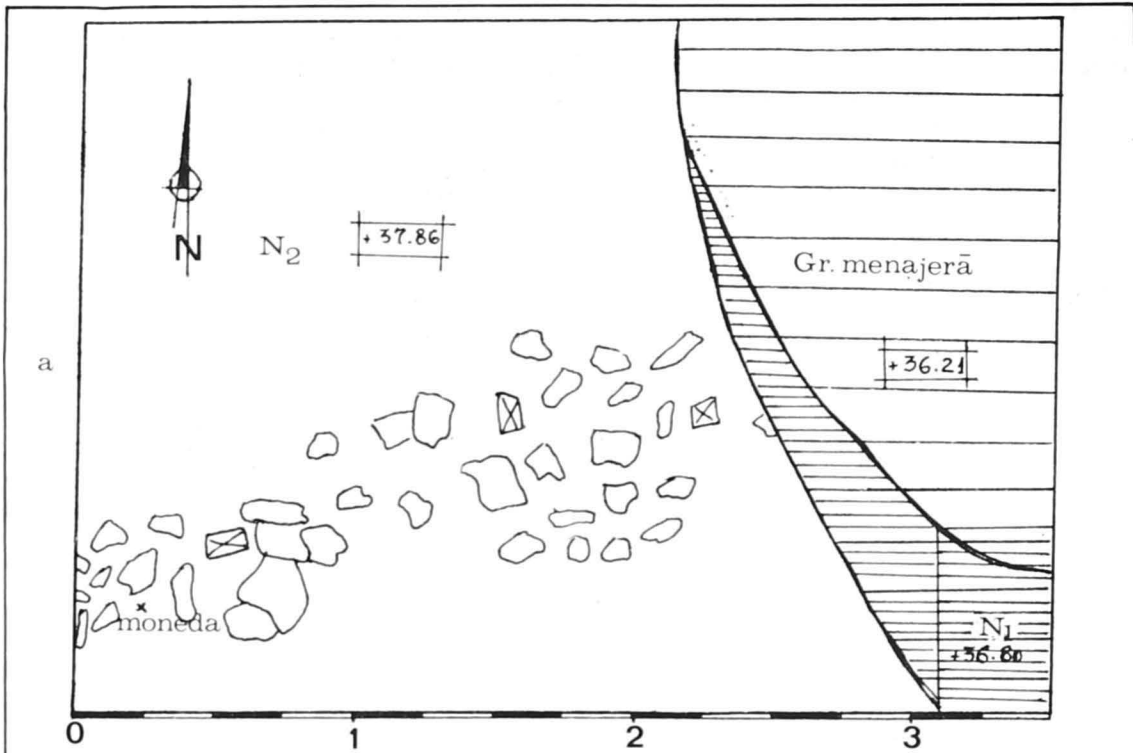

1

2

9

de bulgări și zgură de fier, alături de care — câteva fragmente ceramice specifice sec. VI e.n. (Pl. 21,3), o încuietoare de bronz (Pl. 23,7) și un piron de fier. Două fragmente de opaițe, specifice secolelor III—IV e.n., bănuim că au fost antrenate din nivelul distrus. Acest lucru presupune o utilizare a gropii de reziduri în cursul secolelor IV—VI e.n., ceea ce relevă că în această perioadă funcționau la Troesmis ateliere de reducere și de prelucrare a minereului de fier.

6.2 Pînă în caseta 35 nu au existat situații deosebite. În C-35 a fost surprins un singur nivel, la adîncimea de $-0,85$ m ($+40.15$), de pămînt galben cu urme de arsură, de pe care s-a recuperat o pafta de bronz circulară (vezi, Pl. 20,3).

7.0 Date interesante asupra locuirii romane, de la Troesmis au fost furnizate de caseta 37. Aici au fost descoperite trei morminte de înhumare avînd aceeași orientare și poziție cu mormintele din casele 21—26. În groapa primului mormînt ($-0,90$ m $-1,20$ m adîncime) s-au păstrat laturile de S și E ale unui cosciug din lemn de stejar, lung de 2,05 m și lat de 0,65 m, respectiv 0,38 m — latura mică. În interiorul cosciugului se afla un înhumat adult de 1,70 m lungime. Pe latura de sud a casei, la aceeași adîncime, se aflau gropile altor două morminte, distanța dintre ele fiind de aprox. 0,70 m. Scheletele au fost găsite în conexiune anatomică normală; ele aparțineau unor adulți — bărbat și femeie.

Gropile mormintelor perforaseră două nivele de locuire din epoca romanității timpurii, primul situat la $-0,60$ m adîncime ($+41.76$), cel de-al doilea la $-0,98$ m ($+41.38$). Nivelul de sus, situat pe un strat de pămînt galben, relevă o refacere, pe cînd cel aflat sub această nivelare reflectă o distrugere. Faptul că din pămîntul galben de nivelare provine o monedă de bronz din vremea lui *Antoninus Pius*²³, presupune că nivelul inferior, cu pregnante urme de arsură, a aparținut primei jumătăți a sec. II e.n., iar refacerea a avut loc la o dată ulterioară, legată poate de invazia pustiitoare a costobocilor, verificîndu-se în acest fel și la Troesmis cronologia valabilă pentru *limes-ul nord-scythic*.

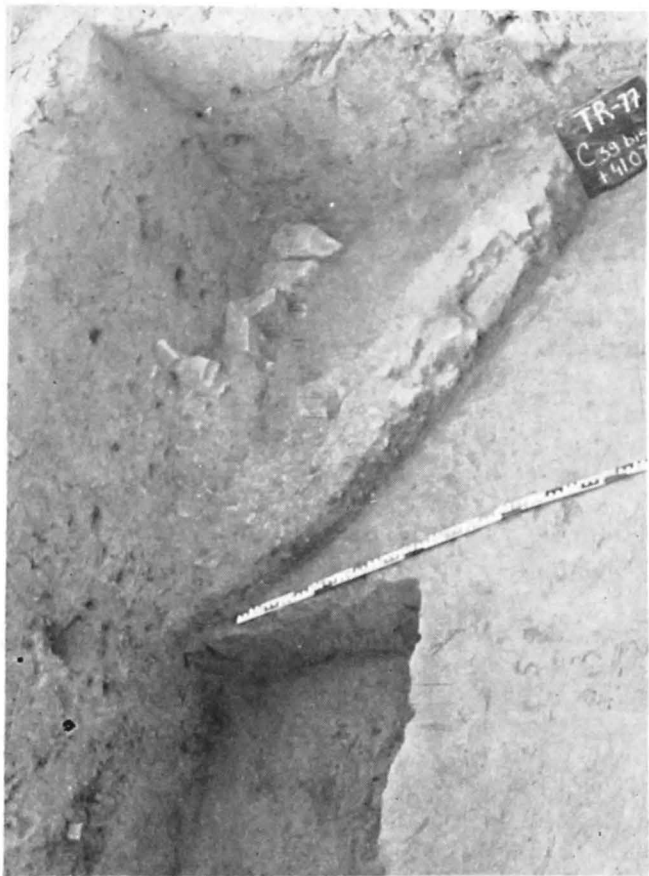
8.0 Revenind la mormintele descoperite în casele 21, 23—26 și 37, menționăm dificultatea reală de stabilire a momentului istoric căruia îi aparțin, datorită inventarului aproape inexistent, dar mai ales imposibilității de a urmări stratigrafic marginile gropilor în pămîntul cenușos. Singurele indicii clare sînt: orientarea E—V a morților, cu privirea spre răsărit, cu ușoare variații datorate anotimpului cînd a survenit înhumarea și poziția rituală a morților care evidențiază caracterul lor creștin²⁴. În conformitate cu fragmentele de brățări de sticlă albastră, cu secțiune rectangulară sau ovoidală, descoperite în C-25 (M₆ — cf. numerotării generale la I. Vasiliu, vezi, *infra*) și C-37 (M₈), ca și în vegetalul antic din C-11 și C-27 (vezi, Pl. 24,3—6), mormintele de mai sus pot fi încadrate în epoca feudalismului timpuriu (secolele XII—XIII) și fac

PL. 10. — CASETA 20: A) PLAN ORIZONTAL; B) PROFILUL DE EST: 1 — VEGETAL; 2 — NEGRU-PRĂFOS; 3 — NEGRU-BULGĂROS; 4—5 — STRATURI GALBENE DE DEPUNERI; 6 — STRAT DE DEPUNERI CU CENUȘĂ; 7 — STRAT GALBEN DE NIVELARE; 8 — LOESS.

PL. 10 — CASSETTE 20: A) PLAN HORIZONTAL; B) PROFIL EST: 1 — VÉGÉTAL; 2 — NOIRPOUSSIÈREUX; 3 — NOIR-GRANULEUX; 4—5 — COUCHE JAUNES DE DÉPOTS; 6 — COUCHE DE DÉPÔT AU CENDRE; 7 — COUCHE JAUNE DE NIVELLEMENT; 8 — LOESS.

TFL. 10. DIE KASSETTE 21. A) DAS HORIZONTAL PLAN; B) DAS OSTPROFIL;
1. VEGETALBILISCH; 2. SCHWARZ-STAUIG; 3. SCHWARZ-KLOSSLICH; 4—5. DIE GELBE ABLAGERUNG LAGE; 6. DIE LAGEN MIT DER ASCHEDEPONITION; 7. DIE GELB NIVELLIERUNGLAGE; 8. LOESS.

2

1

parte din necropola unei așezări a cărei prezență este realmente dovedită și de cuptorul menajer descoperit în C-9.

8.1 Începînd din caseta 39, locuirea romană timpurie a putut fi urmărită în toate sondajele efectuate în limitele unui platou circumscris de curba de nivel 42.00²⁵. Această locuire se suprapunea direct, sau perfora loess-ul, la adîncimi care variau între 0,40—0,60 m. Pe acest platou urmele locuirii romane tîrzii de la Troesmis sînt inexistente.

9.0 Din prezentarea situațiilor de mai sus se desprind cîteva concluzii care urmează a fi verificate în următoarele campanii arheologice:

▶ **PL. 11. — 1. CASETA 22 — CELE CINCI NIVELE SURPRINSE PE ORIZONTALĂ PE LATURA DE VEST A CASETEI; 2. CASETA 39 BIS — URME ALE LOCUIRII ROMANE.**

PL. 11 — 1 — CASSETTE 22 — LES CINQ NIVEAUX SURPRIS HORIZONTALEMENT SUR LE CÔTÉ OUEST DE LA CASSETTE; 2 — CASSETTE 39 BIS — TRACES DE L'HABITAT ROMAIN.

TFL. 11. 1. DIE KASSETTE 22 — DIE FÜNFTE HÖHENLAGEN AUF DIE WESTSEITE DER KASSETTE GESEHEN. 2. DIE KASSETTE 39 BIS. DIE SPUREN DES ROMANISCHE WOHNEN.

PL. 12. — C-22 (PROFIL N): 1 — VEGETAL; 2 — STRAT GALBEN-PIGMENTAT, CU URME DE LOCUIRE; 3 — STRAT NEGRU-ZGRUNȚUROS CU URME DE ARDERE (NIVELARE); 4 — STRAT DE NIVELARE GALBEN-CENUȘOS; 5 — STRAT DE NIVELARE GALBEN-PIGMENTAT; 6 — STRAT NEGRU-CENUȘIU; 7 — STRAT GALBEN-PIGMENTAT, PUTERNIC TASAT.

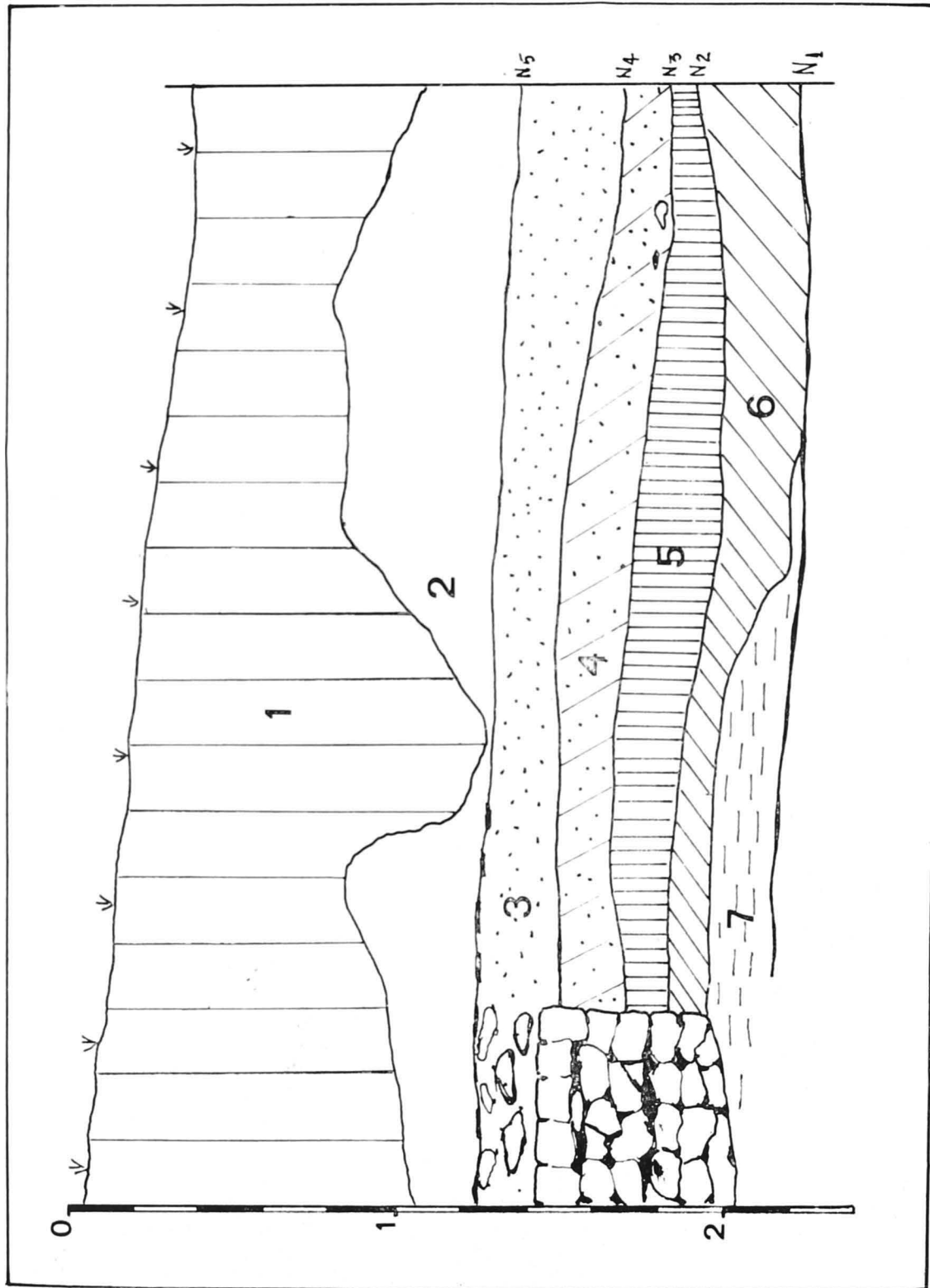
PL. 12 — CASSETTE 22 (PROFIL N): 1 — VÉGÉTAL; 2 — COUCHE JAUNE-PIGMENTÉE AVEC DES TRACES D'HABITAT; 3 — COUCHE NOIRE-GRUMELEUX AVEC DES TRACES DE BRÛLURE (NIVELLEMENT); 4 — COUCHE DE NIVELLEMENT JAUNE-CENDREUX; 5 — COUCHE DE NIVELLEMENT JAUNE-PIGMENTÉ; 6 — COUCHE NOIRE-CENDREUSE; 7 — COUCHE JAUNE-PIGMENTÉ BIEN TASSÉE.

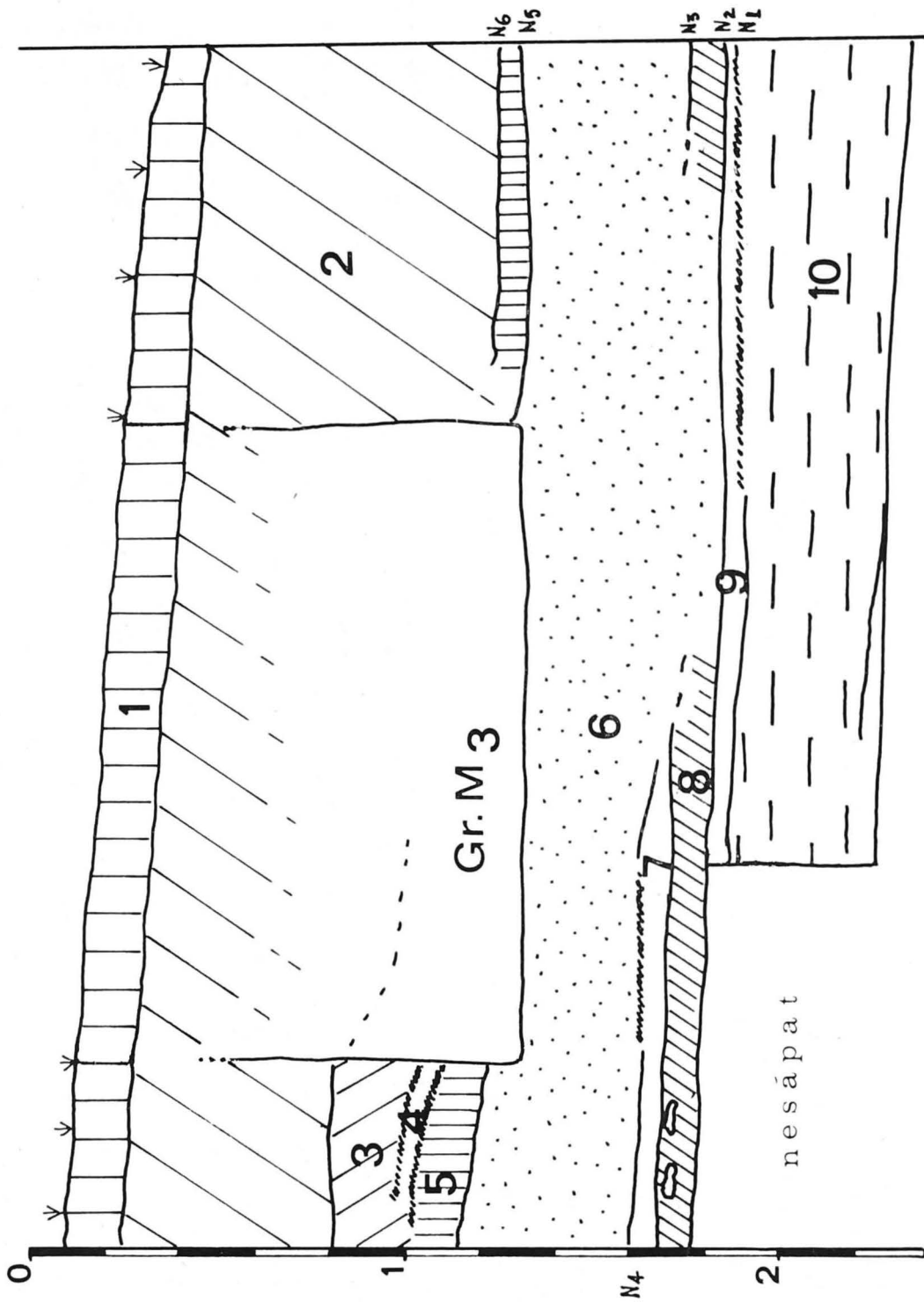
TFL. 12. C₂₂ (DAS NORDPROFIL): 1-VEGETABILISCHLAGE; 2. DIE GELB-PIGMENTIERTLAGE MIT DEN WOHNENSPUREN; 3. DIE SCHWARZ-KÖRMIG MIT DEN BRENNENSPUREN (NIVELLIERUNG); 4. DIE GELB-ASCHFARBEN NIVELLIERUNGLAGE; 5. DIE GELB-PIGMENTIERT NIVELLIERUNGLAGE; 6. DIE SCHWARZ-ASCHFARBEN LAGE; 7. DIE GELB-PIGMENTIERTLAGE WELCHE STARK SACK WIRD.

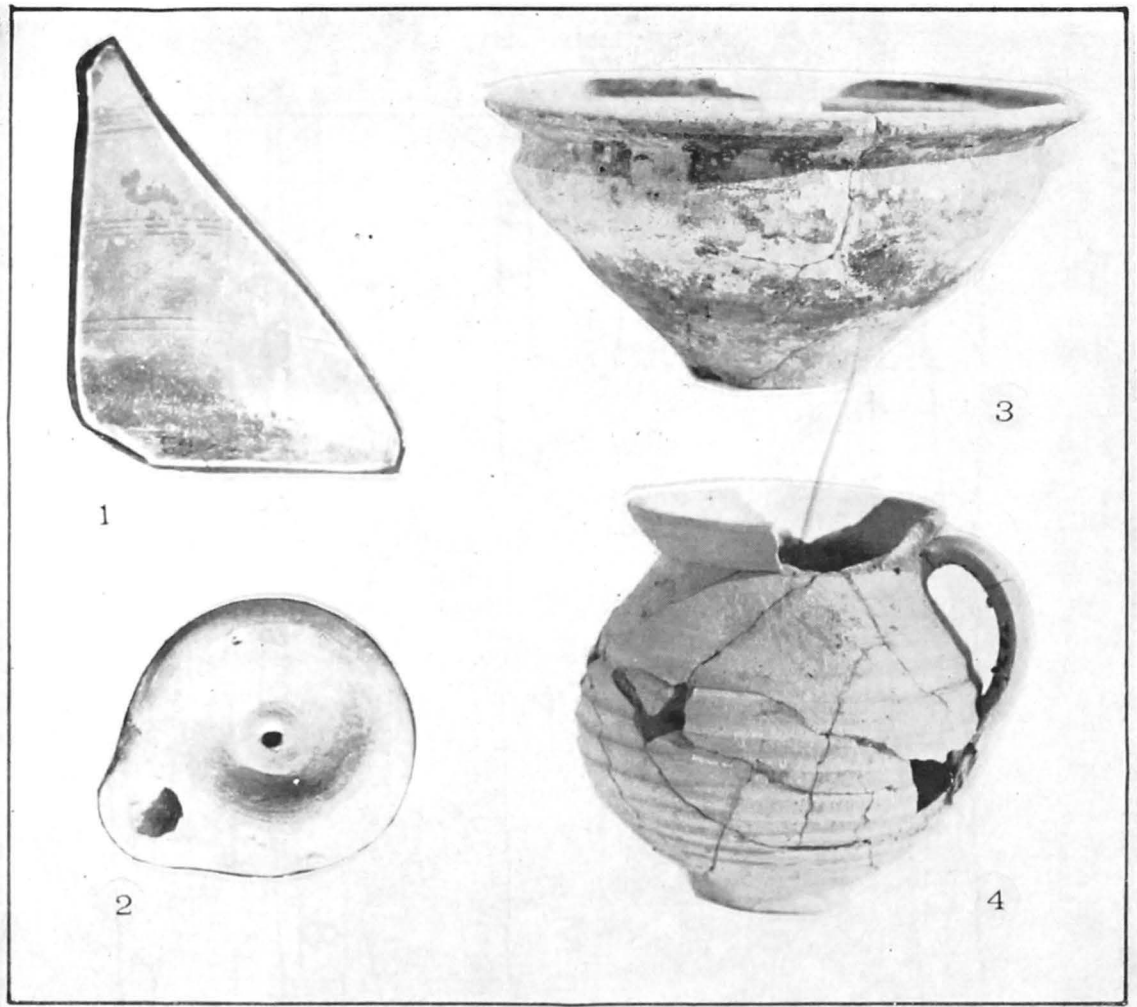
PL. 13. — C-23 (PROFIL N): 1 — VEGETAL; 2 — STRAT NEGRU-PRĂFOS; 3 — STRAT NEGRU-BULGĂROS (VEGETAL ANTIC); 4 — ARSURĂ; 5 — STRAT GALBEN-CENUȘOS (NIVELARE); 6 — STRAT DE NIVELARE GALBEN-PIGMENTAT; 7 — STRAT DE ARSURĂ; 8 — STRAT DE LOCUIRE CU MATERIAL DE CONȘTRUCȚIE; 9 — STRAT DE ARSURĂ; 10 — STRAT GALBEN-PIGMENTAT PUTERNIC TASAT.

PL. 13 — CASSETTE 23 (PROFIL N): 1 — VÉGÉTAL; 2 — COUCHE NOIRE-POUSSIÈREUSE 3 — COUCHE NOIRE-GRANULEUSE (VÉGÉTAL ANTIQUE); 4 — BRULÛRE; 5 — COUCHE JAUNE-CENDREUSE (NIVELLEMENT); 6 — COUCHE DE NIVELLEMENT JAUNE-PIGMENTÉ; 7 — COUCHE DE BRULÛRE; 8 — COUCHE D'HABITAT AUX DÉBRIS DE CONSTRUCTION; 9 — COUCHE DE BRULÛRE; 10 — COUCHE JAUNE-PIGMENTÉ; BIEN TASSÉE.

TFL. 13. C₂₃ (DAS NORDPROFIL). 1: VEGETABILISCH; 2. DIE SCHWARZ-STAUIG LAGE; 3. DIE SCHWARZ-KESSLICH LAGE; 4. DAS BRENNEN; 5. DIE GELBASCHFARBEN LAGE (NIVELLIERUNG); 6. DIE GELBPIGMENTIERT NIVELLIERUNGLAGE; 7. DAS BRENNENLAGE; 8. DIE WOHNENLAGE MIT DEM BAUMATERIAL; 9. DIE BRENNENLAGE; 10. DIE GELB-PIGMENTIERTLAGE, WELCHE SIE STARK SACKT WIRD.

PL. 14. — INVENTARUL MORMÎNTULUI (CENOTAF) DIN C-1.

PL. 16 — INVENTAIRE DE LA TOMBE (CÉNOTAFE) DE LA CASSETTE 1.

TFL. 14. DAS INVENTAR DES GRAB AUS C-1

a) Începuturile aşezării civile romane de la Troesmis se plasează în primele decenii ale sec. II e.n. Până la jumătatea sec. III e.n., aşezarea romană se dezvoltă în zona de nord a Cetăţii de Est, cuprinzând o suprafaţă mare de teren ale cărei limite sudice au fost surprinse în caroul G-4. Aşezarea timpurie romană păstrează urmele aceluiaşi evenimente politice şi militare întâlnite pînă în prezent în toate aşezările din nordul Dobrogei: este distrusă în a doua jumătate a sec. II e.n. de costoboci, pustiită de goţi în mijlocul sec. III e.n., de huni la începutul sec. IV e.n.

b) În secolul IV e.n., aşezarea romană se restrînge în vecinătatea de NV a Cetăţii de Est, unde o întâlnim în cursul secolelor IV—VII e.n. Săpăturile au pus în evidenţă două faze constructive, bine distincte, în evoluţia concepţiei urbanistice a aşezării romane tîrzii de la Troesmis. În sec. IV e.n., cînd asistăm doar la o restrîngere spre vest a aşezării, zidurile locuinţelor continuă vechea orientare, din epoca timpurie romană, şi anume — de la N la S şi de la E la V. În sec. VI e.n., cînd aşezarea ocupă numai

zona învecinată a Cetății de Est, respectiv panta dinspre vest, urbanistica suferă modificări în conformitate cu configurația terenului, zidurile locuințelor fiind orientate NE—SV și NV—SE.

c) Cantitatea mare de ceramică, rezidurile de fier ca și diversele obiecte descoperite, evidențiază o producție locală în cadrul unor ateliere aflate în funcțiune, cel puțin pînă la mijlocul secolului al VI-lea.

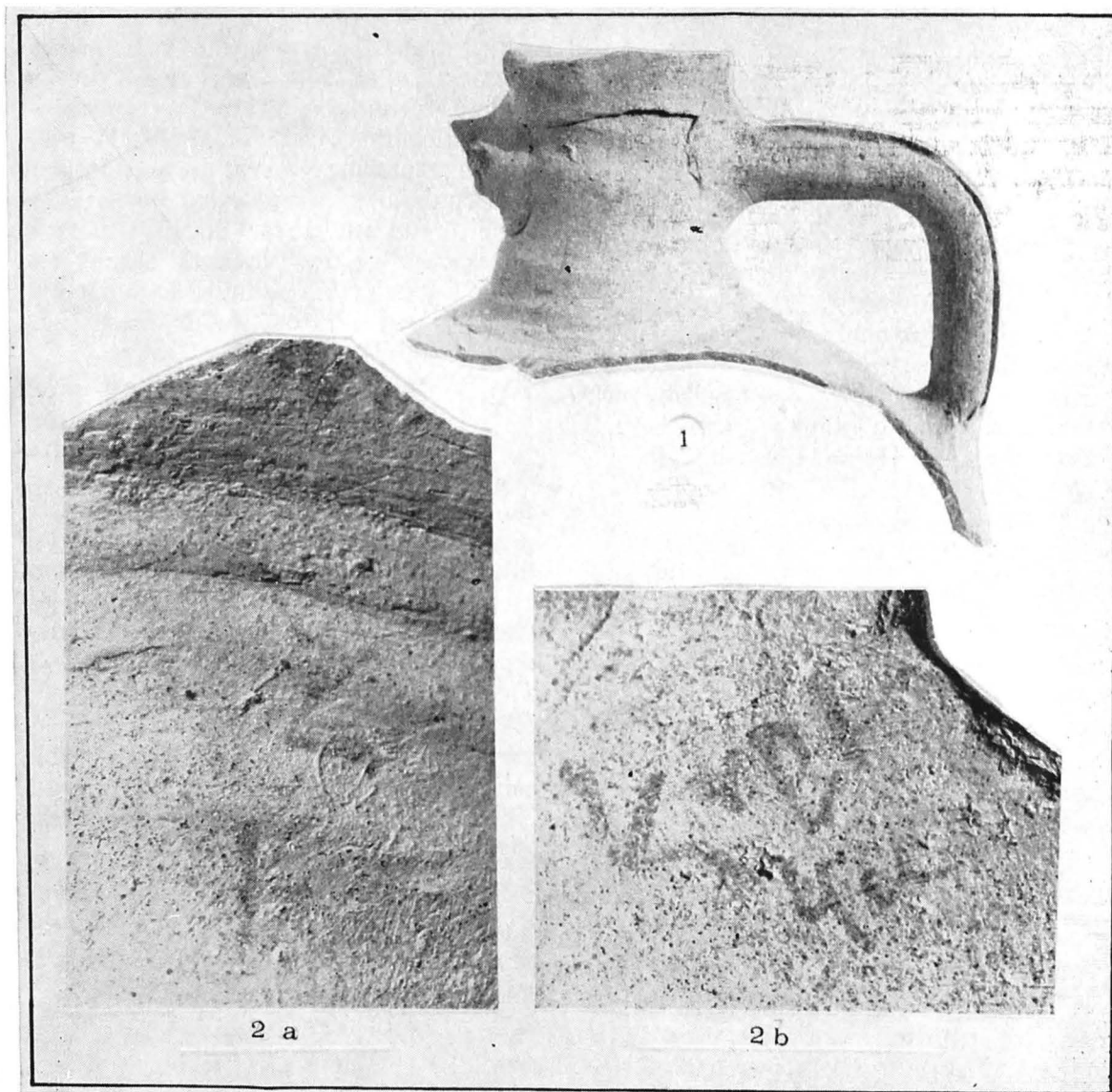
d) Așezarea bizantină suferă o puternică distrugere, plasată pe baza monedei *Justin II* din C-25, la sfîrșitul secolului VI e.n., după care locuirea devine sporadică.

e) La începutul epocii feudale, locuirea se retrage spre vest, singurele măturii ale acesteia în zonele investigate în 1977, fiind cuptorul menajer din caseta 9, valul

PL. 15. — FRAGMENT DE AMFORĂ CU „DIPPINTI“ GĂSIT ÎN C-10.

PL. 15 — FRAGMENT D'AMPHORE AUX „DIPPINTI“ TROUVÉ EN C-10.

TFL. 15. DAS AMPFOREFRAGMENT MIT „DIPPINTI,, IN C-10 GEFINDET.

de pământ din apropiere și mai ales prezența mormintelor de inhumație, grupate într-o necropolă situată în carourile *H* și *I-6*.

CATALOGUL PRINCIPALELOR DESCOPERIRI DE LA TROESMIS (Casetele 1 — 40)

I. CERAMICA

1. Castron, tronconic, înalt, umăr profilat, buza răsfrântă oblic în afară cu șanțuire largă în interior, fundul înalt cu baza dreaptă; argilă roz cu pietricele; urme de ardere secundară. Dg = 25 cm; db = 7,5 cm; h = 11,5 cm;

C-1 (cenotaf); inv. 2913 (Pl. 14, 3; 25, 3)

2. Căniță, cu corpul bombat decorat cu caneluri adânci, gura cu buza oblic răsfrântă în afară și cu șanțuire largă la interior; tortiță subțire, aplicată sub buză și pe linia de maximă bombare; fund îngust cu baza dreaptă. Argilă cu nisip fin, culoare roz, angobă la culoare cu nuanțe roz-pal, aplicată neuniform. Dg = 7 cm; dm = 9 cm; db = 3,50 cm; *C-1 (cenotaf)*; inv. 4069 (Pl. 14, 4)

3. Strachină, tronconică, buza dreaptă despărțită de corp printr-o mulură; se sprijină pe un picior gros inelar cu umbo. Argilă fină, cărămie, vernis roșu. Fragmentar — Dg = 11,5 cm; db = 5 cm; h = 6 cm; *C-36*; inv. 4482. (Pl. 16, 1; 25, 2)

4. Strachină tronconică, umăr profilat, buză scurtă răsfrântă oblic pe grosime în afară, cu marginea rotunjită, fundul îngust cu baza ușor concavă. Argilă cu nisip fin, cenușie, angobă bej-maronie. Dg = 19 cm; db = 6,5 cm; h = 8 cm; *C-13 A (locuință bizantină)*; inv. 4480 — fragmentar. (Pl. 26, 4)

5. Platou, tronconic cu marginea ușor ovală și buza trasă spre interior, des-

părțită de corp printr-o mulură. Baza dreaptă, decorată cu cercuri concentrice fin incizate. Pastă fină, cărămie, vernis roșu-tern; urme de ardere secundară. Dm = 29 cm; db = 23,5 cm; h = 6 cm; dg = 28—29 cm; *C-27*; inv. 4516 — restaurat. (Pl. 25, 1)

6. Ulcior, bitronconic, cu umărul rotunjit și bombat, fundul îngust, profilat și baza dreaptă. Argilă roz cu cărămidă pisată; angobă bej maronie; urme de ardere secundară. Stare fragmentară — profil incomplet. *C-28*; inv. 2914. (Pl. 16, 3)

7. Unguentariu; rezervat partea inferioară a corpului, cu pereții groși bombați; se sprijină pe un picior masiv tronconic, cu prag înspre baza dreaptă. Argilă roz, densă, angobă alb-gălbuie. D = 6,4 cm; db = 4 cm; h = act. 7,5 cm; *C-27*; inv. 4503 (Pl. 16, 2)

8. Afumătoare; stare fragmentară, profil complet partea superioară; formă tronconică, cu buza ușor curbată spre interior; partea superioară a corpului marcată de un prag gros cu secțiune trapezoidală, pereți groși. Prezintă dimensiuni nemai-întâlnite pînă în prezent pe teritoriul Dobrogei. Argilă bej-maronie cu concrețiuni calcaroase, angobă la culoare; urme de ardere secundară. Dg = 32 cm; g = 1 cm; h act. = 15 cm. *C-14 (loc. bizant.)* (Pl. 21, 2)

9. Fragment amforă; rezervat partea superioară. Corpul bombat, gît scurt cilindric, canelat în zona de împreunare

PL. 16. — 1. STRACHINĂ (CERAMICĂ FINĂ); 2. FRAGMENT UNGUENTARIU; 3. ULCIOR FRAGMENTAR; 4. STRACHINĂ (CERAMICĂ CENUȘIE).

PL. 16 — 1 — ÉCUELLE (CÉRAMIQUE FINE); 2 — FRAGMENT D'UNGUENTARIUM; 3 — CRUCHE FRAGMENTAIRE; 4 — ÉCUELLE (CÉRAMIQUE GRISE).

TFL. 16. 1. DIE SCHÜSSEL (FEINE KERAMIK); 2. DAS ÖLGEFÄSS (FRAGMENT); 3. DER FRAGMENTARISCH KURG; 4. DIE SCHÜSSEL (ASCHFARBEN KERAMIK)

1

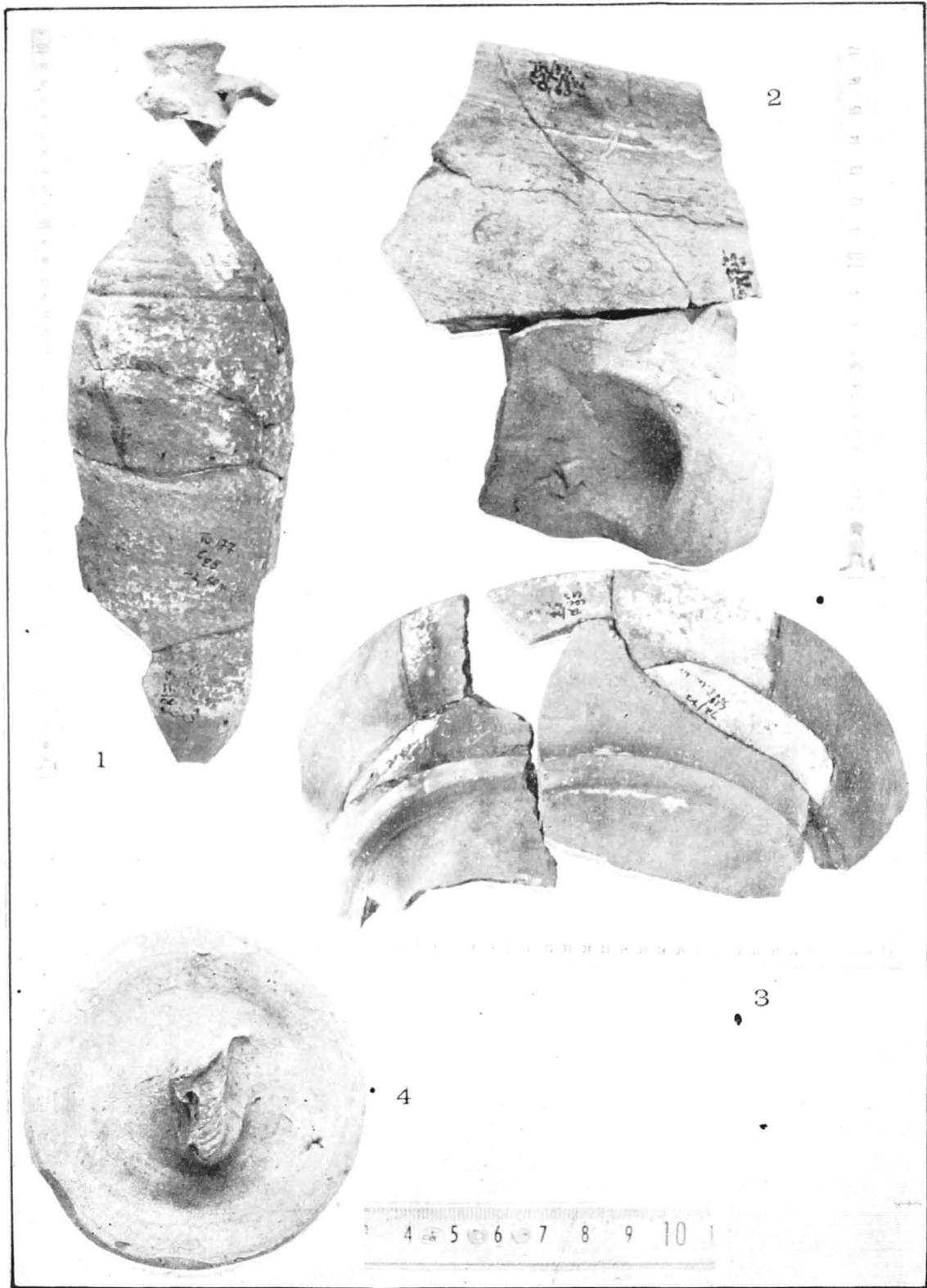
2

3

4

cu umărul; gura cu buza lată, răsfrîntă în formă de guler; toarta cu două creste și șanțuire laterală adîncă, lipită pe buză și gît și lăsată aproape drept mai jos de umăr. Argilă nisipoasă, roz-gălbuie, angobă la culoare. Pe gît și pe umăr — *dippinti* — litere, grecești scrise cu vopsea roșie — cruce, semn pentru capacitate (ζ), text distrus prin spărtură; al doilea text: „Κύριε βο(ῆθι)”, Dg = 7,5–8 cm; h toartă = 11,5 cm; C-10; inv. 4233. (Pl. 15, 1–3)

10. Amforetă fragmentară; corp ovoidal, ușor strangulat spre fundul probabil rotunjit, gît înalt, îngust, gura cu buza răsfrîntă oblic pe grosime; două toarte micuțe prinse pe gît. Decorată cu trei caneluri circulare pe umăr, pe corp caneluri largi. Argilă cărămizie, densă, urme de angobă alburie pe corp; pereții groși; trecută prin incendiu. Dg = 4,5 cm; dm = 11 cm; h = aprox. 38 cm; C-20. (Pl. 17, 1)

11. Fragment strachină; rezervat profil

◀ **PL. 17 — 1. AMFORETĂ FRAGMENTARĂ; 2. FRAGMENTE DE AMFORĂ DE TIP « CARTAGINEZ »; 3. FRAGMENTE DE AFUMĂTOARE; 4. CAPAC DE ULCICĂ.**

PL. 17 — 1 — AMPHORETTE FRAGMENTAIRE; 2 — FRAGMENTS D'AMPHORE DU TYPE « CARTAGINOIS »; 3 — FRAGMENTS DE CALICES À ENCENS; 4 — COUVERCLE DE PETIT POT.

TFL. 17. 1. DIE FRAGMENTARISCHE KLEINE AMPFORE; 2. DIE FRAGMENTEN VON EINE AMPFORE („KARTAGINEZ“ TYPUS); 3. DIE FRAGMENTEN VON DURCHRÄUCHER-GEFÄSSE; 4. DER DECKEL EINES TÖPFCHEN.

PL. 18. — 1. FRAGMENT DE BOL « TERRA SIGILATTA » GLAZURAT; 2. FRAGMENT DE CASTRON (CERAMICĂ FINĂ); DECORAT ÎN TEHNICA BARBOTINEI; 3 A—B. FRAGMENTE DINTR-UN CASTRON CU DOUĂ APUCĂTORI (C-35); 4. FRAGMENT DE ULCIOR (SEC. VI E.N.). ▶

PL. 18 — 1 — FRAGMENT DE BOL « TERRA SIGILATTA » ÉMAILLÉ; 2 — FRAGMENT DE TERRINE (CÉRAMIQUE FINE) DÉCORÉ DANS LA TECHNIQUE DE LA BARBOTINE; 3-A-B: FRAGMENTS D'UNE TERRINE F DEUX ANSES (C-35); 4 — FRAGMENT DE CRUCHE (VI-E SIÈCLE D.N.E.).

TFL. 18. 1. DAS FRAGMENT VON EIN KÜGELFÖRMIGENGEFÄSS „TERRA SIGILATTA“ MIT DEN GLASUR; 2. DAS FRAGMENT VON EINER SCHÜSSEL (FEINE KERAMIK) MIT DER „BARBOTINES“ TECHNIK AUSGEZEICHNET WERDEN; 3. A-B. DIE FRAGMENTEN VON EINEN SCHÜSSEL MIT DER ZWEITE HENKEL (C₃₅); 4. DAS FRAGMENT VON EINEN KRUG (IV E.N. JAHRHUNDERT)

PL. 19. — 1. INEL (BRONZ); 2. MĂRGICĂ PRISMATICĂ (CORNALINĂ); 3. CERCEL (BRONZ) CU MĂRGICĂ DE STICLĂ; 4. OBIECT DE OS LUCRAT; 5. PIEPTEN DE OS. ▶▶

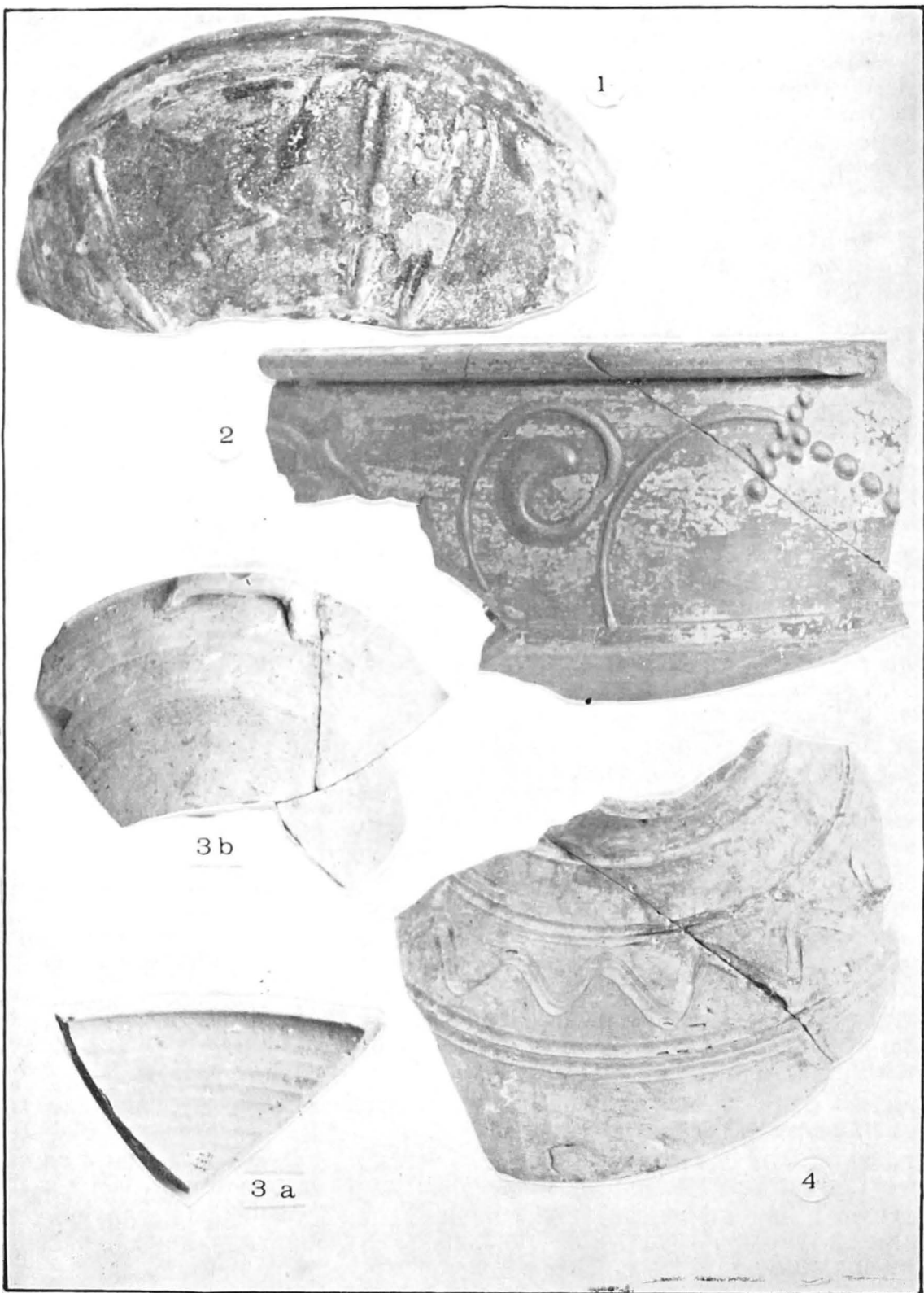
PL. 19 — 1 — ANNEAU (BRONZE); 2 — PERLE PRISMATIQUE (CORNALINE); 3 — BOUCLE D'OREILLE (BRONZE) À PERLE EN PÂTE DE VERRE; 4 — OBJET D'OS; 5 — PEIGNE D'OS.

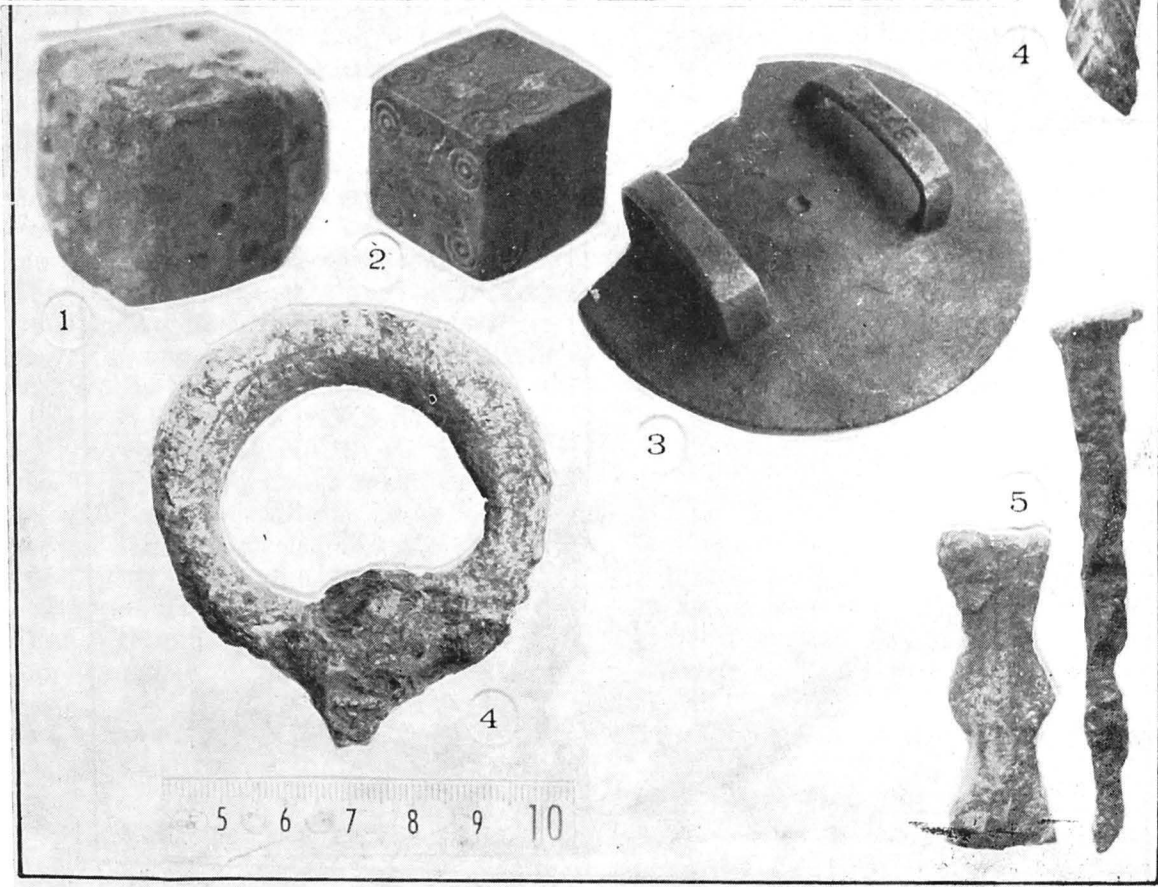
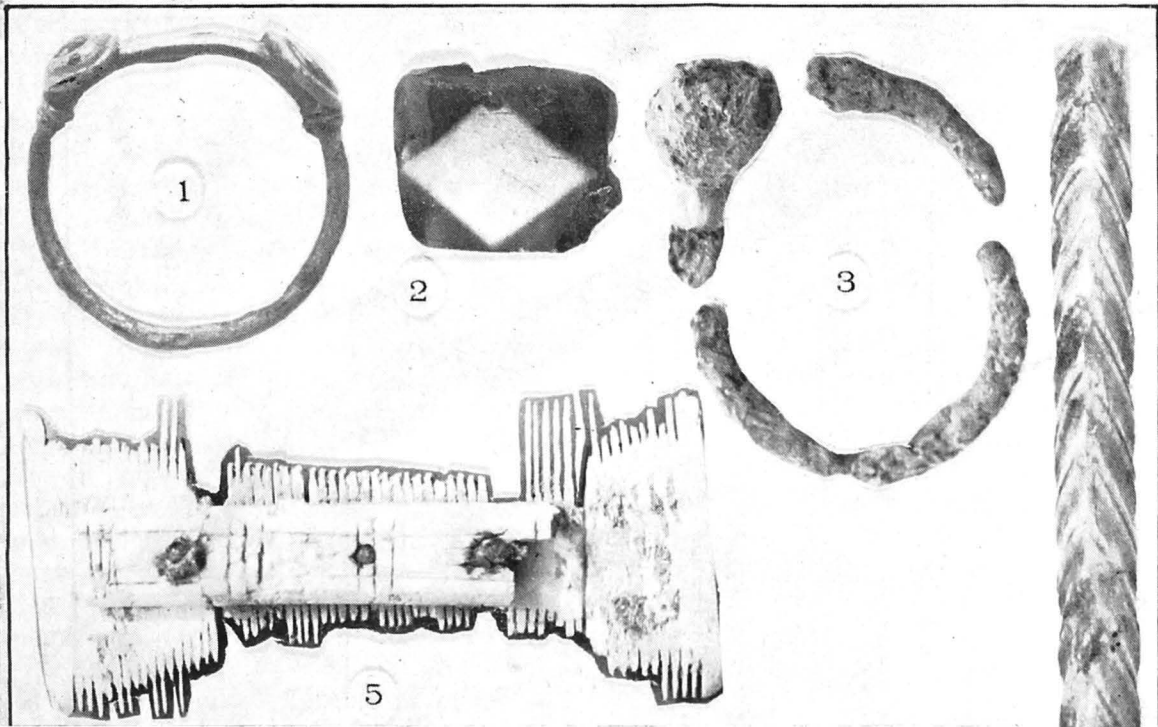
TFL. 19. DER RING (BRONZE); 2. DIE PRISMATISCHE PERLE; 3. DER OHRRING (BRONZE) MIT GLASPERLE; 4. EIN OBIJEKT VON GEARBEITET KNOCHEN; 4. DER KNOCHEN KAMM.

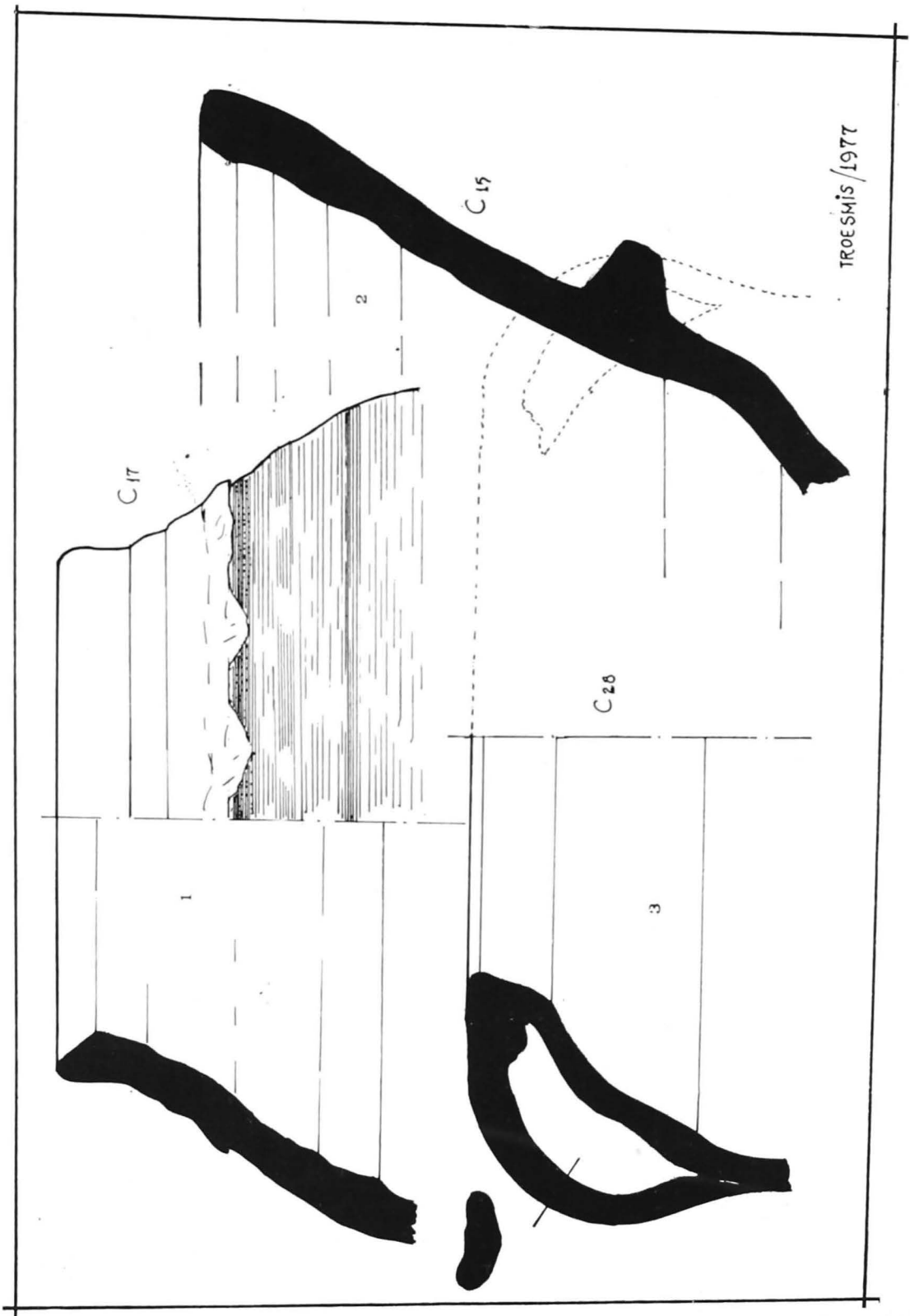
PL. 20. — 1. ZAR CERAMIC; 2. ZAR DE OS; 3. PAFTA DE BRONZ; 4. MÎNER DE BRONZ; 5. APLICĂ DE BRONZ ȘI CUI DE FIER.

PL. 20 — 1 — DÉ CÉRAMIQUE; 2 DÉ D'OS; 3 — FERMOIR DE BRONZE; 4 — MANCHE DE BRONZE; 5 — APPLIQUE EN BRONZE ET CLOU EN FER.

TFL. 20. 1. DER KERAMISCH SPIELWÜRFEL; 2. DER KNOCHENSPIELWÜRFEL; DIE SPANGE (BRONZE); 4. EIN GRIFF (BRONZE). 5. DER BRONZE WANLEUCHTER UND EISENNAGEL.

TROESMIS / 1977

complet partea superioară. Formă tronconică, pereții drepecți, înalți, buza îngroșată marcată de o adâncitură circulară în exterior și cu șanțuire la interior. Pereții decorați în *tehnica barbotinei* cu vrejuri de viță-de-vie și struguri stilizați. Pastă densă, cărămizie, vernis roșu. Dg = 16 cm; dm = 17 cm. C-28; inv. 4235. (Pl. 18, 2)

12. Fragment de bol *terra sigillata*, glazurat; profil complet, lipsește baza. Corp emisferic, buza cu margine triunghiulară, marcată în exterior de o canelură largă, îngroșată în formă de guler la interior. Pereții exteriori decorați cu figuri în relief. Elementele de decor (cantar, animal, spirale duble, baghete verticale conturate) — grupate în panouri. Pastă densă, bej, glazură verde-măslinie, arsă neuniform. Dg = 14 cm. C-36; inv. 4236. (Pl. 18, 1)

13. Capac de ulciă, rotund, cu marginea curbată în sus; în interior, prin ridicarea mînerului s-a creat în centru o concavitate adâncă; mînerul aplatizat, spart din antichitate. Pastă densă, roz-gălbuie, angobă la culoare. D = 8 cm. C-20; inv. 3566. (Pl. 17, 4)

14. Opaț de dimensiuni reduse, cu corpul rotund, discul concav cu orificiu mic de alimentare; ciocul cordiform, fundul rotund, ușor profilat; tip de opaț fără tortiță. Argilă bej-cărămizie, densă, cu nisip fin, angobă roșie, neuniformă; urme de ardere secundară. Dm = 4,7 cm; d disc. = 3,5 cm; db = 2,5 cm; h = 2,4 cm. C-1 (*cenotaf*); inv. 4070. (Pl. 14, 2)

15. Opaț de dimensiuni medii, cu corpul rotund, ciocul cordiform și orificiul de ardere larg, intrat pe jumătate în corp; disc concav, mărginit de o bordură cu un cerc incizat. Tortiță inelară lipsește. Fund rotund, plat; discul decorat cu un ciorchine de strugure. Argilă roz,

densă, vopsea roșie. Dm = 6 cm; d disc = 4 cm; db = 3,5 cm; h = 2,5 cm; C-14 bis; inv. 4493.

16. Opaț cu ciocul cordiform, tip asemănător celui de mai sus; lipsește tortița. Disc concav, fără bordură, decorat cu rozetă. Argilă bej, densă, cu mică. Dm = 5,5 cm; d disc = 3,3 cm; db = 3 cm; h = 2,5 cm; C-10; inv. 4494. (Pl. 24, 1)

17. Zar ceramic; pe cele șase fețe — numerele marcate prin mici adâncituri circulare executate neîngrijit și dispuse în șiruri verticale și orizontale. O singură excepție face numărul 10 care apare pe una din fețe sub forma a două șiruri încrucișate oblic. Pe zar apar numerele: 1, 10 (de două ori), 12, 14, 16. Argilă cărămizie, densă. Dimensiuni: 1,6 × 1,6 × 1,4 cm. Piesă unicat — C-19; inv. 3780. (Pl. 20, 1)

II. OBIECTE DE OS

1. Piepten bilateral, în stare fragmentară; întregit pe lungime. Rezervat, 8 dinți pe o latură și 12 pe cealaltă latură. Placa principală întărită longitudinal de două plăcuțe prinse cu trei cuișoare de fier; plăcuțele decorate pe lungime cu două linii incizate, tăiate transversal de patru grupuri de 3 liniuțe dispuse simetric, L = 9,4 cm; l = 4 cm; C-19; inv. 3779. (Pl. 19, 5)

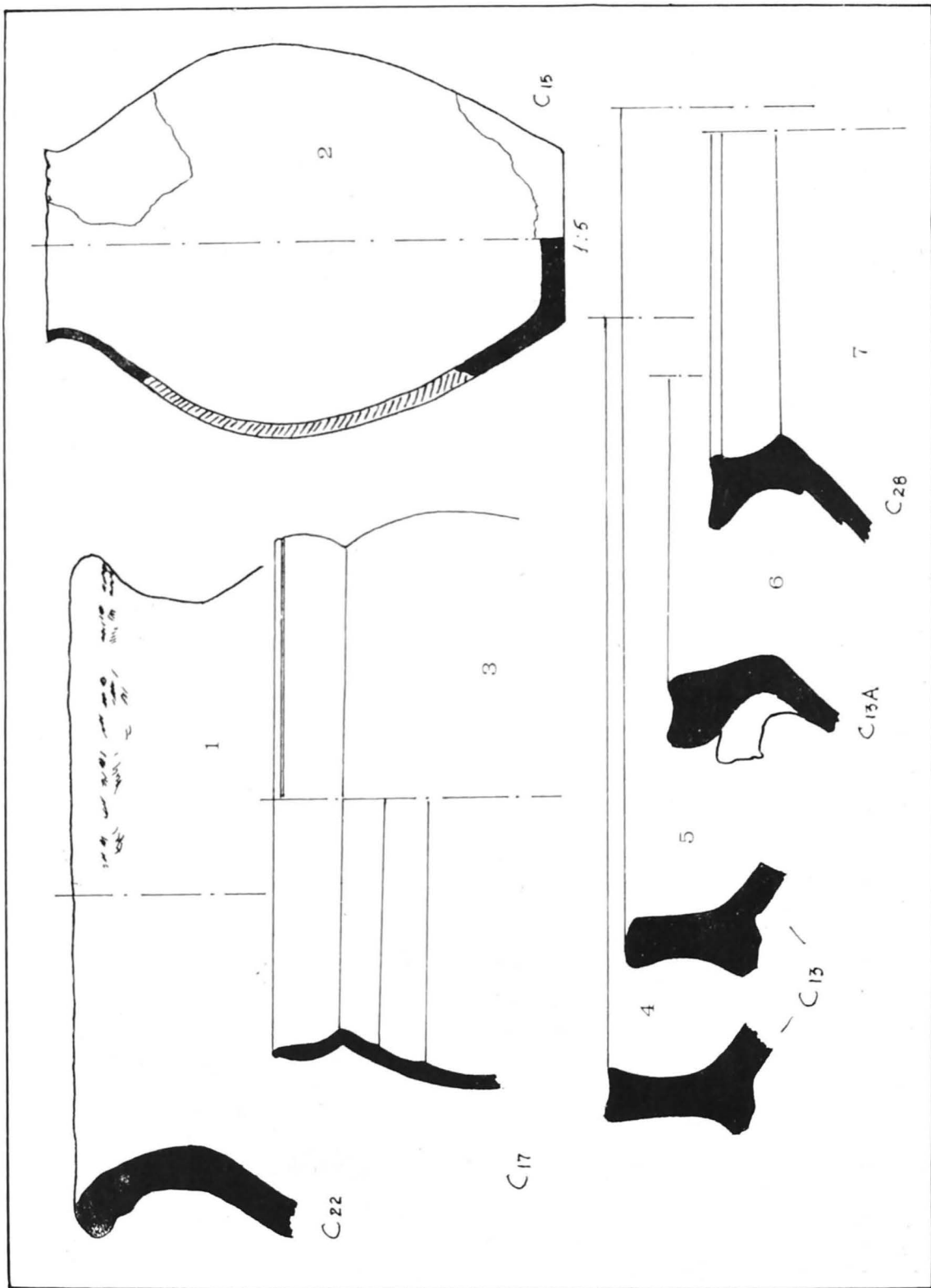
2. Zar, în forma unui cub perfect realizat, decorat îngrijit pe cinci din cele șase fețe, cu triple cerceulete concentrice incizate care redau numerele: 1, 2, 4, 5, 6,; numărul trei lipsește. Dimensiuni: 1,2 × 1,2 × 1,2 cm; C-35; inv. 3380. (Pl. 20, 2)

3. Piesă de os (ustensilă); lungă și semirotundă; pe fața semirotundă — decor în formă de brad, realizat din caneluri și liniuțe incizate; pe fața tăiată drept — capetele au fost scobite. L act. = 11 cm;

PL. 21. — PROFILE DE VASE ROMANO-BIZANTINE: 1. AMFORĂ DE TIP «CARTAGINEZ»; 2. AFUMĂTOARE; 3. OALĂ CU DOUĂ TOARTE.

PL. 21 — PROFILS DE VASES ROMAINO-BYZANTINES: 1 — AMPHORE DU TYPE «CARTAGINOIS»; 2 — CALICE À ENCENS; 3 — POT À DEUX ANSES.

TFL. 21. DIE ROMANISCHEN, BYZANTINISCHEN GEFÄSSE (DIE PROFIL)

l = 1,1 cm; g = 0,70 cm; C-22; inv. 3379. (Pl. 20, 4)

4. Obiect din corn, tăiat drept la toate cele trei părți ale sale; conținutul spongios din interior curățit cu grijă. A folosit probabil pentru întinsul firelor vegetale, sau pentru păstrarea unor obiecte mici. L = 12,5 cm; l = 8,5 cm; d = 3,5; 4,5—3,5 cm; 2,5 cm; C-12; inv. 4505.

III. OBIECTE DIN METAL

1. Pafta (bronz), circulară, cu placa concavă, marginea rotunjită și îngroșată, decorată cu o linie circulară incizată. În zona concavității maxime este decorată cu trei adâncituri concentrice; perforată pe centru. Pe partea convexă sînt prinse două apucători subțiri prin care era trecută cingătoarea. D = 6,8 cm; C-22; inv. 3781. (Pl. 20, 3)

2. Încuietoare (bronz), realizată dintr-o plăcuță rectangulară cu capetele tăiate pe lățime și aplatizate — pe grosime, un capăt, pe lățime, celălalt. În zona centrală — orificiile pentru introducerea cheii sînt lucrute prin perforare. L = 7,2 cm; l = 1,2 cm; g = 0,40 cm. C-28; inv. 4526. (Pl. 23, 7)

3. Inel (bronz), realizat dintr-o sîmă cu capetele răsucite circular în partea superioară. D = 2,3 cm; g = 0,2 cm. C-37; inv. 4533. (Pl. 19, 1)

4. Verigă (bronz), decupată dintr-o folie; capetele subțiate în vederea lipirii lor. D = 1,7—1,5 cm; *passim*.

5. Mîner (fier), de formă circulară, cu secțiune rotundă, mai aplatizat în zona de prindere. D = 5,5 cm; g = 1,5 cm. C-35. (Pl. 20, 4)

PL. 22. — CERAMICĂ — PROFILE DESENATE; 1, 2. OALE DE TRADIȚIE GETO-DACĂ; 3. CĂNIȚĂ ROMANĂ; 4, 5. FRAGMENTE DE STRĂCHINI (CERAMICĂ DE LUS ROMANO-BIZANTINĂ); 6, 7. FRAGMENTE DE OALE CENUȘIL.

PL. 22 — CERAMIQUE — PROFILS DE VASES: 1—2 — POTS DE TRADITION GÉTO-DACE; 3 — CRUCHON ROMAIN; 4—5 — FRAGMENTS D'ÉCUELLES (CERAMIQUE DE LUXE ROMAINO-BYZANTINE); 6—7 — FRAGMENTS DE POTS GRIS;

TFL. 22. DIE TÖPFERKUNST (DIE GEZEICHNETEN PROFILE). 1, 2. DIE TÖPFE VON GETO-DAKISCHE TRADITION; 3. DIE ROMANISCHE KANNE; 4, 5. DIE SCHÜSSELFRAGMENTEN (DIE ROMANISCHE-BYZANTINISCHE LUXUSTÖPFERKUNST); 6, 7. DIE FRAGMENTEN VON ASCHFARBEN TÖPFEN. ▶

PL. 23. — OBIECTE DE METAL: 1. LAMĂ DE PUMNAL (FIER); 2. APLICĂ CU FIGURĂ ANTROPOMORFĂ (BRONZ); 3. BLACHEU (FIER); 4—6. CUIE (FIER); 7. ÎNCUIETOARE (BRONZ).

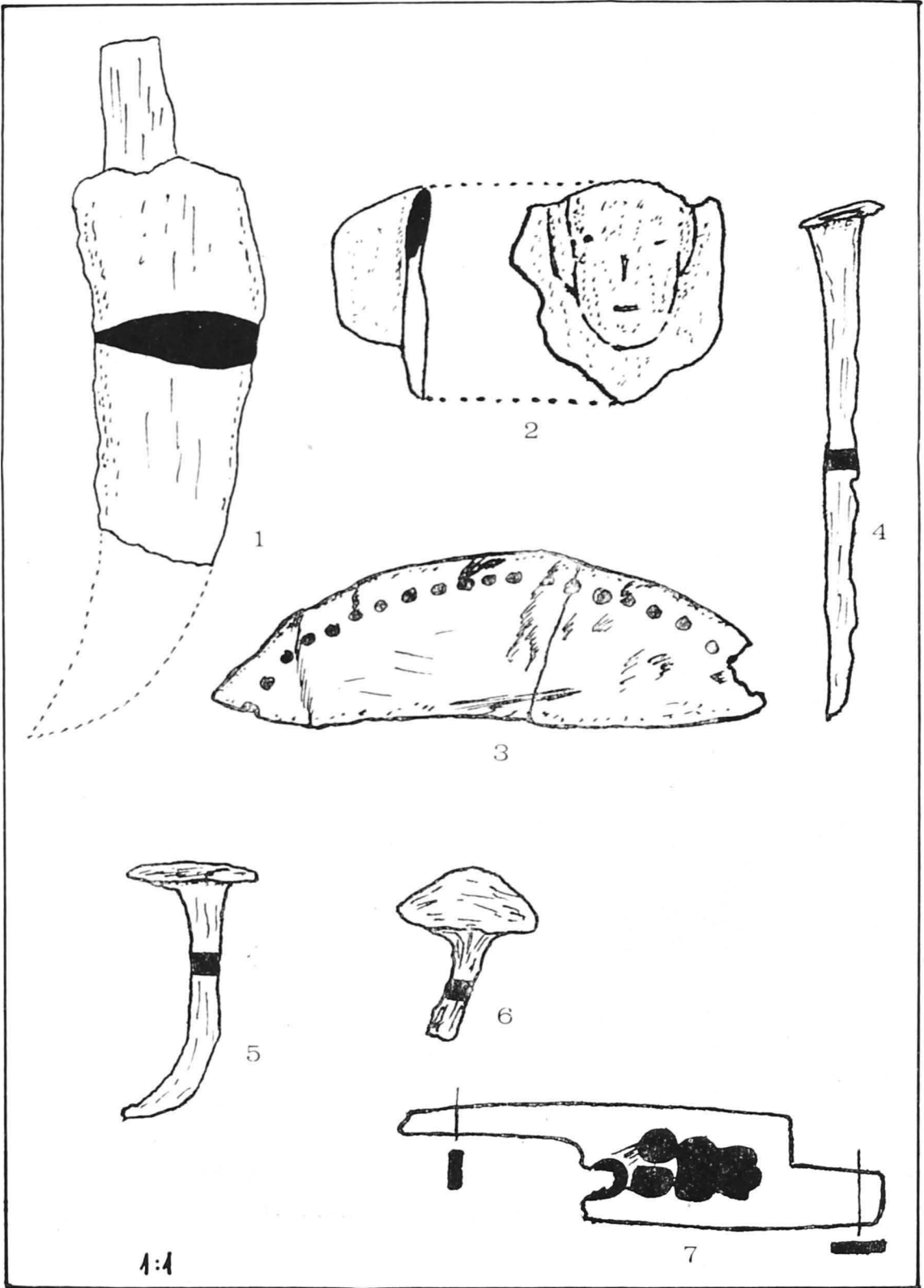
PL. 23 — OBJETS EN MÉTAL: 1 — LAME DE POIGNARD (FER); 2 — APPLIQUE À FIGURE ANTROPOMORPHE (BRONZE); 3 — BÉCQNET EN FER; 4—6 — CLOU (FER); 7 — SERRURE EN BRONZE.

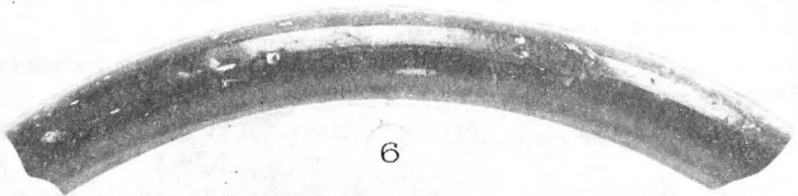
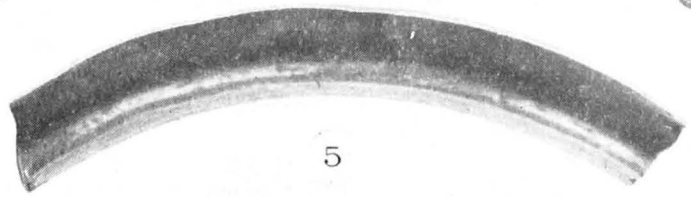
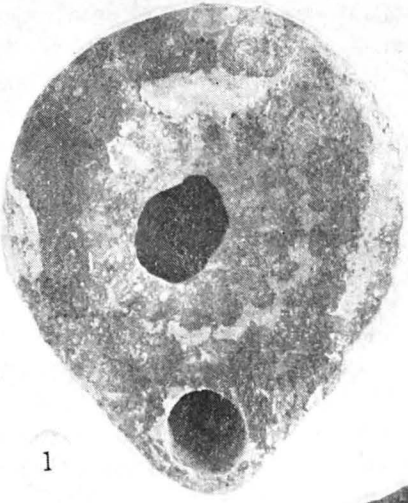
TFL. 23. 1. DIE METALLOBIKTEN; DAS PLÄTTCHENDOLCH (EISEN); 2. DER WANDLEUCHTER MIT DEN ANTHROPOMORFGESICHT (BRONZE); 3. DAS SCHUHWERKESCHILD (EISEN); 4—6. DER NAYEL (EISEN); 7. EIN VERSCHLUSS (BRONZE). ▶▶

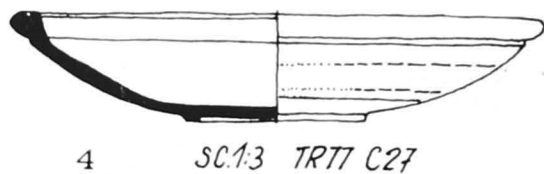
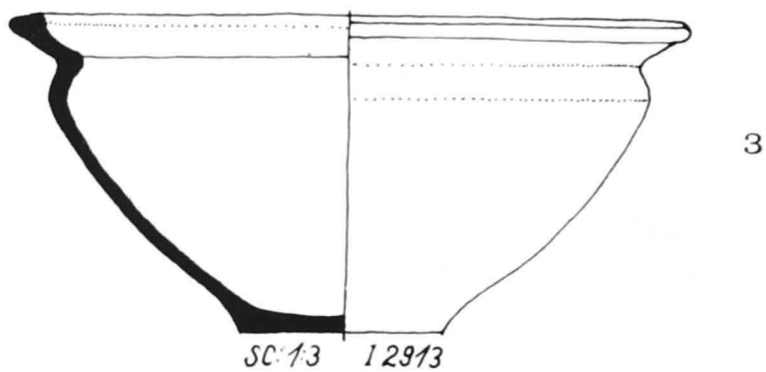
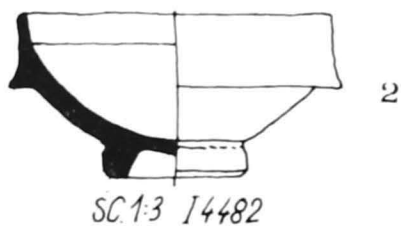
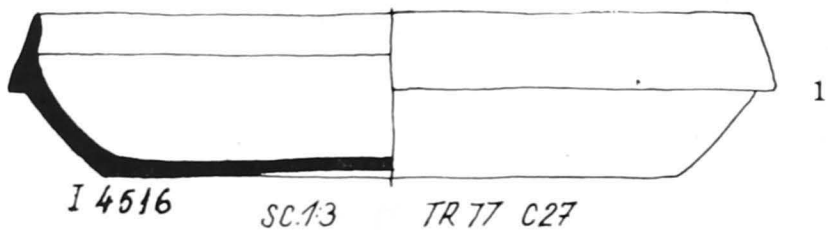
PL. 24. — 1. OPAIȚ CU ROZETĂ; 2. BLACHEU (FIER); 3—6. FRAGMENTE DE BRĂȚĂRI (SEC. XI—XII) DESCOPERITE ÎN MORMINTE (CASETELE 37 ȘI 25) ȘI ÎN VEGETALUL ANTIC (CASETELE 11 ȘI 27).

PL. 24 — 1 — LAMPE; 2 — BÉCQNET EN FER; 3—6 — FRAGMENTS DE BRACELETS (XI—XII SIÈCLE) DÉCOUVERTES DANS LES TOMBES (CASSETTES 37 ET 25) ET DANS LE VÉGÉTAL ANTIQUE (CASSETTES 11 ET 27).

TFL. 24. DAS LÄMPCHEN MIT DER ROSETTE; 2. DAS SCHUHWERKESCHILD (EISEN) 3—6. DIE FRAGMENTEN VON ARMBÄNDER (XI—XIII JAHRHUNDERTE) IN DIE GRÄBER (KASSETTEN 37 UND 25) UND DIE VEGETABILISCHELAGE (KASSETTEN 11 UND 27). SIE GEDECKT WURDEN.

6. Lamă de pumnal (fier); lipsește vârful și un fragment din mâner; puternic corodat. Formă triunghiulară ușor curbată spre vîrf. L = 8 cm; l = 2–3 cm. C-37 (Pl. 23, 1)

7. Blacheu (bronz); marginea în formă de arc de cerc perforată de 21 de găurele pentru cuișoare; cealaltă latură — dreaptă L = 8,3 cm; l = 2,5 cm; g = 0,15 cm. C-37 (Pl. 24, 2; 23, 3)

8. Aplică (bronz) cu figură antropomorfa în relief. Formă aproape circulară, realizată prin turnare. D = 3–3,3 cm; g = 1,7 cm. C-31. (Pl. 23, 2)

9. Cereel din sîrmă groasă de bronz cu capetele subțiate. Unul din capete legat prin torsionarea sîrmei de o pastilă de sticlă în formă de butoiaș, prinsă într-un buton sferic de bronz gol în interior; celălalt capăt al cereelului — prins prin

sudură. D = 3 cm; d pastilei = 0,5 cm; d sferei = 1 cm. C-24. (Pl. 19, 3)

10. Verigă (bronz), obținută prin decupare dintr-o folie de bronz. D = 1,9 cm; g = 0,1 cm. C-28.

11. Cui (fier) cu floarea aplatizată. L = 7,3 cm; g = 0,5 cm. C-37. (Pl. 23,4; 20, 5)

12. Cui (fier) cu floarea lată, ovoidală. L = 4,7 cm; g = 0,5 cm. C-15. (Pl. 23, 5)

13. Cui (fier) cu floarea mare, rotundă și bombată. L = 1,5 cm; g = 0,4 cm; d floare = 2 cm. C-28. (Pl. 23, 6)

14. Aplică (bronz), în formă de fundă, decorată la exterior cu trei linii longitudinale adîncite; la interior capetele păstrează urmele proeminențelor pentru prindere. L = 4,5 cm; l = 1,6 cm; g = 0,4 cm. C-27. (Pl. 20, 5)

NOTE

1. Tipul de opaiț de mici dimensiuni, cu corpul rotund, discul concav și ciocul cordiform, își începe evoluția în Italia (cf. M. Ludwika Bernhard, *Lampki starozytne*, Warszawa, 1955, pp. 400–401, tabl. LXXIV, 271) în sec. I e.n., fiind frecvent în sec. II e.n. în provinciile dunărene ale Imperiului (cf. C. Ionomu, *Opaițe greco-romane*, Constanța, 1967, p. 17, tip. XVIII, fig. 31). Cănița se încadrează în tipul 3-a, la G. Papilian, *Ceramica romană din Oltenia*, p. 105, pl. LV, fiind specifică, ca de altfel și castronul (vezi la Popilian, tipul 5, p. 121, pl. LXIV), celei de-a doua jumătăți a sec. II e.n. și primelor decenii ale secolului III e.n.

2. Vezi, mai departe, prezentarea și comentariul, la Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Descoperiri arheologice din perioada feudală timpurie la Troesmis*.

3. Cf. tipologiei lui C. Scorpan, *Ceramique romano-bizantine dans l'espace istro-pontique*, în *Dacia*, N.S., XXI, 1977, p. 278 și fig. 14 la p. 279, se încadrează în tipul XII de amfore cilindrice, cu profil simetric, din pastă roșie, decorate cu caneluri profunde și regulate, datate în sec. VI e.n., cu analogii la Capidava și Tomis.

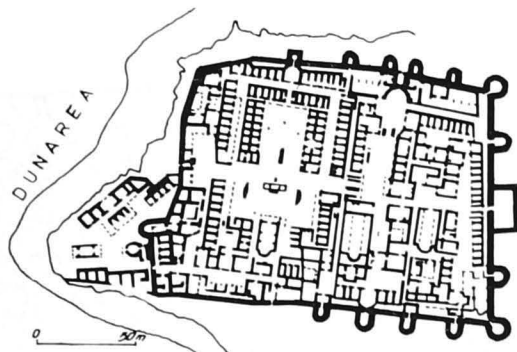
4. Amfore asemănătoare au fost descoperite și pe *limes*-ul bănățean al Dunării, într-un *castellum*, la Gornea, din sec. IV e.n. (cf. N. Gudea, în *Banatica*, Reșița, 1977, p. 78, fig. 22). C. Scorpan le-a încadrat de asemenea, în sec. IV (tipul III, 1) — cf. *op. cit.*, p. 272, fig. 5, 1. Aceeași încadrare, dar mai largă, vezi la A. Opaiț, *Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea*, material publicat în acest volum.

PL. 25. — CERAMICĂ ROMANĂ (SEC. II–IV E.N.) — TIPURI DE VASE DESCOPERITE ÎN CASETELE 1–40.

PL. 25 — CÉRAMIQUE ROMAINE (II–IV SIÈCLE D.N.E.), DÉCOUVERTE DANS LES CASSETTES 1–40.

TFL. 25. DIE ROMANISCHE TÖPFERKUNST (II–IV E.N. JAHRHUNDERTE). DIE GEFÄSSETYPE IN DIE KASSETTEN 1–40 GEDECKT WURDEN.

5. Datarea acestui nivel este de altfel asigurată de fragmentele de amforă de tip cartaginez, fără gît și acoperită cu barbotină, frecvent în Dobrogea în sec. VI—VII e.n. (cf. C. Scorpan, *op. cit.*, pp. 280—281, tip XIV, și nota 47), și de castron, încadrat de J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, London, 1972, p. 388 și fig. 69, 24 — în Form 3, tip, F, în sec. VI e.n.
6. Cf. Hayes, *op. cit.*, această ceramică, încadrată în Form 3, tip E (vezi, fig. 68, 14, 15), este datată în jurul anului 500 e.n. (pp. 337—338).
7. Vezi, B. Mitrea și C. Preda, *Nécropoles de type Sîntana — Tchérniakhov en Valachie*, Dacia, N.S., VIII, 1964, p. 217, fig. 4, 2; Idem, *Necropolele din sec. al IV-lea e.n. în Muntenia*, Ed. Acad., București, 1966, passim.
8. Vezi, în continuare, E. Oberländer-Tirnoveanu, *Monede romane și bizantine descoperite la Troesmis*; Catalogul monedelor descoperite în campania arheologică 1977 la Troesmis, nr. 28.
9. Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Ed. Acad., București, 1974, p. 89, fig. 94 și p. 94, fig. 101.
10. Vezi, *supra*, pentru analogii și datare, nota 5.
11. Vezi, în *Catalogul monedelor*, nr. 23 (anii 395—408 e.n.).
12. *Idem*, nr. 15 (a. 317 e.n.).
13. Cf. C. Scorpan, *Ceramica romano-bizantină de la Saacidava*, Pontica VIII, 1975, pp. 272—273 și pl. II, 10, tip A — cel mai frecvent tip de amforă din Dobrogea, în secolele V—VII e.n. (Oltina, Capidava, Dinogeția, Ulmetum, Histria, Tomis, Callatis, Argamum, Iatrus).
14. Vezi, *Catalogul monedelor*, nr. 21, monedă Valens (anii 364—365 e.n.).
15. Din cele trei monede, au fost recuperate două bronzuri de la Constantius II (anii 341—346 e.n., respectiv 355—361 e.n.) — *Catalogul monedelor*, nr. 18, 20.
16. Întrucît caseta nu a putut fi adîncită sub cota + 38.000, nu se pot aduce alte precizări, în afară de faptul că temelia zidului locuinței din sec. IV e.n. se situa deasupra nivelului 1.
17. Vezi, în continuare, I. Vasiliu, *Observații cu privire la mormintele de inhumație de la Troesmis*.
18. În *Catalogul monedelor*, la nr. 24.
19. *Idem*, numerele: 16, 19, 22, 25 — 27.
20. *Idem*, nr. 29.
21. *Idem*, numerele: 14, 17 și 38.
22. *Idem*, nr. 3.
23. *Idem*, nr. 5 (Faustina I — anii 141—161 e.n.).
24. Vezi comentariul la I. Vasiliu, *art. cit.*, în acest volum.
25. Despre locuirea romană timpurie de la Troesmis, în continuare — A. Opaiț, *Așezarea romană timpurie de pe platou*.

TROESMIS (Iglita, com. Turcoaia): planul cetății de est

TROEMIS — AȘEZAREA ROMANĂ TIMPURIE DE PE PLATOU

ANDREI OPAIȚ

Casetele 41 — 74 și secțiunea de control de $90 \times 1,50$ m, orientate NE—SV au surprins periferia așezării extramuros de la Troesmis situată la nord de cele două fortificații, pe un vast platou cu altitudinea medie de 43—44 m.

Locuințele au zidurile din pietre legate cu pământ, elevația fiind continuată cu chirpic, așa cum s-a surprins la casetele 39 bis, 43 și 48 bis, prevăzute uneori și cu contraforți la exterior, cum se observă la caseta 70 (Pl. 28). Adeseori s-au surprins și diferite faze constructive cum ar fi C 47 unde un zid vechi este parțial demantelat, noul zid suprapunându-l în parte (Pl. 26).

Demantelările practice în antichitate precum și timpul limitat avut la dispoziție, nu ne-au dat puțină descoperirii unei locuințe în întregime. În casetele C 43, C 47 și C 70 care au fost extinse s-au surprins ziduri de dimensiuni destul de mari. Astfel zidurile locuinței din C 43 (pl. 31/2) s-au păstrat pe o lungime de 12 m și o lățime de 4,50 m, cele din C 70 sînt de 10×6 m (Pl. 28, 31/1,3), cu o grosime medie de 0,60—0,70 m, orientate E—V și N—S.

Din punct de vedere urbanistic s-au sesizat unele densități de locuire în zona casetelor 43—48 bis, 52—56 și 70—72. Primele două aglomerări bănuim că s-ar datora și vecinătății cu marea arteră rutieră ce venea dinspre NE și continuă spre cetatea dinspre SV, după cum apare și pe aerofotograma interpretată de Al. S. Ștefan¹ și surprinsă de noi în zona casetelor 49—51.

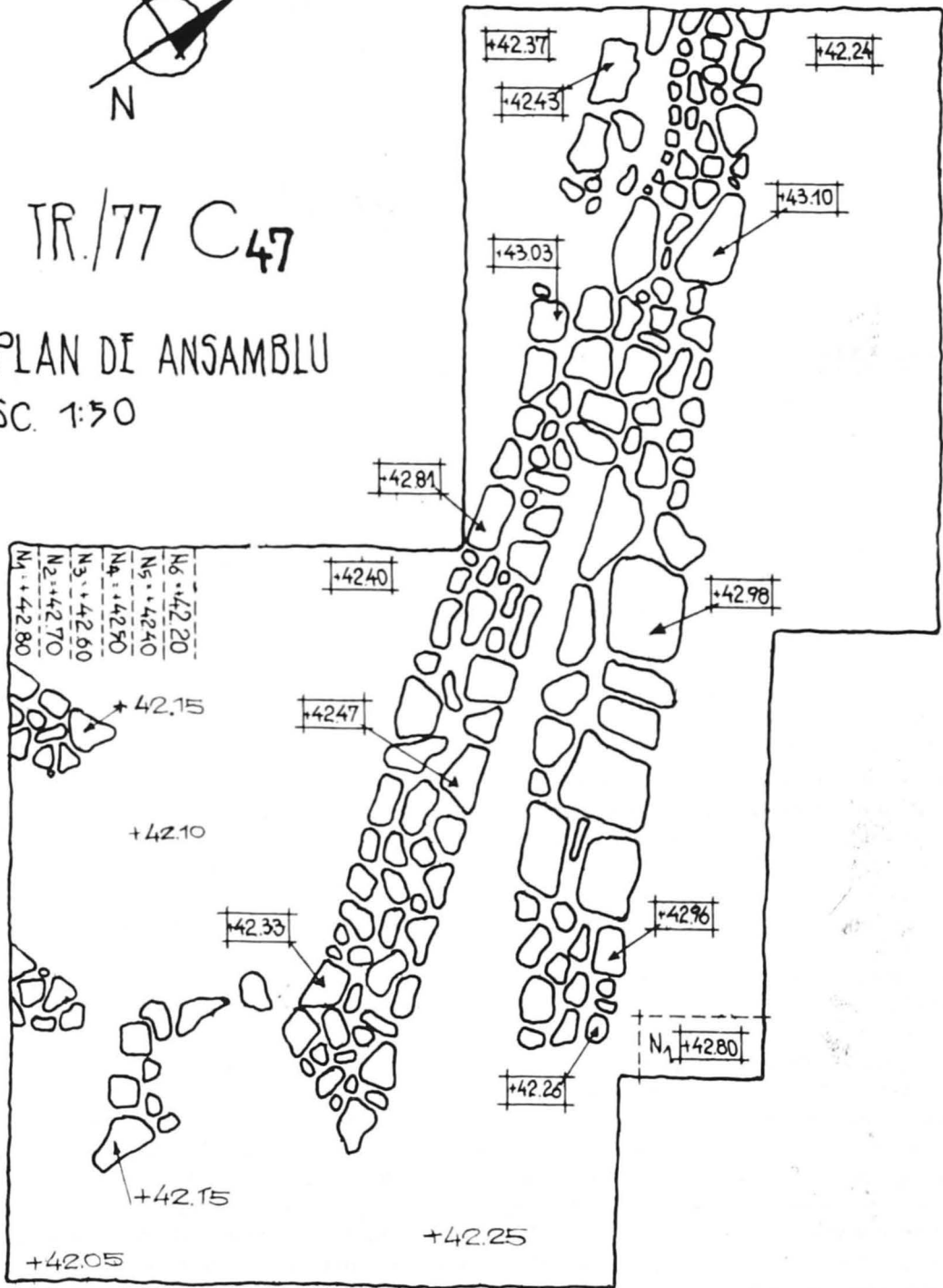
Faptul că drumul apare în aceste trei casete — deci pe o suprafață de cca 30 m — pare a indica faptul că aici ar putea fi vorba probabil de o piațetă sau o intersecție de drumuri. Linia casetelor nefiind perpendiculară pe direcția drumului, am efectuat un mic sondaj de $15 \times 0,50$ m, în apropiere, lățimea șoselei fiind de cca 7 m. Altitudinea drumului în zona casetelor 50—51 (Pl. 32/1) este de cca + 43,90 m. În caseta 51, sub partea pietonală demarcată de cea carosabilă prin lespezi așezate pe cant, am surprins un mic canal construit tot din lespezi și bolovani de formă aproximativ rectangulară, așezați vertical (Pl. 32/2). Sub acest canal de cca 43,00 m, apare, credem noi, o altă fază a drumului. Spre deosebire de pavajul ultimei faze (+ 43,90 m) care este realizat din pietriș, a doua fază (+ 43,00/43,10 m) este realizată din pietricele de dimensiuni mici. În substructurile

TR./77 C47

PLAN DE ANSAMBLU

SC. 1:50

ambelor faze s-a folosit mult pământ galben steril, foarte bine bătătorit. Un drum secundar care venea probabil dinspre S—SE, de la cetatea de Est, se pare că a fost surprins parțial în caseta 48 bis la + 43,65/43,70 m pe care apare și o monetă de la Geta ².

Cronologic, cele două faze ale drumului par a se data astfel: prima fază sec. II p., a doua fază — sfârșitul sec. II — începutul sec. III p. Desigur aceste datări sînt simple ipoteze de lucru, ele trebuind să fie verificate prin săpăturile viitoare.

La sud de „piațetă” locuirea surprinsă în casele 43—48 bis, este foarte intensă, înregistrîndu-se cca cinci nivele în fiecare casetă, numărătoarea lor făcîndu-se de sus în jos. Este foarte probabil ca în această zonă locuințele să aibe un caracter meșteșugăresc și comercial. Astfel, pe nivelul III din C 43 se constată o ambundență de ace din os pentru cusut și împuns. În același timp pe acest nivel avem și cantitatea cea mai mică de ceramică, procentajul de ceramică pe nivele prezentîndu-se astfel: $N_I(+41,81/41,86\text{ m}) = 25,2\%$; $N_{II}(+41,55/41,60\text{ m}) = 34,9\%$; $N_{III}(+41,45/41,50\text{ m}) = 11,4\%$; $N_{IV}(+41,10/41,15\text{ m}) = 27,6\%$. Evident, aceste date sînt relative deoarece nu s-a putut degaja întreaga locuință. Încadrarea cronologică este facilitată de prezența pe nivelul II a două monete de la Septimius Severus și Elagabal ³, iar pe nivelul IV, a unui vas mortaria terra sigillata, datat în a doua jumătate a sec. II e.n. ⁴, deci nivelul III se datează probabil în ultimul sfert al sec. II p, iar nivelul I, în al doilea sfert al sec. III p.

În caseta 45 pe nivelul II au apărut cca. 10 opaițe.

În caseta 48 bis, situată chiar la marginea intersecției rutiere, pe nivelul III, s-au descoperit cca. 9 ulcioare de tip amforoidal, iar pe nivelul II fragmentele unei amfore de mari dimensiuni care servea probabil pentru conservarea peștelui sărat sau a unor cereale ⁵.

La nord de „piațetă” locuirea din casele 52—56 pare a fi de o durată mai scurtă, iar între C 56—C 66 devine chiar sporadică. Conform ceramicii apărute pe ultimul nivel, care are și urme de incendiu se pare că locuirea de aici încetează într-un moment al celei de-a doua jumătăți a secolului II p.

Locuirea din casele 70—72 este deosebit de intensă. Prin extinderea spre vest a casei 70 (Pl. 28, 31/1,3) au fost surprinse trei camere notate cu A, B, C în care apar cinci nivele: $N_I = +44,30$; $N_{II} = +44,00\text{ m}$; $N_{III} = +43,86\text{ m}$; $N_{IV} = +43,75\text{ m}$; $N_V = +43,66\text{ m}$; ultimul nivel fiind prins parțial deocamdată numai în camera A. Monetele descoperite în această locuință dau următoarea încadrare cronologică: în nivelul de deasupra nivelului IV din camera B a fost găsită o monetă de la Faustina II (161—175) ⁶, în timp ce pe nivelul III apar trei monete, două în camera A și una în camera C, provenind de la Hadrianus, Marcus Aurelius și Septimius Severus ⁷ care, plasează acest nivel la începutul secolului al III-lea p. Tot aici merită atenție descoperirea în afara laturii de est a locuinței, a unui nivel, anterior construcției locuinței, aflat la + 43,20 m datat cu o monetă de la Traian (a. 102—103) ⁸ și care atestă începutul locuirii în această zonă.

◀
PL. 26 — CASETA 47 — PLAN DE ANSAMBLU; SC. 1:50

PL. 26 — CASSETTE 47 — PLAN GÉNÉRAL (ECH. 1:50).

TFL. 26 — DIE KASSETTE 47 — GRUNDRISS (1/50 D. ORIG, GRÖSSE)

PL. 27 — CASETA 51 — PROFIL LONGITUDINAL E—V; SC. 1:20

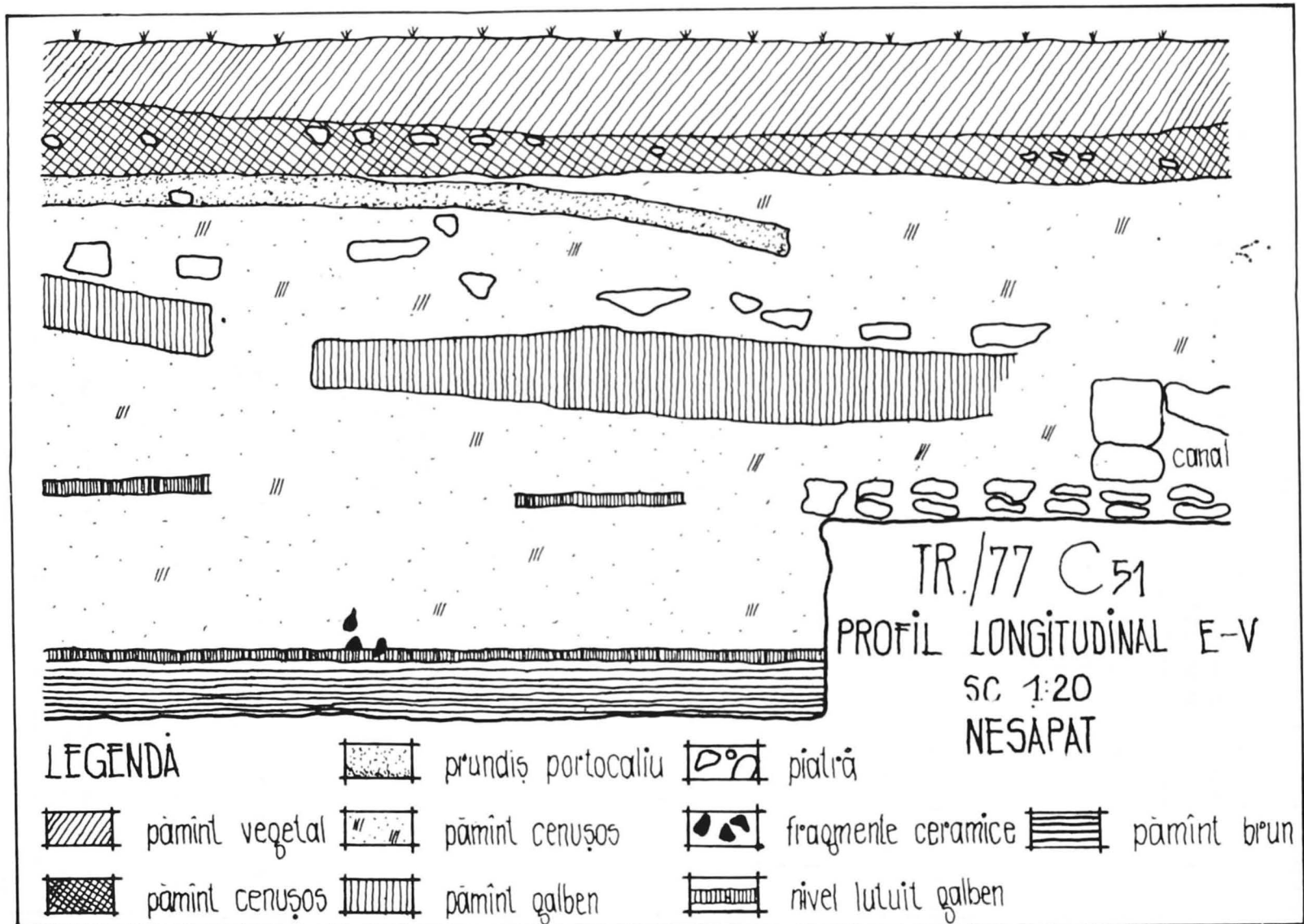
PL. 27 — CASSETTE 51 — PROFIL SUD (ECH. 1:20).

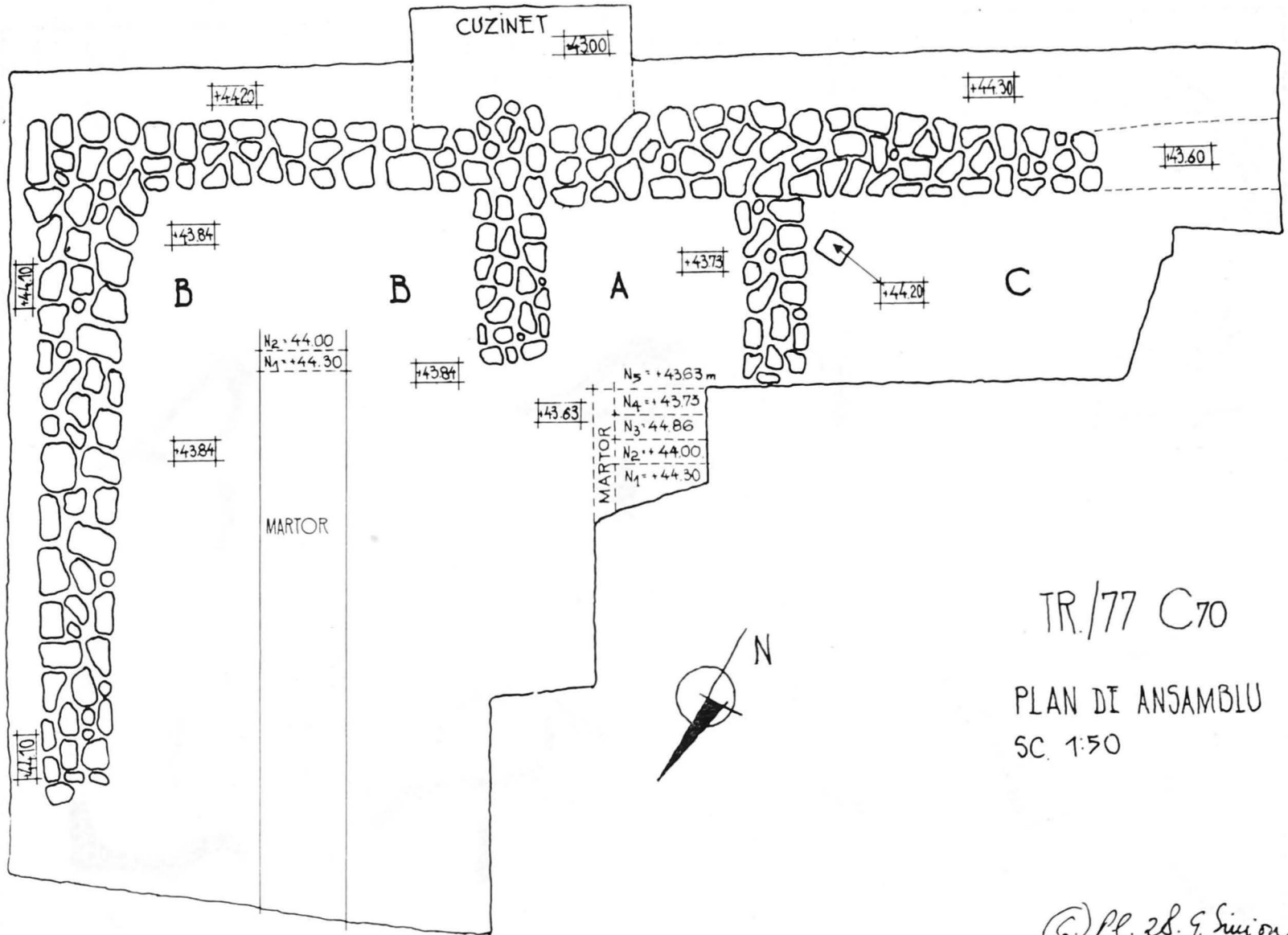
TFL. 27 — DIE KASSETTE — 51 — SÜD PROFIL (1/20 D. ORIG. GRÖSSE) ▶

PL. 28 — CASETA 70 — PLAN DE ANSAMBLU; SC. 1:50.

PL. 28 — PLAN GÉNÉRAL (ECH. 1:50)

TFL. 28 — DIE KASSETTE. 70 — GRUNDRISS (1/50 D. ORIG, GRÖSSE) ▶▶

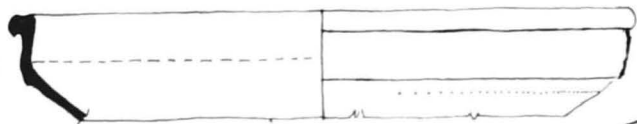

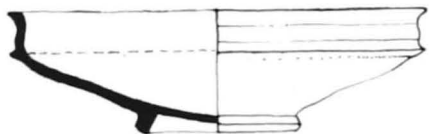
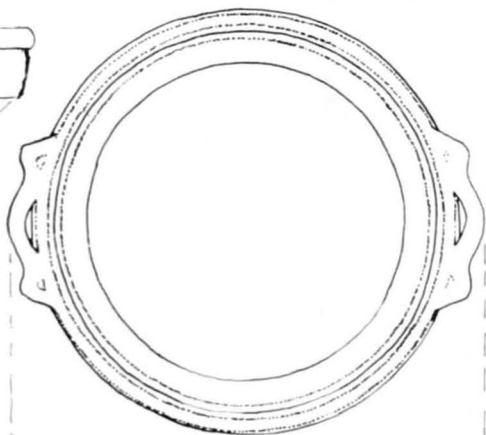
TR./77 C70

PLAN DE ANSAMBLU
SC. 1:50

(C) Pl. 28. 9. Siciu on

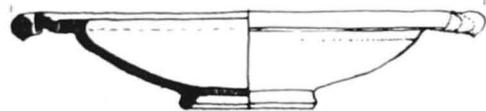
T-64

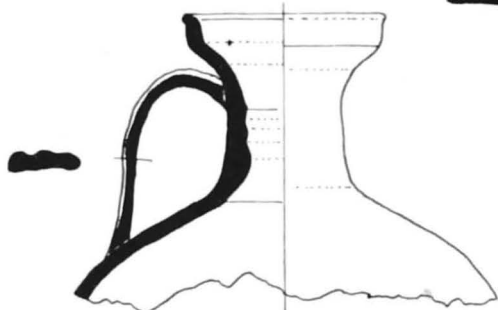
2642

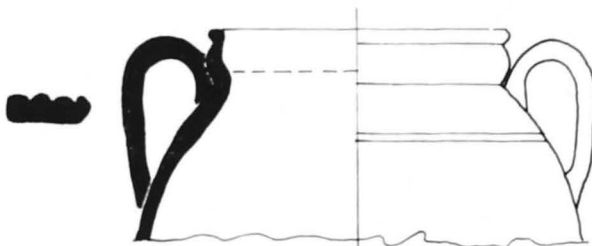
T-46

2644

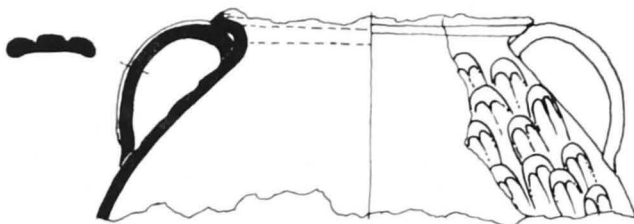
2289

T-2481

2657

T-671

Secțiunea de control trasată în continuarea casetei 74 ne-a indicat limita nordică a așezării extramuros, densitatea locuirii în această zonă fiind de asemeni redusă. Au fost surprinse urme de locuire între metrii 5—11, 25—30, 34—36 și 40—46. Ziduri nu au apărut decât la metrul 7 unde apare unul foarte slab conservat din pietre legate cu pământ.

Prin depărtarea față de nucleul locuirii, care probabil era pe malul Dunării, locuirea din zona casetelor 70—72 ne lasă impresia unei gospodării oarecum izolate, locuirea pauperă și nu prea întinsă surprinsă de secțiunea de control constituind probabil o parte din anexele acestei gospodării.

În zona în care se începuse săparea vechiului traseu al canalului de irigație s-a căutat să se degajeze de dărîmături cîteva încăperi dintr-un vast edificiu care apăruse la capătul de nord al canalului. Degajarea a fost însă superficială, noi oprindu-ne pe ultimul nivel al edificiului, pregătind practic terenul pentru o viitoare săpătură sistematică. Prin natura zidăriei, fragmentele de podea în „opus signinum” groase de cca 25 cm dizlocate de cupa excavatorului, obiectele metalice și ceramice descoperite, ne-am dat seama că este vorba de un mare edificiu termal. Dezvelirea completă sperăm să facă scopul unei viitoare săpături sistematice.

O imensă cantitate ceramică a fost recoltată⁹, avînd forme variate, dintre care unele aparțin unei zone cu tradiții comune, în cazul de față Asia Mică, altele reprezintă preluări din formele de largă circulație în epocă sau sînt supraviețuiri ale unor forme specifice fondului etnic autohton, getic. Am acordat o deosebită atenție studiului ceramicii deoarece, după cum este bine știut, aceasta prezintă unele particularități specifice unor anumite arii geografice din cadrul unei provincii. Astfel, alcătuirea unui tabel tipologic-chronologic al ceramicii romane dintr-o provincie prezintă dificultăți. Soluția cea mai acceptabilă și care dă rezultate fidele unei anumite realități istorice, rămîne aceea a identificării ariilor de difuziune ale unor forme ceramice dintr-o anumită argilă și de alcătuire pentru fiecare arie a unui tabel tipologic și cronologic. Un exemplu în acest sens credem că îl oferă zona Troesmisului, a Noviodunumului sau a orașelor grecești de pe litoral.

Principalul criteriu avut în vedere la studierea materialului ceramic a fost acela al funcționalității îndeplinită de vasul respectiv. Astfel principalele categorii ceramice sînt: recipientele pentru transportul și conservarea unor produse, vasele pentru bucătărie, vesela pentru masă și recipientele de uz variat.

VESELA DE BUCĂTĂRIE

Este prezentă în proporție de 25%.

Cuprinde vasele pentru gătit, prepararea alimentelor și spălare. Formele cele mai frecvente sînt oalele, castroanele și cratițele (P. 35/1, 3, 6; 36/3). Argila acestor vase

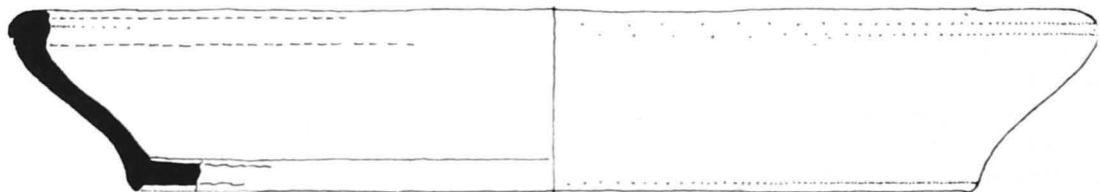
▶
PL. 29 — VESELĂ DE MASĂ ȘI GETICĂ (2657); SC. 1:3, EXCEPTÎND T-671 (SC. 1:2).

PL. 29 — VESSELLE À MANGER (2657) — ECH. 1:3. À PART I-672 (ECH. 1:2).

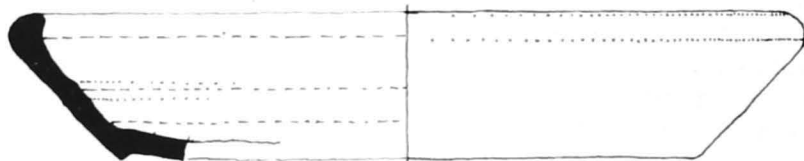
TFL. 29 — TISCHGESCHIRR UND GETISCHES GESCHIRR (2657) (1/3 D. ORIG. GRÖSSE, AUSNAHME T — 671 — 1/2 D. ORIG. GRÖSSE)

▶
PL. 30 — VESELĂ DE BUCĂTĂRIE: T-668, T-667, 2558 (SC. 1:3); VESELĂ DE MASĂ — CRATER 2649 (SC. 1:3); AFUMĂTOARE: 2639 (SC. 1:3); UNGUENTARIUM: 3717 (SC. 1:2).

PL. 30 — VESSELLE DE CUISINE: T-668; T-667; 2558 (ECH. 1:3); VESSELLE À MANGER — CRATÈRE: 2649 (ECH. 1:3); CALICE À ENCENS: 2639 (ECH. 1:3); UNGUENTARIUM: 3717 (ECH. 1:2).

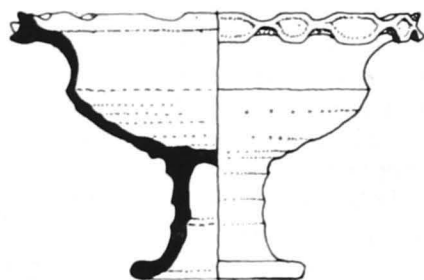
T 668

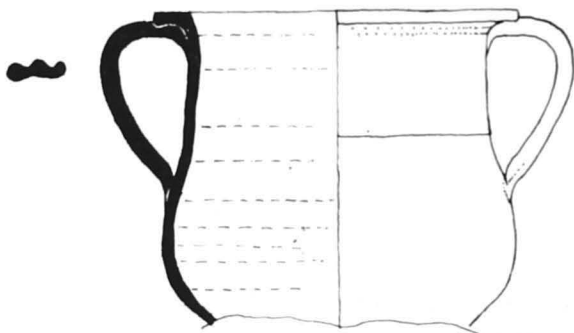
T 667

2558

2639

2649

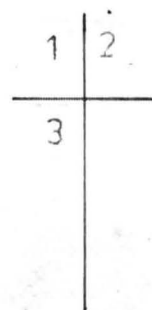
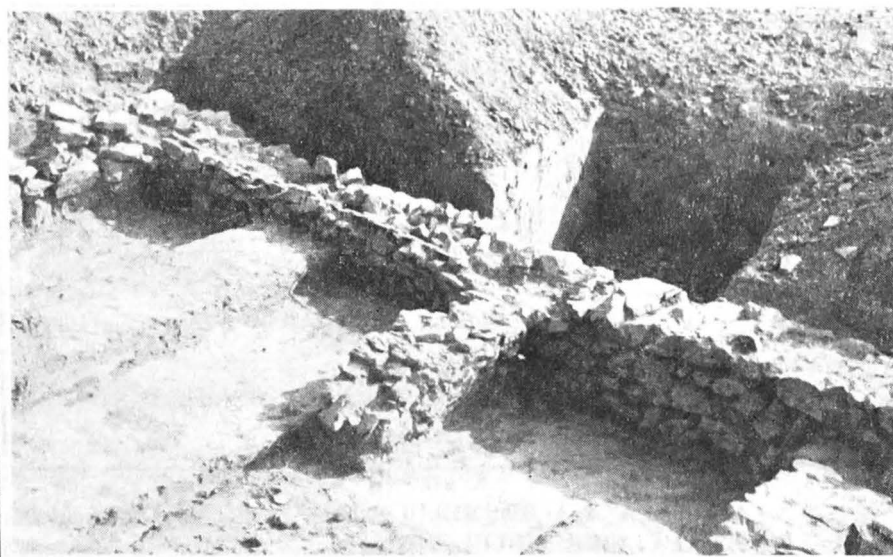
3717

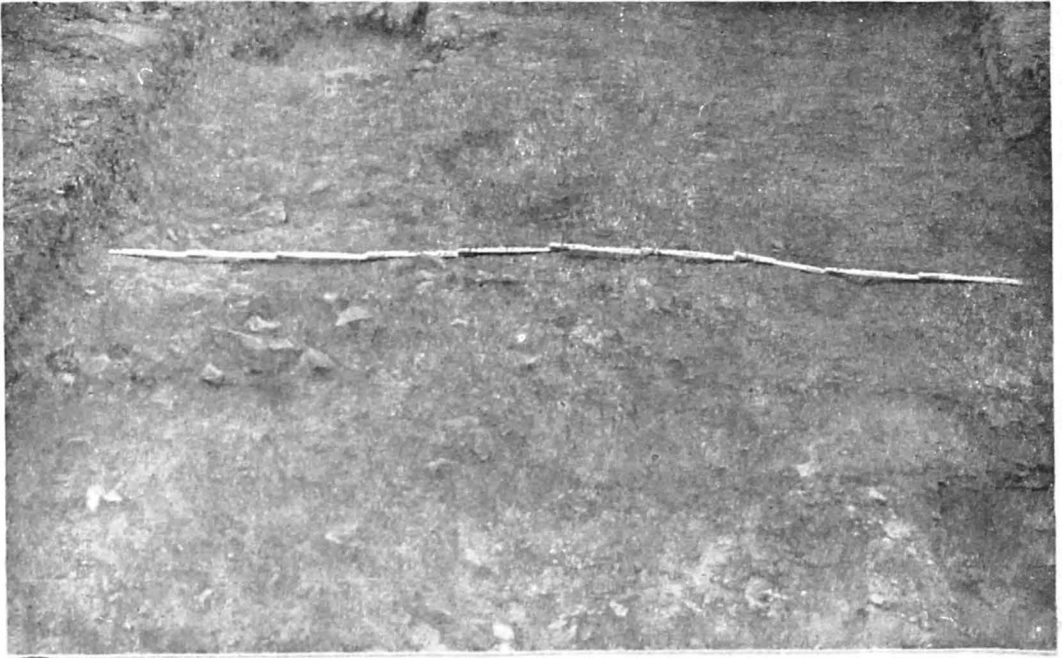
TFL. 30 – KÜCHENGESCHIRR; T – 668; T – 667, 2558 (1/3 D. ORIG. GRÖSSE); TISCH-
GESCHIRR – KRATER: 2649 (1/3 D. ORIG. GRÖSSE); RÄUCHERSCHALEN 2639 (1/3 D.
ORIG. GRÖSSE);
UNGUENTARIUM: 3717 (1/3 D. ORIG. GRÖSSE),

PL. 31 — 1. CASETA 70; 2. CASETA 43; 3. CASETA 70 (CAMERELE A ȘI B).

PL. 31 — 1 — CASSETTE 70; 2 — CASSETTE 43; CASSETTE 70 (CHAMBRES A ET B).

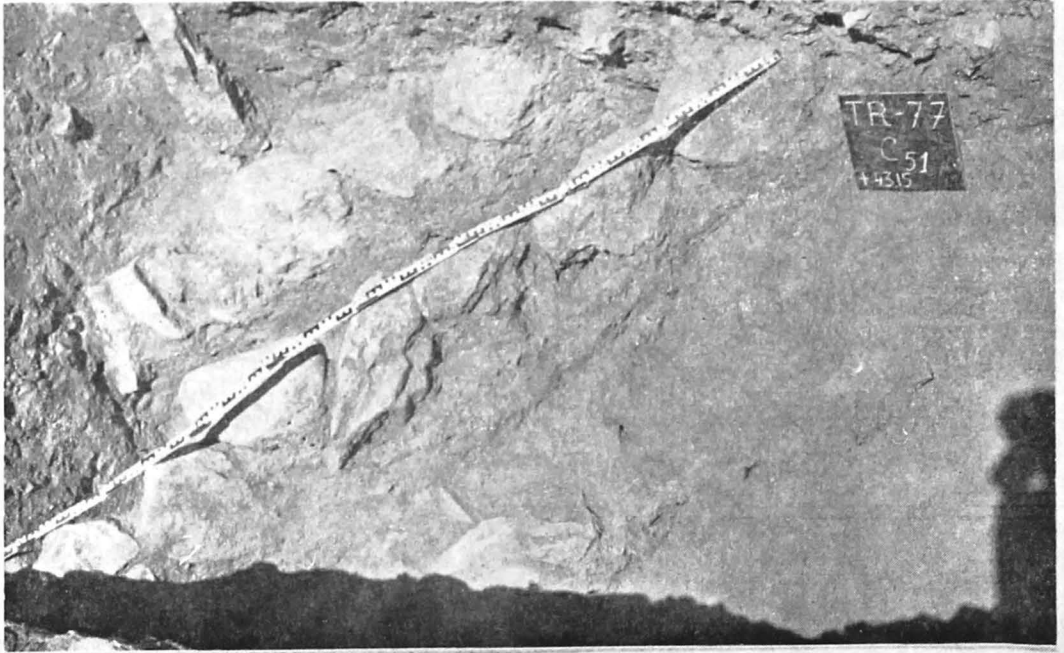
TFL. 31 — 1) DIE KASSETTE 70; 2) DIE KASSETTE 43; 3) DIE KASSETTE 70 (DIE RÄUME A UND B)

1

2

PL. 32 — 1. CASETELE 50—51: ULTIMA FAZĂ A DRUMULUI — SEC. III P. 2. CASETA 51 — CANALUL DE SUB PARTEA PIETONALĂ A DRUMULUI.

◀ *PL. 32 - 1 - CASSETTE 50-51; LA DERNIÈRE PHASE DE LA ROUTE (III-E SIÈCLE); 2 - CASSETTE 51 - CANAL.*

TFL. 32 - 1) DIE KASSETTEN 50-51; LETZTES STADIUM DES WEGES (3 JH.) 2) DIE KASSETTE 51: WASSERLEITUNG

este gălbuie-cenușie, zgunturoasă, pereții groși. Toate vasele prezintă urme de ardere secundară și de funingine. Considerăm că în această grupă pot fi incluse și vasele confeționate dintr-o argilă brună, grosieră, decorată cel mai adesea cu un brîu alveolat pe diametrul maxim (Pl. 29/2657).

VESELA PENTRU MASĂ

Reprezintă cea 40% din totalul ceramicii. Conform criteriului enunțat mai sus am închis în această categorie vesela așa-zisă „de lux” (Pl. 33/2, 36/2), precum și vesela a cărei argilă este tot fină, dar fără a avea calitățile celor dintîi și care imită vasele „terra sigillata” sau pregameniene (Pl. 34/3-6; 35/2,4-5).

RECIPIENTELE DE UZ VARIAT

În această categorie am inclus micile recipiente pentru iluminat (Pl. 37/2-7), păstrarea parfumurilor (Pl. 30/3717), arderea mirodeniilor (Pl. 30/2639; 34/2).

GRAFFITI

A fost descoperit un singur fragment ceramic din umărul unui ulcior pe care era incizat numele FLAVI (Pl. 36/1).

OBIECTE DIN METAL

Sînt în majoritatea cazurilor accesorii vestimentare sau de podoabă: fibule (Cat. nr. 30, Pl. 39/1 a-b), catarama (Cat. nr. 35; Pl. 39/2), ace de păr și de cusut (Cat. nr. 39, 41; Pl. 39/3-4), nasture (Cat. nr. 33; Pl. 38/4), sau cercel de bronz (Cat. nr. 36; Pl. 38/8); obiecte de uz gospodăresc: încuietori (Cat. nr. 40; Pl. 39/5), verigi și seoabe (Cat. nr. 32, 37; Pl. 38/5, 7), clopoței (Cat. nr. 28, 29, 31; Pl. 38/1-3) sau instrumente medicale: o spatulă (Cat. nr. 34; Pl. 38/9) și o sondă (Cat. nr. 38; Pl. 38/6).

OBIECTE DIN OS

Sînt reprezentate în totalitate acele pentru păr sau pentru cusut și împuns (Cat. nr. 42-43; Pl. 39/6-7).

OBIECTE DE ARTĂ

Foarte modest reprezentate, atît calitativ cît și cantitativ, sînt realizate din argila specifică municipiului Troesmis, bej-cafenie. S-au descoperit fragmente dintr-o statueta

PL. 33 - 1. CASSETĂ 52 - VESELĂ DE MASĂ «IN SITU».

2. VAS MORTARIA TERRA SIGILLATA.

PL. 33 - 1 - CASSETTE 52 - VESSELLE À MANGER «IN SITU»; 2 - VASE MORTARIA ▶ «TERRA SIGILLATA»; 3 - ASSIETTE À ANSES LATÉRALES.

TFL. 33 - 1) DIE KASSETTE 52 - TISCHESGESCHIRR „IN SITU“ 2) TERRA SIGILLATA MORTARIAGEFÄSSE

3) TELLER MIT WAAGERECHTHENKELS

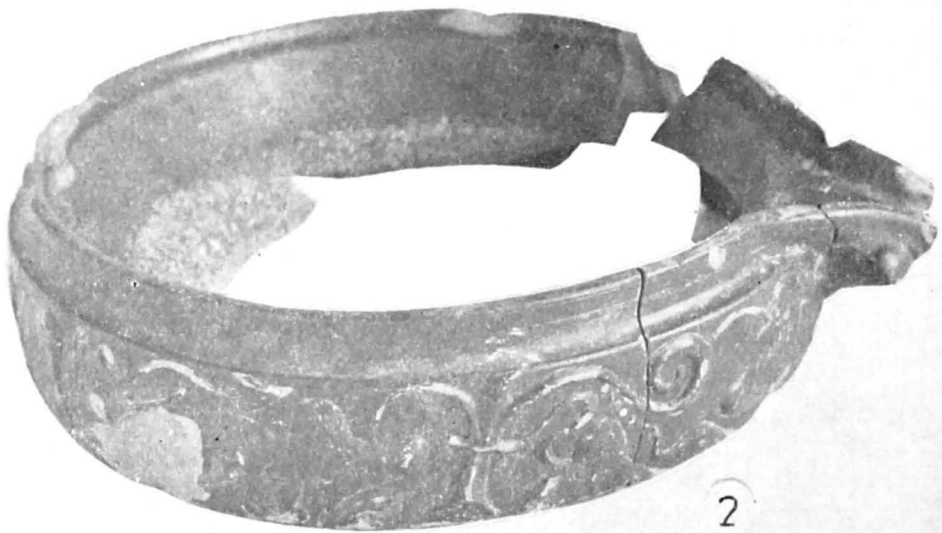
PL. 34 - 1, 3-6 - VESELĂ DE MASĂ; 2 - AFUMĂTOARE.

PL. 34 - 1, 3-6 - VESSELLE À MANGER; 2 - CALICE À ENCENS. ▶▶

TFL. 34 - 1, 3-5 - TISCHGESCHIRR; 2 - RÄUCHERSCHALEN

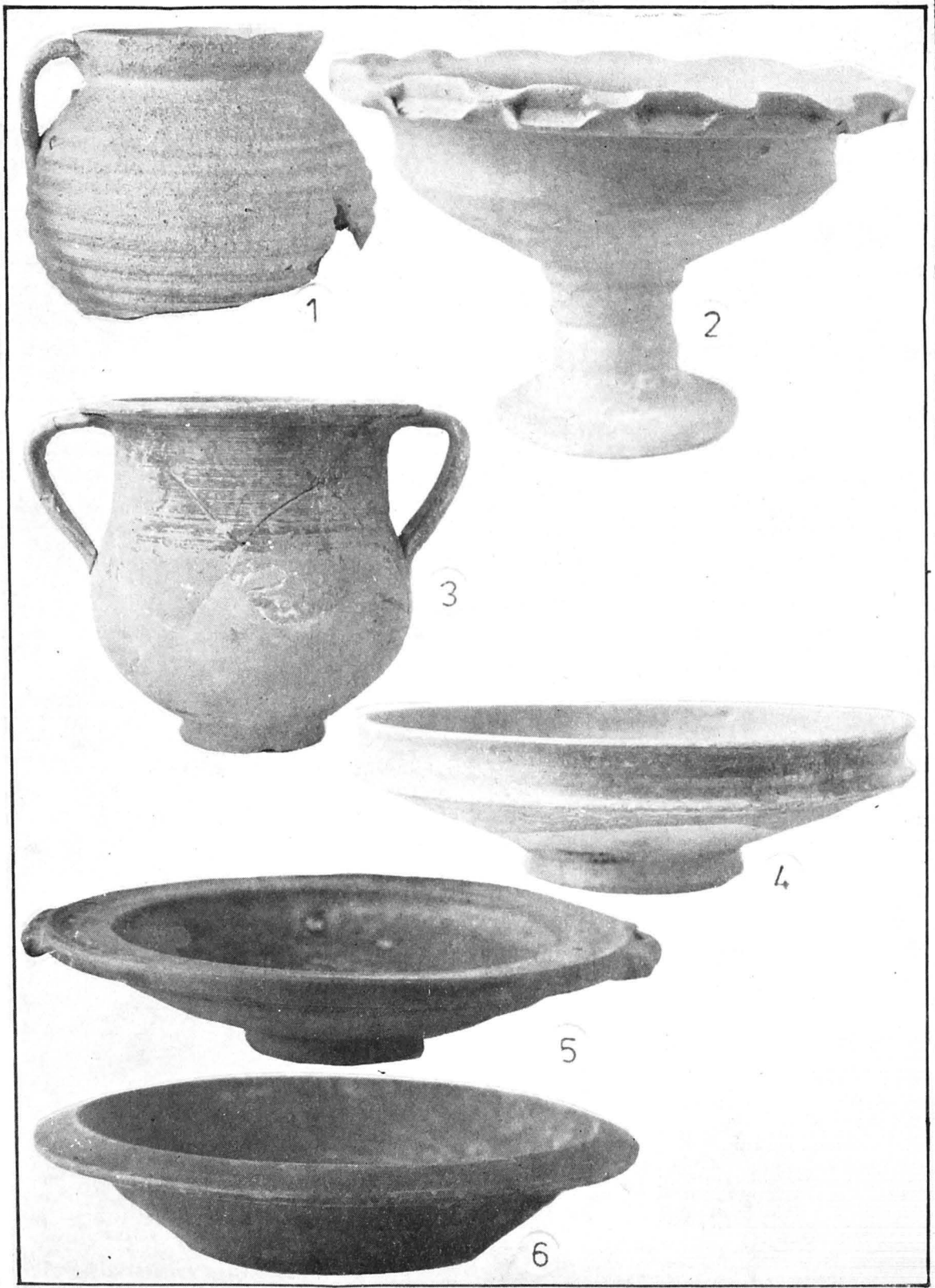
1

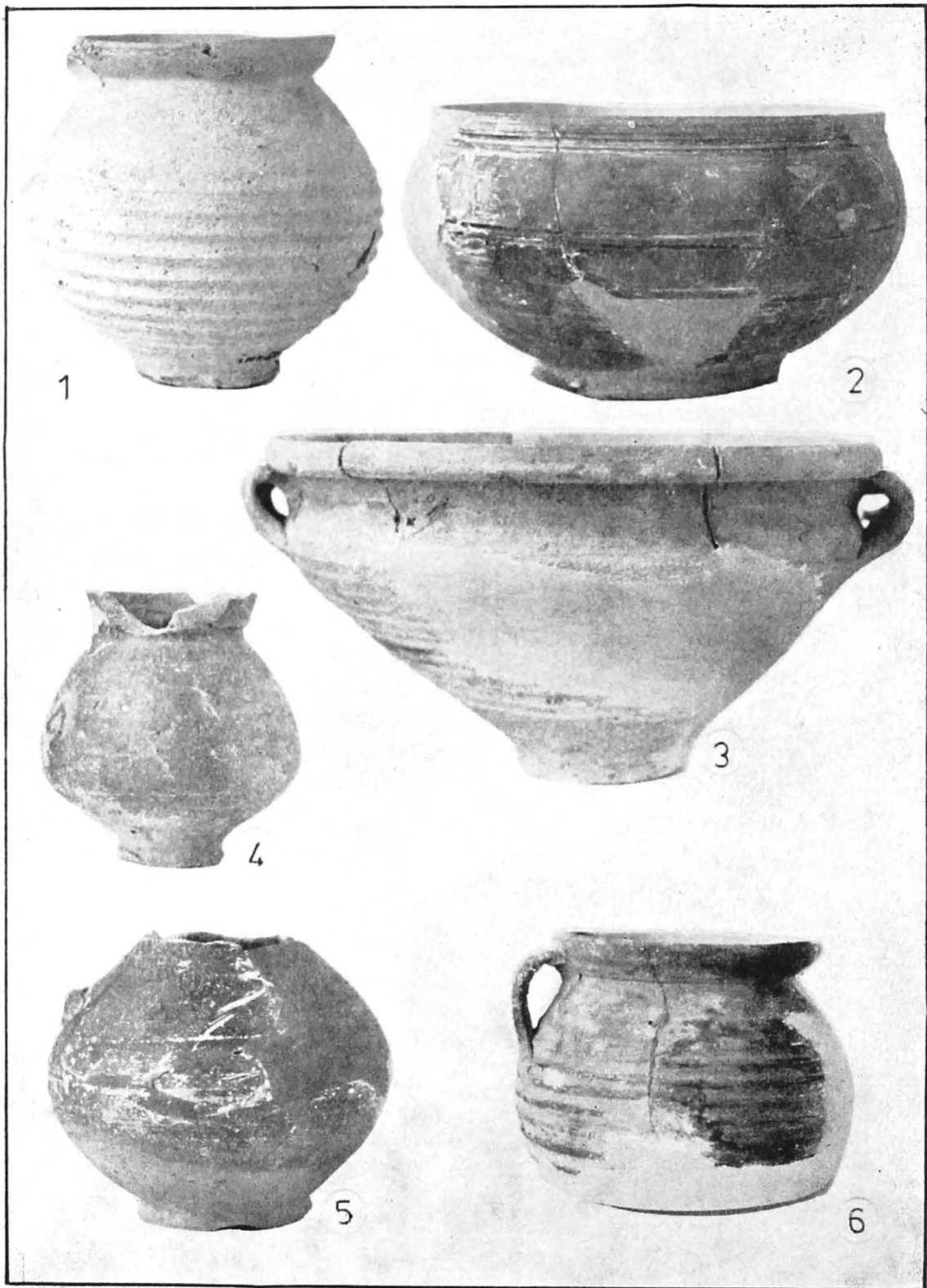

2

3

feminină (Cat. nr. 45; Pl. 40/3), frontonul unei edicula (Cat. nr. 48, Pl. 40/1), spatele unui cap de figurină (Cat. nr. 46; Pl. 40/4), un picior provenind probabil de la o păpușă (Pl. 40/2). Tot aici am inclus un mic delfin din os folosit probabil ca pandantiv deoarece are o perforație pe mijlocul corpului (Cat. nr. 44; Pl. 40/5).

O atenție deosebită merită o gemă din calcedoniu, reprezentînd pe zeița Athena cu lancea, scutul și o pateră; piatra de inel se datează în prima jumătate a sec. II p., fiind descoperită pe nivelul IV din caseta 43 (Cat. nr. 49 Pl. 40/6).

Recipientele pentru conservarea și transportul unor produse au fost tratate separat¹⁹.

Din situația mai sus prezentată putem afirma că locuirea de pe platou ia ființă probabil odată cu venirea Legiunii a V-a Macedonica, cunoscînd o deosebită înflorire după anul 170 p., cînd orașul devine municipium, dezvoltare ce va atinge apogeul probabil la începutul secolului al III-lea p. Data încetării locuirii de pe platou, în stadiul actual al cercetărilor nu o putem încă preciza. Este foarte probabil ca aceasta să nu depășească mijlocul sec. III p., cea mai recentă monetă descoperită de noi întîmplător în zona termelor, fiind de la Severus Alexander. Mijlocul secolului III p. este cunoscut prin invaziile carpo-gotice, moment în care așezarea extramuros pare a se restrînge, apărîndu-se cu șanț și val de pămînt.

Descoperirile arheologice de pe platou au adus primele date despre urbanistica așezării extramuros. Au fost reliefate unele aglomerări de locuire, o mare arteră rutieră, o gospodărie izolată, toate corespunzînd în linii mari, unor anumite evenimente istorice.

De asemenea, credem că a fost documentată și o producție ceramică locală de o mare amploare. Aceasta este confecționată dintr-o argilă specifică zonei, de culoare bej-gălbuie, în majoritatea cazurilor și prezintă adeseori trăsături morfologice proprii acestei arii geografice.

CATALOG

OBIECTE METALICE

1. Clopoțel, bronz, lipsă jumătate din corp și limba.

L = 5 cm; I = 6,3 cm; (Pl. 38/2)
C 43, + 41,40 m; MDD nr. inv. 3410.

2. Clopoțel, bronz, lipsă jumătate din corp și limba.

L = 4,5 cm, I = 6,5 cm (Pl. 38/3)
C 43, + 41,40 m; MDD, nr. inv. 3409.

3. Fibulă, bronz, lipsă acul

L = 6 cm; l = 2,5 cm; I = 2,3 cm
(Pl. 39/1a-b) C 46, - 0,36 m; MDD,
nr. inv. 4522.

4. Limbă clopoțel, bronz

D = 2,5 cm; I = 4,2 cm (Pl. 38/1)
C 43 + 41,40 m; MDD, nr. inv. 3411.

5. Scoabă bronz.

L = 3,3 cm; I = 3 cm (Pl. 38/6)
C 43 + 41,40 m; MDD nr. inv. 3412

6. Nasture bronz, email verde și roșu la partea superioară.

D = 2,9 cm; I = 0,3 cm (Pl. 38/4)
C 48 bis + 43,27 m; MDD nr. inv.
3415.

7. Ustensilă medicală (spatulă), bronz lipsă o parte din lamă.

◀ PL. 35 - 1-2, 4-5 - VESELĂ DE MASĂ; 3, 6 - VESELĂ DE BUCĂTĂRIE.

PL. 35 - 1, 2, 4, 5 - VESSELLE À MANGER; 3, 6 - VESSELLE DE CUISINE.

TFL. 35 - 1-2, 4-5 - TISCHGESCHIRR; 3, 6 - KÜCHENGESCHIRR.

PL. 36 - 1. FRAGMENT CERAMIC CU GRAFFITI; 2. - FARFURIE; 3 - CRATIȚĂ. ▶

PL. 36 - 1 - FRAGMENT CÉRAMIQUE À GRAFFITTI; 2 - ASSIETE; 3 - CASSEROLE.

TFL. 36 - SCHERBE MIT GRAFFITI; 2) TELLER; 3) KASSEROLLE.

PL. 37 - 1-7 - OPAIȚE CERAMICE. ▶▶

PL. 37 - 1-7 - LAMPES EN CÉRAMIQUES.

TFL. 37 - KERAMIKLAMPEN

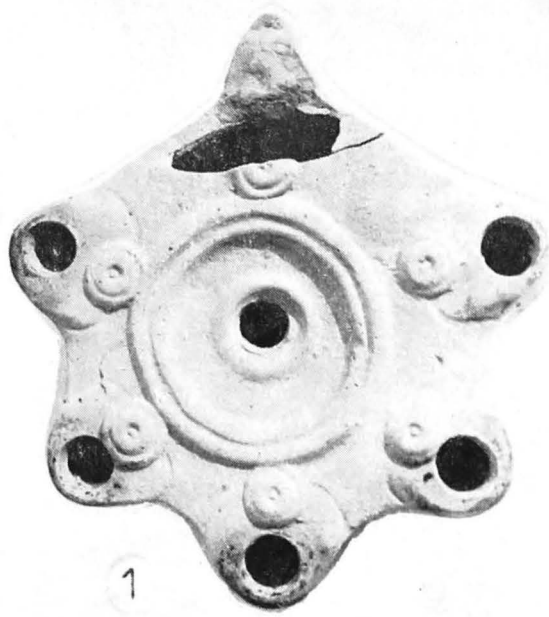
1

2

3

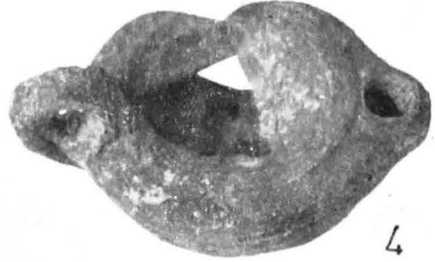
1

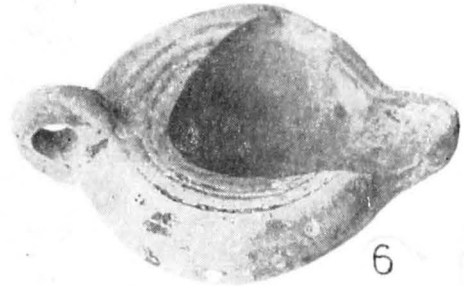
2

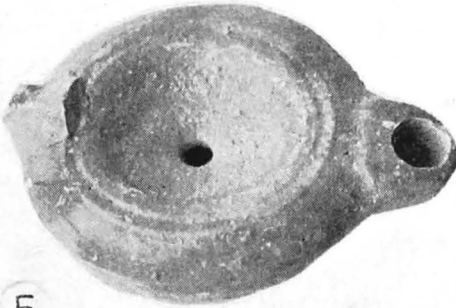
3

4

6

5

7

- l = 1,1 cm; L = 2,5 cm (Pl. 38/9).
C 43 - 0,40 m; MDD nr. inv. 3376.
8. Cataramă bronz.
L = 4,5 cm; I = 2,8 cm (Pl. 39/2).
C 43, - 0,50 m, MDD nr. inv. 3377.
9. Cerceel, bronz
L = 2,4 cm; I = 2 cm; (Pl. 38/8)
Terme, MDD nr. inv. 3418.
10. Verigă bronz.
D = 1,4 cm; L = 2,2 cm (Pl. 38/7)
C 43, - 0,30 m; MDD nr. inv. 3378.
11. Sondă chirurgicală, bronz
L = 14 cm; I = 1,2 cm (Pl. 38/6)
Terme, pass. MDD nr. inv. 3406.
12. Ac de bronz.
L = 11,2 cm; I = 0,7 cm; (Pl. 39/4)
Terme pass. MDD, nr. inv. 3414.
13. Încuietore, bronz, fragmentară.
L = 4,6 cm; I = 1 cm; (Pl. 39/5)
Terme, pass. MDD, nr. inv. 3413.
14. Ac, bronz.
L = 12 cm, D = 0,2 cm. (Pl. 39/3)
C 47 + 43,10 m. MDD, nr. inv. 3416.

OBIECTE DIN OS

15. Ac, os.

- L = 9,7 cm; I = 0,7 cm (Pl. 39/6)
C 43, + 0,70 m; MDD nr. inv. 3407.
16. Ac, os.
L = 11,2 cm; I = 0,6 cm (Pl. 39/7)
C 43, Niv. III; MDD, nr. inv. 3400
17. Delfin din os.
L = 4 cm; I = 2 cm; (Pl. 40/5)
C 47, pass MDD nr. inv. 3395.

PIESE CHOROPLASTICĂ

18. Fragment, statueta, pastă cafenie
I = 9,5 cm; I = 4 cm (Pl. 40/3).
C 52, - 1,20 m. MDD, nr. inv. 1868.
19. Fragment figurină, pastă bej-gălbuie,
lipsă partea din față.
I = 5 cm; I = 3,5 cm (Pl. 40/4).
C 48, - 0,40 m. MDD nr. inv. 2667.
20. Picior păpușă, pastă cafenie.
I = 8,5; I = 4 cm; (Pl. 40/2)
C 48, - 0,60 m; MDD nr. inv. 2666.
21. Edicula - pastă cafenie, lipsă vârful.
L = 14,5 cm; I = 5,5 cm. (Pl. 40/1)
Se m. 7-8, + 43,53 m. MDD nr.
inv. T-1000.
22. Gemă - calcedoniu (Pl. 40/6)
I = 0,3 cm; L = 0,9 cm; I = 0,7 cm.
C 43, N4, + 41,40 m. MDD nr. inv.
4549

PL. 38 - OBIECTE DE BRONZ.

PL. 38 - OBJETS EN BRONZE.

TFL. 38 - BRONZEGEGENSTÄNDE

PL. 39 - 1-5 - OBIECTE DIN BRONZ; 6-7 - OBIECTE DIN OS.

PL. 39 - 1-5 - OBJETS EN BRONZE; 6, 7 - OBJETS D'OS.

TFL. 39 - 1-5 - BRONZEGEGENSTÄNDE; 6-7) KNOCHEGEGENSTÄNDE

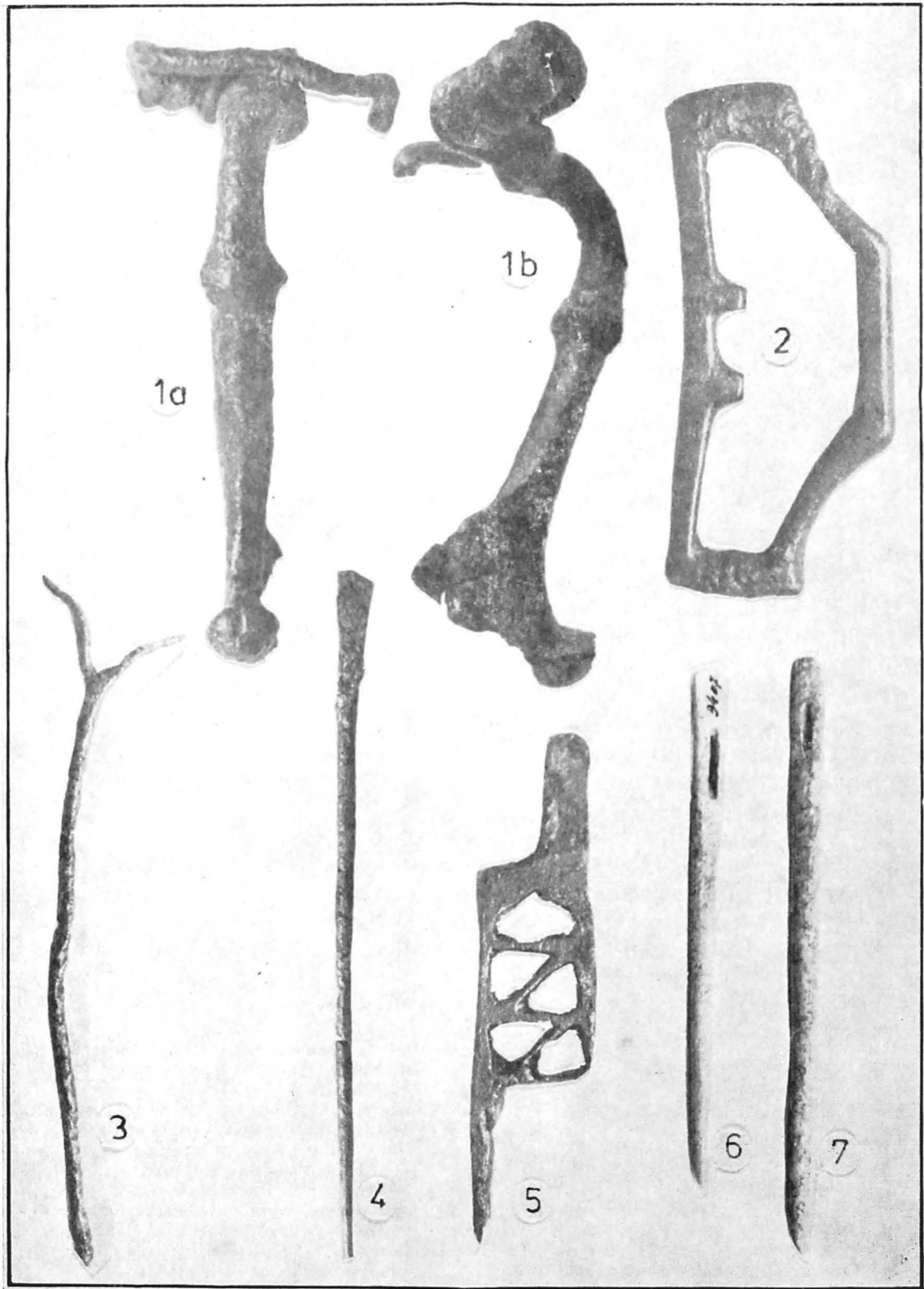
PL. 40 - OBIECTE DE ARTĂ CERAMICE: 1-4 ȘI DIN OS - 5.

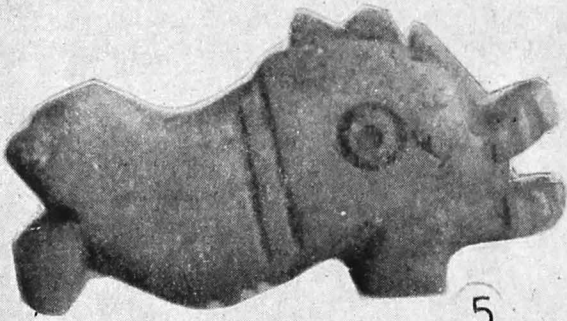
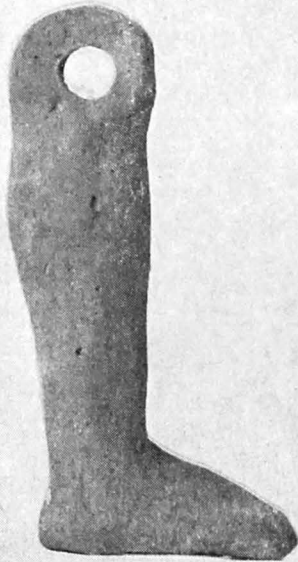
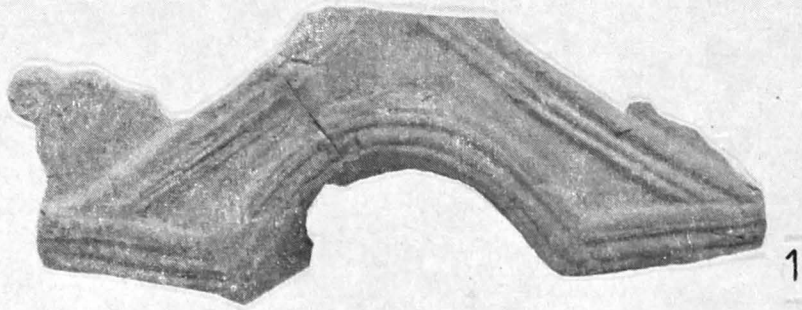
PL. 40 - OBJETS D'ART EN CÉRAMIQUE (1-4) ET D'OS (5).

TFL. 40 - 1-4 - KERAMIKEKUNSTGEGENSTÄNDE; 5 - KNOCHEGEGENSTAND

NOTE

- Al. S. Ștefan - *Troesmis, considerații topografice*, în BMI, XL, 1971, 4, fig. 10, 12.
- E. Oberländer, „*Catalogul monedelor*”, în prezentul volum, nr. 12.
- Idem, op. cit.*, nr. 9 și 13.
- Catalog nr. 13; Oswald-Pryce - „*An Introduction to the Study of Terra Sigillata*”, London, 1966, Ed. II, Pl. LXXIII/7.
- A. Opaît, „*Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea*”, în prezentul volum, pl. X/1.
- Catalogul monedelor*, nr. 7.
- Ibidem*, nr. 4, 6, 8.
- Ibidem*, nr. 1.
- Un studiu preliminar al ceramicii de la Troesmis prezentăm în următoarele articole din prezentul volum: „*Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea*” și „*Considerații preliminare asupra ceramicii romane timpurii de la Troesmis*”.
- R. Vulpe, *Din Istoria Dobrogei*, București, 1968, vol. II, p. 218-268.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA MORMINTELE DE INHUMAȚIE DE LA TROESMIS

IOAN VASILIU

0.0. În apropierea cetății de est, pe porțiunea înaltă a terenului, în carourile H5 și I6, conform caroiajului general al șantierului, au fost descoperite 10 morminte de inhumație, dispuse pe un șir orientat V—E cu intervale inegale între ele.

0.1. Numerotarea mormintelor s-a făcut în ordinea descoperirii lor, începînd cu cel din caseta 21 și terminînd cu cele din caseta 37.

0.2. Mormintele pot fi împărțite în două grupe, primul grup se compune din mormintele (nr. 1—7) din cuprinsul casetelor 21—26. Celelalte trei morminte (nr. 8—10) au fost găsite grupate în perimetrul casetei 37.

1.0. Orientarea generală a mormintelor este E—V cu capul spre vest, cu mici deviații datorate probabil anotimpului în care au fost făcute înmormintările.

1.1. Gropile mormintelor, a căror adîncime variază între — 0,60 și — 1,40 m, în majoritatea cazurilor, au perforat unul sau mai multe nivele de locuire anterioară. Datorită faptului că au fost săpate în stratul cenușiu-prăfos, caracteristic perioadei feudal-timpurie, nu le-au putut fi determinate cu precizie marginile.

1.2. Scheletele în exclusivitate de adulți, au fost găsite în conexiune anatomică normală, excepție făcînd mormîntul nr. 1, găsit fără craniu, și mormîntul nr. 4, din craniul căruia a fost găsită numai mandibula în dreptul umărului stîng.

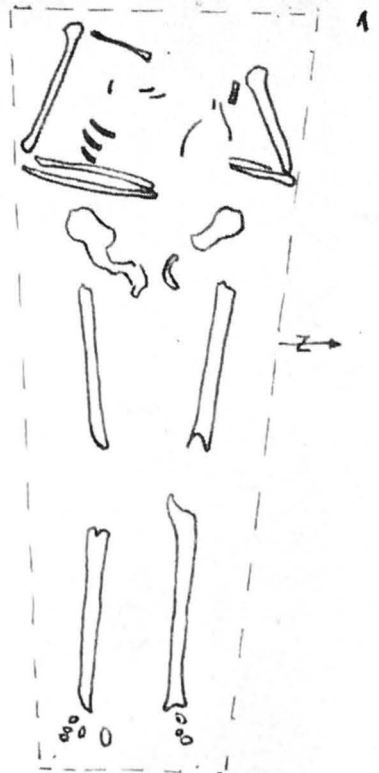
1.3. După poziția mîinilor, mormintele pot fi clasificate în următoarele patru categorii:

Cu mîinile îndoite din coate și palmele așezate pe abdomen — mormintele nr. 3, 8 (Pl. 43/3; Pl. 46/3; Pl. 46/1; Pl. 48/1).

Cu mîinile îndoite din coate și palmele așezate pe bazin — mormintele nr. 1, 5, 6, 7 (Pl. 41/1; Pl. 42/3; Pl. 43/2; Pl. 42/1-2; Pl. 43/3; Pl. 46/3).

Cu mîinile îndoite din coate, palma dreaptă fiind așezată pe bazin, stînga pe abdomen — mormintele nr. 2, 4, 10 (Pl. 41/2; Pl. 43/1; Pl. 44/1-2; Pl. 45/2; Pl. 47/1-2; Pl. 48/2).

Cu mîinile îndoite din coate și așezate cu palmele pe piept — mormîntul nr. 9 (Pl. 47/1-2; Pl. 48/3).

1.4. Urme de sieri au fost găsite numai la mormintele grupate în caseta 37; sporadice, la mormintele 9 și 10, mult mai bine păstrate la mormîntul nr. 8, în care a fost descoperit scheletul unui individ, după lățimea umerilor (41 cm) și a bazinului (39 cm), probabil o femeie (Pl. 46/1-2; Pl. 48/1). Sieriul avea formă dreptunghiulară, cu lungimea de 2,05 m, lățimea la cap fiind de 0,65 m, iar la picioare de 0,38 m. Înălțimea lăzii sieriului era de 0,30 m.

1.5. Asupra modului cum au fost încheiate scîndurile de stejar, nu putem da un răspuns categoric; deoarece în mormînt nu au fost găsite cuie de fier, putem admite că erau fixate prin cuie de lemn sau printr-un sistem similar „cozii de rîndunică”.

1.6. Din cele 10 morminte descoperite, numai mormintele nr. 6 și 8 prezintă piese de inventar, fragmente din brățări de sticlă de culoare albastră (Pl. 24, fig. 3—6), confecționate din bară ovală, respectiv pătrată în secțiune cu analogii în necropola de la Dinogetia¹.

2.0. În privința încadrării cronologice, mormintele descoperite la Troesmis, ținînd seama de faptul că în cadrul cimitirului de la Garvân din sec. XI—XII, poziția mîinilor îndoite din coate și așezate cu palmele pe abdomen este caracteristică mormintelor creștine², și că perioada dintre secolele XII—XIV, în regiunea Dunării inferioare, poziția mîinilor la mormintele creștine se schimbă prin așezarea palmelor pe piept în loc de abdomen, punîndu-le în corelație și cu descoperirile aparținînd perioadei feudal-tîmpurii din caseta nr. 9³, pot fi datate cu rezervele de rigoare, ca aparținînd secolului XIII.

2.1. Un al 11-lea mormînt de inhumație a fost descoperit la șanțul de control, în dreptul metrilor 47—48, la aproximativ 250 m distanță de precedentele. Groapa mor-

PL. 41 — FIG. 1 — MORMÎNTUL NR. 1

FIG. 2 — MORMÎNTUL NR. 2

PL. 41 — FIG. 1 — TOMBE NO. 1

FIG. 2 — TOMBE NO. 2

TAF. 41 — ABB. 1 — DAS GRAB, NR. 1 ABB. 2 — DAS GRAB NR. 2

PL. 42 — FIG. 1 — 2 — MORMÎNTUL NR. 6 ▶

FIG. 3 — MORMÎNTUL NR. 5

PL. 42 — FIG. 1 — 2 — TOMBE NO. 6

FIG. 3 — TOMBE NO. 5

TAF. 42 — ABB. 1 — 2 — DAS GRAB NR. 6 ABB. 3 — DAS GRAB NR. 5

PL. 43 — FIG. 1. — MORMÎNTUL NR. 6 ▶▶

FIG. 2. — MORMÎNTUL NR. 5

FIG. 3 — MORMÎNTUL NR. 7

PL. 43 — FIG. 1, TOMBE NO. 6

FIG. 2 — TOMBE NO. 5

FIG. 3 — TOMBE NO. 7

TAF. 43 — ABB. 1 — DAS GRAB NR. 6 ABB. 2 — DAS GRABB NR. 5

ABB. 3 — DAS GRAB NR. 7

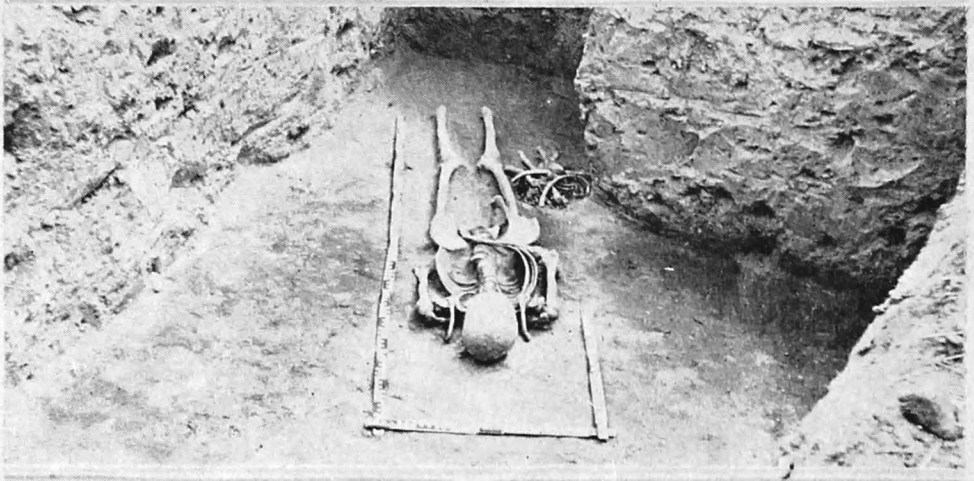
PL. 44 — FIG. 1 — 2 — MORMÎNTUL NR. 4 ▶▶▶

FIG. 3 — MORMÎNTUL NR. 3

PL. 44 — FIG. 1 — 2 — TOMBE NO. 4

FIG. 3 — TOMBE NO. 3

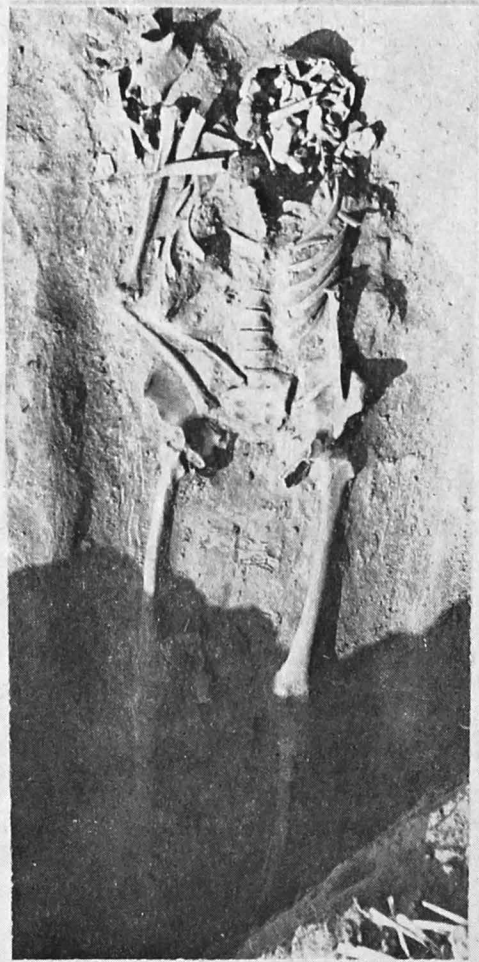
TAF. 44 — ABB. 1 — 2 — DAS GRABB NR. 4 ABB. 3 — DAS GRAB NR. 3

1

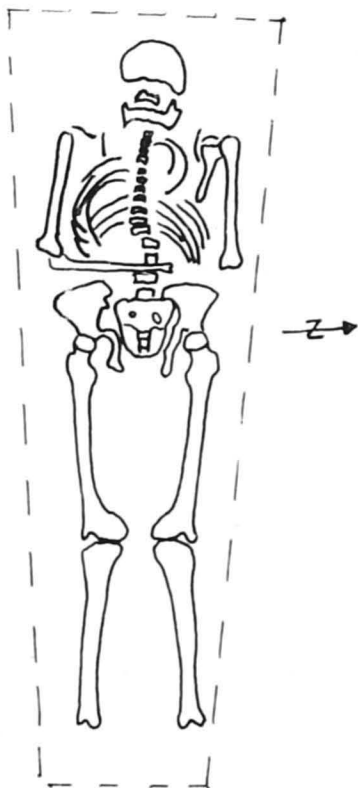

2

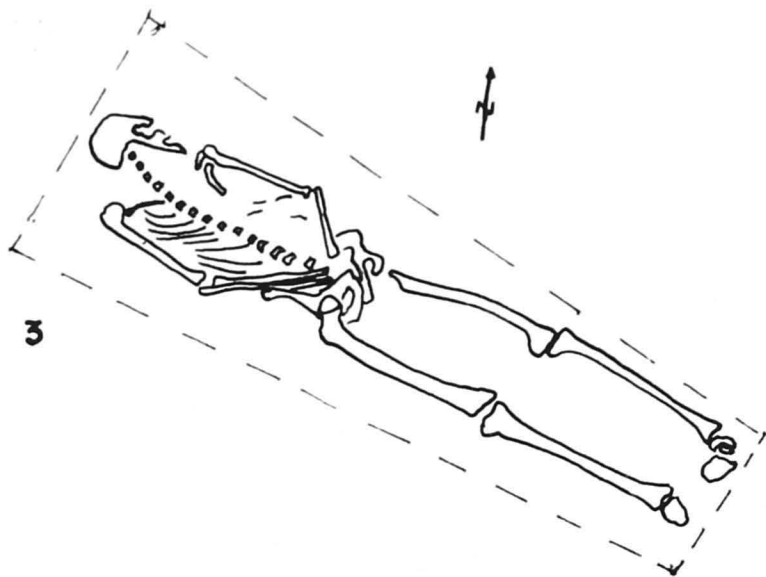
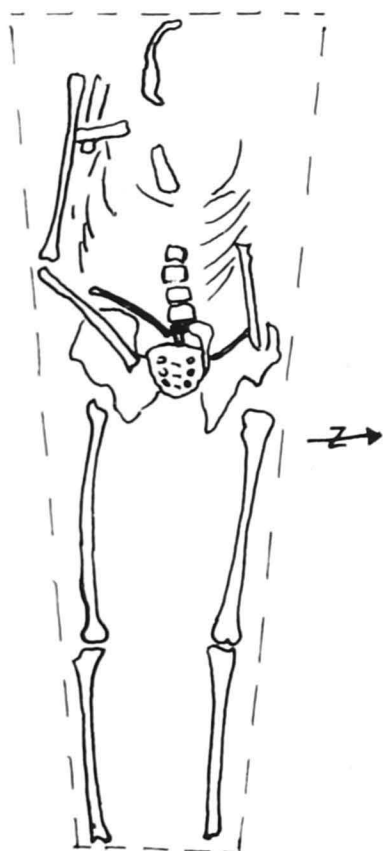

3

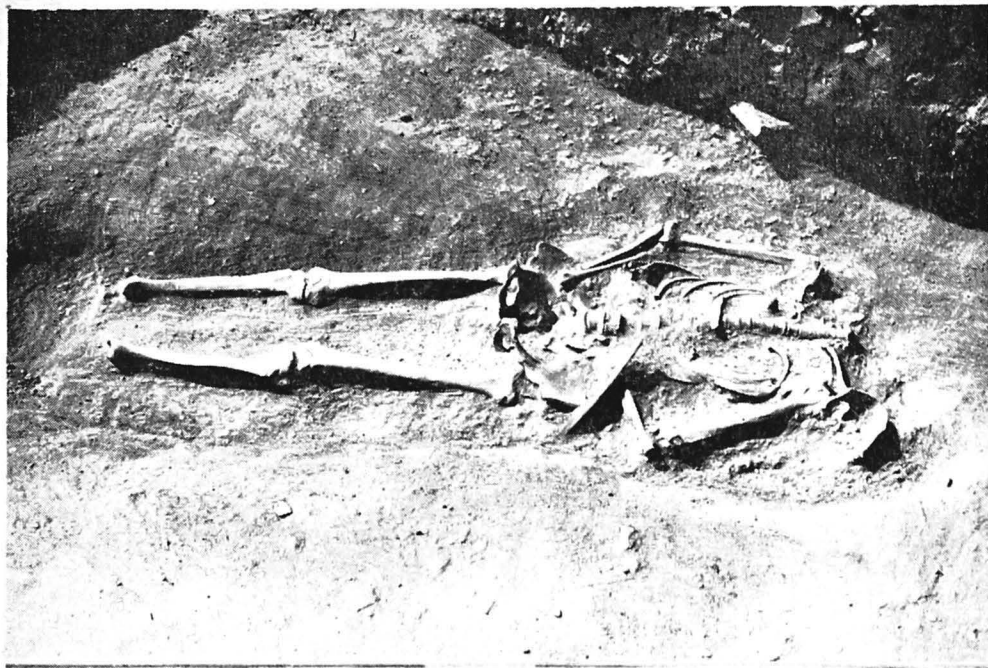
1

2

3

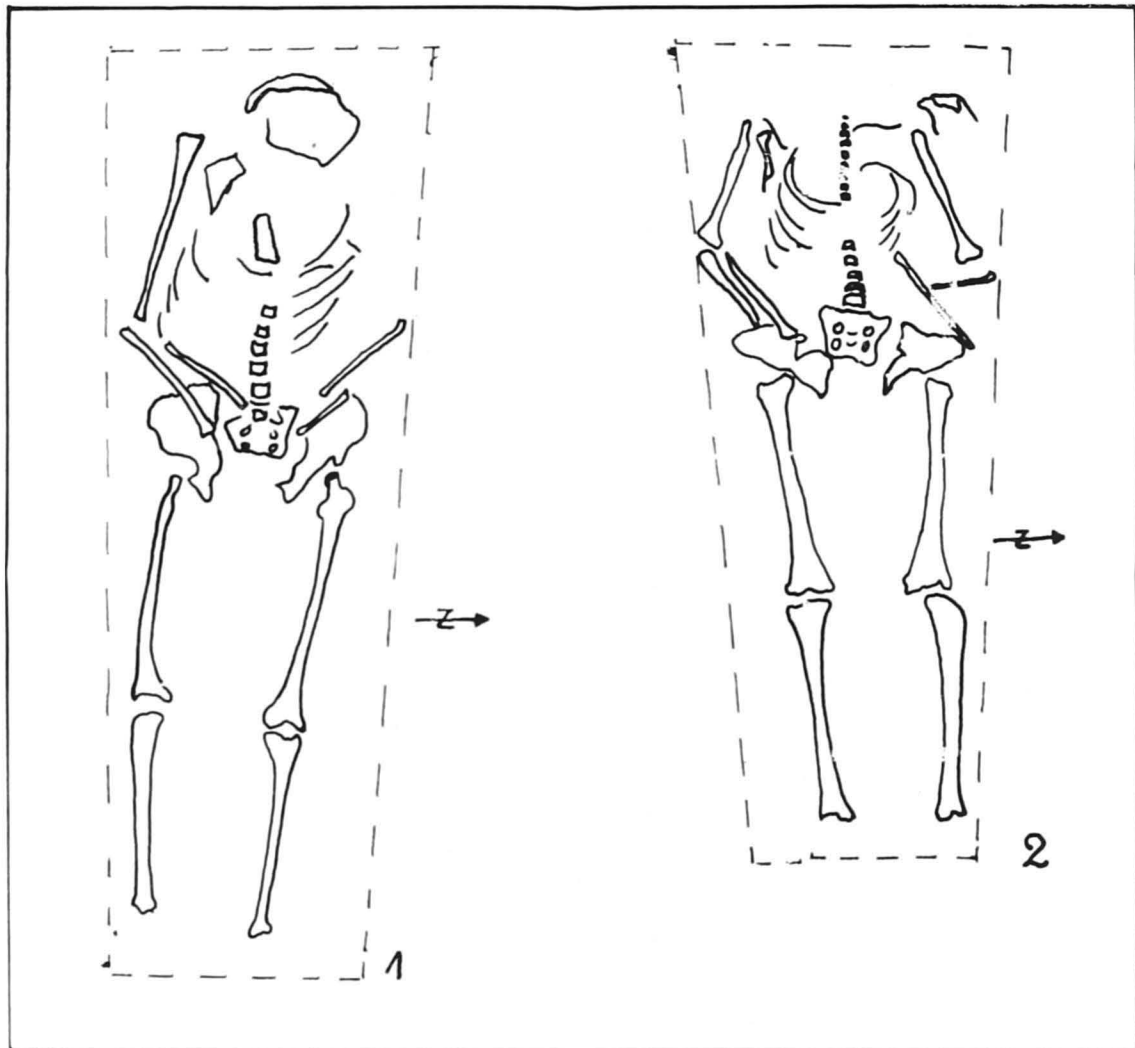

1

2

3

45

PL. 45 — FIG. 1 — MORMÎNTUL NR. 3 FIG. 2 — MORMÎNTUL NR. 4

PL. 45 — FIG. 1 — TOMBE NO. 3 FIG. 2 — TOMBE NO. 4

TAF. 45 — ABB. 1 — DAS GRAB NR. 3 ABB. 2 — DAS GRAB NR. 4

mîntului săpată în loess la adîncimea de $-1,75$ m, avea formă dreptunghiulară cu dimensiunile de $1,80/0,70$ m. (Pl. 48, fig. 4).

2.2. Scheletul în conexiune anatomică normală, întins pe spate cu mîinile pe lîngă corp, era orientat V—E, cu capul la est.

◀ PL. 46 — FIG. 1—2. — MORMÎNTUL NR. 8 ▶

FIG. 3. — MORMÎNTUL NR. 7

PL. 46 — FIG. 1—2. TOMBE NO. 8

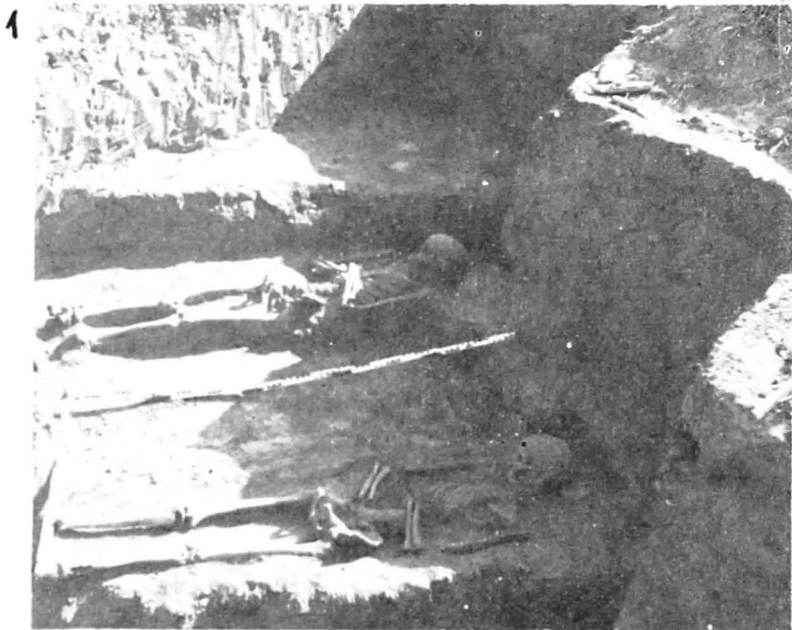
FIG. 3 — TOMBE NO. 7

TAF. 46 — ABB. 1—2, DAS GRAB NR. 8 ABB. 3 — DAS GRAB NR. 7

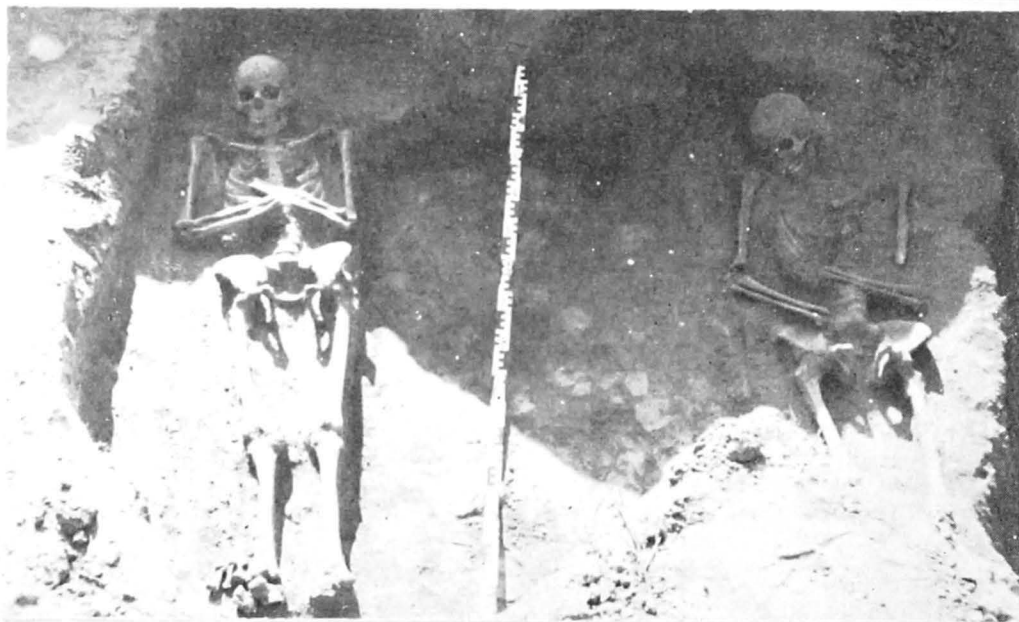

1 2

3

2

PL. 47 — FIG. 1-2. — MORMINTELE 9 ȘI 10

PL. 47 — FIG. 1-2, TOMBES NOS. 9-10.

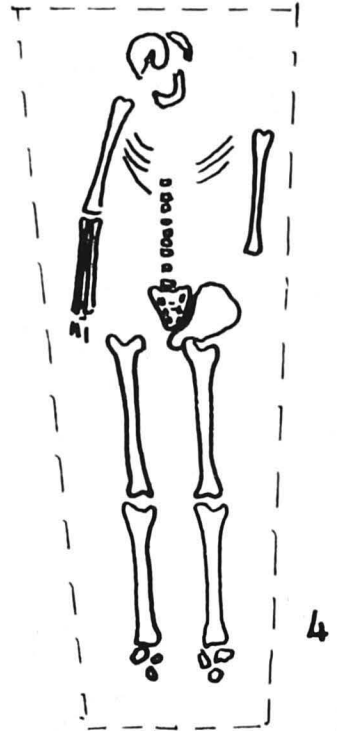
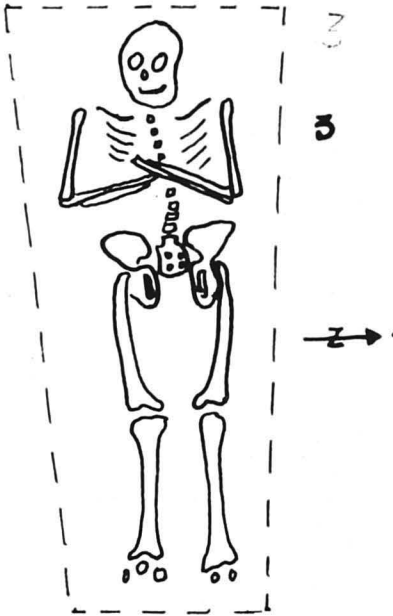
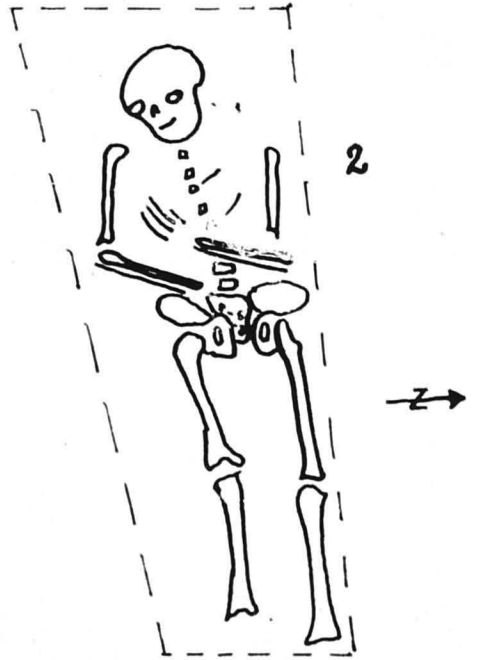
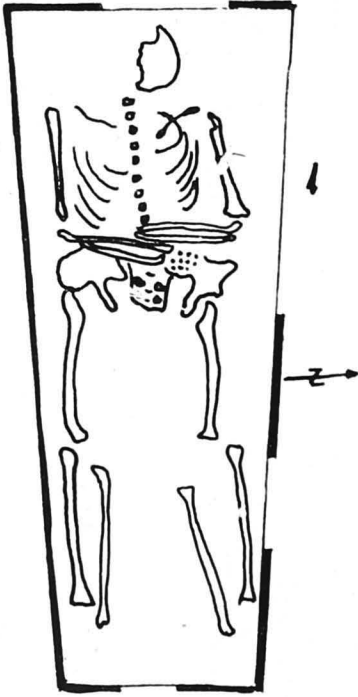
TAF. 47 — ABB. 1-2. DIE GRABE NR. 9-10

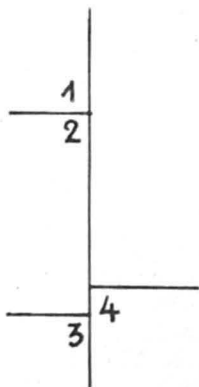
PL. 48 — FIG. 1 — MORMÎNTUL NR. 8 FIG. 2 — MORMÎNTUL NR. 10

FIG. 3 — MORMÎNTUL NR. 9 FIG. 4 — MORMÎNTUL NR. 11

PL. 48 — FIG. 1, TOMBE NO. 8 FIG. 2 TOMBE NO. 10 FIG. 3 — TOMBE NO. 9

FIG. 4 — TOMBE NO. 11

2.3. În groapa mormântului nu au fost descoperite urme de sieriu și nici o piesă de inventar, ceea ce îngreuiază încadrarea cronologică.

2.4. Distanța mare față de mormintele aparținând perioadei feudal-timpurii, orientarea scheletului și caracterul izolat al înmormântării, exclud posibilitatea apartenenței lui la această perioadă.

3.0. La Sud-Vest de cetatea de est, au fost descoperite două morminte aparținând locuirii romane timpurii de la Troesmis.

3.1. În mormântările s-au făcut în cutii confecționate din cărămizi de diferite dimensiuni (Pl. 49, fig. 1—4).

3.2. Fiind jefuite din antichitate, în interiorul lor scheletele au fost găsite deranjate, lipsite de inventar, astfel că nu le putem încadra cu precizie din punct de vedere cronologic.

BIBLIOGRAFIE

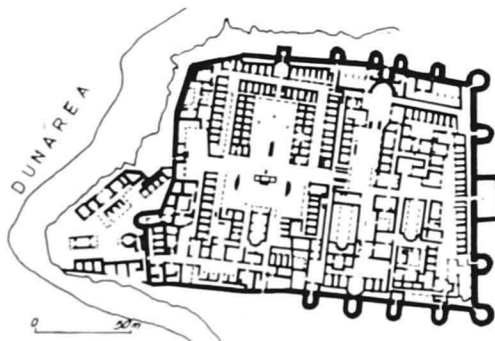
1. *Dinogeția*, I, p. 302, fig. 174/A 1; pp. 309—310, fig. 175/H.
2. *Dinogeția* I, p. 371; pentru aceeași problemă vezi și săpăturile colectivului Verbicioara.
3. Vezi mai sus, Gh. Mănușu Adameșteanu, *Urme de locuire din perioada feudal-timpurie la Troesmis*.

TAF. 48 — ABB. 1 — DAS GRAB NR. 8 ABB. 2 — DAS GRAB NR. 10 ABB. 3 — DAS GRAB NR. 9 ABB. 4 — DAS GRAB NR. 11

PL. 49 FIG. 1—2. — MORMÎNTUL NR. 1 — PERIOADA ROMANĂ
FIG. 3—4 — MORMÎNTUL NR. 2 — PERIOADA ROMANĂ

PL. 49 — FIG. 1—2, TOMBE NO. 1, ÉPOQUE ROMAINE
FIG. 3—4, TOMBE NO. 2, ÉPOQUE ROMAINE

TAF. 49 — ABB. 1—2, DAS GRAB NR. 1 — (DIE ROMANISCHE EPOCHE)
ABB. 3—4, DAS GRAB NR. 2 — (DIE ROMANISCHE EPOCHE)

TROESMIS (Iglita, com Turcoaia) planul cetatii de est

URME DE LOCUIRE DIN PERIOADA FEUDAL — TIMPURIE LA TROESMIS

GH. MĂNUCU-ADAMEȘTEANU

În anul 1977, în timpul săpăturilor de salvare de la Troesmis — cetatea de est, s-au făcut o serie de descoperiri din perioada feudal-timpurie. Cu aceeași ocazie s-au efectuat câteva periegeze și la cetatea de vest, culegându-se de la suprafața terenului materiale din aceeași epocă. În rîndurile ce urmează ne propunem prezentarea acestor materiale în ordine cronologică.

Este bine cunoscut că, după luptele din anul 971, armatele bizantine conduse de Ioan Tzimiskes au reușit nu numai că cucerească Silistra și să-l alunge pe Sviatoslav, ci și să readucă granița statului bizantin pînă la Dunăre. Acum fosta provincie Schythia Minor, este organizată ca temă. Ea era condusă de un strateg care-și avea sediul la Silistra¹. Primul care a ocupat această funcție a fost Leon, cel care condusesse luptele fluviale din jurul Silistrei, împotriva lui Sviatoslav². Înainte de a se întoarce la Constantinopol, Tzimiskes a luat măsuri energice pentru organizarea noii teme. Din cronici reiese că împăratul a reorganizat vechiul limes dunărean, acordînd o importanță deosebită fortificațiilor de la Dunăre. Fostele cetăți romano-bizantine sînt refăcute, în fiecare din ele instalîndu-se garnizoane puternice. În jurul lor se dezvoltă rapid noi așezări, unele ajungînd centre importante³.

Cercetările arheologice — săpături sistematice, sondaje sau cercetări de suprafață — confirmă refacerea vechilor fortărețe romano-bizantine sau construcția altora noi, precum și explozia economică și demografică din această zonă, așezările de la Dinogetia — Garvăn⁴, Isaceea⁵, Păcuial lui Soare⁶ și, acum, de la Troesmis, dovedind din plin aceasta.

Cercetările de suprafață efectuate în anii trecuți, la care se adaugă cercetările întreprinse în anul 1977, au confirmat că, în același timp cu celelalte cetăți de pe malul dobrogean al Dunării și la Troesmis se constată o intensă viață economică.

Cele mai vechi descoperiri s-au făcut la cetatea de vest, materialele ceramice găsite dovedind că a existat locuire aici și înainte de anul 971⁷. Trebuie să fi fost o așezare modestă, grupată în jurul fostei cetăți romano-bizantine, situație întîlnită și la Dinogetia — Garvăn⁸ sau Capidava⁹. Existența unei locuiri în zonă este confirmată și de descoperirea tezaurului de la Greci, localitate situată în apropierea cetății Troesmis.

S-au găsit 49 de monede de aur, ce acoperă o perioadă de 150 de ani: de la Vasile I și Constantin (869—879) pînă la Vasile II și Constantin VIII (976—1025)¹⁰.

După anul 971, așezarea cunoaște o dezvoltare deosebită, ajungînd rapid la o situație înfloritoare. Categoria cea mai numeroasă de materiale pentru ilustrarea vieții economice o reprezintă ceramica. S-a găsit un material bogat, ce poate fi împărțit în două categorii: ceramica locală și ceramica de import, prima categorie fiind cea mai numeroasă.

Ceramica locală. După pasta din care este lucrată, pot fi deosebite două categorii: ceramică lucrată din lut obișnuit și ceramică lucrată din humă alburie.

Ceramica din lut obișnuit. Este lucrată dintr-o pastă de calitate bună, ca degresant folosindu-se nisip, cochilii de melci pisate și mică. Întîlnim vase de culoare roșie-cărămizie sau roșu-închis, arse oxidant și vase cu suprafața aspră și zgrunțuroasă, care din cauza arderii incomplete au o culoare negricioasă. Pereții vaselor sînt subțiri, un singur exemplar avînd pereții groși de 1 cm.

Ca forme, întîlnim: oala-borecan și castronul.

Oala-borecan În cadrul acestei categorii distingem mai multe variante:

a). Borecane cu umerii boltiți mai mult sau mai puțin. Au gîtul scund și buza puțin răsfrîntă în afară. Marginea buzei este rotunjită și uneori puțin îngroșată, ca un colac. Unele au buza răsfrîntă aproape orizontal sau au buza teșită orizontal. La cîteva exemplare se observă o șanțuire pe partea interioară a buzei (Pl. 53, 1—3).

b). Borecane cu umerii boltiți sau cu umărul lăsat ceva mai jos. Au gîtul și buza răsfrîntă în afară sau evazată. Marginea buzei este rotundă și uneori îngroșată sau teșită orizontal. (Pl. 53, 4—9).

Decorul este variat, cuprinzînd un număr de combinații. După instrumentul cu care a fost executat poate fi împărțit în două mari categorii: cu linii incizate și cu roțița dințată.

Decor cu linii incizate.

În funcție de combinațiile existente pot fi distinse mai multe variante:

a). Linii incizate pe tot corpul vasului. Liniile, mai mult sau mai puțin adînci, sînt executate cu un instrument cu vîrfurile ascuțite sau plat. Decorul începe de sub buză și este continuu pe tot vasul sau grupat în benzi.

b). Linii incizate orizontal combinate cu linii oblice. Ultimele sînt trasate numai sub buză, fiind executate cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite sau cu un cuțit (P. 54, 1—2).

c). Linii incizate orizontal combinate cu benzi de linii oblice. Liniile oblice executate cu un pieptene cu dinți ascuțiți, se găsesc numai pe umerii vaselor. (Pl. 54, 3—4).

d). Linii incizate orizontal combinate cu o linie în val. Linia în val, trasată în jurul gîtului, este executată cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite sau plat (Pl. 54, 5).

e). Linii incizate orizontal combinate cu o bandă de linii în val. Banda este trasată în jurul gîtului sau suprapune liniile incizate de pe umeri (Pl. 54, 6—7).

Decor cu roțița dințată.

Și aici se disting mai multe variante:

a). Decor cu roțița executat pe toată suprafața vasului. S-a folosit roțița cu dinți triunghiulari sau dreptunghiulari.

b). Decor cu roțița combinat cu o linie în val trasată în jurul gîtului, executată cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite sau lățit (Pl. 55, 1).

c). Decor cu roțița combinat cu o bandă de linii în val trasate în jurul gîtului, executate cu un instrument cu vîrfurile ascuțite (Pl. 55, 2—3).

d). Decor cu roțița combinat cu o ghirlandă, trasată în jurul gîtului. Ghirlanda a fost executată cu un bețișor cu vîrfurile ascuțite (Pl. 55, 4).

e). Decor cu roțița combinat cu linii oblice executate tot cu roțița dințată. Combinația este realizată numai în regiunea umerilor (Pl. 55, 5).

f). Decor cu roțița combinat cu benzi de linii în val. Sub buză sînt trasate linii scurte și oblice, executate cu pieptănul. Benzile de linii în val sînt dispuse pe umărul vasului, fiind trasate cu un bețișor cu vîrf bont (Pl. 55, 6).

Aceleași categorii ceramice — oala-borecan — îi aparține cîteva funduri. Toate sînt drepte, două exemplare avînd mărei de olar¹¹. Primul pare a fi o combinație de două litere. (Pl. 56, 2). Un exemplar identic s-a descoperit la Dinogetia-Garvăn, fiind interpretat ca o combinație de două litere grecești sau două rune¹². Celălalt, fragmentar, reprezintă o cruce, cele mai apropiate analogii întîlnindu-se la Capidava¹³ (Pl. 56, 1).

O altă categorie ceramică o reprezintă *castronul*. S-au găsit numai cîteva exemplare, dintre care unul este întregibil. Au o formă tronconică, cu fundul drept. Singurul exemplar întregibil are buza teșită orizontal și înălțimea de 5 cm. Este lipsit de decor. Celelalte sînt ornamentate pînă la circa 2 cm de fund, cu linii incizate sau cu roțița dințată (Pl. 56, 3—6)

Ceramica din humă alburie

Această categorie este reprezentată numai prin cîteva fragmente, lucrate dintr-o pastă fină și arse oxidant. Pasta vaselor are în compoziție și ocră, ceea ce dă vaselor o culoare roz sau roz gălbui. Toate fragmentele provin de la oale-borecan și au diametrul maxim ceva mai jos de umeri; buza este răsfrîntă în afară și rotunjită. Un exemplar pe partea exterioară a buzei are o șanțuire. Motivele ornamentale întîlnite sînt:

a). linii orizontale, incizate pe tot corpul vasului;

b). linii orizontale combinate cu linii oblice. Ultimele, dispuse în regiunea umerilor, sînt executate cu un bețișor cu vîrf lat;

c). linii orizontale combinate cu benzi de linii oblice. Tot decorul este executat cu un instrument cu vîrf ascuțit.

Ceramica locală, din lut obișnuit sau din humă alburie, este caracteristică perioadei feudalismului timpuriu. Ea este întîlnită frecvent în toate așezările din această vreme din Dobrogea. Ceramica cu decor incizat este întîlnită atît în nordul Dobrogei, la Dinogetia-Garvăn¹⁴, Noviodunum — Isaceea¹⁵, Revărsarea¹⁶, Nufărul, Tulcea sau Murighiol¹⁷, ca să ne menținem pe linia Dunării, cît și în sud la Păcuiul lui Soare¹⁸, Capidava¹⁹, Basarabi²⁰ sau Constanța²¹. Ceramica decorată cu roțița dințată este caracteristică pentru nordul Dobrogei, în sud fiind întîlnită foarte rar²². Analogii pentru materialul de la Troesmis decorat cu roțița dințată întîlnim în toate așezările din nordul Dobrogei menționate mai sus. Pe baza analogiilor cu materialul ceramic descoperit la Dinogetia-Garvăn, Păcuiul lui Soare sau Capidava, unde s-a putut face o datare precisă cu ajutorul monedelor, ceramica descoperită la cetatea de vest poate fi încadrată cronologic din a doua jumătate a secolului X pînă în secolul XI. În cercetările de suprafață efectuate nu am găsit ceramică din această categorie din secolul al XII-lea. Descoperirile mai vechi²³, la care se adaugă ceramica de import, ca și monedele, ne dovedesc însă că a existat o locuire intensă și în secolul XII și chiar pînă la jumătatea secolului următor, lucru de care ne vom ocupa înșă puțin mai tîrziu.

Locuirea intensă din secolul al XI-lea și dezvoltarea așezării de aici ne sînt confirmate și de descoperirea, pentru prima dată, a unor materiale din această perioadă la *Cetatea de Est*.

În cursul săpăturilor din anul 1977, în caseta nr. 9, la 0,30—0,50 m (adîncimea variază, terenul actual fiind în pantă), a apărut conturul unui cuptor. Degajarea lui a permis o serie de observații cu privire la caracterul său.

Este un cuptor menajer, în formă de potcoavă, construit prin „cuptorire”. Pereții s-au păstrat cel mai bine pe laturile de nord și vest, înălțimea maximă fiind de 0,40 m. Vatra, netezită cu o lipitură, era groasă, de 0,04—0,05 m. Pe vatră s-au găsit un strat de cenușă și fragmente ceramice decorate cu roțița dințată. Partea superioară, construită din pietre de mici dimensiuni legate cu lut, era prăbușită în interior. Din această cauză, nu știm dacă cuptorul se termina la partea superioară cu boltă sau avea o tavă cu gardină. Gura cuptorului era situată pe latura de sud, într-o parte. Intrarea în cuptor se prezintă ca un canal cu lungimea de 0,30 m și lățimea de 0,40 m. Cuptorul are dimensiunile de 1,40×1,20 m (Pl. 57—58).

Sub vatră și lângă laturile de est și nord ale cuptorului, au apărut fragmente ceramice din perioada secolelor II—VI: un ulcior amfoidal, dintr-o pastă bună, cu fundul plat, databil în sec. II—III e.n., precum și fragmente de amfore cu dipinti²⁴.

La —1,10 m, la cca 0,20 m de latura de sud a cuptorului, a apărut o parte dintr-un pietrar²⁵. În interior, pe lângă cenușă, au fost găsite și câteva fragmente ceramice decorate cu roțița.

La aceeași adâncime și pe aceeași latură a casetei a fost surprinsă o parte dintr-o podea de lut bătătorită pe care s-au descoperit, de asemenea, fragmente ceramice decorate cu roțița dințată²⁶. Considerăm că aceasta reprezintă nivelul căruia îi aparțin instalațiile de foc, fără a putea preciza însă raportul dintre ele și locuință.

Exceptând câteva fragmente ceramice ce prezintă un decor incizat de linii orizontale executate cu pieptănul, restul materialului ceramic descoperit, atât pe podeaua amintită, cât și în interiorul celor două instalații de foc, îl constituie ceramica decorată cu roțița dințată. Ca forme, întâlnim următoarele categorii ceramice: oale-borecan, castroane și căldări de lut, cea mai numeroasă categorie constituind-o oalele-borecan.

Borcanele sînt lucrate din lut obișnuit, avînd în pastă, ca degresanți, nisip (cochili de mei pisat) și calcar. Întîlnim vase de culoare roșie-cărămizie sau roșu-închis, arse oxidant și vase cu suprafața aspră și zgrunțuroasă, care din cauza arderii incomplete, au o culoare cenușie-negricioasă.

În privința formei, surprindem două variante:

a) borcane cu buza puternic răsfrîntă în exterior sau evazată, avînd marginea rotunjită la exterior (Pl. 59, 1—2);

b) borcane cu buza puțin răsfrîntă în afară, cu umerii mai mult sau mai puțin boltiți, diametrul maxim aflîndu-se în regiunea acestora, sau ceva mai jos (Pl. 59, 3—4).

După decor, borcanele pot fi împărțite tot în două grupe: decorate cu roțița dințată (pl. 59—60) și cu linii incizate (Pl. 61), prima categorie fiind mai bine reprezentată.

Decorul executat cu roțița cu dinți triunghiulari sau dreptunghiulari este combinat cu diverse ornamente trasate în jurul gîtului: una sau multe linii în val, sau ghirlande²⁷ (Pl. 59—60).

Aceleiași categorii ceramice îi aparține un fund de borecan purtînd în relief o marcă de olar ce reprezintă o cruce gramată²⁸, semn de tradiție mai veche. Este întîlnit, încă din epocile mai îndepărtate; în secolele VI—VII, el apare pe pereții vaselor lucrate cu mîna, descoperite la Străulești și Ipotești²⁹; pentru o perioadă mai apropiată îl găsim reprezentat pe fundul vaselor din necropola de la Castelu, sec. IX—X³⁰. În sec. X—XII este foarte des întîlnit la Dinogetia³¹, Păcuiul lui Soare³², Capidava³³ și pe pereții carierei de cretă de la Basarabi³⁴.

Altă formă întîlnită este castronul, din care s-au găsit două fragmente. Sînt lucrate din lut obișnuit, datorită arderii incomplete au o culoare cenușie. Au o formă tronconică, cu fundul drept. Ca ornament întîlnim decorul executat cu roțița dințată. O categorie aparte o constituie căldările de lut, din care s-au găsit patru fragmente (Pl. 62—63). Au o culoare roșie-cărămizie, în spărtură fiind cenușii.

Toate au buza teșită orizontal, în secțiune avînd o formă dreptunghiulară sau pătrată³⁵. Sînt decorate cu roțița dințată, uneori avînd sub buză o linie în val executată cu bețișorul (Pl. XI, 3). După sistemul de prindere se împart în două categorii:

1) în interior, la nivelul buzei, se află o urechiușă cu două orificii, între care se află o șanțuire (Pl. 62, 1—2);

2) în interior, la nivelul buzei există o parte lățită, cu două orificii, dar avînd o șanțuire în partea dinspre buză (Pl. 63, 2—3).

Căldările de lut sînt răspîndite pe o parte din teritoriul țării noastre, fiind atribuite unei populații nomade³⁶. Descoperiri numeroase s-au făcut și în Dobrogea, cele mai vechi provenind de la Castelu³⁷, dar cele mai numeroase căldări de lut s-au descoperit pe linia Dunării. Căldările din prima grupă reprezintă un tip cunoscut, exemplare asemănătoare găsindu-se la Dinogeția³⁸, Noviodunum-Isaceea, Murighiol, Capidava³⁹. Pentru tipul din grupa a doua descoperiri asemănătoare există la Dinogeția⁴⁰, Păciul lui Soare⁴¹, insula Popineț⁴².

Cuptorul de lut în formă de potcoavă, deși este un tip comun, n-a fost însă semnalat pe teritoriul Dobrogei. În partea de nord, cercetări importante s-au efectuat la Dinogeția și Isaceea, rezultatele cercetărilor de la Isaceea fiind în mare parte inedite. La Dinogeția s-au descoperit doar două cuptoare de lut, dar de forme și dimensiuni diferite⁴³. În sudul Dobrogei, s-au întreprins cercetări sistematice și de lungă durată la Păciul lui Soare și Capidava, dar situația este identică. La Păciul lui Soare s-a descoperit un singur cuptor, însă pentru ars ceramică⁴⁴, iar cele de la Capidava diferă ca dimensiuni și tip⁴⁵.

În restul țării, tipul acesta de cuptor este destul de răspîndit, fiind cunoscut dintr-o perioadă anterioară. Pentru sec. VI—VII sînt descoperiri la Dulceanca⁴⁶ și pe dealul Ciurel⁴⁷, acestea avînd însă dimensiuni mai modeste.

Dintr-o perioadă mai apropiată — sec. IX—X, semnalăm cuptorul de pîine descoperit la Bucov⁴⁸; acesta prezintă cele mai multe asemănări cu cuptorul de la Troesmis.

Contemporan cu cel de la Troesmis este cuptorul descoperit în raza orașului București⁴⁹.

În Moldova, pentru perioada sec. IX—XI, deși cel mai des întîlnit este cuptorul din piatră, sînt atestate și cuptoare de lut de formă circulară sau în formă de potcoavă⁵⁰.

Asupra momentului cînd a încetat să funcționeze acest complex de locuire nu putem să ne pronunțăm cu certitudine. Cu titlul de ipoteză, bazîndu-ne pe faptul că nu am întîlnit ceramică din ultimele decenii ale sec. al XI-lea și știind că în anul 1064 în Dobrogea este consemnat un puternic atac al uzilor⁵¹ este posibil ca aceleași împrejurări să fi determinat abandonarea locuirii de aici.

Se pare că acum a fost afectată o mare parte din așezare, dacă nu chiar în întregime⁵². Toată ceramica locală descoperită la cetatea de vest, datată în sec. XI, prezintă urme de ardere secundară, dovedind că așezarea a fost distrusă de un incendiu.

La descoperirile menționate pînă acum la cetatea de est, mai putem adăuga cîteva fragmente de brățări de sticlă, descoperite în stratul vegetal, în C11 și C 27⁵³. În C11 s-au descoperit două fragmente, iar în C 27, un fragment. Toate au suprafața netedă și sînt din sticlă de culoare albastră închis sau neagră. În secțiune, brățările sînt planconvexe sau elipsoidale. Dintre ele se remarcă un exemplar cu filamente de sticlă de culoare roșie, restul fiind neornamentate. Brățările de sticlă sînt foarte răspîndite, fiind găsite aproape în toate așezările feudal-timpurii din Dobrogea. S-au descoperit la Dinogeția-Garvăn⁵⁴, Păciul lui Soare⁵⁵, Capidava⁵⁶, Isaceea⁵⁷, Piatra Frecăței⁵⁸, Nufărul⁵⁹. Apariția lor se produce la sfîrșitul secolului al X-lea și trebuie puse în legătură cu revenirea stăpînirii bizantine în Dobrogea. Ele circulă în toată perioada feudalismului timpuriu, fiind atestate cronologic pînă în secolul al XIII-lea, prin descoperirile de la Isaceea⁶⁰

1

2

3

4

5

6

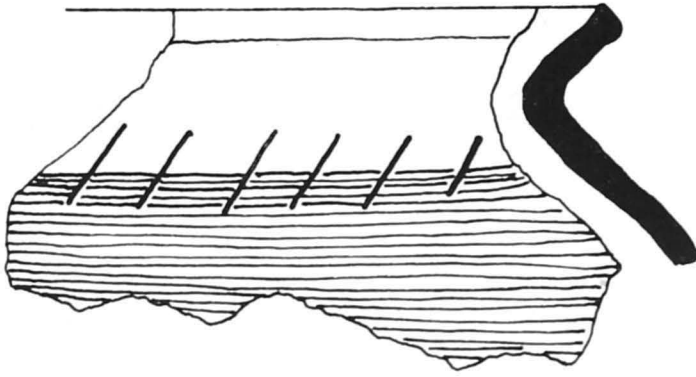
7

8

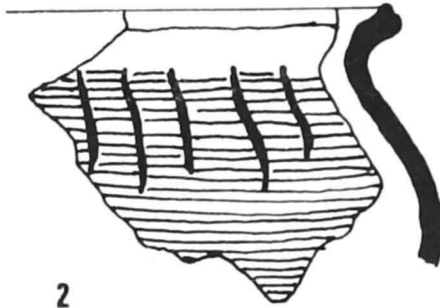

9

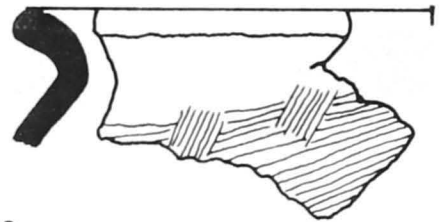

0 1 2 4 cm

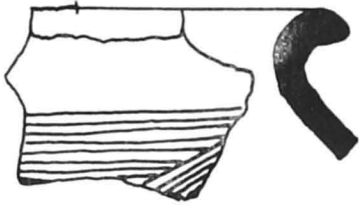
1

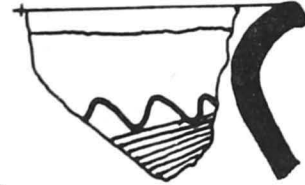
2

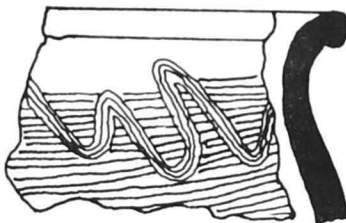
3

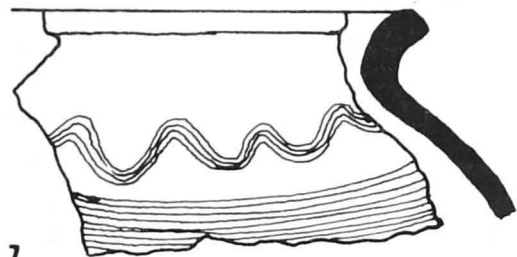
4

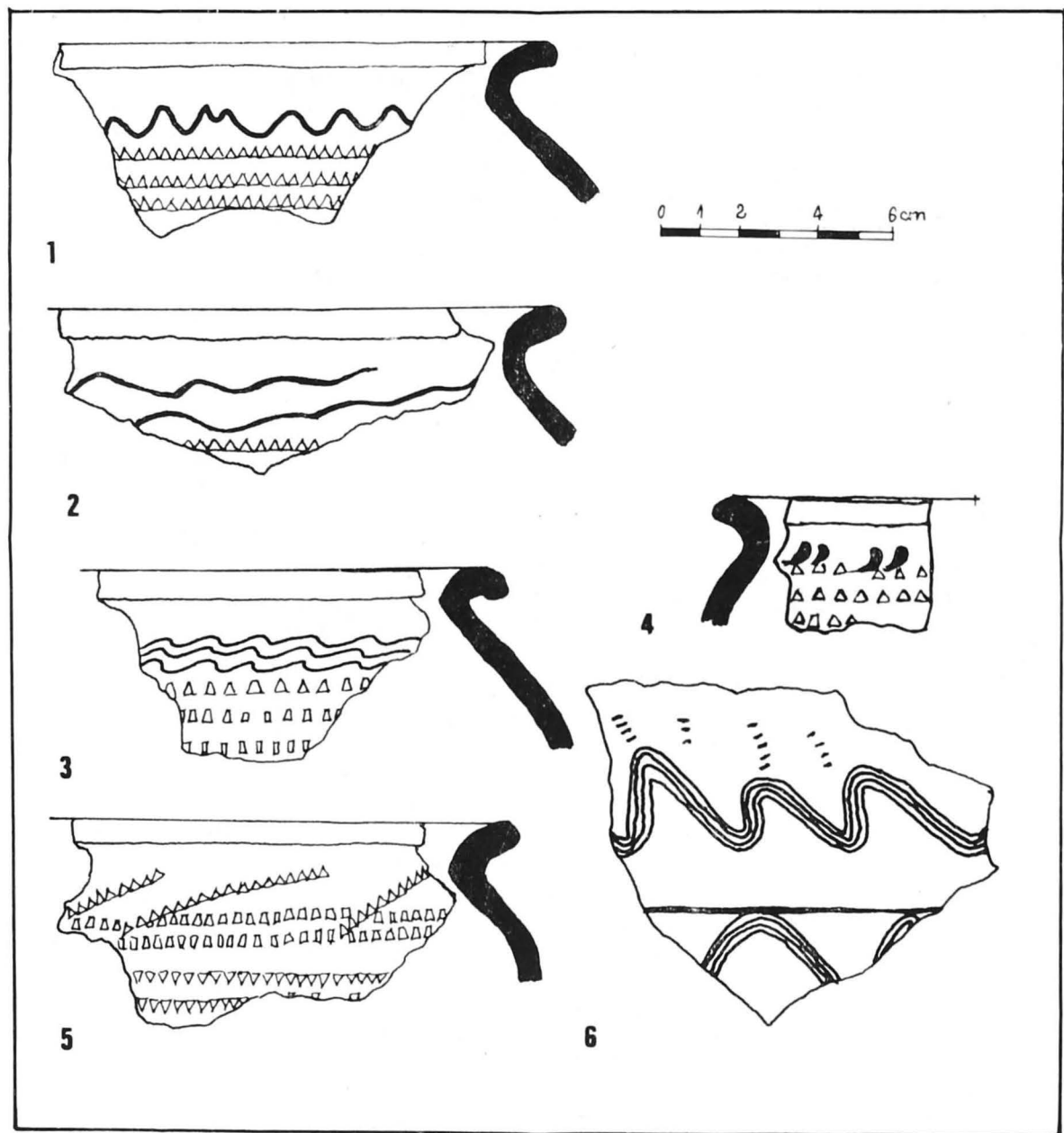
5

6

7

55

PL. 55 — CERAMICĂ DECORATĂ CU ROTIȚA. TROESMIS, CETATEA DE VEST.

PL. 55 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE À LA ROULETTE. CITÉ OUEST DE TROES TROESMIS.

TAF. 55 — RÄDCHEUVERZIERTE KERAMIK. TROESMIS, WEST-BURG.

PL. 53—54 — CERAMICĂ DECORATĂ CU LINII INCIZATE (PROFILE). TROESMIS, CETATEA DE VEST.

PL. 53—54 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE AUX INCISIONS (PROFILS). CITÉ OUEST DE TROESMIS.

TAF. 53—54 — MIT RITLINIEN VERZIERTE KERAMIK. TROESMIS, WEST-BURG

și Nufărul. Unele din brățările de la Nufărul au analogii în Bulgaria, unde sînt datate în sec. XIII⁶¹. Provenind la început numai din ateliere bizantine, brățările de sticlă au fost apoi executate în ateliere rusești, bulgărești și probabil și în ateliere dobrogene, cum este posibil să fi fost la Dinogeția-Garvăn⁶². Există și unele excepții: brățările cu filamente de sticlă roșie nu puteau fi produse în ateliere locale, ele fiind executate numai în Bizanț. Și aici, se pare că atelierele care produceau acest tip de brățări, erau destul de puține, fapt care explică numărul mic de brățări de acest fel descoperite în Dobrogea sau în Bulgaria și Uniunea Sovietică⁶³. Brățările de sticlă descoperite la Troesmis, prin analogie cu cele descoperite la Dinogeția-Garvăn și Păcuiul lui Soare, și ținînd seama de descoperirile de la cetatea de est, pot fi datate în secolul al XI-lea.

Un ultim obiectiv de la cetatea de est îl constituie necropola. În campania din anul 1977 au fost descoperite aici 10 morminte de inhumăție, ele reprezentînd *primele morminte din perioada aceasta de la Troesmis*. Mormintele sînt fără inventar, doar la trei dintre ele găsindu-se urme de sicriu⁶⁴. Lipsa inventarului funerar nu permite o încadrare cronologică exactă.

De aceea, pînă la efectuarea unor noi cercetări, ne permitem să avansăm unele ipoteze de lucru. În pămîntul de umplutură de la două morminte — M₆ și M₈ — s-au găsit fragmente de brățări de sticlă.

Ele au suprafața netedă, sticla avînd o culoare albastru închis. Fragmentul din M₆ este plan -convex în secțiune, iar cel din M₈, pătrat. Pe baza analogiilor cu descoperiri similare făcute la Dinogeția-Garvăn⁶⁵ și Dervent⁶⁶, fragmentele descoperite la Troesmis pot fi datate în secolul al XI-lea, data reprezentînd un termen *post quem* pentru aceste morminte. Limita superioară ne este oferită de ultimele descoperiri, respectiv monedele din secolul al XIII-lea. Dacă luăm în considerare faptul că în sec. XIII-XVI, în întreaga țară este caracteristică lipsa elementelor de inventar din morminte, credem că nu greșim prea mult dacă atribuim mormintele de la Troesmis secolului al XIII-lea.

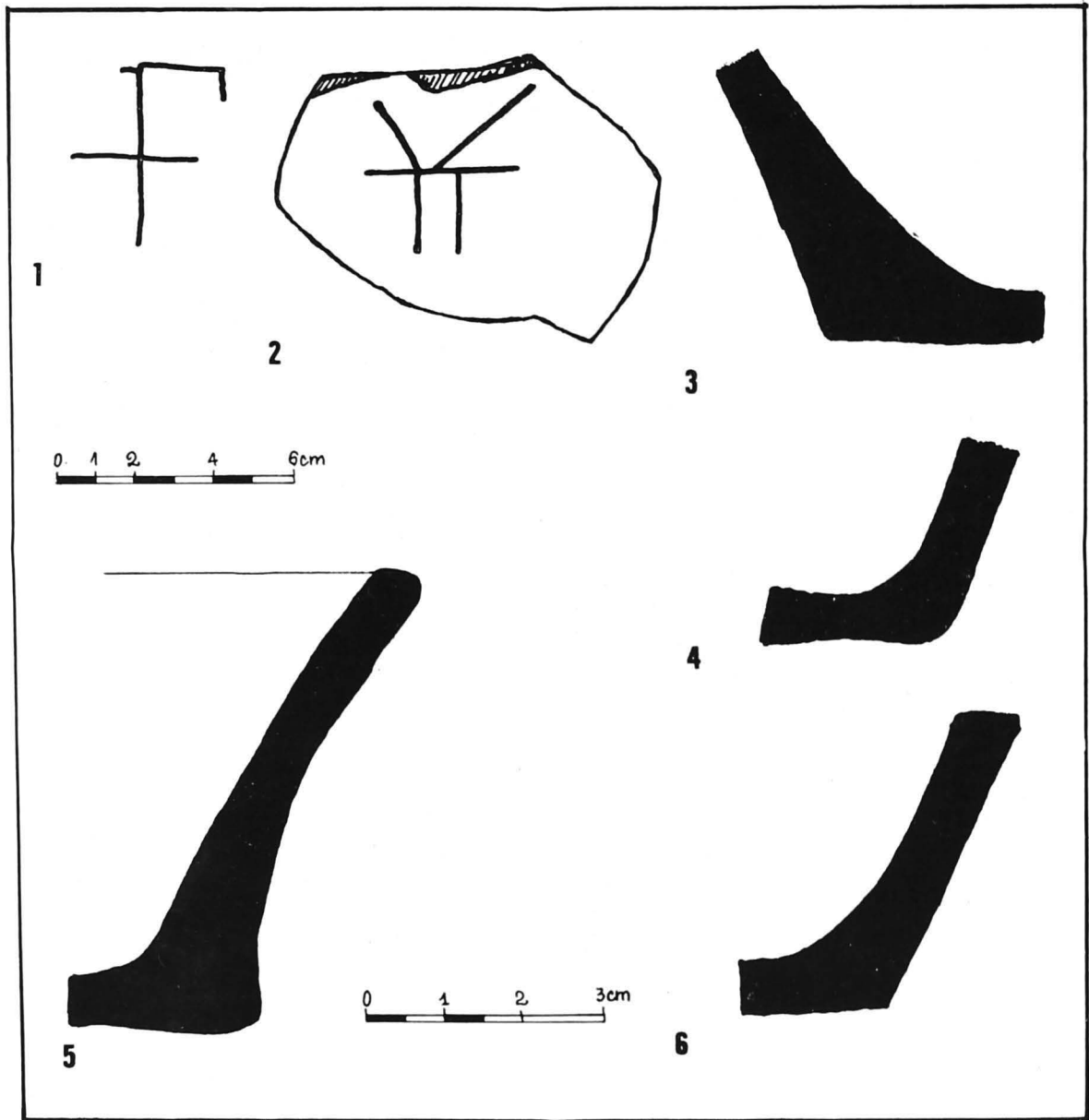
În secolul XI, se pare că așezarea feudal-timpurie a cunoscut o mare extindere spre cetatea de est. În a doua jumătate a secolului al XI-lea, am văzut că locuirea se întrerupe. Din acest moment, la cetatea de est nu mai avem alte dovezi din perioada feudalismului timpuriu. După aceasta se pare că locuirea s-a reluat pe o suprafață mai restrînsă, fiind grupată în jurul cetății de vest. Această ipoteză este confirmată, deocamdată, de descoperiri monetare și de ceramică.

Monedele au fost găsite toate la cetatea de vest, confirmînd că nucleul așezării din perioada feudal-timpurie se găsea aici. În colecțiile muzeului din Tulcea se află 76 de monede repartizate astfel: 16 din secolul XI, 4 din secolul XII și 55 din secolul XIII⁶⁷. La acestea se adaugă încă 3 monede, avînd în total 79 de monede publicate sau inedite.

Revenind la secolul XI, precizăm că la cele 16 monede menționate mai sus, se adaugă următoarele descoperiri: o monedă de la Roman III⁶⁸ și una de la Roman IV⁶⁹. Lotul de monede din secolul XI confirmă datele despre circulația monedei bizantine. Circa 66% din monede sînt emisiuni de la împărații Vasile II și Constantin VIII și pînă la Mihail IV, aceasta reprezentînd perioada unei intense circulații monetare. Din a doua jumătate a secolului, numărul monedelor bizantine este mai mic, situație reflectată fidel de descoperirile de la Troesmis: 33% din totalul monedelor sînt din perioada cuprinsă între 1055—1081⁷⁰.

În secolul XII, descoperirile numismatice sînt nesemnificative. Perioada împăraților Comneni, timp în care moneda bizantină circula într-un număr impresionant, este reprezentată numai de 4 monede⁷¹. Din această cauză, monedele nu ne ajută să ne facem o imagine clară despre așezarea de la Troesmis în secolul al XII-lea.

În secolul XII, ceramica, deși nu prea numeroasă, ne oferă date interesante despre așezarea de la Troesmis. Ceramica descoperită în 1977 este reprezentată numai de mate-

56

PL. 56 — MĂRCI DE OLAR (1-2) ȘI CASTROANE (3-6). TROESMIS, CETATEA DE VEST.
PL. 56 — MARQUES DE POTIER (1-2) ET ÉCUELLES (3-6). CITÉ OUEST DE TROESMIS.

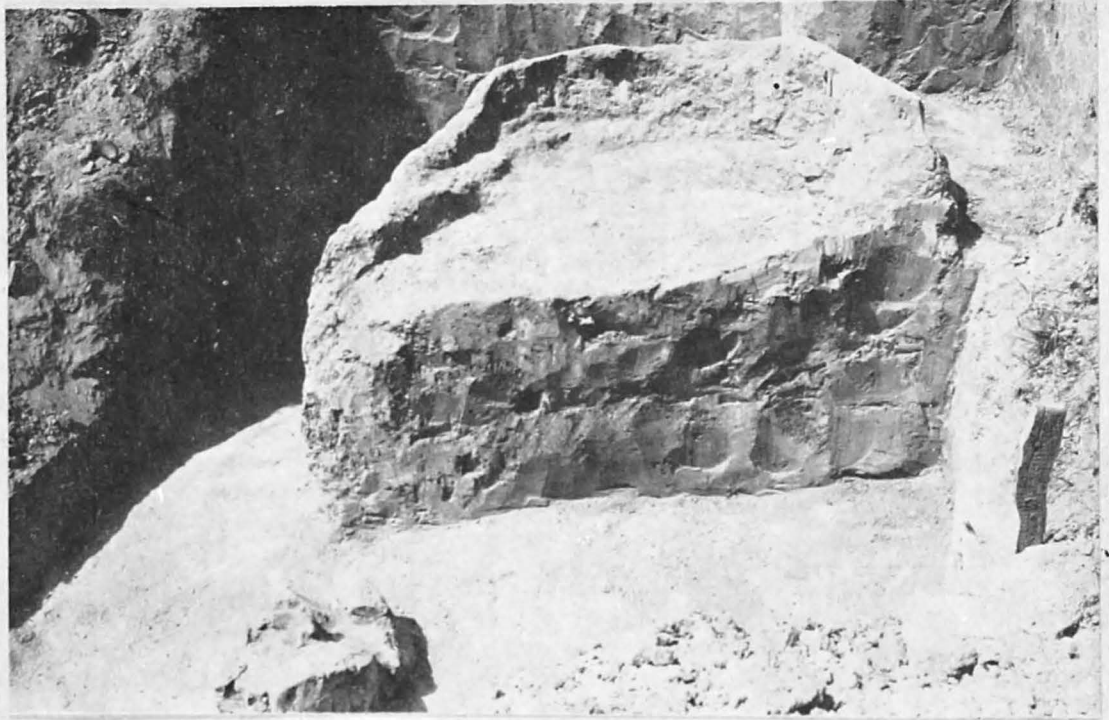
TAF. 56 — TÖPFERZEICHEN (1-2) UND GEFÄSSE (3-6). TROESMIS WEST-BURG.

riale de import, respectiv ceramică smălțuită. În cadrul ei surprindem mai multe categorii: ceramica cu smalț verde-măsliniu și ceramica cu smalț de diferite culori. Toată ceramica a fost găsită fragmentar, neputându-se întregi nici un exemplar.

PL. 57 — ASPECTE DIN TIMPUL CERCETĂRILOR. TROESMIS, CETATEA DE EST. ►

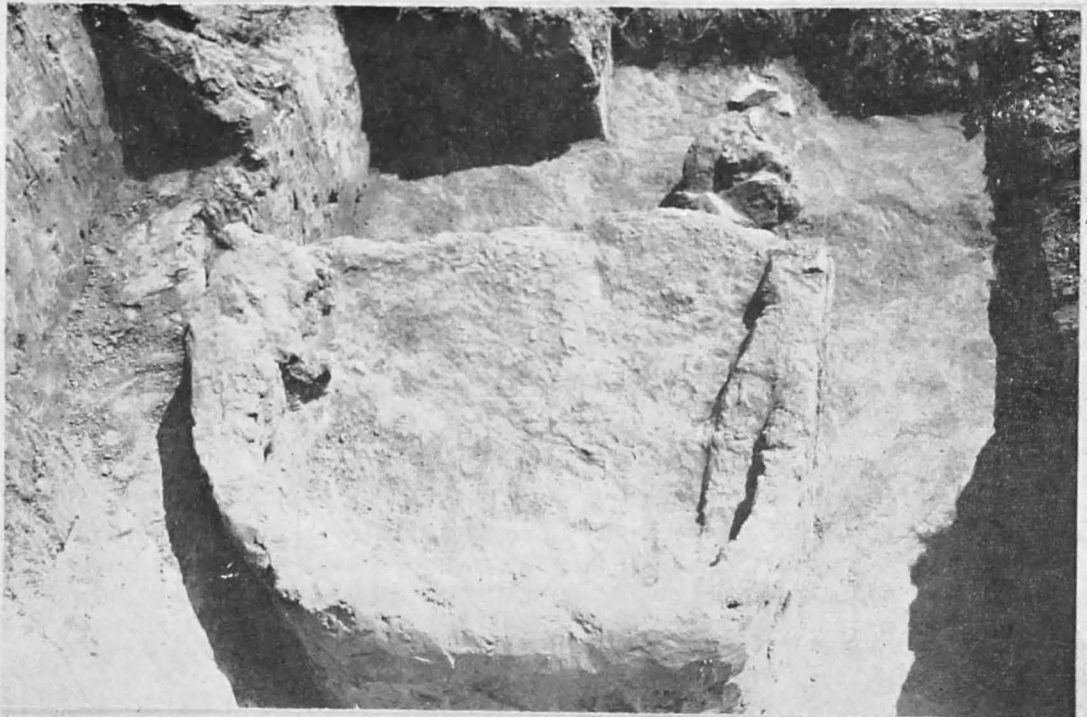
PL. 57 — ASPECTS DES FOUILLES. CITÉ EST DE TROESMIS.

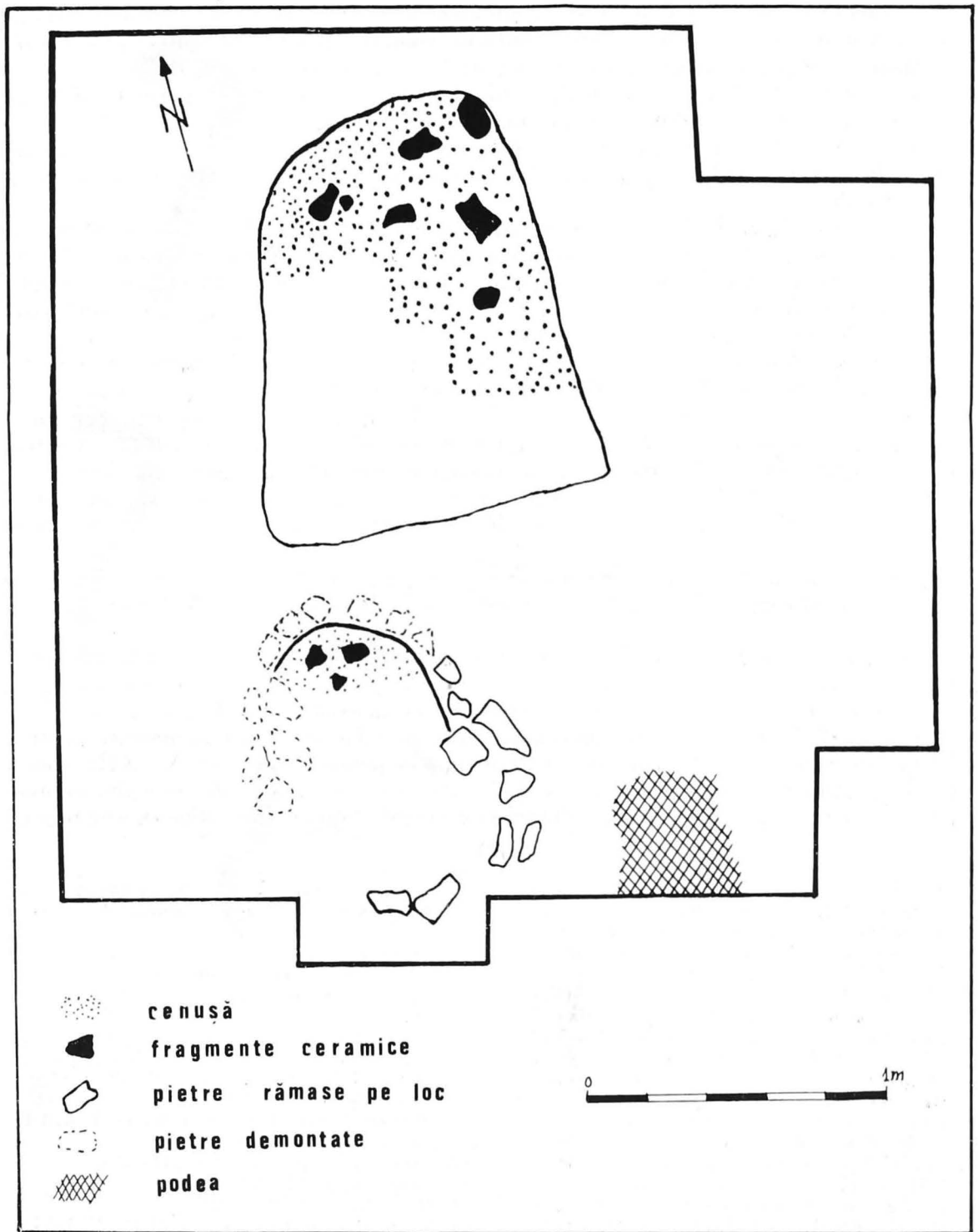
TAF. 57 — ANSICHT WÄHREND DEN AUSGRABUNGEN. TROESMIS OST-BURG.

1

2

PL. 58 — PLANUL DESCOPERIRILOR DIN C₉. ROESMIS, CETATEA DE EST.

PL. 58 — PLAN DES DÉCOUVERTES DE LA CASSETTE C₉. CITÉ EST DE TROESMIS.

TAF. 58 — GRUNDRICH DER ENTDECKUNGEN AUS C 9. TROESMIS OST-BURG.

Ceramica cu smalt verde-măsliniu. Este luată dintr-o pastă bine aleasă și frământată, arsă inoxidant (în spărtură are o culoare cenușie). Toate fragmentele provind de la urcioare. Ceramica aceasta poate fi împărțită în mai multe categorii:

a — ceramică decorată cu smalt verde-deschis. În această categorie intră fragmente de la farfurii și străchini și un fragment de urciore;

b — ceramică cu decor pictat. Este reprezentată numai de vase deschise: castroane și străchini. Pe un fond verde-deschis sînt pete de culoare verde-închis, verde-maroniu sau maron-deschis.

Ceramica smălțuită este bine cunoscută în celelalte așezări din Dobrogea, marea majoritate fiind datată în a doua jumătate a sec. XI și în prima jumătate a sec. XII⁷².

La aceste descoperiri mai putem adăuga ultima categorie ceramică, care nu este reprezentată prin descoperirile din 1977. Prin cercetările de suprafață mai vechi s-au descoperit fragmente de amfore piriforme cu toartele supraînălțate.

Monedele descoperite la Troesmis în ultimii ani aduc noi și importante mărturii despre așezarea de aici. Prin cercetările de pînă acum se credea că așezarea de la Troesmis își încetează existența în secolul al XII-lea. Pe baza noilor descoperiri monetare, majoritatea reprezentînd-o așa-numitele „imitații latine”, se poate dovedi că așezarea a continuat să existe, cel puțin, pînă la jumătatea secolului al XIII-lea. Lor li se adaugă și cîteva exemplare emise de împărații de la Thessalonica⁷³. În total s-au descoperit 56 de monede, acestea reprezentînd 69% din totalul monedelor bizantine descoperite la Troesmis⁷⁴.

La acestea putem adăuga un hiperper de aur descoperit la Greci. Acesta reprezintă o emisiune a imperiului de la Niceea, respectiv de la Ioan III Ducas Vatatzes (1222—1254)⁷⁵.

Numărul mare de monede și materialul ceramic descoperit dovedesc că la Troesmis a existat o intensă viață economică. Monedele împăraților de la Thessalonica sau de la Niceea, dovedesc încă o dată legăturile neîntrerupte ce au existat între Bizanț și Dobrogea.

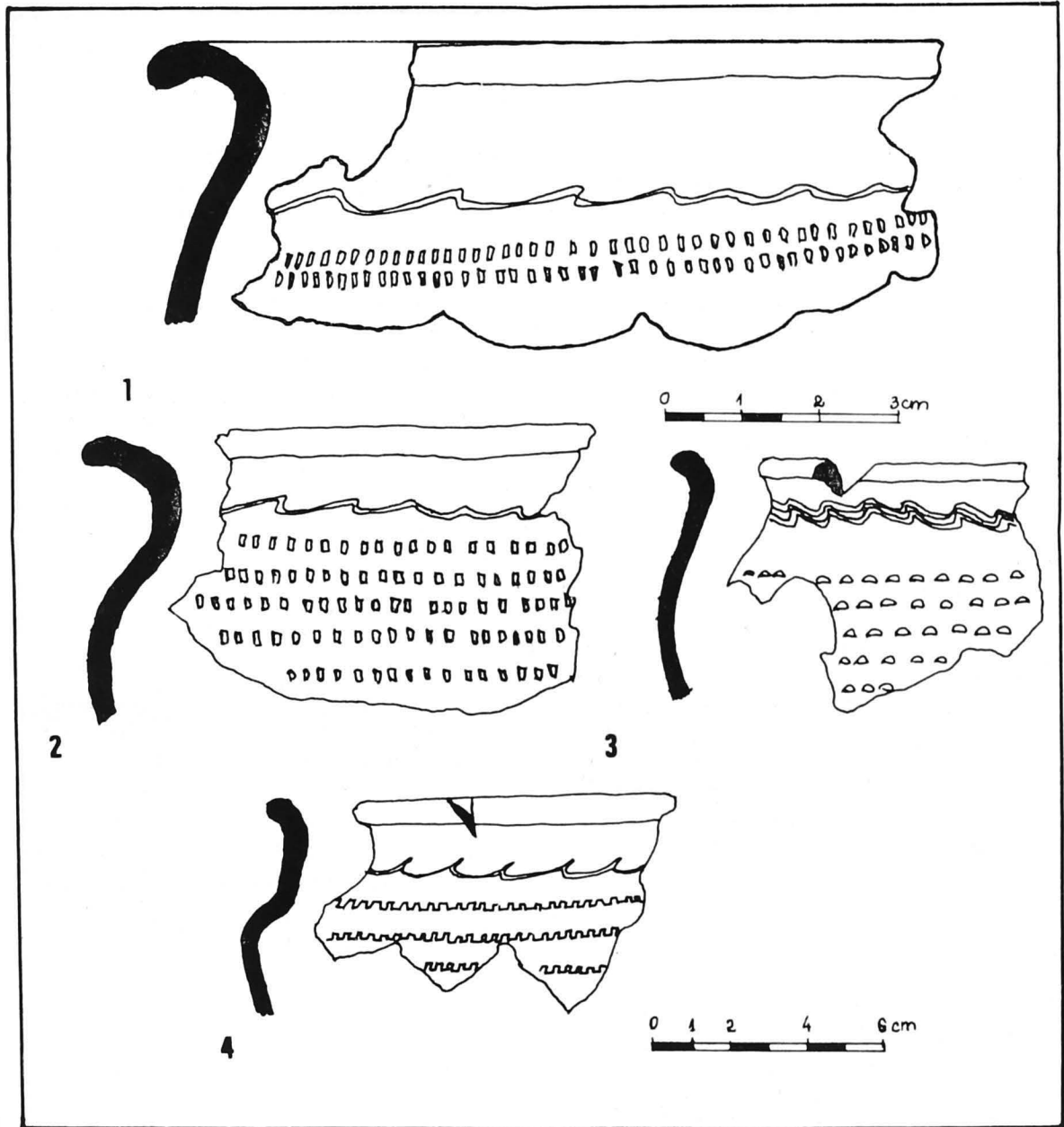
Considerînd că descoperirile prezentate mai sus aduc suficiente argumente pentru existența unei intense vieți economice la Troesmis în perioada secolelor X—XIII, socotim îndreptățită presupunerea că Troesmisul, alături de alte centre de pe malul dobrogean al Dunării, a jucat un rol important de-a lungul stăpînirii bizantine în Dobrogea.

NOTE

1. Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III, București 1971, p. 71 și urm.
2. I. Barnea, *Sceaux de deux gouverneurs inconnus du thème de Paristrion*, Dacia, N.S., VIII, 1964, p. 239—248.
3. Emil Condurachi, Ion Barnea, Petre Diaconu, *Nouvelles recherches sur le „limes” byzantin du Bas-Danube aux Xe—XIe siècles*, in Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, Oxford, 1966 (extras).
4. Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, Eugen Comșa, *Dinogetia. Așezarea feudal-timpurie de la Bisericiuța-Garvăn*, București, 1967.
5. *Sondajul de la Noviodunum*, SCIV, V, 1954, 1—2, p. 175—181; I. Barnea *Dinogetia et Noviodunum, deux villes byzantines du Bas-Danube*, RESEE, IX, 1971, 3, p. 343—362.
6. Petre Diaconu, Dumitru Vilceanu, *Păcuil lui Soare. Cetatea bizantină*, I, București, 1972.
7. M. Chișvasi-Comșa, *Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul*

Dunării în secolele IX—X, in Omagiu lui Constantin Daicoviciu, București, 1960, p. 76—77.

8. *Dinogetia*, p. 27.
9. Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu, *Capidava I*, București, 1958, p. 151.
10. *D.I.D.*, III, p. 23 și p. 329—330.
11. Maria Comșa, *Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudală-timpurie*, SCIV, XII, 1961, 2, p. 291—306; idem *Dinogetia* p. 205—220; Petre Diaconu, *Mărcile de olar*, Păcuil lui Soare, I, 131—136.
12. *Dinogetia*, I, p. 212 și fig. 132—134
13. *Capidava*, I, Pl. XXX/5.
14. *Dinogetia*, I, p. 134—205.
15. *Sondajul de la Noviodunum*, SCIV, V, 1954, 1—2, f. 17.
16. Material inedit.
17. *DID*, III, p. 242—261.
18. *Păcuil lui Soare*, I, p. 71—85.
19. *Capidava*, I, p. 153—210.

PL. 59—60 — CERAMICĂ DECORATĂ CU ROTIȚA DESCOPERITĂ ÎN C₉. TROESMIS, CETATEA DE EST.

PL. 59—60 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE F LA ROULETTE DECOUVERTA EN C₉. CITÉ EST DE TROESMIS.

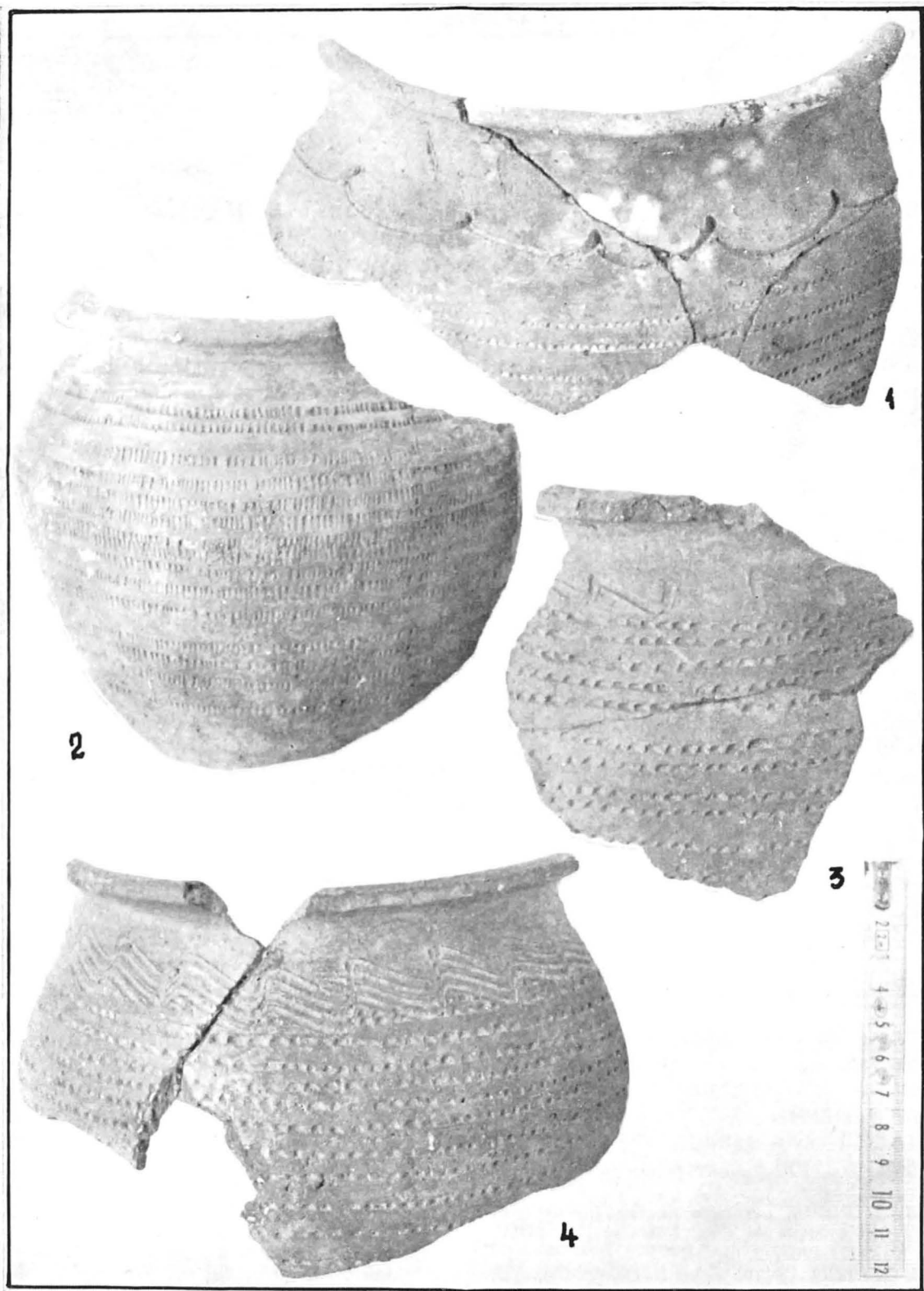
TAF. 59—60. — RÄDCHENVERRIERTE KERAMIK, ENTDECHT IN C 9. TROESMIS, OST-BURG.

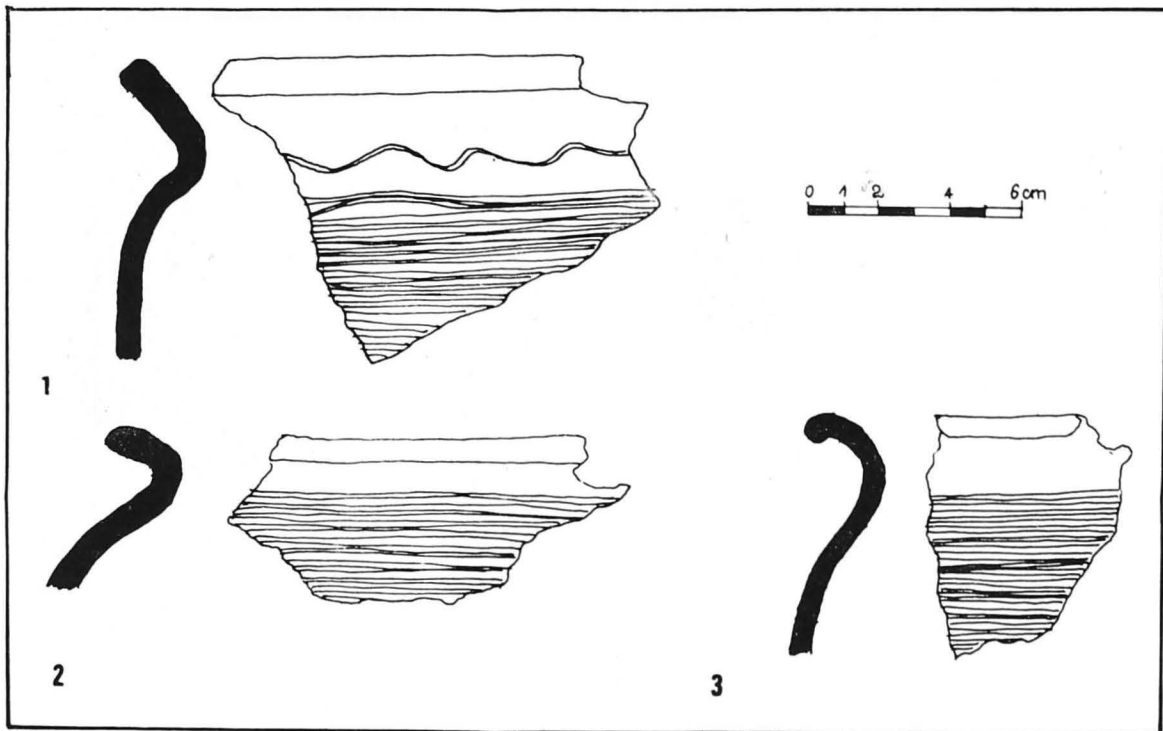
20. I. Barnea, *Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi (reg. Dobrogea)*, în SCIV, XIII, 1962, 2, p. 349—372.

21. Corneliu Cîrjan, *Ceramica feudal-timpurie,*

descoperită pe teritoriul orașului Constanța, în Pontica, II, 1969.

22. Maria Comșa, *Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene în sec. IX—XI (studiu*

PL. 61 — CERAMICĂ DECORATĂ CU LINII INCIZATE DESCOPERITĂ ÎN C₉. TROESMIS, CETATEA DE EST.

PL. 61 — CÉRAMIQUE DÉCORÉE AUX INCISIONS DÉCOUVERTE EN C₉. CITÉ EST DE TROESMIS.

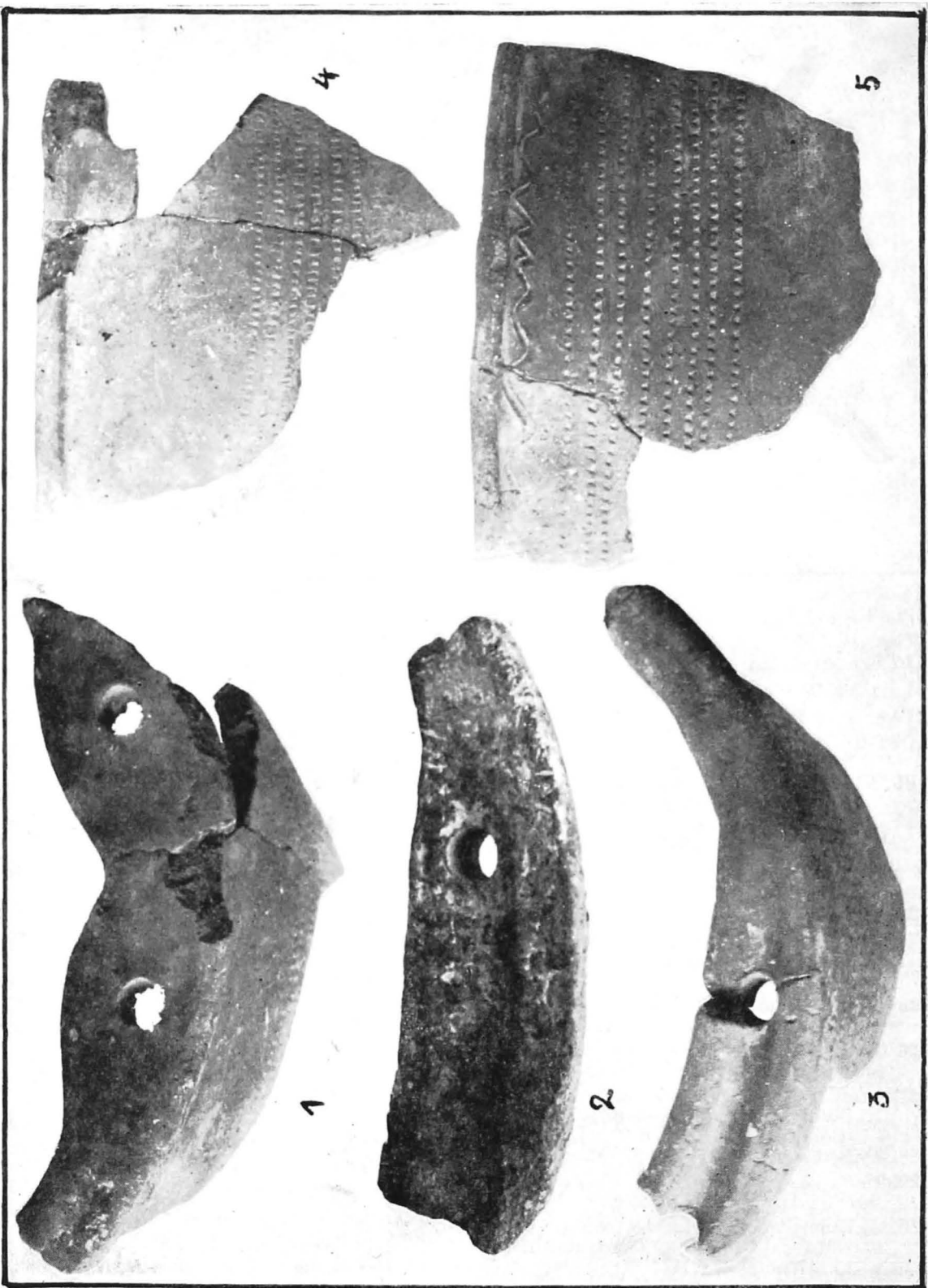
TAF. 61 — MIT RITZLINIEN VERRIERTE KERAMIK, ENTDECKT IN C 9. TROESMIS, OST-BURG.

PL. 62 — CĂLDĂRI DE LUT, TIP I. TROESMIS, CETATEA DE EST. ▶

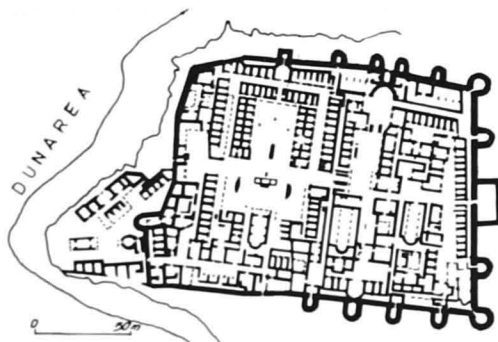
PL. 62 — CHAUDRONS EN TERRE CUITE, TYPE I. CITÉ EST DE TROESMIS.

TAF. 62 — TONEIMER, TYP I. TROESMIS, OST-BURG

- preliminar*), SCIV, XIV, 1963, 1, p. 112.
23. *DID*, III, p. 243.
24. Datarea acestui material a fost făcută de colegul Andrei Opaiț, căruia îi mulțumim și pe această cale.
25. Acesta n-a putut fi cercetat integral, terenul fiind distrus de albia unui torent.
26. A fost surprinsă doar o mică parte, restul fiind distrus. Vezi și n. 25.
27. Acest motiv apare spre mijlocul sec. al XI-lea fiind specific populațiilor nomade. Cf. *Dinogetia I*, p. 227; *DID*, III, p. 260.
28. *Dinogetia I*, p. 211 și fig. 135/44.
29. Maria Comșa, *Cu privire la mărcile de olar*, SCIV, XII, 1961, 2, p. 298.
30. A. Rădulescu, N. Hartuchi, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, Constanța, 1967, p. 13, 47, și pl. XXIV.
31. *Dinogetia I*, p. 211 și fig. 135/44.
32. *Păcuil lui Soare I*, p. 131 și fig. 54.
33. *Capidava I*, p. 215.
34. *DID*, III, f. 44/2.
35. Sînd deosebite de cele din sec. X, care au buza ovală sau rotundă la exterior, cf. *Dinogetia I*, p. 170.
36. P. Diaconu, *Cu privire la problema căldărilor de lut în epoca feudal-timpurie (sec. X—XIII)*, SCIV, VII, 1956—3—4, p. 421—440; M. Comșa, *Dinogetia I*, p. 225—226.
37. Căldările de lut descoperite la Castelu reprezintă un tip aparte cf. A. Rădulescu, N. Hartuchi, *op. cit.*, p. 15—16 și p. 91.
38. *Dinogetia I*, p. 170 și fig. 106.
39. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 425.
40. *Ibidem*, fig. 2/1 și *Dinogetia I*, fig. 89/2.

41. S. Baraschi, *Un cuptor de ars oale de la Păcuil lui Soare (secolul al XI-lea)*, SCIVA, 25, 1974, 3, p. 466—467, fig. 6/2.
42. Insula Popineț se află pe lacul Razelm, între localitățile Enisala și Sarichioi; materialele din perioada feudal-timpurie sînt inedite. Mulțumim din nou colegei Irina Oberländer Târnoveanu pentru amabilitatea cu care ni le-a pus la dispoziție.
43. *Dinogetia I*, p. 127—129.
44. S. Baraschi, *op. cit.*
45. R. Florescu, *Date noi de la Capidava*, Apulum, VI, 1967, p. 259—268.
46. S. Dolinescu Ferche, *Raport asupra săpăturilor de la Dulceanca (1963—1967, jud. Teleorman)*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 321.
47. S. Morintz, P. Roman, Dinu V. Rosseti, Panait I. Panait și Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice din București*, în *Materiale VIII*, 1962, p. 763.
48. M. Comșa, *Cultura materială veche românească*, București, 1978, p. 38—39, fig. 274.
49. Informație Panait I. Panait, căruia îi mulțumim din nou pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție materialele necesare.
50. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, București, 1978, p. 105—106.
51. *DID*, III, p. 133—135.
52. Acum așezarea de la Dinogetia este aproape distrusă în întregime, cf. *Dinogetia I*, p. 390.
53. I. Barnea, *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (secolele X—XII) de la Dinogetia (regiunea Galați)*, în *Studii și referate privind istoria României. Partea I-a București*, 1954, p. 195—228; idem, *Dinogetia I*, p. 302—315, Petre Diaconu *Parures du XI-e siècle découvertes à Păcuil lui Soare*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 307—324; idem, *Păcuil lui Soare*, I, p. 150—154.
54. vezi n. 53.
55. vezi n. 53.
56. *Capidava, I*, p. 237—238.
57. *Sondajul de la Isaccea*, SCIV, V, 1954, 1—2, p. 180 și *Dinogetia, I*, p. 314.
58. Materiale inedite. În cercetările efectuate în anul 1978 au fost găsite la cetatea Beroe 3 brățări de sticlă de culoare albastru închis.
59. Materiale inedite, descoperite în vatra satului actual.
60. *Dinogetia, I*, p. 314.
61. informație Gh. Djingov de la Institutul de Arheologie din Sofia.
62. vezi n. 53.
63. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 153.
64. I. Vasiliu, *Observații cu privire la mormintele de inhumație de la Troesmis*, Peuce VIII (sub tipar).
65. *Dinogetia I*, p. 309—310, categoriile F și H.
66. P. Diaconu, *Un mormînt din secolul XI descoperit la Dervent (reg. Dobrogea) în SCIV, XIV, 1963, 1, p. 213—216.*
67. E. Oberländer Târnoveanu, *Monede antice și bizantine descoperite la Troesmis*, Peuce VIII (sub tipar).
68. Colecție particulară din Tulcea. Moneda a fost identificată de colegul E. Oberländer Târnoveanu căruia îi mulțumim și pe această cale.
69. Institutul de Arheologie București (inv. 609), cf. Gh. Poenaru-Bordea Al. Popeea și R. Ocheșanu, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea de la Anastasius la Alexios I (498—1095)*. Mulțumim din nou dr. Poenaru-Bordea pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție monedele aflate la Institutul de Arheologie.
70. *DID*, III, p. 326.
71. *ibidem*.
72. *ibidem*, p. 272—280; *Dinogetia I*, p. 230—244.
73. E. Oberländer Târnoveanu, *op. cit.*
74. Pînă acum se cunoștea o singură monedă din secolul al XIII-lea, respectiv o piesă de la Ioan III Comnen Ducas, cf. Octavian Iliescu, *Sur les monnaies byzantines coupées découvertes en Roumanie*, Actes du XIV-e Congrès International des Études Byzantines, Bucarest, 6—12 septembre 1971, III, p. 194.
75. Octavian Iliescu, *L'hyperpère byzantine au Bas-Danube du XI-e au XV-e siècle*, RESEE, VII, 1969, 1, p. 117.

TROESMIS (Iglita, com Turcoaia): planul cetății de est

MONEDE ANTICE ȘI BIZANTINE DESCOPERITE LA TROESMIS

ERNEST OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU

Deși zona cetății Troesmis este bogată în descoperiri monetare, multe ajunse în colecțiile unor muzee sau ale unor particulari, totuși ele nu au fost pînă acum decît sporadic publicate.¹

Prezentul articol își propune să valorifice un lot de 313 monede antice și bizantine descoperite în perimetrul acestui important punct arheologic. Cele mai multe dintre monedele publicate se află în colecția Muzeului Deltei Dunării din Tulcea, lor adăugîndu-li-se o serie de piese păstrate în unele colecții particulare, dintre care amintim pe cea a lui Dan Georgescu din Tulcea și Aurel Boeru din Constanța.² În ceea ce privește monedele aflate în colecția muzeului (notate în catalog cu siglele MDD), ele provin, în linii mari din trei surse principale:

1. Lotul donat în 1973 de către Costel Chiriac și Octavian Bounegru.³
2. Colecția David Marian, achiziționată în 1978.⁴
3. Monedele descoperite în cursul campaniei arheologice de salvare, întreprinsă de MDDT în vara și toamna anului 1977.

Acestora li se adaugă un număr redus de monede izolate, descoperite întîmplător de muzeograful nostru cu prilejul unor cercetări de suprafață.

Este binecunoscut faptul că așezarea de la Troesmis se compune din două fortificații, numite convențional „Cetatea de Est” și „Cetatea de Vest” și o zonă extramurană, care se întinde între cele două fortărețe.⁶ Cel mai bine este reprezentată în cadrul descoperirilor zona Cetății de Vest. Situația se explică prin faptul că în acest punct s-au păstrat toate nivelele de locuire, începînd cu cele preromane și terminînd cu cele feudale timpurii. Procesul continuu de eroziune antrenează, odată cu șiroaiele de apă, o mare cantitate de material arheologic, printre care și monede.

Zona Cetății de Est este mult mai săracă în descoperiri prezente în colecția muzeului, dar faptul este compensat de unele piese aflate în colecțiile particulare.

În cadrul catalogului monedele au fost grupate în funcție de lotul din care provin, iar pentru ușurarea urmăririi centralizate a emitenților sau a atelierelor, s-au întocmit două tabele.

Primul grupează toate monedele pe emitenți și nominaluri, iar al doilea conține toate piesele, pe ateliere, în ordine cronologică.

★

Lotul de monede descoperit la Troesmis, pe care-l publicăm în acest articol, prezintă următoarea structură:

A) *Monede coloniale*: 13 ex.

1. Secolul I e.n. — 2 ex.
2. Secolul al II-lea e.n. — 1 ex.
3. Secolul al III-lea e.n. — 10 ex.

B) *Monede romane imperiale*: 145 ex.

1. Secolul I — 8 ex.
2. Secolul al II-lea — 13 ex.
3. Secolul al III-lea — 11 ex.
4. *Secolul al IV-lea* — 93 ex., dintre care:
 - a) anii 305—324 — 21 ex.
 - b) anii 324—363 — 42 ex.
 - c) anii 364—378 — 11 ex.
 - d) anii 378—408 — 18 ex.

5. *Secolul al V-lea*: — 20 ex.

- a) anii 408—450 — 8 ex.
- b) anii 450—491 — 10 ex.
- c) imitații de plumb — 2 ex.
6. *Romane neprecizate*: 2 ex.

C) *Monede bizantine*: 153 ex.

1) *Secolul al VI-lea* — 14 ex.

- a) anii 522—527 — 1 ex.
- b) anii 527—565 — 8 ex.
- c) anii 565—578 — 4 ex.
- d) anii 582—602 — 1 ex.

2. *Secolele X—XI* — 18 ex.

- a) anii 976—1028 — 3 ex.
- b) anii 1028—1034 — 3 ex.
- c) anii 1034—1041 — 5 ex.
- d) anii 1042—1055 — 1 ex.
- e) anii 1059—1067 — 3 ex.
- f) anii 1067—1071 — 2 ex.
- g) anii 1071—1078 — 1 ex.

3. *Secolul al XII-lea* — 4 ex.

- a) anii 1092—1118 — 1 ex.
- b) anii 1118—1143 — 2 ex.
- c) anii 1143—1180 — 1 ex.

4. *Secolul al XIII-lea (inclusiv imitațiile „latine” și „bulgare”)* 117 ex.

Marea majoritate a monedelor publicate de noi figurează în cataloagele de referință. Numai o monedă pare a fi, probabil, inedită. Este vorba de piesa de la nr. 63 din catalog, monedă emisă pentru Gratianus în atelierul de la Siscia. pl. 63 A, B. Elementele care oferă caracter inedit acestei monede sînt semnele și literele care apar în cîmp. Semnul de atel-

lier

●	✱
M	F
ASISC	

 nu figurează în LRBC, II și nici în RIC, IX. Pe baza analogiilor care se

pot stabili între acest semn de atelier și celelalte semne utilizate la Siscia, credem că emisiunea poate fi datată între 367—378.

Comentariul numismatic propriu zis a fost împărțit, datorită problemelor deosebite pe care le ridică proveniența monedelor, în două subcapitole. În primul vor fi analizate monedele descoperite în timpul săpăturilor arheologice din 1977, dar numai din punctul de vedere al suportului cronologic pe care îl oferă pentru mai buna interpretare a datelor stratigrafice. În cel de al doilea subcapitol vom încerca să schițăm unele aspecte ale circulației monetare de la Troesmis în lumina lotului analizat.

În timpul cercetărilor din 1977 s-au descoperit 45 monede, dintre care 36 lizibile, două ilizibile, dar atribuibile, după mărimea și grosimea flanului și 7 complet ilizibile și fragmentare, care nu au rezistat curățării. 31 monede au fost scoase la iveală în casetele cercetate pe traseul conductei de irigații, iar 7 în cadrul sondajului efectuat la edificiul termal.

Monedele ne permit să obținem unele date asupra cronologiei viețuirii în așezarea extramurană învecinată „Cetății de Est”. Monedele lui Traian descoperite în C₂₇ și C₂₈ (nr. 1—3 din catalog), oferă unele indicii asupra începutului organizării locuirii pe platoul învecinat fortificației. Deși sporadic și în afara contextului stratigrafic sigur s-au descoperit și monede anterioare acestui împărat, momentul nașterii așezării civile trebuie plasat la începutul secolului al doilea, sub Traian și urmașii săi imediați. Așezarea a ocupat de la început un spațiu întins, ceea ce pare să indice o acțiune planificată și îndeplinită rapid. Descoperirile monetare confirmă datele, cunoscute deja anterior, privitoare la rapida dezvoltare a Troesmis-ului după cantonarea Legiunii a V-a Macedonica.⁷ Un moment foarte important din această ascensiune rapidă îl constituie primirea titlului de *municipium* în timpul lui Marcus Aurelius.⁸

Monedele descoperite în zona cercetată arheologic în 1977 datează din secolul al II-lea și primele trei decenii ale secolului al III-lea. Ultima monedă este o emisiune tomitană din vremea lui Severus Alexander, 222—235. (nr. 34 din catalog). După o perioadă de extindere și înflorire, locuirea din așezarea civilă învecinată Cetății de Est se întrerupe într-un moment databil spre sfârșitul primei jumătăți a secolului al III-lea al erei noastre, în vremea, sau mai degrabă după domnia lui Severus Alexander. De altfel, nici cercetările arheologice nu au mai surprins nici un semn de locuire în zona C₂₇—C₇₁ după mijlocul secolului al III-lea.⁹ Data precisă a abandonării acestui sector nu va putea fi însă elucidată decât în urma unor noi cercetări.

Descoperirile arheologice și numismatice se reiau la începutul secolului al IV-lea, dar așezarea de epocă târzie este mult mai redusă ca întindere, comparativ cu cea precedentă, ea grupându-se pe o rază ce nu depășește C₂₇, aproximativ 200 m N—E de incinta Cetății de Est. Monedele scoase la lumină în acest sector oferă unele indicații asupra unor evenimente care au marcat istoria așezării de la Troesmis în secolele IV—VI e.n.

Piese descoperite în C₁₉, 22 și 24 unde s-a surprins mai complet stratigrafia secolelor IV—V, punctează o serie de momente dramatice din istoria cetății. În timpul cercetărilor s-a surprins un nivel incendiat datat cu monede de la Arcadius și Honorius, emise între anii 395—408 (nr. 23—24 din catalog). O asemenea distrugere a mai fost surprinsă și în alte așezări romane de la Dunărea de Jos, dintre care menționăm cetatea Sucidava din Oltenia.¹⁰ Și la Troesmis distrugerea trebuie pusă tot pe seama unui atac hunic, așa cum s-a întâmplat și la Sucidava. De fapt nivelul incendiat de la începutul secolului al V-lea suprapune o serie de gropi conținând resturi provenind din construcții distruse de foc, împreună cu monede de la Constantius al II-lea și Valens, fapt ce ne îndeamnă să întvedem existența unei serii de evenimente grave și în intervalul 361—378.

Evenimente de aceeași natură pot fi intuite și în intervalul 408—491, unele din gropile cercetate conținând mult chirpic și alte resturi din construcții incendiate, împreună

cu monede din această perioadă. Unele lămuriri asupra cronologiei locuirii din secolul al VI-lea în zona învecinată Cetății de Est sînt date de monedele descoperite în C₁₅ și C₂₅.

În dărîmătura incendiată a casei bizantine din C₁₅ s-a descoperit o monedă de la Justinianus I, emisă în anul XIII de domnie, 539/540. Moneda nu este uzată de circulație, ceea ce ne face să credem că incendiul care a distrus locuința s-a produs la scurtă vreme după emiterea ei. Avînd în vedere elementele expuse mai sus, inclinăm să considerăm că evenimentul a avut loc chiar în anul 540, cu prilejul atacului bulgar de la Dunărea de Jos.¹¹

Ultima monedă descoperită în zona cercetată în 1977 datează din anul al VII (I) al domniei lui Justinus al II-lea, anii 571—573. (nr. 29 din catalog). Ea a fost găsită într-o nivelare care suprapune un nivel incendiat, atribuibil uneia din incursiunile avare din anii 570—573.¹² Deși, după această dată, deocamdată, lipsesc descoperirile monetare, totuși, în mod sporadic, în zona învecinată Cetății de Est s-au surprins urme de locuire ce pot fi datate la sfîrșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea.¹³

Monedele descoperite în zona termelor, datorită caracterului limitat al cercetărilor, nu pot aduce prea multe date în plus pentru lămurirea cronologiei acestui edificiu. Momentul construcției, în ciuda unor monede de la Claudius I și Vespasianus sau Titus (nr. 30 și 35) descoperite în zonă, nu poate fi datat mai timpuriu de începutul secolului al II-lea, cînd începe amenajarea platoului din jurul Cetății de Est.

În privința datei de încetare a folosirii acestui edificiu, deocamdată nu ne putem pronunța, în ciuda faptului că în molozul provenit de la distrugerea acestei clădiri s-a găsit o monedă de la Marcus Aurelius (nr. 33 din catalog). Situația este îngreunată de faptul că în zona termelor s-au descoperit și monede mai tîrzii, dar utilitatea lor este redusă de faptul că nu au apărut într-un context stratigrafic, deci nu le putem folosi ca reper cronologic cert.

Monedele descoperite în cursul săpăturilor din 1977 aduc importante date asupra cronologiei așezării civile din zona învecinată Cetății de Est, dar ele se limitează în timp numai pentru o perioadă relativ scurtă, secolele II—VI e.n. Celelalte descoperiri de la Troesmis sînt mult mai elocvente și mai complexe ca structură cronologică, ele permițîndu-ne să datăm mai bine întreaga locuire omenească din zona Troesmis-ului. Descoperirile numismatice se înșiruie în timp, cu unele întreruperi, asupra cărora vom mai reveni, din secolul al III-lea î.e.n. pînă spre mijlocul secolului al XIII-lea.

Cele mai timpurii monede cunoscute astăzi la Troesmis datează din secolele III—II î.e.n. Este vorba de un „obol” de bronz emis în timpul domniei lui Ptolemaios al III-lea Evergetes (247—220), piesă aflată în colecția Muzeului de Istorie din Galați și o monedă callatiană de asemenea de bronz, tip Pick 229.¹⁴ Cele două monede confirmă vechimea și legăturile strînse ale acestei dave getice de pe malul Dunării cu centrele grecești mai apropiate sau mai îndepărtate.¹⁵

În colecțiile pe care le publicăm, cele mai vechi monede datează dintr-o etapă istorică ulterioară, cea a înfiripării și organizării stăpînirii romane la Gurile Dunării, în secolul I e.n.

Seria monedelor imperiale este deschisă de un *as* emis în vremea lui Tiberius I, ea continuînd cu monede ale aproape tuturor împăraților din secolul I. Începutul este însă destul de modest, descoperirile devenind mai numeroase numai în timpul Flaviilor, cînd activitatea romană în Moesia se intensifică.¹⁶ Situația întîlnită la Troesmis este confirmată atît de lotul de monede romane din secolul I e.n. aflate în colecția MDDT, cît și de descoperirile monetare din alte două cetăți romane din Dobrogea: Salsovia și Tropaeum Traiani.¹⁷

În mod firesc, cele mai numeroase monede descoperite la Troesmis provin din perioada secolelor II—VI, cînd cetatea a fost nu numai una din cele mai importante

centre militare din Dobrogea, dar a jucat și un important rol economic și politic. Reparația monedelor în timp variază destul de mult, reflectînd atît evoluția situației economice și politice a Imperiului roman, cît și unele evenimente negative din istoria cetății.

Dezvoltarea rapidă a Troesmis-ului în secolul al II-lea se reflectă și în faptul că lotul monetar din această perioadă este aproape dublu, față de cel al secolului precedent. Primele trei decenii ale secolului al III-lea par să reprezinte un moment de maximă dezvoltare a circulației monetare la Troesmis, monedele acestei perioade reprezentînd 29,66% din totalul celor romane din secolele I—III. Cifra este foarte apropiată de cea obținută pentru lotul similar de la Salsovia — 26,12%, dar reprezintă ceva mai mult de jumătate din cea de la Tropaeum Traiani — 41,46%.

Numărul de monede din perioada 235—294 care ne-a parvenit de la Troesmis este prea redus pentru a putea trage concluzii mai generale privind circulația monetară din această epocă.

Restabilirea situației politico-militare, reorganizarea administrativă și militară, reforma monetară efectuată în timpul domniei lui Diocetianus și completată sub Constantinus I au dat un nou avînt vieții economice și sociale, ca și circulației monetare din întreaga zonă a Gurilor Dunării. Troesmisul capătă din nou un important rol militar, redevenind centru de legiune.

Monedele din secolele IV—V descoperite la Troesmis alcătuiesc 63,90% din totalul monedelor imperiale. În ciuda vicisitudinilor prin care trece cetatea în această perioadă, circulația se menține destul de activă. Cu toate acestea, nu trebuie să ne scape din vedere că monedele de bronz din această vreme sînt mult mai reduse ca greutate și valoare decît cele din secolele I—III (anterioare reformei lui Diocetianus), sau chiar față de follesii emiși în timpul primelor două Tetrarhii.

De asemenea, raportul lor față de moneda de aur (și ea redusă ca greutate față de vechiul aureus) era mai defavorabil bronzului decît în epoca precedentă. În tot secolul al IV-lea și în secolul al V-lea, greutatea monedei de bronz a scăzut continuu. Toate acestea ne fac să privim mai circumspecți cifrele relativ ridicate ale circulației monetare care ar putea rezulta din simpla luare în considerare a numărului de monede descoperite. Considerăm că, de fapt, în condițiile scăderii continue a greutateii medii a monedei de bronz și deci a dezechilibrării raportului aur/bronz, numărul mare de monede mărunte indică un proces inflaționist continuu, provocat în mod deliberat de către statul roman. Prin aceste practici s-a încercat găsirea unor soluții în cazul unor probleme economice sau politice de moment, dar în cele din urmă ele au scăpat de sub control, determinînd agravarea crizei economice și financiare a Imperiului roman în secolul al V-lea și făcînd necesară o nouă reformă monetară în timpul domniei lui Anastasius, care va reface echilibrul dintre monedele de aur, argint și bronz. Ponderea monedelor din secolele IV—V în loturile de la Salsovia și Tropaeum Traiani este destul de apropiată de cea de la Troesmis, respectiv: 66,56% și 71,32%.

Deși în anul 395 Imperiul roman s-a scindat, cel de Răsărit, a cărui componentă era și Scythia Minor, evoluînd spre ceea ce mai tîrziu se va numi Imperiul bizantin, totuși din punct de vedere numismatic nu se va produce nici o schimbare pînă în 498, cînd Anastasius va proceda la o reformă a monedei de bronz. Numărul mult mai redus de monede față de perioada precedentă, ca și existența unor imitații în plumb ale monedei oficiale, indică dificultăți grave în circulația monetară a vremii. Cu toate acestea, moneda a continuat să pătrundă neînterupt, dovadă fiind descoperirile de emisiuni de la aproape toți împărații din secolul al V-lea. Descoperirile monetare din secolul al V-lea au o mare valoare documentară, căci ele dovedesc continuarea circulației monetare în zona Gurilor Dunării, chiar și în contextul politico-militar și economic deosebit de nefavorabil al epocii.

Alături de descoperirile de la Izvoarele (jud. Constanța)¹⁸ și Tropaeum Traiani, monedele descoperite la Troesmis contribuie la mai buna cunoaștere a circulației monetare în secolul al V-lea la Dunărea de Jos.

Monedele bizantine timpurii, din secolul al VI-lea încheie un mare capitol din circulația monetară de la Troesmis.

Ultima monedă din această perioadă este o emisiune din anul al X-lea al domniei lui Mauricius Tiberius (anii 591/592). Deoarece nu avem convingerea că grupul de monede bizantine din secolul al VI-lea pe care l-am avut la îndemână reprezintă o selecție semnificativă din descoperirile acestei perioade, nu ne putem pronunța cu certitudine asupra datei încetării circulației monetare în această cetate.

Desigur, anul 591/592 s-ar putea să aibă o anume semnificație, căci în aceeași vreme, la numai 20 km spre nord încetează locuirea în fortificația de la Dinogetia.¹⁹ Cu toate acestea, este greu să credem că bizantinii puteau renunța cu ușurință la un punct strategic atât de important cum era Troesmisul, în condițiile în care Imperiul bizantin și-a menținut și în secolul al VII-lea autoritatea asupra unei însemnate părți a Dobrogei.²⁰

În stadiul actual al cunoștințelor, de la sfârșitul secolului al VI-lea și pînă la sfârșitul secolului al X-lea la Troesmis lipsesc descoperirile monetare. Acest fenomen nu este caracteristic numai acestui loc. El se regăsește și în restul Peninsulei Balcanice, fiind prezent chiar și în unele regiuni care s-au menținut în mod neîntrerupt în cadrul statului bizantin. El se datorează atât evenimentelor politice, cât mai ales transformărilor economico-sociale legate de ruralizarea și feudalizarea societății.

Cu toate că monedele devin foarte rare, circulația lor nu încetează în secolele VII—X pe ansamblul teritoriului Dobrogei.²¹ Descoperirea importantului tezaur de la Greci,^{21a} alcătuit în cea mai mare parte din monede bizantine din secolele IX—X, dovedește că, în ciuda unei diminuări drastice, circulația monetară a continuat și în zona Troesmis-ului.

Restabilirea frontierei bizantine la Dunăre, în urma războaielor victorioase purtate de Nichifor Phocas, Ioan Tzimiskes și Vasile al II-lea, ca și acțiunea intensă de organizare administrativă, politică și economică întreprinsă de Bizanț la sfârșitul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea au permis renașterea vieții urbane și reluarea rapidă a circulației monetare în zona Gurilor Dunării.²²

Troesmis este una din vechile cetăți romane de la Dunărea de Jos, care au fost reconstruite și în care viața a fost reînviată la începutul Evului Mediu.²³ Numărul destul de mare de monede bizantine din secolul al XI-lea ne permite să ne formăm o imagine mai concretă asupra rapidității și amploarei reluării circulației monetare la Troesmis. Cu toate acestea, ținînd cont și de alte loturi de monede bizantine descoperite în nordul Dobrogei, nu credem că grupul de monede din secolul al XI-lea de la Troesmis, pe care le-am avut la dispoziție constituie o selecție semnificativă, pe baza căreia să putem trage concluzii asupra circulației monetare din această cetate.

Același lucru se poate spune și despre micul lot de monede din secolul al XII-lea.

Ultima etapă a circulației monetare la Troesmis o reprezintă monedele din prima jumătate a secolului al XIII-lea. Ele sînt foarte bine reprezentate în cadrul descoperirilor de la Troesmis, alcătuiind aproape 3/4 din întregul lot publicat. Ca și în cazul descoperirilor din secolele IV—V, trebuie să atragem atenția că numărul mare de descoperiri nu înseamnă în mod obligatoriu o situație economică și financiară prosperă. Majoritatea monedelor descoperite sînt așa numitele „monede tăiate”, fragmente care în unele cazuri reprezintă numai 1/8 sau chiar 1/16 dintr-un exemplar întreg.²⁴ Fenomenul trebuie deosebit de reducerea greutateii monedelor de bilon în raport cu noua rată de schimb față de hiperper, cum s-a întîmplat în timpul domniei lui Isaac al II-lea și Alexios al III-lea.²⁵ În secolul al XIII-lea fiecare din micile fragmente reprezintă o nouă monedă, care circulă și este tezurizată.²⁶

Inițial, s-a considerat că tăierea monedelor a fost provocată de lipsa de monedă măruntă pe care o resimțea populația de la Dunărea de Jos, aflată în plină dezvoltare economică în secolul al XIII-lea.²⁷ Reanalizând datele legate de cronologia și aria de circulație a monedelor tăiate, am formulat ipoteza că acestea au apărut datorită lipsei de numerar care s-a produs în deceniile cinci și șase ale secolului al XIII-lea în zona de nord-est a Peninsulei Balcanice, cauzată de tulburările care au urmat invaziei mongole din 1241.²⁸

Monedele descoperite la Troesmis fac parte din emisiuni datate între 1208 și 1244, poate chiar pînă prin 1250/1260.²⁹

Monedele din prima jumătate a secolului al XIII-lea sînt ultimele mărturii ale activității omenеști la Troesmis. Lipsa unor cercetări arheologice ne împiedică să afirmăm cînd și din ce motive și-a încheiat existența această cetate, care pare să fi jucat un rol important la Dunărea de Jos în secolele XI—XIII. Cu deosebită prudență, avansăm ipoteza că așezarea și-a sfîrșit existența în timpul vreunei incursiuni mongole. Mai tîrziu, spre sfîrșitul Evului Mediu hărțile menționează în vecinătatea Troesmisului satul românesc Iglița, situat la aproape 1 km spre nord de Cetatea de Vest.³⁰

★

În cadrul descoperirilor monetare din secolele I—II de la Troesmis, predomină monedele emise în atelierele de la Roma. Dintre atelierele coloniale nu este prezent decît Tomisul. Aceeași situație se întîlnește și la Salsovia, și la Tropaeum Traiani. Treptat, pe măsura dezvoltării circulației monetare și a devalorizării monedei imperiale de argint, spre sfîrșitul secolului al II-lea și în primele decenii ale secolului al III-lea, locul atelierelor romane, în ceea ce privește asigurarea monedei mărunte de bronz în provinciile balcanice și orientale, este preluat de diverse ateliere coloniale. Pentru a ilustra acest fapt este suficient să arătăm că la Troesmis, în perioada Severilor, din 12 monede, 10 sînt emise în atelierele unor cetăți grecești. Proporția este destul de apropiată la Salsovia și la Tropaeum Traiani.

La Troesmis, pe primul loc între atelierele coloniale se plasează Marcianopolis, cu 5 monede, urmată de Nikopolis pe Istru, cu 4 monede, Tomis, cu 3 și Niceea, cu 1. În celelalte două cetăți romane din Dobrogea, cu care am comparat mereu descoperirile de la Troesmis, situația este diferită. La Tropaeum Traiani, deși atelierele coloniale reprezentate în descoperiri sînt mai variate, totuși primele patru ateliere sînt aceleași ca și la Troesmis. La Salsovia însă, primul loc este ocupat de Histria, urmată de departe de Nikopolis, Marcianopolis, și Tomis, cu un număr egal de piese.³¹

Din punctul de vedere al repartiției atelierelor coloniale în cadrul descoperirilor, situația de la Troesmis se deosebește de cea sesizată în Nordul Dobrogei în general. În colecția MDDT, din 76 monede coloniale din secolele I—III, 25, deci aproape 1/3 sînt histriene, 16 de la Nikopolis pe Istru, 8 tomitane, 7 de la Marcianopolis, 5 de la Niceea, iar restul, cîte o monedă sau două, din diverse ateliere balcanice, microasiatice sau egiptene. Prezența în număr mare a monedelor de la Marcianopolis și Nikopolis la Troesmis, ca și la Tropaeum Traiani s-ar putea datora relațiilor mai strînse pe plan militar care au existat între aceste centre ale Moesiei Inferior.

Datorită numărului mic de descoperiri nu putem să tragem concluzii asupra atelierelor care au aprovizionat cu monedă Troesmisul în perioada 235—294, în schimb avem la dispoziție un material destul de bogat pentru sfîrșitul secolului al III-lea și secolul al IV-lea.

În perioada cuprinsă între reforma monetară a lui Diocletianus și fondarea monețării de la Constantinopol (294—324), între atelierele care sînt prezente în cadrul descoperirilor de la Troesmis pe primul loc se află cel de la Heracleea Thracică (7 piese), urmată de Siscia (5 piese) și Cyzic (3 piese). Ca și la Salsovia, Tropaeum Traiani sau în cadrul

descoperirilor din Nordul Dobrogei în general³², predomină atelierele balcanice în detrimentul celor microasiatice sau occidentale.

Proporția se va schimba după 324, când primul loc este preluat de Constantinopolis (13 ex.), urmată de Nicomedia (10 ex.), Cyzic și Thessalonica (9 ex.) și Siscia (3 ex.). Preponderența Constantinopolului și a atelierelor din Asia Mică în cadrul descoperirilor monetare se remarcă pretutindeni în Dobrogea.³³

În secolul al V-lea, după închiderea unor ateliere monetare, poziția dominantă a Constantinopolului se va accentua. În cadrul descoperirilor de la Troesmis, din secolul al V-lea, un loc aparte îl ocupă replicile în plumb ale monedei imperiale, emise probabil de autoritățile locale pentru a suplini unele nevoi ale circulației monetare.³⁴ Descoperirile de la Troesmis completează pe cele mai vechi de la Izvoarele³⁵ și Adamelisi³⁶, extinzând aria acestui fenomen la întreg teritoriul Scythiei Minor. În zona Gurilor Dunării, asemenea replici de plumb ale nummiilor s-au mai descoperit și la Noviodunum³⁷ și Salsovia.³⁸

Lotul de monede bizantine din secolul al VI-lea de la Troesmis prezintă asemănări cu structura celorlalte descoperiri din Dobrogea.³⁹ Atrag însă atenția monedele emise la Roma și Chersones, care apar foarte rar în regiunea noastră.^{39 bis}

Încercarea de a stabili atelierele în care au fost emise monedele bizantine din secolul al XI-lea este încă o problemă destul de spinoasă. Încercarea lui D. M. Metcalf de a stabili emisiunile unor ateliere provinciale din Balcani⁴⁰, în ciuda faptului că a surprins o serie de diferențieri zonale, nu a fost urmată întotdeauna și de alți cercetători.⁴¹ Bazându-ne pe rezultatele la care au ajuns ultimele lucrări asupra numismaticii bizantine din secolul al XI-lea, cât și pe faptul că și după 1092/3 marea majoritate a monedelor care au circulat în Dobrogea provin din atelierele metropolitane,⁴² considerăm că majoritatea monedelor din această epocă descoperite la Troesmis provin tot din atelierele de la Constantinopol.

Dacă cele patru monede din secolul al XII-lea nu ridică probleme deosebite, fiind toate emise la Constantinopol, în schimb stabilirea atelierului în care au fost bătute monedele din secolul al XIII-lea se dovedește a fi un lucru mult mai anevoios.

Majoritatea lotului descoperit la Troesmis o constituie „imitațiile latine cu modul mare”, Constantinopol tip D-U, atribuite de M. F. Hendy Imperiului latin de la Constantinopol.⁴³ Mai târziu, întreg grupul de imitații D-U a fost reatribuit de către D. M. Metcalf lui Ioan Asan al II-lea.⁴⁴ O altă categorie prezentă în cadrul descoperirilor din secolul al XIII-lea de la Troesmis o constituie „imitațiile latine cu modul mic”, atribuite de Hendy unui emitent neidentificat din Imperiul latin. Recent am propus reatribuirea celor mai multe dintre ele tot Statului Asăneștilor.⁴⁵

Un loc aparte ca semnificație în cadrul descoperirilor îl ocupă monedele emise de împărații Imperiului de la Thessalonica, începînd cu Theodor Comnen Ducas (1224—1230) și sfîrșind cu Ioan Comnen Ducas (1237—1244). Ultimele cercetări indică faptul că această efemeră formațiune politică bizantină a jucat un rol destul de însemnat în cadrul relațiilor economice ale zonei Dunării de Jos cu lumea bizantină din secolul al XIII-lea.⁴⁶ Spre aceeași continuitate a legăturilor cu Imperiul bizantin, pledează și perperul lui Ioan al III-lea Vatatzes descoperit la Greci.⁴⁷

Descoperirile numismatice aduc date noi asupra vieții economice care a pulsat intens în zona Troesmis-ului în perioada antică și la începutul Evului Mediu. În același timp însă ele vin să completeze și să îmbogățească datele cunoscute asupra istoriei acestei importante așezări de la Dunărea de Jos.

Sporirea și adîncirea cercetărilor viitoare vor permite lărgirea și nuanțarea concluziilor noastre, de cele mai multe ori de abia schițate.

EMITENT	N O M I N A L														ATELIER		NR. CATALOG	TOTAL		
	Antoninian	Denarius	Sestertius	Dupondius	Assis	Aes colonial	4 Assaria	Follis	Fract-Follis	AE 1-3	1/2 Follis	1/4 Follis	1/8 Follis	16 Nymmia	Nymmia	Stamenon			Imperial	Colonial
TOMIS SEMIAUTONOM						2												2	39,126	2
TIBERIUS I					1												1		205	1
CLAVDIVS I					1												1		30	1
NERO		1															1		308	1
VESPASIANVS																				
SAU TITVS			1														1		35	1
VESPASIANVS					1												1		309	1
TITVS				2													2		43,127	2
TRAIANVS			2	1	1												4		1,2,3,44	4
HADRIANVS		1			1												2		4,45	2
ANTONINVS PIVS				2	1												3		31,32,46	3
FAVSTINA I					1												1		5	1
MARCVS AVRELIVS					1	1											1	1	6,33	2
FAVSTINA II					2												2		7,310	
SEPTIMIVS SEVERVS		1				1	1										1	2	8,9,40	3
IVLIA DOMNA		1				1											1	1	10,36	2
CARACALLA						1												1	11	1
GETA						1												1	12	1
ELAGABAL						3	1											4	13,41,42,204	4
SEVERVS ALEXANDER							1											1	34	1
GORDIANVS III	1																1		47	1
PHILIPPVS I	1																1		48	1
PHILIPPVS II	1																1		49	1
AVRELIANVS	2																2		50,206	2
PROBVS	1																1		311	1
CARINVS	1																1		301	1
DIOCLETIANVS								1									1		128	1
MAXIMIANVS HERC.								1									1		302	1
LICINIVS I							5										5		14,51,52,129,207	5
LICINIVS II							4										4		15,16,53,208	4

EMITENT	N O M I N A L													ATELIER		Nr. catalog	Total			
	Antoninian	Denarius	Sestertius	Dupondius	Assis	Aes colonial	4 Assaria	Follis	Fract-Follis	AE 1—3	1/2 Follis	1/4 Follis	1/8 Follis	16 Nymmia	Nymmia			Stamenon	Imperial	Colonial
CONSTANTINVS I							17										17		17,54—57,130— 136,209—212,312	17
HELENA							3										3		58,137—138	3
VRBS ROMA							1										1		139	1
CONSTANTINOPOLIS							1										1		140	1
CRISPVS							1										1		141	1
DELMATIVS							1										1		213	1
CONSTANTINVS II							4		18								22		18—20,60—61,142	
CONSTANTIVS II																			155,214,215,303	22
CONSTANS							4										4		59,156—158	4
CONSTANTIVS GALLVS							3										3		216,304,305	3
JVLIANVS							2										2		159,160	2
IOVIANVS							1										1		217	1
VALENTINIANVS I							1										1		167	1
VALENS							8										8		21,62,161—166	8
GRATIANVS																	1		63	1
VALENTINIANVS II							1								2		2		22,168	2
THEODOSIVS I															2		2		64,218	2
ARCADIVS							7										7		23,65,66,169, 219—221	7
HONORIVS							3								1		4		24,67,170,222	4
ARCADIUS SAU HONORIVS							2										2		25,68	2
THEODOSIVS II							1								5		5		26,69—71,223	5
VALENTINIANVS II																	1		226	1
THEOD. II SAU VALEN. III															3		3		171,224—225	3
MARCIVS															2		2		227,228	2
LEON I															4		4		172—174,229	4
ZENON															3		3		27,230,231	3
JUSTINVS I												1					1		72	1

EMITENT	N O M I N A L													ATELIER		Nr. Catalog	Total			
	Antoninian	Denarius	Sestertius	Dupondius	Assis	Aes Colonial	4 Assaria	Follis	Fract-Follis	AE 1-3	1/2 Follis	1/4 Follis	1/8 Follis	16 Nymmia	Nymmia			Stamenon	IMPERIAL	COLONIAL
JUSTINIANVS I							2			1	4		1				8		28,73,74,176,234, 235,236,306	8
JUSTINVS II							1			2			1				4		29,75,76,307	4
MAVRICIVS-TIBERIUS										1							5		177	1
FOLLIS ANONIM CL. A 2							5										5		77,78,178-180	5
FOLLIS ANONIM CL. B							3										3		79-81	3
FOLLIS ANONIM CL. C							3										3		82-84,	3
FOLLIS ANONIM CL. D							1										1		313	1
CONSTANTIN X-DUCAS							3										3		181-182,237	3
ROMAN IV DIOGENES							2										2		85,86	2
MIHAIL VII DUCAS							1										1		183	1
ALEXIOS I COMNEN															1		1		87	1
IOAN II COMNEN															2		2		88,184	2
MANUEL I COMNEN															1		1		89	1
IMITAȚII „BULGARE”															1		1		90	1
IMITAȚII „LATINE”															41	41			91-112,185,	
CONSTANTINOPOL																			186-202,238	41
TIP D-U																				
IMIT. „LATINE” cu																				
MODUL MIC															11	11			113-122,239	11
THEODOR COMNEN DUCAS															1	1			124	1
MANUEL COMNEN DUCAS															3	3			123,125,240	3
IOAN COMNEN DUCAS															1	1			203	1
NEPRECIZATE SEC. I-III				1													1		37	1
NEPRECIZATE SEC. IV-V							1										2		38,175	2
TIP IZVOARELE (Pirjoaia)														1			2		232,233	2
NEPRECIZATE SEC. XIII														2					241-300	59

ATELIERUL	Tomis	Markianopolis	Nikopolis ad Istrum	Roma	Ticinum	Siscia	Thessalonica	Heraclea Thr.	Constantinopol	Nicomedia	Niceea	Cyzic	Antiochia	Laodiceea ad Mare	Chersones	Imperiul latin de Constantinopol sau Statul Asăneștilor	Bulgaria?	Neprecizat	ANII	NR. CATALOG	Total
				1															14-37	205	1
				1															41-54	30	1
				1															54-69	308	1
				1															69-81	35	1
				1															69-79	309	1
				1															79-81	43	1
				1															80-81	127	1
				1															98-99	1	1
				2															sec. I	39,126	2
				1															103-111	2,3	2
				1															114-117	44	1
				1															119-121	45	1
				2															138	4,31	2
				1															140-144	32	1
				1															141-161	5	1
				2															155-156	33,46	2
				1															161	7	1
				1							1								161-181	6,310	2
														1					194	8	1
		1																	193-211	9,40	2
		1											1						193-217	10,36	2
																			196-217	11	1
																			198-209	12	1
		3																	218-222	13,41,42,204	4
	1																		222-235	34	1
				1															243-244	47	1
				1															244-246	49	1
						1													244-247	48	1
					1												1		270-275	50,206	2
																	1		276-282	311	1
																			283-285	301	1
								2											295-296	128,302	2
												1							312-313	54,209	2
																			313	129	1

Atelierul	Tomis	Markianopolis	Nikopolis Ad Istrum	Roma	Trium	Siscia	Thessalonica	Heraclaea Thr.	Constantinopol	Nicomedia	Nicea	Cyzic	Antiochia	Laodicea Ad Mare	Chersones	Imperul latin de Constantinopol sau Statul Asaneshtilor	Bulgaria?	Nepreizat	ANII	NR. CATALOG	Total
					1		1		1										317	15,140,210	3
					4														317-320		
																			318	130-133	4
						1													320	17,55,	2
																			320-321	134,135	2
												1							321-324	14,16,51,52,53,207	2
																			324-330	57,142	7
												1							324-325	136	2
												4							330-335	56,58,59,137,138,139,143,213,214	1
																			335-337	141,156,157,211	9
																			335-341	60	4
																			337-341	212,312	1
																			341-346	18,151,158	2
																			348-361	152,215	3
																			350	144	2
																			351-354	61,145,146-150,216	1
																			351-361	19	9
												1							355-361	20,153-155,159,160,303	1
												2							363-364	217	7
																			364-365	21,62,163,165	1
																			364-367	161,162	4
																			364-378	166,167	4
																			366-367	164	2
																			367-378	63	2
																			383-392	22,64,168,218,	2
																			393-395		1
																			395-408	23,24,25,65,66,68,169,170,219,220,221,305	1
																			400-402	67,222	12
																			408-425	69	2
																			425-450	26,7071,171,223,224,225,226	8
																			450-457	227,228	2
													1						457-474	172,173,174,229	4

ATELIERUL	Tomis	Markianopolis	Nikopolis Ad Istrum	Roma	Ticinum	Siscia	Thessalonica	Heraclea Thr.	Constantinopol	Nicomedia	Niceea	Cyzic	Antiochia	Laodiceea Ad Mare	Chersones	Imperiul latin de Constantinopol sau Statul Asăneștilor	Bulgaria?	Neprecizat	ANII	NR. CATALOG	Total
				1			1		3	1					1			3	474—491	27,230,231	3
																		3	sec. V	175,232,233	3
																			522—527	72	1
																			539—540	28	1
																			542—543	306	1
																			547—548	176,234	2
																			547—552	235	1
																			553—554	236	1
																			561—562	74	1
																			563—564	73	1
													1						569—570	76	1
																			571—573	29	1
																			575—576	307	1
																			577—578	75	1
													1						591—592	177	1
																			976—1028	77,78,178	3
																			1028—1034	79—81	3
																			1034—1041	82—84,179,180	5
																			1042—1055	313	1
																			1059—1067	181,182,237	3
																			1067—1071	85,86	2
																			1071—1078	183	1
																			1092—1118	87	1
																			1118—1143	88,184	2
																			1143—1180	89	1
																			1195—1218	90	1
																			1208—1260	113—122,239	11
																			1218—1241	91—112,185—202,238	41
																			1224—1230	124	1
																			1230—1237	123,125,250	3
																			1237—1244	203	1
																			sec. XIII	241—300	59
																			nepreciz.	37,38	2
3		5	4	21	2	8	19	14	45	12	1	14	3	1	1	66	1	59			
																			2		

CATALOGUL

monedelor descoperite în campania arheologică 1977 la Troesmis

A. CASETELE DIN ZONA CONDUC- TEI DE IRIGAȚIE

Traianus
(98—117)

1. AE 10,00 gr. ↓ 28 mm. As.
RIC II, p. 273, 395. Roma a. 98—99.
C. 70 —1,15 m. MDD. Inv. 39.634.

2. OR. 25,29 gr. ↓ 34 mm. Sestert.
RIC II, Tip SPQR OPTIMO PRINCIPI
— SC. Personificări.
Roma. a. 103—111. C. 27 + 39,05 m
(—2,85 m) MDD Inv. 39.635.

3. OR. 13,90 gr. ↑ 28,5 mm. Dupondius.
RIC II, tip SPQR OPTIMO PRINCIPI
— SC. Personificări.
Roma. a. 103—111.
C. 27 + 39,05 m (—2,85 m) MDD Inv.
39.636.

Hadrianus
(117—138)

4. AE 3,08 gr. ↓ 18,5 mm. Denar fourée.
RIC II, p. 376, 257. Cl. D, Roma, a. 138.
C. 70. Cam. A. + 43,83 m MDD Inv.
39.637.

Faustina Senior

5. AE 11,91 gr. ↓ 25 mm. As.
RIC III, p. 166, 1161. Roma a. 141—161.
C. 37 — 0,60 m. MDD Inv. 39.640.

Niceea — Marcus Aurelius
(161—181)

6. Av. . . . AV Cap spre dr.
Rv. NIKAI — E . . . Taur spre dr.
AE 3,24 gr. ↑ 18 mm.
Rec. gen. t., p.,
C. 70 Cam. C + 43,84 m. MDD. 39.641.

Faustina Minor

7. AE 13,15 gr. ↑ 27 mm. As.
RIC III, p. 193, 1389. Roma a. 161.
C. 70 Cam. B + 43,80 m MDD 39.643.

Septimius Severus
(194—211)

8. AE 1,96 gr. ↑ 17,5 mm. Denar fourée.
RIC IV, 1, p. 152, 454. Laodiceea ad
Mare, a. 194.
C. 70. Cam. A + 43,83 m. MDD Inv.
39.645.

Nikopolis pros Istron — Septimius Severus

9. AE 4,15 gr. ↓ 21 mm.
Pick 1433 sau 1435 .
C. 43—0,80 m, pe niv. 2 MDD. 39.667.

Nikopolis pros Istron — Iulia Domna.

10. AE 2,16 gr. ↗ 17 mm.
Pick, 1483.
C. 8—1,38 m NV. Între pietre, pe un
nivel cu pământ galben.
În dărămătura locuinței suprapuse de
val (în ripă).
MDD. Inv. 39.644.

Marcianopolis — Caracalla

11. AE 1,50 gr. ↓ 16 mm.
Pick, 630.
C. 43, 0,35 m, în vegetal. MDD Inv.
39.646.

Nikopolis pros Istron — Geta caesar

12. OR 6,74 gr. ↙ 23,5 mm.
Pick, 1635.
C. 48 bis + 43,67 m, niv. 1 MDD Inv.
39.665.

Marcianopolis — Elagabal
(218—222)

13. AE 2,43 gr. ↑ 17 mm.
Pick, 923, tip gen.
C. 43, +41,65 m, niv. 2. MDD. Inv. 39.666.

Licinius I
(308—324)

14. AE 0,58 gr., 18 mm. Follis (fragm.).
RIC VII, tip. Iovi Conservatori, a.
321—324.

C. 27. -0,94 m, nivel incendiat. MDD.
Inv. 39.648.

Licinius II

15. AE 3,01 gr. ↓ 19 mm. Follis $\frac{\text{MHTA}}{\cdot\text{MHTA}\cdot}$
RIC VII, p. 545, 25. Heracleea, l. 317.
C. 20, -0,90 m, colț SV între pietre.
MDD Inv. 39.649.

16. AE 2,15 gr. ↑ 18 mm. Follis $\frac{\text{X}}{\text{SMHA}} \frac{\text{III}}{\text{IV}}$
RIC VII, p. 548, 54. Heracleea, a. 321—
324.
C. 24—1,90 m, în nivel incendiat,
MDD. Inv. 39.650.

Constantinus I
(306—337)

17. AE 1,13 gr. ↑ 18 mm. Follis.
RIC VII, tip. CONSTANTINVSMA-
XAVG/VOT/XX/a. 320.
C. 27, -0,57 m, în gr. 1, niv. 2 MDD
Inv. 39.652.

Constantius II
(337—361)

18. AE 0,44 gr. ↗ 13 mm (ruptă 2/3)

$\frac{\text{SMN}}{\text{SMN}}$
LRBC I, 1149. Nikomedia a. 341—346.
C. 22, -1,90 m, în groapă. MDD. Inv.
39.653.

19. AE 1,58 gr. 17 mm. $\frac{\text{SMK}}{\text{SMK}}$
LRBC II, 2496 sau 2498. Cyzic a. 351—
361.
C. 24, -1,90 m, în nivel incendiat.
MDD. Inv. 39.654.

20. AE 1,13 gr. 14,5 mm $\frac{\text{S}\cdot\text{S}}{\text{SMC}}$
LRBC II, tip Spes Reipublicae, a. 355—
361.
C. 22, -1,90 m, în groapă. MDD. Inv.
39.654.

Valens
(364—378)

21. AE 1,43 gr. ↓ 17 mm. $\frac{\text{CONSE}}{\text{CONSE}}$
LRBC II, 2075 Constantinopolis, a. 364—
365.
C. 22, +38,90 m (-1,40 m). MDD
Inv. 39.656.

Valentinianus II
(378—392)

22. AE 0,44 gr. 14 mm. $\frac{\text{P}}{\text{P}}$
LRBC II, tip SALVS REIPUBLICAE,
a. 383—392.
C. 24, +39,80 m (-1,55 m). MDD.
Inv. 36.657.

Arcadius
(395—408)

23. AE 2,45 gr. ↓ 16,5 mm. $\frac{\text{CONSA}}{\text{CONSA}}$
LRBC II, 2205 Constantinopolis a. 395—
408.
C. 19, -0,90 m, pe niv. I. MDD Inv.
39.658.

Honorius
(395—423)

24. AE 3,24 gr. ↓ 21 mm. $\frac{\text{SMK}}{\text{SMK}}$
LRBC II, 2573. Cyzic. a. 395—408.
C. 24, -1,70 m. MDD. Inv. 39.659.

Arcadius sau Honorius

25. AE 1,00 gr. ↙ 14 mm.
LRBC II, tip VIRTVS-EXERCITI a.
395—408.
C. 24, -1,18 m, pe niv. 4. MDD. Inv.
39.660.

Theodosius II
(408—450)

26. AE 1,22 gr. ↙ 10,5 mm.
LRBC II, tip Cruce în cunună, a. 425—
450.
C. 24, +39,80 m (-1,55 m). MDD.
Inv. 39.661.

Zeno

(474—475 și 476—491)

27. AE 0,50 gr. ↑ 9 mm.

LRBC II, 2279 Constantinopolis, a. 474—475 și 476—491.

C. 24, —1,90 m, pe nivelul vetrei. MDD 39.662.

Justinianus I

(527—565)

28. M; NIK; B; X/II/I

AE 21,49 gr. ↙ 41 mm.

MIB I, 114, Constantinopolis, a. 539—540. Wroth, 192; DOC 118 a.

C. 15 Casa bizantină. În nivelul de distrugere. MDD Inv. 39.664.

Iustinus II

(565—578)

29. M; CON; B; /II

AE 11,99 gr. ↙ 30 mm.

MIB II, 43 x. Constantinopolis, a. 571—573.

C. 25, —0,90 m în nivelare. MDD Inv. 39.665.

TERMELE ROMANE

Claudius I

(41—54)

30. AE 9,32 gr. ↓ 28,5 mm As.

RIC I, p. 129,66. Roma, a. 41—54.

Terme, Cam. B, +41,78 m. MDD. Inv. 39.633.

Antoninus Pius

(138—161)

31. OR 10,93 gr. ↑ 27 mm. Dupondius. RIC II, p. 484, 1089, gr. A. Roma, a. 138.

Terme, cam. E, +41,00/41,10 m. MDD. Inv. 39.638.

32. AE 1,47 gr. ↘ 24 mm As.

RIC III, p. 120, 727, Roma, a. 140—144. Terme, canal F, pass. MDD. Inv. 39.639.

Marcus Aurelius Caesar

33. AE 10,79 gr. ↓ 25,5 mm. As.

RIC II, p. 185, 1332. Roma, a. 155—156. Terme, cam. B, în dărîmătură. MDD

Inv. 39.642.

Tomis — Severus Alexander

(222—235)

34. OR 9,74 gr. ↑ 26 mm. Tetrassaria. Regling, 3160.

Terme, cam. C, pass. MDD. Inv. 39.669.

TERME PASSIM

Vespasianus sau Titus

35. OR 24,54 gr. ↓ 25 mm. Sestert.

MDD Inv. 39.669.

Iulia Domna

36. AE 2,18 gr. ↓ 18 mm. Denar fourée.

MDD. Inv. 39.670.

NEPRECIZATE — CASETELE DE PE TRASEUL CONDUCTEI

37. Romană imperială, sec. I—II e.n. AR 3,34 gr; 17 mm.

C. 34, +41,65 m, pe niv. 2 MDD. Inv. 39.649.

38. Romană imperială, sec. IV e.n.

AE 0,45 gr., fragmentară.

RIC VII, tip. PROVIDENTIAE AVGG sau CAESS.

C. 27, —0,78 m. niv. 1. MDD, Inv. 39.651.

TROESMIS — PASSIM

Colecția MDD.

Monede coloniale grecești

Tomis

39. OR 1,67 gr. ↖ 14 mm.

Piek, 2531, tip gen. Perioada anterioară Antoninilor.

C. Chiriac și Oct. Bounegru, *Peuce*, 4, 1973, p. 101, 1.

Cetatea de vest. MDD Inv. 11.028.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru. 1974.

Marcianopolis — Septimius Severus

(193—211)

40. AE 9,80 gr. ↑ 29 mm.

Ruzicka, p. 112, 570 a.

Descop. Opaiț Andrei. Cetatea de Est, 1975.

MDD. Inv. 11.891.

Marcianopolis — Elagabal

(218—222)

41. OR 9,29 gr. ↓ 26,5 mm.

Piek, 889.

Cetatea de Vest. MDD Inv. 10.652.

Don C. C. și Oct. B. 1974.

Nikopolis pros Istron — Elagabal

(218—222)

42. AE 4,67 ↓ 21 mm.

Piek, 1587.

Cetatea de Vest. MDD Inv. 11.038.

Don C.C. și Oct.B., 1974.

MONEDE ROMANE IMPERIALE

Titus

(79—81)

43. OR 11,11 gr. ↓ 28 mm. Dupondius.
Peuce, 4, p. 101,2.
Cetatea de Vest, MDD. Inv. 10.625.
Don. C.C. și Oct. B, 1974.

Traianus

(98—117)

44. OR 25,00 gr. ↓ 33,5 mm. Sestert.
RIC III, p. 228, 625. Roma, a. 114—117.
Necropola cetății de Est, 1973 în mor-
mînt cu sarcofag. MDD. Inv. 12.192.
Conf. I. J. Miliție — Tulcea.

Hadrianus

(117—138)

45. AE 9,35 gr. ↓ 28 mm. As.
RIC II, p. 420, 616 Roma, gr. A, a.
119—121.
Peuce, 4, 1973, p. 101, nr. 3.
Cetatea de Vest. MDD. Inv. 10.651.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Antoninus Pius

(138—161)

46. OR 11,10 gr. ↓ 23,5 mm. Dupondius.
RIC III, p. 144, 956. Roma a. 155—156.
Cetatea de Est, bazin deversor.
Descop. Ioana Cătănicu, 1976. MDD
Inv. 11.886.

Gordianus al III-lea

(238—244)

47. AR 4,00 gr. ↙ 23 mm. Antoninian.
RIC IV, 3, p. 31, 147. Roma, em. 5 a.
243—244.
MDD Inv. 10.653.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Philippus Senior

(249—244)

48. AR, 2,96 gr. ↓ 22 mm. Antoninian.
RIC IV, 3, p. 72,31. Roma, a. 244—247.
MDD. Inv. 11.135.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Philippus Junior

49. AR 4,30 gr. 22,5 mm. Antoninian.
RIC IV, 3, p. 95, 216 c. Roma, a. 244—
246.
MDD. Inv. 10.654.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Aurelianus

(270—275)

50. AE, 3,02 gr. ↓ 22 mm.

Antoninian ? $\frac{*}{?}$

RIC V, 1, p. 294, 257. Siscia Perioada III,
postreformă.

MDD. Inv. 10.655.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Licinius I

51. AE 2,04 gr. ↑ 20 mm. Follis $\frac{X}{III}$
SMHF

RIC, VII, p. 548, 52. Heracleea, a.
321—324.

MDD. Inv. 11.134.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

52. AE 1,96 gr. 20 mm. $\frac{X}{III}$
SMHF

RIC VII, p. 548, 52. Heracleea, a. 321—
324.

MDD. Inv. 11.126.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Licinius II

53. AE 2,45 gr. 19 mm. $\frac{X}{III}$
SMHF

RIC VII, p. 548,54. Heracleea a. 321—
324.

MDD. Inv. 10.656.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Constantinus I

54. AE, 3,90 gr. ↑ 20,5 mm. $\frac{\epsilon}{SMK}$

RIC VI, p. 594, 105 c, Cyzic, a. 312—
313.

MDD. Inv. 39.671.

Desc. Mihaela Mănușu-Adameșteanu, Ceta-
tea de Vest, așezarea civilă, 1978.

55. AE, 2,43 gr. 18 mm. $\frac{\epsilon}{TSEVII}$

RIC VII, p. 510, 96. Thessalonica, a. 320.

MDD. Inv. 10.657.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

56. AE 1,32 gr. ↑ 18 mm. $\frac{\quad}{\text{SMNF}}$
 LRBC I, 1117 Nicomedia a. 330—335.
 MDD. Inv. 10.658.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Helena

57. AE 2,14 gr. ↓ 18 mm. $\frac{\quad}{\text{SMHA}}$
 LRBC I, 893. Heracleea, a. 324—330.
 MDD. Inv. 11.125.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Urbs Roma

58. AE 2,45 gr. ↓ 17 mm $\frac{\quad}{\text{SMK}\xi}$
 LRBC I, 1231. Cyzic, a. 330—335.
 MDD. Inv. 11.036.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Constans Caesar

59. AE 1,92 gr. ↙ 19 mm $\frac{\quad}{\text{SMTS}\Omega}$
 LRBC I, 837, 837 a sau 842, Tessalonica,
 a. 330—335.
 MDD. Inv. 11.130.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Constantius II
 (337—361)

60. AE 1,09 gr. ↓ 14 mm.
 LRBC I, tip GLORIA EXERCITUS, 1 st.
 a. 335—341.
 MDD. Inv. 10.660.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

61. AE 1,73 gr. ↓ 17 mm $\frac{\text{B}}{\text{SMTS}}$
 LRBC II, 1683. Thessalonica, a. 351—354.
 MDD. Inv. 10.659.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Valens
 (364—378)

62. AE 2,44 gr. ↑ 18 mm $\frac{\quad}{\text{SMHF}}$
 LRBC II, 1922 sau 1935. Heracleea, a.
 364—365 sau 366—367.

MDD. Inv. 11.137.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Gratianus
 (367—383)

63. AE 1,46 gr. ↗ 17 mm $\frac{\bullet \quad *}{\text{ASISC}}$
 LRBC II, lipsă această officină. Siscia a.
 367—378.
 MDD. Inv. 10.661.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Theodosius I
 (379—395)

64. AE 0,64 gr. ↑ 12 mm $\frac{\text{P}}{\text{I}}$
 LRBC II, tip SALVS REI-PVBLICAE
 a. 383—392.
 MDD. Inv. 11.143.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru.

Arcadius
 (395—408)

65. AE 1,76 gr. ↑ 17 mm $\frac{\quad}{\text{CONSA}}$
 LRBC II, 2205. Constantinopolis, a. 395—
 408.
 MDD. Inv. 11.127.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

66. AE 2,10 gr. ↓ 16 mm
 LRBC II, tip VIRTVS-EXERCITI, a.
 395—408.
 MDD. Inv. 11.133.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Honorius
 (395—423)

67. AE 1,20 gr. ↑ 12 mm.
 LRBC II, tip GLORI-A-ROMA-NORVM
 (21), a. 400—402.
 MDD. Inv. 39.672.
 Desc. Opaiț Andrei, 1977, Cetatea de
 Est, zona canalului.

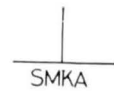
Arcadius sau Honorius

68. AE 1,56 gr. ↑ 15 mm.
 LRBC II, tip VIRTVS-EXERCITI, a.
 395—408.
 MDD. Inv. 11.144.
 Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Theodosius II

(408—450)

69. AE 1,58 gr. ↓ 13 mm.
LRBC II, tip. GLORIA-ROMA-NORVM
(22), a. 408—423.
MDD. Inv. 11.131.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

70. AE 1,13 gr. 14 mm
LRBC II, 2604, Cyzic, a. 425—450.
MDD. Inv. 11.039.

Cetatea de Est, așezarea civilă.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.
71. AE 1,10 gr. ↑ 9 mm.
LRBC II, tip Cruce în cunună, a. 425—
450.

Peuce, 4, 1973, p. 101, 4. Primii editori
au atribuit-o atelierului de la Constanti-
nopol, dar în exergă nu se vede nimic.
Cetatea de Vest, așezarea civilă.
MDD. Inv. 11.140.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

MONEDE BIZANTINE SEC. VI—VII

Justinus I

(518—527)

72. AE 2,14 gr. ↓ 12 mm.
MIB I, 77 sau 78, Pentanummion, Cher-
sones, a. 522—527.
MDD. Inv. 10.622.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru.

Justinianus I

(527—565)

73. K; TES; XXX/4II
AE 5,01 gr. ↓ 21,5 mm.
MIB I, p. 126, 180. Thessalonica, a. 563—
564.
MDD. Inv. 11.042.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

74. I; XX/X4
AE 3,80 gr. ↗ 20 mm.
MIB I, 229 a. Roma, a. 561—562.

Justinus II

75. K; TES; XI/II
AE 5,35 gr. ↓ 23 × 17 mm

DOC I, p. 225, 85 Thessalonica, a. 577—
578.

Peuce, 4, 1973, p. 101, 6.

MDD. Inv. 11.033.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

76. €

AE 1,60 gr. ← 20 × 12 mm.

MIB II, 65 b. Antiochia, a. 569—570.

DOC 185, BNP, 59.

MDD. Inv. 11.132.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

MONEDE BIZANTINE SEC. X—XIII

Follis anonim Thompson cl. A₂
(Vasile II — Constantin VIII)
(976—1028)

77. AE 9,58 gr. ↓ 28 mm.

Bellinger, 39.

MDD. Inv. 11.039.

Cetatea de Vest.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

78. AE 13,56 gr. ↓ 33 mm.

Av. Rv.

MDD. Inv. 11.122.

Cetatea de Vest.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

FOLLIS ANONIM THOMPSON, CL. B

Roman al III-lea

(1028—1034)

79. AE 9,02 gr. ↓ 31 mm.

Surfrapată peste A², Av./Av.

MDD. Inv. 11.034.

Cetatea de Vest.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

80. AE 8,57 gr. ↓ 31 mm.

Nimb ca și la nr. 41.

Surfrapată peste A², Av./Av.

Peuce, 4, 1973, p. 102, 8.

MDD. Inv. 11.035.

Cetatea de Vest.

Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1975.

81. AE 4,22 gr. ↓ 28 × 25,5 mm.

Nimb ca la nr. 41.

MDD. Inv. 11.040.

Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

FOLLIS ANONIM THOMPSON CL. C
(Mihail al IV-lea)
(1034—1041)

82. AE 9,46 gr. ↓ 30 mm.
Peuce, 4, 1973, p. 102, 9.
MDD. Inv. 11.123.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

83. AE 9,40 gr. ↓ 27 mm.
MDD. Inv. 12.111.
Cetatea de Est, așezarea civilă, 1977.
Don. Leonov Pavel, 1977.

84. AE 5,17 gr. ↓ 26 mm.
MDD. Inv. 11.128.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Roman al IV-lea
(1067—1071)

85. AE 3,44 gr. ↓ 24 mm.
Wroth, II p. 527, tip 2, pl. LXII.
Surfrapat peste Constantin al X-lea, Morrisson, II, p. 645—646, Cp. Av/Av.
MDD. Inv. 1124.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

86. AE 4,68 gr. ↓ 26 mm.
Wroth, II, p. 527, tip 2, pl. LXII.
MDD. Inv. 11.129.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Alexios I
1081—1118

87. Bill. 2,95 gr. ↓ 26,5 mm.
Hendy, p. 86, pl. 7, 2—4 Constantinopol,
em. 3, a. 1092/93—1118.
MDD. Inv. 11.156.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Ioan al II-lea
(1118—1143)

88. Bill. 2,01 gr. ↓ 28 mm
Hendy, p. 105, pl. 10, 11; 11, 1—2; Constantinopol, em. 2, var. B.

MDD. Inv. 11.155.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Manuel I
(1143—1180)

89. Bill. 1,26 ↓ 18 mm.
Hendy, p. 118—119, pl. 44,6 Constantinopol, em. 4, var?, „clipped coins”.
MDD. Inv. 11.162.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Imitații „bulgare”

90. Bill. 1,65 gr. ↓ 20 mm.
Hendy, p. 218, pl. 24, 15 și 25, 1—5, tip C.
D.M. Metcalf, *NCirc*, Nov, 1973, p. 418—421, Imp. bizantin, 1170—1204.
MDD. Inv. 11.157.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

IMITAȚII LATINE CU MODUL MARE
Constantinopol

91. Bill. 0,96 gr. ↓ 18 × 17 mm.
Hendy, p. 192, pl. 25, 14—15, tip D.
D.M. Metcalf, *N Chr*, 13, 1973, p. 148—160, Ioan Asan al II-lea.
Tăiată heptagonal (1/2).
MDD. Inv. 11.151.
Cetatea de Vest.
Don. C.C. și Oct. Bounegru, 1974.

92. Bill. 0,87 gr. ↓ 15 × 11,5 mm.
Hendy, p. 194, pl. 26, 14—15, Tip. N.
D. M. Metcalf, *NChr*, 13, 1973, p. 148—160, Ioan Asan al II-lea,
Tăiată pentagonal (1/4).
MDD. Inv. 11.149.

Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

93. Bill. 0,72 gr. ↓ 15 × 13 mm.
Hendy, tip. N.
Tăiată hexagonal (1/4).
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

94. Bill. 0,50 gr. ↓ 13 × 12 mm.
Hendy, tip. N.
Tăiată heptagonal (1/4).
MDD. Inv. 11.154.

Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

95. Bill. 3,20 gr. \downarrow 27 mm.
Hendy, p. 195, pl. 27, 1—2. Tip. O
D. M. Metcalf, *NChr*, 13, 1973, p. 148—
160, Ioan Asan II.
MDD. Inv. 11.163.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.
96. Bill. 1,12 gr. \downarrow 20 \times 17 mm.
Hendy, p. 195, pl. , tip. P.
D. M. Metcalf, *NChr*, 13, 1973, p. 148—
160, Ioan Asan II.
Tăiată hexagonal (1/1).
Inv. MDD.
97. Bill. 0,27 gr. \downarrow 9 \times 7 mm.
Hendy, p. 196, pl. 27, 10, 11, tip T.
D. M. Metcalf, *NChr*, 13, 1973, p. 148—
160, Ioan Asan II.
Tăiată rectangular (1/8 sau 1/16).
MDD. Inv. 17.722.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.

IMITAȚII „LATINE” TIP. D-U NEPRECIZATE

98. Bill 0,56 gr. \downarrow 13 \times 12mm.
Tăiată heptagonal.
MDD. Inv. 11.147.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.
99. Bill. 0,23 gr. \downarrow 12 \times 11 mm.
Tăiată romboidal.
MDD. Inv. 17.822/2.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
100. Bill. 0,18 gr. \downarrow 6 \times 6 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/3.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
101. Bill. 0,17 gr. \downarrow ; 7 \times 5 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/4.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
102. Bill. 0,16 gr. \downarrow 9 \times 4 mm.
Tăiată triunghiular.
MDD. Inv. 17.822/5.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.

103. Bill. 0,13 gr. \downarrow 5 \times 4 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/6.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
104. Bill. 0,12 gr. \downarrow 5 \times 5 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/7.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
105. Bill. 0,12 gr. \downarrow 5 \times 3 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/8.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
106. Bill. 0,10 gr. \downarrow 5 \times 4 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/9.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
107. Bill. 0,09 gr. \downarrow 4 \times 4 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/10.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
108. Bill. 0,09 \downarrow 4 \times 3 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/11.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
109. Bill. 0,09 gr. \downarrow 5 \times 3 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/12.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
110. Bill. 0,08 gr. \downarrow 5 \times 4 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/13.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
111. Bill. 0,07 gr. \downarrow 3 \times 3 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/14.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.
112. Bill. 0,03 gr. \downarrow 3 \times 2,5 mm.
Tăiată rectangular.
MDD. Inv. 17.822/15.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.

IMITAȚII LATINE CU MODUL MIC

113. Bill. 1,75 gr. ↓ 15×15 mm.
Hendy, p. 198, pl. 29, 1—3, Tip A.
E. Oberlander-Târnoveanu, Peuce, 8, 1977,
p. 123—127, Asenizii.
Flan gros, tăiat pentagonal.
MDD. Inv. 11.146.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974
114. Bill. 1,61 gr. ↓ 20×15,5 mm.
Hendy, tip A.
MDD. Inv. 39.604.
Cetatea de Vest, 1977.
115. Bill. 1,21 gr. ↓ 18×17 mm.
Hendy, tip A.
Flan gros, tăiat romboidal.
MDD. Inv. 11.153.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru.
116. Bill. 1,12 gr. ↓ 15×12 mm.
Hendy, tip A.
Flan gros, tăiat.
MDD. Inv. 39.602.
Cetatea de Vest, 1977.
117. Bill. 1,00 gr. ↓ 22×18 mm.
Hendy, tip A.
MDD. Inv. 11.158.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.
118. Bill. 0,98 gr. ↓ 18×15 mm.
Hendy, tip A.
MDD. Inv. 11.159.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru
119. Bill. 0,70 gr. ↓ 17,5×16,5 mm.
Hendy, tip A.
MDD. Inv. 11.148.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.
120. Bill. 1,32 gr. ↓ 15×14 mm.
Hendy, p. 199, pl. 29, 16—18, Tip F.
Flan gros, tăiat romboidal.
MDD. Inv. 11.152.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru.
121. Bill. 2,07 gr. ↓ 22×19 mm.
Hendy, p. 199, pl. 29, 19—20, Tip G.
Aplatizată.
MDD. Inv. 11.161.

- Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.
122. Bill. 1,23 gr. ↓ 15,5 mm.
Hendy, tip G.
Flan gros.
MDD. Inv. 39.603.
Cetatea de Vest, 1977.

IMPERIUL DE LA THESSALONICA

Manuel Comnen Ducas

(1230—1237)

123. Bill. 132 gr. ↓ 16×14 mm.
Hendy, p. 276, pl. 45, 8, Thessalonica,
tip D.
Tăiată pentagonal.
MDD. Inv. 11.145.
Cetatea de Vest.
Don. C. Chiriac și Oct. Bounegru, 1974.

Theodor Comnen Ducas (?)

124. Bill. 0,17 gr. ↓ 8×6,5 mm.
Tăiată pentagonal.
MDD. Inv. 17.822/16.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.

Manuel Comnen Ducas (?)

125. Bill. 0,17 mm 6×5 mm.
Hendy, p. 276, pl. 39, 4—5, tip B.
Tăiată romboidal.
MDD. Inv. 17.822/17.
Cetatea de Vest.
Don. David Marian.

MUZEUL DELTEI DUNĂRII. COLECȚIA DAVID MARIAN

MONEDE GRECEȘTI

Tomis

126. OR. 2,76 gr. ↓ 17 mm. E. Oberländer-Târnoveauu, Pontica, 11, 1978, p. 80, 39
Regling, 2513, perioada anterioară Antoinilor.
MDD. Inv. 39.673.
Cetatea de Vest.

MONEDE ROMANE

Titus

(79—81)

127. OR 8,18 gr. ↓ 25 mm. Dupondius.
RIC II, p. 143, 211. Roma a. 80—81.
MDD. Inv. 39.674.
Cetatea de Vest.

Diocletianus
(284—305)

128. AE 2,08 gr. ↑ 19 mm. Follis $\frac{\text{HA}}{\text{---}}$

RIC VI, p. 531, 13. Heracleea, a. 295—296.
MDD. Inv. 39.675.
Cetatea de Est.

Licinius I
(308—324)

129. AE 3,10 gr. ↑ 20 mm. Follis $\frac{\text{r}}{\text{SMHT}}$

RIC VII, p. 541, 74. Heracleea; a. 313.
MDD. Inv. 39.676.
Cetatea de Vest.

Constantinus I
(307—337)

130. AE 3,00 gr. ↓ 18 mm. Follis $\frac{\text{---}}{\text{ASIS}}$

RIC VII, p. 431, 54. Siscia, a. 318.
MDD. Inv. 39.679.
Cetatea de Vest.

131. AE 2,90 gr. ↓ 19 mm. $\frac{\text{---}}{\text{RSIS}}$

RIC VII, p. 431, 54. Siscia, a. 318.
MDD. Inv. 39.760.
Cetatea de Vest.

132. AE. 2,30 gr. ↓ 17 mm $\frac{\text{---}}{\text{ESIS}}$

RIC VII, p. 431, 54 Siscia, a. 318.
MDD. Inv. 39.678.
Cetatea de Vest.

133. AE 1,60 gr. ↓ 16,5 mm $\frac{\text{---}}{\text{ASIS}}$

RIC VII, p. 431, 54 Siscia, a. 318.
MDD. Inv. 39.677.
Cetatea de Vest.

134. AE 2,90 gr. ↓ 20 mm $\frac{\text{---}}{\text{PT}}$

RIC VII, p. 379, 140 Ticinum, a. 320—321.
MDD. Inv. 39.682.
Cetatea de Vest.

135. AE 2,16 gr. ↑ 19 mm.
RIC VII, tip DN CONSTANTINVS MAX
AVG/VOT/XX/, a. 320—321.
MDD. Inv. 39.681.
Cetatea de Vest.

136. AE 1,66 gr. ↑ 20 mm $\frac{\text{---}}{\text{SMKA}}$

RIC VII, p. 647, 24 Cyzic, a. 324—325.
MDD. Inv. 39.626.
Cetatea de Vest.

Urbs Roma

137. AE 2,50 gr ↓ 18 mm $\frac{\text{---}}{\text{SMKΣ}}$

LRBC I, 1218 Cyzic, a. 330—335.
MDD. Inv. 39.683.
Cetatea de Vest.

138. AE 2,42 gr ↓ 18 mm $\frac{\text{---}}{\text{SMTΣE}}$

LRBC I, 838 Thessalonica, a. 330—335.
MDD. Inv. 10.945.
Cetatea de Vest.

Constantinopolis

139. AE 1,76 gr → 18 mm $\frac{\text{---}}{\text{CONSA}}$

LRBC I, 1009 Constantinopolis, a. 330—335.
MDD. Inv. 39.684
Cetatea de Vest.

Crispus

140. AE 2,24 gr. ↓ 19 mm $\frac{\text{---}}{\text{ASIS}}$

RIC VII, p. 429, 39, Siscia, a. 317.
MDD. Inv. 39.685.
Cetatea de Vest.

Delmatius

141. AE 1,70 gr. ↑ 16,5 mm $\frac{\text{---}}{\text{SMTSΔ}}$

LRBC I, 850. Thessalonica, a. 335—337.
MDD. Inv. 39.704.
Cetatea de Vest

Constantius II

(337–361)

142. AE 2,56 gr. ↑ 20 mm $\frac{|}{\text{SMNA}}$

LRBC I, 1080. Nicomedia, a. 324–330.
MDD. Inv. 39.687.
Cetatea de Vest.

143. AE 2,20 gr. ↑ 18 mm $\frac{|}{\text{SMKB}}$

LRBC I, 1228. Cyzic, a. 330–335.
MDD. Inv. 39.688.
Cetatea de Vest.

144. AE 5,66 gr ↑ 21,5 mm $\frac{A}{\text{BSIS}}$

$\frac{A}{*}$
LRBC II, 1171. Siscia, a. 350
MDD. Inv. 39.690
Cetatea de Vest.

145. AE 1,91 gr. ↑ 17 mm $\frac{€}{\text{SMTS}}$

LRBC II, 1681. Thessalonica, a. 351–354.
MDD. Inv. 39.692.
Cetatea de Vest.

146. AE 2,40 gr. ↑ 18 mm $\frac{|}{\text{[SM]TSR?}}$

LRBC II, 1681. Thessalonica, a. 351–354.
MDD. Inv. 39.697.
Cetatea de Vest.

147. AE 1,78 gr. ↑ 17,5 mm $\frac{r}{\text{SMTS}}$

LRBC II, 1681. Thessalonica, a. 351–354.
MDD. Inv. 39.694.
Cetatea de Vest.

148. AE 2,46 gr. ↓ 17 mm $\frac{|}{\text{SMHF}}$

LRBC II, 2309. Heracleea, a. 351–354.
MDD. Inv. 39.693.
Cetatea de Vest.

149. AE 5,76 gr → 19 mm $\frac{S}{\text{[CONSA]}}$ *

LRBC II, 2037. Constantinopolis, a. 351–354.

MDD. Inv. 39.695.
Cetatea de Vest.

150. AE 2,94 gr. ↑ 18 mm SMNA
LRBC II, 2300. Nicomedia, a. 351–354.
MDD. Inv. 39.698.

Cetatea de Vest.

151. AE 1,16 gr. ↑ 14 mm
LRBC I, tip VOT/XX/MVLT/XXX/
a. 341–346.

MDD. Inv. 39.689.
Cetatea de Vest.

152. AE 1,16 gr. ↓ 19 mm.
LRBC II, tip FEL TEMP REPARATIO,
a. 346–361.

MDD. Inv. 39.699.
Cetatea de Vest.

153. AE 1,78 gr ↓ 16 mm.
LRBC II, tip FELTEMP-REPARATIO,
a. 355–361.

MDD. Inv. 39.696.
Cetatea de Vest.

154. AE 1,66 gr ↑ 16 mm.

La fel ca mai sus.

MDD. Inv. 39.691.
Cetatea de Vest.

155. AE 1,52 gr. ↑ 16 mm.

La fel ca mai sus.

MDD. Inv. 39.700.
Cetatea de Vest.

Constans

(337–350)

156. AE 1,90 gr. ↑ 16 mm $\frac{|}{\text{SM TSA}}$

LRBC I, 848 Thessalonica, a. 335–337.
MDD. Inv. 39.701.
Cetatea de Vest.

157. AE 2,10 gr. ↓ 16 mm $\frac{|}{\text{SMNA}}$

LRBC I, 1144. Nicomedia, a. 335–337.
MDD. Inv. 39.702.
Cetatea de Vest.

158. AE 1,50 gr. ↓ 16 mm $\frac{\quad}{\text{SMNF}}$
LRBC I, 1150 Nicomedia, a. 341—346.
MDD Inv. 39.703.
Cetatea de Vest.

Julianus Caesar
(355—361)

159. AE 1,76 gr. ↑ 16,5 mm $\frac{\text{M}}{\text{SMNA}}$
LRBC II, 2314 Nicomedia, a. 355—361.
MDD Inv. 39.706.
Cetatea de Vest.

160. AE 2,10 gr. 16 mm $\frac{\text{S}}{\text{SMK}}$
LRBC II, 2507, Cyzic, a. 355—361.
Inv. 39.705.

Valens
(364—378)

161. AE 2,90 gr. ↓ 19 mm $\frac{\quad}{\text{TESA}}$
LRBC II, 1707 Thessalonica, a. 364—367.
MDD Inv. 39.709.
Cetatea de Vest.

162. AE 2,00 gr ↓ 17 mm $\frac{\quad}{\text{SMHA}}$
LRBC II, 1920 sau 1933, Heraclea
a. 364—367.
MDD Inv. 39.711.
Cetatea de Vest.

163. AE 1,64 gr. ↑ 16 mm $\frac{\quad}{\text{CONSA}}$
LRBC II, 2075 Constantinopolis, a. 364—
365.
MDD Inv. 39.712.
Cetatea de Vest.

164. AE 1,70 gr ↑ 18 mm $\frac{\text{X}}{\text{CONS}}$
LRBC II, 2089 Constantinopolis, a. 366—
367.
MDD. Inv. 39.710.
Cetatea de Vest.

165. AE, 2,74 gr. ↑ 17 mm $\frac{\quad}{\text{SMNA}}$
LRBC II, 2329 Nicomedia, a. 364—365.
MDD. Inv. 39.707.
Cetatea de Vest.

166. AE 2,20 gr ✓ 15 mm.
LRBC II, tip GLORIA RO-MANORVM
(8), a. 364—378.
MDD. Inv. 39.708.
Cetatea de Vest.

Valentinianus I
(364—383)

167. AE 1,84 gr. ↑ 17 mm.
LRBC II, tip SECVRITAS-REIPVBLI-
CAE, a. 364—375.
MDD. Inv. 39.713.
Cetatea de Vest.

Valentinianus al II-lea
(383—392)

168. AE 0,66 gr ↓ 13 mm $\frac{\quad}{\text{ASIS}}$
LRBC II, 1563. Siscia a. 383—392.
MDD Inv. 39.714.
Cetatea de Vest.

Arcadius
(395—408)

169. AE 1,76 gr. ↓ 17 mm $\frac{\quad}{\text{CONSA}}$
LRBC II, 2205 Constantinopolis, 395—
408.
MDD Inv. 39.715.
Cetatea de Vest.

Honorius
(395—423)

170. AE 2,00 gr. ↓ 17 mm $\frac{\quad}{\text{CONS[A]}}$
LRBC II, 2206 Constantinopolis, a. 395—
408.
MDD Inv. 39.716.
Cetatea de Vest.

Theodosius II sau Valentinianus III
171. AE 0,62 gr. 10 mm.
LRBC II, tip Cruce în cunună, a. 425—
450.

Leon I
(457—474)

172. AE 0,96 gr. 11 mm.
LRBC II, 2272—75, Constantinopolis,
a. 457—474.
MDD Inv. 39.720.
Cetatea de Vest.
173. AE 0,45 gr; 9 mm.
LRBC II, 2813? Antiochia a. 457—474.
MDD Inv. 39.719.
Cetatea de Vest.
174. AE 1,06 gr ↑ 11 mm.
LRBC II, tip leu ghemuit în cunună,
sus +, a 457—474.
MDD. Inv. 39.721.
Cetatea de Vest.

NEIDENTIFICATE

175. Romană imperială, sfârșitul secolului IV, secolul V e.n.
AE. 1,00 gr. 12 mm.
MDD. Inv. 39.717.
Cetatea de Vest.

MONEDE BIZANTINE SEC. VI—VII

Justinianus I
(527—565)

176. I; CON; XX/I?
AE 2,68 gr ↓ 17 mm.
MIB I, 992 Constantinopolis, a 547—548?
DOC, 82
MDD. Inv. 39.722.
Cetatea de Vest.

Mauricius
(582—602)

177. K; ⚭ ; X?

- AE 1,97 gr ↓ 21 mm.
MIB II, 99c. Antiochia, a. 591/592?
MDD Inv. 39.723.
Cetatea de Vest.

MONEDE BIZANTINE SECOLELE
XI—XIII

FOLLIS ANONIM, THOMPSON, CL.A2
(Vasile II — Constantin VII)

178. AE 7,60 gr. ↓ 26,5 mm
Bellinger, 24.
MDD Inv. 39.724.
Cetatea de Vest.

FOLLIS ANONIM, THOMPSON, CL.C
(*Mihail al IV-lea*)

179. AE 8,28 ↓ 28 mm.

Flan tăiat.
MDD. Inv. 39.725.
Cetatea de Vest.

180. AE 5,38 gr. ↓ 28 mm.

Flan tăiat.
MDD. Inv. 39.726.
Cetatea de Vest.

Constantin al X-lea
(1059—1067)

181. AE 8,10 gr ↓ 30 mm.
DOC III, 1, 823. Constantinopol.
MDD Inv. 39.727.

Cetatea de Vest.

182. AE 7,20 gr. 26,5 mm.
DOC III, 1, 815 Constantinopol.

Flan tăiat cu dalta.

Cetatea de Vest.

Mihail al VII-lea
(1071—1078)

183. AE 4,00 gr. ↓ 24 mm.

Wroth, p.
MDD. Inv. 39.729.
Cetatea de Vest.

Ioan al II-lea
(1118—1143)

184. Bill. 3,04 gr. ↓ 29 mm.
Hendy, p. 105 pl. 10 11, și 11, 1—2
Constantinopolis, em. 2, var. B.
MDD Inv. 39.730.
Cetatea de Vest.

IMITAȚII LATINE CU MODUL MARE

Constantinopol

185. Bill. 1,24 gr. 22 × 17 mm.
Hendy, p. 196, pl. 27, 6—7, Tip R
D.M. Metcalf, *NChr.* 13, 1973, p. 148—
160, Ioan Asan al II-lea.
Tăiată rectangular (1/2).
MDD. Inv. 39.731.
Cetatea de Vest.

IMITAȚII TIP D-U NEIDENTIFICATE

186. Bill. 0,25 gr. ↓ 9 × 8 mm.
Tăiată triunghiular.
MDD. Inv. 39.732/1.
Cetatea de Vest.

187. Bill. 0,19 mm; ↓ 5×5 mm.
 Tăiată trapezoidal.
 MDD. Inv. 39.732/2.

188. Bill. 0,19 gr; ↓ 9×3 mm.
 Tăiată rectangular.
 MDD. Inv. 39.732/3.
 Cetatea de Vest.

189. Bill. 0,19 gr. ↓ 5×3 mm.
 Tăiată trapezoidal.
 MDD. Inv. 39.732/4.
 Cetatea de Vest.

190. Bill. 0,17 gr; ↓ 5×2 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.732/5.
 Cetatea de Vest.

191. Bill. 0,15 gr; 4×2 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.732/6.
 Cetatea de Vest.

192. Bill. 0,15 gr; 5×4 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.732/7.
 Cetatea de Vest.

193. Bill. 0,13 gr; 7×5 mm.
 Tăiată trapezoidal.
 MDD. Inv. 39.732/8.
 Cetatea de Vest.

194. Bill. 0,12 gr; 5×3 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.732/9.
 Cetatea de Vest.

195. Bill. 0,11 gr; 4×2 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.732/10.
 Cetatea de Vest.

196. Bill. 0,10 gr; 7×2 mm.
 Tăiată triunghiular.
 MDD. Inv. 39.732/11.
 Cetatea de Vest.

197. Bill. 0,09; 6×4 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.733/12.
 Cetatea de Vest.

198. Bill. 0,08 gr; 6×4 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.733/13.
 Cetatea de Vest.

199. Bill. 0,08 gr; 4×4 mm.
 Tăiată romboidal.
 MDD. Inv. 39.732/14.

Cetatea de Vest.
 200. Bill. 0.07 g; 4×4 mm.
 Tăiată rectangular.
 MDD. Inv. 39.752/15.
 Cetatea de Vest.
 201. Bill. 0.07 g; 6×4 mm.
 Tăiată romboidal.
 MDD. Inv. 39.732/16.
 Cetatea de Vest.
 202. Bill. 0,07 g; 5×5 mm.
 Tăiată dreptunghiular.
 MDD. Inv. 39.732/17.
 Cetatea de Vest.

IMPERIUL DE LA THESSALONICA

Ioan Comnen Ducas
 (1237—1244)

203. Bill. 3,60 g ↓ 28 mm.
 Hendy, p. 279—280. Pl. 40, 2. Thessalonia, Ser. I, Tip. B.
 MDD. Inv. 39.733.
 Cetatea de Vest.

COLECȚIA DAN GEORGESCU MONEDE COLONIALE GRECEȘTI

Marcianopolis-Elagabal
 (218—222)

204. AE 3,43 g 17 mm.
 Rv. aproape ilizibil.
 Troesmis Est-Așezarea civilă.
 MONEDE IMPERIALE ROMANE

Tiberius I
 (14—37)

205. AE 6,49; 27 mm.
 Tip: PROVIDENT?
 Troesmis Est-Așezarea civilă.

Aurelianus
 (270—275)

206. AE 1,86 g ↓ 21 mm.

XXI

Tip: IOVICONSERVATORI.
 Troesmis Est-Așezarea civilă.

Licinius I
 (306—324)

207. AE 2,87 g ↓ 20 mm.

X
 III
 SMKA

RIC, VII, p. 645, 15. Cyzic, a. 321—324.
 Cetatea de Vest.

Licinius II

208. AE 2,73 g ↑ 20 mm. $\frac{\begin{array}{c} \times \\ \text{III} \\ \hline \text{SMHA} \end{array}}{\quad}$

RIC, VII, p. 548, 54. Heraclea, a. 321—324.
Cetatea de Vest.

Constantinus I
(306—337)

209. AE 1,94 g ↑ 21 mm.
RIC, VI, tip IOVICONSERVATORIAV-GGNN, a. 312—313.
Cetatea de Vest.

210. AE 2,80 g ↑ 18 mm. $\frac{\begin{array}{c} \text{☞} \\ \hline \text{SMN} \end{array}}{\quad}$

RIC, VII, p. 603, 23. Nicomedia, a. 317—320.
Cetatea de Vest.

211. AE 1,25 g ↓ 15,5 mm. $\frac{\begin{array}{c} | \\ \hline \text{SMNS} \end{array}}{\quad}$

LRBC, I, 1125. Nicomedia, a. 335—337.
Troesmis Est-așezarea civilă.

212. AE 1,43 g ↑ 14 mm. $\frac{\begin{array}{c} | \\ \hline \text{CONSA} \end{array}}{\quad}$

LRBC, I, 1041. Constantinopolis, a. 337—341.
Troesmis Est-Așezarea civilă.

Constantinus II

213. AE 2,15 g ↑ 17 mm. $\frac{\begin{array}{c} | \\ \hline \text{CONSG} \end{array}}{\quad}$

LRBC, I, 1018. Constantinopolis, a. 330—335.
Cetatea de Vest.

Constantius II

214. AE 2,26 g ↑ 17 mm. $\frac{\begin{array}{c} | \\ \hline \bullet \text{SMKF} \end{array}}{\quad}$

LRBC, I, 1241. Cyzic, a. 330—335.
Troesmis Vest-Așezarea civilă.

215. AE 1,01 g ↑ 17 mm.
LRBC, II, tip FELTEMPREPARATIO

(FH), a. 348—361.
Cetatea de Vest.

Constantius Gallus
(351—354)

216. AE 1,16 g ↑ 14 mm.
LRBC, II, tip FELTEMPREPARATIO (FH), a. 351—355.
Cetatea de Vest.

Jovianus
(363—364)

217. AE 1,29 g; 13 mm.
LRBC, II, tip VOT/V/MVLT/X/ a. 363—364.

Theodosius I
(379—395)

218. AE 0,18 g ↑ 13 mm. $\frac{\begin{array}{c} \text{P} \\ | \\ \hline \text{[]} \end{array}}{\quad}$

LRBC, II, tip SALVSREI-PUBLICAE, a. 383—392.
Troesmis Est-Așezarea civilă.

Arcadius
(395—408)

219. AE 2,07 g ↓ 16 mm. $\frac{\begin{array}{c} | \\ \hline \text{CONSR} \end{array}}{\quad}$

LRBC, II, 2205. Constantinopolis, a. 395—408.
Cetatea de Vest.

220. AE 2,11 g ↑ 16 mm. $\frac{\begin{array}{c} | \\ \hline \text{SMNB} \end{array}}{\quad}$

LRBC, II, 2436. Nicomedia, a. 395—408.
Cetatea de Vest.

221. AE 0,52 g; 13 mm.
Fragmentară.
Cetatea de Vest.

Honorius
(395—423)

222. AE 0,95 g 15 mm. $\frac{\begin{array}{c} | \\ \hline \text{SMKA} \end{array}}{\quad}$

LRBC, II, 2587, Cyzic, a. 400—402.
Cetatea de Vest.

Theodosius II
(408—450)

223. AE 0,60 g; 11 mm.
LRBC, II, tip Cruce în cunună., a. 425—450.

Troesmis Est-Așezarea civilă.

Theodosius II sau Valentinianus III

224. AE 1,09 g; 10 mm.
LRBC, II, tip Cruce în cunună, a. 425—450.

Cetatea de Vest.

225. AE 0,51 g; 10 mm.

La fel.

Troesmis Est-Așezarea civilă.

Valentinianus III
(425—455)

226. AE 1,13 g 15 mm.

LRBC, II, 2460. Nicomedia, a. 425—450.
Troesmis Est-așezarea civilă.

Marcianus
(450—457)

227. AE 0,55 g; 9 mm.

LRBC, II, monograma nr. 1, Constantinopolis, a. 450—457.

Troesmis Est-Așezarea civilă.

228. AE 0,83 g; 10 mm

LRBC, II, monograma nr. 8 sau 9.

Troesmis Est-Așezarea civilă.

Leon I
(457—474)

229. AE 0,79 g; 7,5 mm.

LRBC, II, monograma nr. 1.
Troesmis Est-Așezarea civilă.

Zenon
(474—491)

230. AE 1,05 g; 8 mm.

LRBC, II, 2279. Constantinopolis, a. 474—491. Monograma nr. 1.
Troesmis Est-Așezarea civilă.

231. AE 0,62 g; 9 mm.

La fel ca mai sus.

IMITAȚII DE PLUMB ALE MONEDEI
DIN SECOLUL V E.N.

— tip *Izvoarele (Pirjoaia)*

232. Pb. 0,61 g; 8 mm.

V. Culică, Pontica, 5,1971, p.

Cetatea de Vest.

233. Pb. 0,41 g; 9 mm.

Troesmis Est-Așezarea civilă.

MONEDE BIZANTINE

Justinianus I
(527—565)

234. M; KYZ; B, X/X = 547—548.

AE 18,40 g ↓ 36 mm.

MIB, I., Constantinopolis, a. 547—548.

Cetatea de Vest.

235. AISP/T € S

AE 5,81 g ↓ 19 × 17 mm.

MIG, I, 169 f sau g. Thessalonica, a. 547—552.

Cetatea de Vest.

236. I; CON; X/Ϸ/X? = 553—554?

AE 4,23 g ↓ 16 mm.

MIB, I, Constantinopolis, a. 553—554.

Cetatea de Vest.

Constantin X și Eudochia
(1059—1067)

237. AE 9,90 g ↓ 28 mm.

DOC, III, 1, 825. Constantinopolis.

Cetatea de Vest.

IMITAȚII LATINE CU MODUL MARE

Constantinopol

238. Bill. 0,29 g; 9,5 × 7 mm.

Hendy, tip. N. Pentru o altă atribuire cf. D.M. Metcalf, *NCh*, 13, 1973.

Tăiată rectangular.1/8.

Cetatea de Vest.

IMITAȚII LATINE CU MODUL MIC

239. Bill. 0,33 g; 16 × 11.

Hendy, tip A.

Fragmentară.

Cetatea de Vest.

IMPERIUL DE LA THESSALONICA

Manuel Comnen Ducas
(1230—1237)

240. Bill. 0,47 g; 15,5 mm.

Tăiată 1/4.

Hendy, tip B sau E.

Cetatea de Vest.

IMITAȚII LATINE CU MODUL MARE,
CONSTANTINOPOL TIP D-U SAU
IMPERIUL DE LA THESSALONICA
NEIDENTIFICABILE

241.—300. 59 fragmente tăiate 1/8 sau
1/16 din monede întregi, majoritatea mar-
gini ale flanurilor fără imagine sau cu
imagini insuficient de clare pentru a
putea fi identificate.

Cetatea de Vest.

COLECȚIA AUREL BOERU
MONEDĒ IMPERIALE ROMANE

Carinus
(283—285)

301. AE 3,68 g ↓ 21,5 mm.

RIC, V, p. 175, 295. Ticinum.

Cetatea de Est.

Maximianus Herculius
(286—305)

302. AE 2,97 g ↑ 19 mm.

RIC, VI, p. 531, 14. Heracleea., a. 295—
296.

Cetatea de Est.

Constantius II

303. AE 2,64 g ↙ 15 mm.

LRBC, II, 2504. Cyzic, a. 355—361.

Cetatea de Est.

Constantius Gallus
(351—354)

304. AE 2,99 g ↓ 17 mm.

LRBC, II, 1901. Heracleea, a. 351—354.

Cetatea de Est.

Honorius
(395—423)

305. AE 2,09 g ↓ 17 mm.

LRBC, II, 2206. Constantinopolis, a.
395—408.

Cetatea de Est.

MONEDE BIZANTINE SECOLELE
VI—VII

Justinianus I

306. I; CON; X/ϸI = 542—543.

AE 4,74 g ↓ 21 mm.

MIB, I, 99. Constantinopolis, a. 542—
543.

Cetatea de Est.

Justinus II

307. K; TϸS; XI = 575—576.

AE 6,46 g ↓ 22 mm.

MIB, II, 70e. Thessalonica, a. 575—576.

Cetatea de Est.

COLECȚIE PARTICULARĂ — TULCEA

Nero
(54—69)

308. AE 2,25 gr. ↓ 18 mm.

Denar subaerat

Vespasianus
(69—79)

309. AE 7,25 gr ↓ 27 mm As.

Rv. Ilizibil.

Faustina Junior

310. AE 6,75 gr ↓ 24,5 mm. As.

Tip AETERNITASAVG/S-C

Probus
(276—282)

311. AE 2,20 gr. ↓ 22 mm.

Tip. PAXAVG

Constantinus I Postum

312. AE 1,27 gr. ↓ 14 mm

LRBC I, 957 Heracleea, a. 337—341.

FOLLIS ANONIM, THOMPSON, CL.D
(Constantin al XI-lea 1042—1055)

313. AE 8,70 gr. 35 mm.

1. Cf. B. Mitrea, *Dacia*, N.S., 15, 1971 p. 400, nr. 8 și p. 408, nr. 72; C. Chiriac și Oct. Bounegru, *Peuce*, 4, 1973, p. 101—102 și Oct. Iliescu *Actes XV-e Congres*, t. III, Bucarest, 1976, p. 191—196;
Un lot important de monede descoperite la Troesmis se află în colecția Institutului de arheologie inf. Gh. Poenaru Bordea. Cîteva monede descoperite la Troesmis se află în colecția Muzeului de istorie din Galați și vor fi publicate de către Aneta Anghel și semnatarul acestor rânduri.
2. Mulțumim și pe această cale tov. Dan Georgescu și Aurel Boeru pentru amabilitatea cu care ne-au pus la dispoziție monedele pentru a fi studiate.
Mulțumim de asemenea colegei Mănuca Adameșteanu Mihaela care ne-a informat asupra existenței celei de a doua colecții și ne-a facilitat accesul la material.
3. Muzeul Deltei Dunării își exprimă încă odată mulțumirile sale pentru donația făcută de C. Chiriac și Oct. Bounegru.
4. Un număr de monede fuseseră donate anterior muzeului de către David Marian fapt pentru care îi mulțumim și pe această cale.
5. Asupra rezultatelor cercetărilor arheologice din 1977, cf. infra G. Sîmion și colaboratorii, *Troesmis 1977*:
6. Pentru topografia așezării de la Troesmis, cf. A. S. Ștefan, *BMI*, 40, 1971, 4, 43—52.
7. R. Vulpe, *DID*, II, p. 96 și idem, *SCIV*, 4, 1953, 3—4, p. 562—568.
8. R. Vulpe, *SCIV*, 4, 1953, 3—4, p. 569—571.
9. Cf. infra A. Opaît.
10. Gh. Poenaru Bordea și V. Barbu, *Dacia*, N.S., 14, 1970, p. 294—295.
11. I. Barnea, *DID*, II, p. 417.
12. *ibidem*, p. 431.
13. Cf. infra, V. H. Baumann, *Observații topografice asupra locuirii de la Troesmis*.
14. B. Mitrea, *Dacia*, N.S., 15, 1971, p. 400, nr.8
15. Asupra Troesmis-ului în perioada pre-romană cf. D. M. Pippidi și D. Berciu, *DID* I, p. 132, 298 și 307.
16. R. Vulpe, *DID*, II, p. 46—67.
17. Pentru zona Salsoviei cea mai importantă sursă de cunoaștere a circulației monetare în perioada antică și bizantină o constituie colecția St. Eniceicu, aflată azi la Muzeul de istorie din Galați. Întregul material numismatic va fi publicat de către Aneta Anghel și semnatarul acestui articol.
Pînă atunci dăm mai jos o sumară listă a compoziției colecției.
- a) *Monede coloniale grecești* — 25 ex.
- b) *Monede romane imperiale*
 1. *Secolul I* — 11 ex.
 2. *Sec. II* — 23 ex.
 3. *Perioada Severilor* — 3 ex.
 4. *Perioada anarhiei militare (235—294)* — 22 ex.
 5. *Perioada 294—324* — 30 ex.
 6. *Secolele IV—V* — 139 ex.
Pentru Tropaeum Traiani cf. R. Ocheșanu, *Descoperirile monetare* lucrare care trebuia să apară în vol. editat de I. Barnea și colab., *Tropaeum Traiani*.
Mulțumim colegului R. Ocheșanu pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție manuscrisul lucrării.
 18. C. Culică, *Pontica*, 5, 1971, p. 267—299.
 19. B. Mitrea, *Pontica*, 7, 1974, p. 49—72.
 20. I. Barnea, *DID*, II, p. 439—445.
 21. Asupra circulației monetare și a descoperirilor din Dobrogea, în perioada secolelor VII—X, cf. I. Barnea, *DID*, III, p. 23, de asemenea E. Oberländer Târnoveanu, *SCN*, 7, 1977, p. 163—165.
 21. a. Asupra compoziției acestui tezaur cf. I. Barnea, *DID*, III, p. 23.
 22. Pentru o rapidă informare asupra istoriei Dobrogei în sec. X—XI, cf. I. Barnea, *DID*, III, p. 71—153.
Asupra unor aspecte ale circulației monetare cf. E. Oberländer Târnoveanu, *Dacia*, N.S., 23, 1979, p. 265—273.
 23. Cf. I. Barnea, *DID*, III, p. 80, de asemenea vezi infra Gh. Mănuca Adameșteanu, *Noi descoperiri din perioada feudal-timpurie de la Troesmis*, și I. Vasiliu, *Morminte de inhumatie de la Troesmis*.
 24. Asupra „monedelor tăiate” la Dunărea de Jos, cf. Oct. Iliescu, *Actes XIV-e Congres*, t. III, 1976, p. 191—196, de asemenea E. Oberländer-Târnoveanu, *RESEE*, 1979, sub tipar.
 25. M. F. Hendy, *Coinage and Money in Byzantine Empire, 1081 — 1261*, Dumbarton Oaks Studies, 12, 1969, p. 179—181.
 26. Vezi tezaurul de la Balș, Oct. Iliescu, *loc. cit.* precum și în lista tezaururilor publicate la sfîrșitul lucrării lui M. F. Hendy.
 27. Oct. Iliescu, *Actes XIV-e Congres*, t. III, p. 195.
 28. E. Oberländer Târnoveanu, *Unele aspecte ale circulației monetare din secolele XII—XIII în zona Gurilor Dunării și problema atribuirii unor emisiuni monetare de tip „imitativ”*, comunicare prezentată la sesiunea științifică din oct. 1978 a Muzeului de istorie Națională și arheologie din Constanța.
 29. M. F. Hendy, *Coinage*, p. 212 și sq. de asemenea J. Touratsoglou, *Balk St.* 14, 1973, p. 160.
 30. C. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Muzeul regional de arheologie Dobrogea, p. 34 și sq.

31. Histria — 11 ex.; Nikopolis pros Istron — 3 ex.; Tomis — 3 ex.; Marcianopolis — 3 ex.
32. La Salsovia ordinea este următoarea — Heracleea — 10 ex.; Nicomedia — 6 ex.; Cyzic — 5 ex.; Thessalonica — 3 ex.; Siscia — 3 ex.; Antiochia — 1 ex.; Neprecizată — 1 ex.; Pentru nordul Dobrogei cf. Gh. Poenaru Bordea și V. H. Baumann, *Peuce*, 4, 1973, p. 158.
33. La Salsovia:
Constantinopolis — 29 ex.; Cyzic — 18 ex.; Nicomedia — 15 ex.; Heracleea — 12 ex.; Siscia — 8 ex.; Thessalonica — 7 ex.; Sirmium — 1 ex.; Antiochia — 2 ex.; Aquileea — 1 ex.; Neprecizate — 43.
Pentru Tropaeum Traiani cf. R. Ocheșeanu, *op. cit.* Situația este asemănătoare la Histria, cf. H. Nubar, *Histria*, III, p. 71—78. Pentru situația din nordul Dobrogei, vezi: Gh. Poenaru Bordea și V. H. Baumann, *Peuce*, 4, 1973, p. 158.
34. V. Culică, *Pontica*, 5, 1971, p. 271—273.
35. *idem*, p. 267 și sq.
36. R. Ocheșeanu, *op. cit.*
37. În colecția MDDT se află două replici de plumb ale numiilor din sec. al V-lea, descoperite la Isaccea.
38. În colecția Dan Georgescu se află o replică de plumb, descoperită la Salsovia.
39. Cf. Gh. Poenaru Bordea, *Actes XIV-e Congres*, t. III, p. 203—213.
39. bis. — *idem*; Roma prezentă ipotetic cu un exemplar. Pentru Chersones cf. Al. Poppea, *BSNR*, 67—69, 1973—1975, p. 120, 8 și E. Oberländer Târnoveanu, *SCN*, 7, 1977.
40. D. M. Metcalf, *Coinage in Balkans 820—1355*, Thessalonica, 1965, p. 41 și sq.
41. C. Morrisson, *CBNP*, II, Paris, 1970, passim și A. Bellinger și P. H. Grierson, *Doc*, III, 2, 1971, passim.
42. E. Oberländer-Târnoveanu, *Dacia*, 23, 1979, p. 271.
43. M. F. Hendy, *Coinage*, p. 199—215.
44. D. M. Metcalf, *NChr*, 13, 1973, p. 148—160.
45. E. Oberländer-Târnoveanu, *Unele aspecte*, comunicare susținută la sesiunea muzeului din Constanța, oct. 1978.
46. E. Oberländer Târnoveanu, *Monede bizantine din sec. XIII-XIV descoperite în nordul Dobrogei*; SCIVA, 1979, sub tipar.
47. Oct. Iliescu, *RESEE*, 7, 1969 1, p. 117.

LE CHANTIER ARCHEOLOGIQUE TROESMIS
(Fouilles de sauvegarde pendant la campagne de 1977)
(Resume)

0.0 Les travaux d'irrigation de 1977 dans les terrains agricoles de la zone Turcoaia-Măcin ont affecté une portion importante de l'agglomération civile de Troesmis, à proximité de la Forteresse orientale. Comme les informations concernant l'habitat civil de Troesmis étaient fort lacunaires, le Musée de Tulcea prit l'initiative, venant à l'appui du projet dressé par le Trust des constructions et améliorations foncières de Constanța, de procéder à des fouilles pour la sauvegarde de quelques objectifs archéologiques d'intérêt majeur. Ces fouilles ont été pratiquées en deux étapes, au cours des mois d'août de d'octobre (1977).

L'intervention permet de récupérer quantité d'objets et d'effectuer des observations scientifiques d'importance pour les futures recherches archéologiques de Troesmis.

0.1. Les fouilles menées à Troesmis en 1977 ont été pratiquées par une équipe de muséologues de Tulcea, sous la direction de G. Simion, le directeur du musée. Leurs résultats ont fait l'objet d'études portant sur des époques historiques différentes ou sur quelques problèmes particuliers, rédigées comme suit: G. Simion, *Introductions*; V. H. Baumann, *Remarques topo-stratigraphiques sur l'habitat de Troesmis*; A. Opaît, *Troesmis — l'agglomération de haute époque du plateau*; I. Vasiliu, *Remarques sur les tombes à inhumation de Troesmis*; Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Vestiges de l'habitat*

de haute époque féodale de Troesmis; E. Oberländer-Târnoveanu, *Monnaies antiques et byzantines trouvées à Troesmis*. Les dites études s'accompagnent de catalogues et de nombre de planches 64 — plans, dessins et photos — destinés à illustrer les principales trouvailles archéologiques et placés à la fin de l'ouvrage dans l'ordre de la présentation du matériel respectif afin d'en faciliter la consultation. Les fouilles se sont développées au moyen de 74 cassettes rectangulaires, creusées sur le tracé mesurant environ 900 m. d'un conduit métallique suspendu, dans les carrés G₂₋₄, H₅, I₆₋₇, K₈, L₉, M₁₀, N₁₁₋₁₂, O₁₃, P—R₁₄ du plan de situation (Pl. 1), à l'échelle 1:5000. Cette méthode de fouille a été imposé par les travaux du T.C.I.F.—Constanța, précité.

1.0. L'étude sur la topo-stratigraphie de l'habitat de Troesmis donne l'aperçu systématique des premières 40 cassettes, se proposant de saisir à partir des situations stratigraphiques la corrélation des données relevées sur le chantier avec celles fournies par l'étude des documents archéologiques et numismatiques réunis par les fouilles. En appliquant cette méthode, l'auteur aboutit aux conclusions suivantes:

a) Les débuts de l'agglomération civile de Troesmis remontent jusqu'aux premières décennies du IIe siècle de n.è. Jusque vers le milieu du IIIe siècle l'agglomération romaine respective se développe dans la zone située au nord de la

Forteresse orientale, couvrant une vaste superficie dont les limites méridionales ont été saisies dans le carré G₄. Ainsi qu'il résulte de l'examen des cassettes 10; 22; 23; 27; 37; 39, l'agglomération romaine témoigne des mêmes événements politiques et militaires qui ont marqué le nord de la Dobroudja: la région dévastée par les Costoboces au courant de la seconde moitié du IIe siècle de n.è., subissait les ravages des Goths vers le milieu du IIIe siècle, pour être mise à sac par les Huns aussi au commencement du Ve siècle.

1.1. *b)* À partir du IVe siècle de n.è., l'agglomération romaine se trouve refoulée dans les environs de l'angle NO de la *Forteresse orientale*, où elle est encore attestée aux IVe—VIIe siècles de n.è. Les fouilles ont mis au jour deux phases de construction notamment visibles dans l'évolution de l'urbanisme propre à l'agglomération romaine de basse époque de Troesmis. Alors qu'au IVe siècle, quand on constate son retranchement vers l'ouest, les murs des habitations restent fidèles à leur direction initiale — selon un axe N—S croisé par un autre E—O — au VIe siècle, lorsque l'agglomération n'occupe plus que la zone avoisinante de la *Forteresse orientale*, respectivement la pente occidentale du plateau, son urbanisme subit les modifications exigées par la configuration du terrain. C'est l'époque où les murs des habitations sont orientés NE—SO (v. la situation des cassettes 10; 13 A—14; 15; 18; 20—Pl. III—X).

1.2. *c)* L'abondance des vestiges céramiques, notamment des fosses mébagères (cassettes 20; 22) et des déchets de fer (notamment cassette 28) met en lumière la présence d'une production locale due à des ateliers qui ont dû fonctionner au moins jusque vers le milieu du VIe siècle.

1.3. *d)* L'agglomération byzantine devait subir de graves ravages vers la fin du VIe siècle de n.è., comme l'indique la monnaie de Justin (années 565—578) de C-25. Après cette date, l'habitat revêt un caractère sporadique.

e) Avec les débuts de l'époque féodale, l'habitat se retire vers l'ouest, les seuls témoignages de la zone explorée en 1977 se réduisant à: un four domestique dans C₉, un vallum de terre situé à proximité et tombes à inhumation groupées dans une nécropole coiffant les carreaux H et I—16.

2.0. L'étude intitulée « Troesmis — l'agglomération de haute époque romaine du plateau » valorise les résultats de la fouille des cassettes 41—74 et de la tranchée de contrôle pratiquée dans la zone des thermes romains. Un vaste plateau d'une hauteur moyenne de 43—44 m. a livré les soubassements de plusieurs habitations de haute époque romaine, situées à la périphérie de l'agglomération civile

de Troesmis. Au point de vue de l'urbanisme, on a pu saisir le peuplement plus dense dans la zone des cassettes 43—48 bis, 52—56 et 70—72. De l'avis de l'auteur, à l'origine de cette densité dans les deux premiers cas serait le voisinage de la grande artère routière orientée NE—SO saisie par les cassettes 49—51. La mise au jour d'un canal de la dernière phase sous la portion de route réservée aux piétons a permis de saisir une phase antérieure de celle-ci, appartenant peut-être au IIe siècle de n.è., puisque la dernière phase est datée par une monnaie Geta du temps des Sévères.

2.1. L'habitat de haute époque romaine se révèle particulièrement dense (5 horizons) dans la zone des cassettes 43—48 bis et 70—72, ayant livré un nombre généralement important de vestiges en os, céramique, métal. Dans la zone des cassettes 52—56, l'habitat semble avoir connu une durée moins longue, alors qu'il devient franchement sporadique dans l'espace compris par C₅₆—C₆₆, où il cesse tout à fait dans la seconde moitié du IIe siècle de n.è. (témoin la poterie du dernier horizon). La C₇₀, sous les murs d'une habitation datée par les monnaies du IIe siècle — début du IIIe siècle, a livré un horizon antérieur à cet édifice, daté d'une monnaie de Trajan (des années 102—103), qui atteste les commencements de l'habitat romain de cette zone.

L'auteur pense, vu l'éloignement du noyau de l'agglomération, que les vestiges des cassettes 70—72 représenteraient une habitation isolée, dont les communs ont été localisés à proximité.

Les fouilles de la zone des thermes romains ont visé de préparer le terrain en vue d'une future recherche méthodique.

2.2. L'auteur poursuit son exposé en traitant de la céramique trouvée à Troesmis. Sa classification use du critérium fonctionnel, ce qui donne les catégories suivantes: vaisselle de table, vaisselle de cuisine, poterie locale, récipients d'usage varié (lampes, flacons à parfum, cassolettes, etc.), récipients pour le transport et pour la conservation des produits. Pour apprécier leur destination, on a considéré: la texture de l'argile, leurs caractères morphologiques, le fait d'avoir ou non subi une cuisson secondaire, l'endroit de leur mise au jour (habitation privée, thermes, temple, etc.). L'ensemble suggère la conclusion qu'à Troesmis s'était développée une production céramique d'envergure, les produits la caractérisant étant confectionnés dans une argile spécifique pour la zone concernée, de teinte beige tirant sur le jaune et souvent avec des traits morphologiques particuliers à cette aire géographique.

2.3 Les fouilles du plateau ont procuré des données intéressantes relatives à l'urbanisme de l'agglomération de haute époque romaine. Elles ont permis d'établir que l'habitat prit naissance à l'arrivée de la Ve Légion Macédo-

nienne pour toucher à son maximum épanouissement au commencement du IIIe siècle de n.è.

3.0. Deux autres études traitent de l'habitat de haute époque féodale, à savoir: les « Remarques sur les tombes à inhumation de Troesmis » et les « Vestiges de l'habitat de haute époque féodale de Troesmis ».

3.1. La première des deux études susmentionnées s'occupe des dix tombes à inhumation mises au jour dans les carrés H₅ et I₆. Disposées à des intervalles inégaux, les tombes se succèdent sur une seule rangée, de l'ouest vers l'est. On distingue deux groupes, l'un de 7 sépultures dans les cassettes 21—26, l'autre de 3 englobées dans le périmètre de la cassette 37.

Il s'agit exclusivement de dépouilles d'adultes, disposées suivant une direction E—O, la tête du côté du couchant, avec de légères déviations dues à la saison pendant laquelle l'enterrement a été effectué. Dans deux cas, les bras étaient repliés pour ramener les paumes sur l'abdomen (nos 3, 8); les paumes de quatre autres squelettes aux bras repliés reposaient sur le bassin (nos 1, 5, 6, 7); trois squelettes se présentaient la main droite sur le bassin, la gauche sur l'abdomen (no 2, 4, 10) et un seul avait les mains remontées jusqu'à la poitrine (no 9).

Des traces de bière n'ont livré que les tombes de la cassette C₃₇, alors que seuls les squelettes des tombes nos 6 et 8 s'accompagnaient d'un mobilier funéraire fait de quelques fragments de bracelets en pâte de verre bleue.

3.2. À en juger d'après l'orientation des dépouilles et la disposition des bras, ces tombes appartenaient à une communauté chrétienne. Or, comme dans la région du Bas-Danube la disposition des bras et des mains dans les tombes chrétiennes durant la période délimitée par les XIIe—XIVe siècles, quand les mains des morts sont ramenées sur la poitrine, l'auteur date la nécropole entre le milieu du XIe siècle et le commencement du XIIe siècle.

3.3. On donne ensuite la description de trois autres tombes explorées pendant la campagne de 1977. La dernière des trois était emplantée à environ 250 m. de la nécropole féodale, aménagée dans une fosse rectangulaire creusée dans le loess jusqu'à une profondeur de 1,75 m. Les deux autres, datées de la haute époque romaine ont été trouvées à environ 300 m. SO de la *Forteresse orientale*; il s'agit de sépultures dans des cistes faites de briques de différentes tailles. Comme elles ont été profanées dès l'Antiquité, elles étaient dépourvues de tout mobilier funéraire.

4.0. La deuxième contribution se rapportant à la haute époque féodale traite de diverses catégories de documents archéologiques typiques de l'époque, à savoir: céramique, bijoux,

monnaies, visant à établir leur chronologie dans le cadre de l'habitat de haute époque féodale de Troesmis.

4.1. L'étude accorde une place à part à la *Céramique locale* classée en *produits d'argile courante* et *produits d'argile blanchâtre*, dont les formes caractéristiques sont les *marmites genre local* et les *soupières*. Ce sont des pièces à décor varié, réalisé à la roulette et fait de traits incisés, dans un nombre infini de combinaisons. Rapportée aux trouvailles antérieures de Dinogetia-Garvăn, Noviodunum-Isaccea et à celles plus récentes du nord de la Dobroudja — Tulcea, Revărsarea, Nufărul, Murighiol, auxquelles s'ajoutent encore celle de Păcuil lui Soare, Capidava, Basarabi et Constanța — la céramique de Troesmis dans son ensemble offre les traits spécifiques des produits de la province de haute époque féodale. Selon l'auteur, l'unique exception réside dans la poterie ornée à la roulette, typique pour le nord de la province et datable depuis la seconde moitié du Xe siècle jusqu'au XIe siècle.

4.2. Les recherches de 1977 ont attesté l'habitat du XIe siècle par la mise au jour, dans la cassette 9, d'une installation de chauffage: un four domestique de la forme d'un fer à cheval, aménagé dans un bloc de terre spécialement réservé et d'un foyer de pierre, placé sur un plancher en terre battue. La majeure partie des pièces céramiques récupérées à l'intérieur des deux installations et sur le placher en terre battue sont décorées à la roulette. Le four en fer à cheval, attesté dans le reste du pays, en Valachie à Dulceanca et Ciurel dès les VIe—VIIe siècles, à Bucov aux IXe—Xe siècles et à Bucarest au XIe siècle, ainsi qu'en Moldavie, n'avait pas encore été relevé en Dobroudja. En ce qui concerne le moment où cette agglomération cessa d'exister, l'auteur avance l'hypothèse de son abandon lors de l'attaque des Ouzes en 1064; il fonde son hypothèse sur l'absence d'exemplaires céramiques datés des dernières décennies du XIe siècle.

4.3. À cette céramique, l'auteur ajoute aussi les fragments de bracelet en pâte de verre trouvés dans la couche de terre végétale de la cassette C₁₁ et C₂₇. Il s'agit d'une pâte de verre bleue à l'extérieur lisse et à la cassure plane-convexe ou éllipsoïdale, très fréquente dans les agglomérations et les nécropoles de haute époque féodale en Dobroudja, à partir du Xe siècle, c'est-à-dire depuis la reprise en main de la région par les Byzantins, et jusqu'au XIIIe siècle. Par analogie avec ceux trouvés à Dinogetia-Garvăn et Păcuil lui Soare (Dervent) et compte tenu aussi du reste des trouvailles faites dans la zone de la *Forteresse orientale*, les bracelets de Troesmis sont datés par l'auteur du XIe siècle. La même espèce de fragments de bracelets a été également récupérée dans deux tombes de la

nécropole féodale de Troesmis, les tombes M₆ et M₈, datée du XIe siècle elles aussi. Une brève revue de toutes les découvertes de tels bracelets faites en Dobroudja permet à l'auteur d'affirmer que si cette sorte de bijoux y était connue dès l'Antiquité, on ne la trouve comme mobilier funéraire que dans les centres situés sur la ligne du Danube.

4.4. L'attribution chronologique des trouvailles de Troesmis est continuée par l'étude des monnaies recueillies dans la zone de la *Forteresse occidentale*, là où on a localisé le noyau de l'agglomération de haute époque féodale. Sur un lot de 79 pièces conservées dans les collections du Musée de Tulcea, 18 sont des Xe – XIe siècles, dont 66% des émissions de Basile II et Constantin VIII jusqu'à Michel IV, alors que seulement 33% sont de la période 1055–1081; 56 monnaies sont du XIIIe siècle – sans que d'autres trouvailles les attestent pour le moment – et seulement 4 pièces appartiennent au XIIe siècle. Or, les recherches de 1977 ont permis de combler la lacune du XIIe siècle, en fournissant d'autres témoignages, à savoir des fragments d'une poterie d'importation: céramique émaillée (cruches, soupières, écuelles et plats) et amphores piriformes, aux anses surélevées. Par ailleurs, les monnaies de Troesmis, émissions des empereurs de Thessalonique et celles dites «imitations latines» témoignent de ce que l'agglomération de haute époque féodale de l'endroit a poursuivi son existence au moins jusvers le milieu du XIIIe siècle, tenant un rôle important pendant toute la durée de la domination byzantine en Dobroudja.

5.0. Le dernière étude de l'ouvrage traite des «Monnaies antiques et byzantines de Troesmis» avec un regard sur certains aspects du circuit monétaire dans la région. Il s'agit de toutes les pièces connues comme provenant de Troesmis, qui se chiffrent à 311 exemplaires et représentent ceux appartenant au Musée de Tulcea (groupés par lots, comme suit: 1) lot de la donation faite en 1973 par Costel Chiriac et Octavian Bounegru; 2) lot de la collection David Marian achetée par le Musée en 1978; 3) lot des trouvailles de la campagne de 1977), complétés par les monnaies de la collection Aurel Boeru de Constanța et de la collection Dan Georgescu de Tulcea. L'ensemble se compose comme suit:

A) Monnaies coloniales 13 exemplaires; B) Romaines impériales 33 exemplaires Ier – IIIe siècles, 93 exemplaires IVe siècle, 20 exemplaires Ve siècle, C) Byzantines 14 exemplaires VIe siècle; 18 exemplaires X^e–XIe siècles, 4 exemplaires XIIe siècle, 117 exemplaires XIIIe siècle.

5.1. En premier lieu, l'auteur étudie les pièces récupérées lors des fouilles de sauvegarde de 1977, sous l'angle de l'apport qu'elles offrent à une meilleure interprétation des don-

nées stratigraphiques. Sur l'ensemble de 45 pièces trouvées, 36 sont lisibles, 2 illisibles mais datées d'après leurs flans des Ier–IIe siècles de n.è. la première et du IVe siècle de n.è. la seconde, les 7 autres complètement illisibles et fragmentaires n'ont pas résisté au nettoyage. Quant aux endroits de leur mise au jour, 31 ont été trouvées dans les cassettes explorées sur le trajet de la conduite d'irrigation et 7 grâce au sondage de l'édifice thermal.

5.2. Les monnaies de Trajan, livrées par les cassettes 27 et 70 témoignent des débuts de l'habitat proche de la *Forteresse orientale*, faisant remonter ces débuts au commencement du IIe siècle de n.è., une fois cantonnée en ces lieux la Ve légion macédonienne. Les découvertes monétaires jalonnent tout le IIe siècle, ainsi que le commencement du siècle suivant, la dernière monnaie d'Alexandre Sévère suggérant une interruption de l'habitat vers le milieu du IIIe siècle, phénomène qui se traduit sur le plan archéologique aussi.

5.3. Pour ce qui est du commencement du IVe siècle de n.è., les témoignages archéologique du temps sont groupés sur un rayon ne débordant guère la cassette 27, ce qui suppose des limites plus étroites de l'habitat. Les monnaies récupérées dans les C₁₉,²² et C₂₄, avec la stratigraphie des IVe–Ve siècles parfaitement nette, jalonnent les événements dramatiques auxquels Troesmis fut confrontée à l'époque: troubles nés de la rébellion des Wisigoth *foederati*, attaques huniques, batailles livrées aux Ostrogoths.

5.4. Les monnaies du VIe siècle de n.è., depuis les émissions de Justinien (C₁₅–habitation byzantine) jusqu'à Justin II (C₂₅, nivellement superposant la couche d'incendie) révèlent les dommages subis par l'agglomération du fait de l'attaque bulgare en 540 et d'une incursion avarique vers les années 570–573.

5.5. Bien qu'apportant des précisions intéressantes au sujet de l'agglomération civile de la zone avoisinante de la *Forteresse orientale*, les pièces mises au jour 1977 se rengent dans l'intervalle des IIe–VIe siècles. En revanche, les exemplaires récupérés sur les autres lotissements de Troesmis s'échelonnent depuis le IIIe siècle av.n.è. jusque vers le milieu du XIIIe de n.è. La pièce la plus ancienne est un obole de Ptolémée III (247–220 av.n.è.), qui fait partie des collections du Musée d'histoire de Galați, à laquelle s'ajoute une monnaie de bronze calatienne (IIIe–IIe siècles, type Pick 229) – attestant l'ancienneté des liens de la *deva* gétique riveraine du Danube avec les centres grecs du littoral. Les collections du Musée Delta Dunării de Tulcea compte parmi ses exemplaires les plus anciens de pièces du Ier siècle de n.è. dont les plus nombreuses sont datées du temps de Flaviens, alors que l'activité romaine dans la région du Bas-

Danube se manifestait avec un surcroît d'intensité. Mais leur majeure partie sont de la période des IIe—VIe siècles, c'est-à-dire du temps où la cité à part son importance comme centre militaire avait également pris un certain développement économique et politique. Mais la distribution chronologique de ces monnaies varie en fonction des événements locaux, ainsi que du contexte historique en général. La dernière en date les monnaies du VIe siècle est une émission de l'année X (591/592) du règne de Maurice. Toutefois, l'auteur de l'étude n'estime pas pouvoir se prononcer en toute certitude au sujet du moment véritable où cessa la circulation monétaire à Troesmis, vu le nombre encore réduit des monnaies à sa disposition.

5.6. Poursuivant son investigation pour connaître la distribution des monnaies romaines selon les divers ateliers, l'auteur note la grande quantité des pièces coloniales des IIe—IIIe siècles de n.è. À la différence de ce qui se passe dans le reste de la zone septentrionale de la Dobroudja, à Troesmis dominent les exemplaires de Nicopoli sur le Danube et de Marcianopolis (10 sur le total de 12). Vers la fin du IIIe siècle et le commencement du IVe en première place vient l'Héraclée thrace, suivie par sous sous le nom de Siscia. Cette proportion changera après l'an 324 de n.è., la première place étant maintenant détenue par Constantinople (13 ex.), Nicomédie (10 ex), Cyzique et Thessalonique (9 ex.) et Siscia (3). La situation de Troesmis ne diffère pas de celle du nord de la Dobroudja.

5.7. On constate, au stade actuel des recherches, la lacune des documents numismatiques à Troesmis dans l'intervalle compris entre la fin du VIe et la fin du Xe siècle. Cependant, la circulation monétaire n'a pas cessé entièrement durant cet intervalle, comme en témoigne

le dépôt monétaire de Greci (IXe—Xe siècles). Troesmis compte parmi les anciennes fortresses romaines du Bas-Danube qui devaient renaitre à la vie avec la restauration de la frontière byzantine sur le fleuve au Xe siècle. L'abondance des monnaies byzantines du XIe siècle parle de la rapidité et de l'envergure connues par cette reprise de la circulation monétaire.

5.8. Particulièrement bien illustrée par le lot des monnaies de Troesmis s'avère la période couverte par le XIIIe siècle. Dans la plupart des cas il s'agit des pièces dites « imitations latines », attribuées par M. F. Hendy à l'Empire latin de Constantinople et à un émétur latin non précisé. Réceptionnement, D. M. Metcalf attribua la plupart de ces imitations latines (les types D—U richement illustrés représentés à Troesmis) à Jean Assen II. De son côté, l'auteur pense que les monnaies au « petit module » sont à attribuer elles aussi à l'Etat des Assenides, les datant de la première moitié du XIIIe siècle. La majeure partie des pièces du XIIIe siècle sont découpées en fragments, parfois très réduits. En reprenant l'étude des données relatives aux monnaies découpées, l'auteur pense qu'elles ont à leur origine le manque de numéraire dû aux troubles suscités dans le NE de la Péninsule balkanique par l'invasion mongole de 1241. À part ces imitations, on relève également certaines autres provenant des émissions des empereurs de Thessalonique, à partir de Théodore Comnène Ducas et Jean Comnène Ducas y compris, toujours découpées en petits morceaux. Les monnaies du milieu du XIIIe siècle sont les dernières signalées à Troesmis. Seules les investigations à venir de la *Forteresse occidentale* seront peut être à même de préciser le moment et les raisons qui mirent fin à l'existence de l'agglomération de haute époque féodale de Troesmis.

ARCHÄOLOGISCHE AUSGRABUNGEN IN TROESMIS

Die Rettungsgrabung 1977 (Zusammenfassung)

0.0. Die im Jahre 1977 durchgeführten Arbeiten für Bewässerungsanlagen in der Gegend Turcoaia-Măcin, haben ein wichtiges Gebiet der Zivilsiedlung von Troesmis, in der Nähe der Ostbefestigungsanlage, afektiert. Da die Informationen bezüglich der Zivilsiedlung sehr dürftig waren, hat das Museum Tulcea, um das Proiect des „Trust de Construcții și Îmbunătățiri Funciare — Constanța“ zu unterstützen, Rettungsgrabungen unternommen, um dadurch mögliche, besonders wichtige, Fundverbände retten zu können. Die Grabung wurde in zwei Etappen: August und Oktober (1977) geplant.

Als Folge dieser Intervention, konnte eine grosse Menge Altertümer gerettet werden und

gleichzeitig wurden wichtige wissenschaftliche Beobachtungen gemacht, auf Grund denen man zu einer weiteren Forschung in Troesmis schreiten kann.

0.1. Die Grabungen in Troesmis wurden von einem Museographenteam, unter der Leitung des Museumsdirektor G. Simion, durchgeführt. Sie werden im vorliegenden Bericht, in der Form kleiner Aufsätze, die sich auf bestimmte Zeitspannen oder Probleme beziehen, wie folgt vorgeführt: G. Simion, *Einleitung*; V. H. Baumann, *Topo-stratigraphische Beobachtungen über die Besiedlung von Troesmis*; A. Opaiț, *Troesmis-die frühromische Siedlung vom Plateau*; I. Vasiliu, *Beobachtungen über die Körpergräber von Troesmis*; Gh. Mănușu-Adameș-

teanu, *Frühmittelalterliche Besiedlungsspuren von Troesmis*; E. Oberländer Târnoveanu, *Antike und frühbyzantinische Münzen von Troesmis*. Die Aufsätze sind jeweils von Fundkataloge, Tafeln und Abbildungen, die sich am Ende des Bandes, in der Reihenfolge der Aufsätze befinden, begleitet. Die archäologischen Grabungen wurden mit Hilfe von 74 rechtwinkligen Kassetten, entlang der 900 m langen Strecke eines suspendierten metalischen Rohres, in den Quadraten G 2–4, H₅, I₆₋₇, M₁₀, N₁₁₋₁₂, O₁₃, P–R 14 des Situationsplans-Massstab 1:5000 (Taf. I.) durchgeführt. Die Ausgrabungsweise wurde von der Art der, vom „Trust de Construcții și Îmbunătățiri Funciare—Constanța“ — errichteten, Anlagen bedingt.

1.0. Der Aufsatz: „Topo-stratigraphische Beobachtungen über die Besiedlung von Troesmis“, bringt eine systematische Darstellung der ersten 40 Kassetten. Auf Grund der Entzifferung der stratigraphischen Situation, wird eine Verbindung zwischen den Grabungsbeobachtungen und den Daten des archäologischen und numismatischen Fundmaterials versucht. Dank dieser Methode kann dann der Verfasser zu folgenden Schlussfolgerungen gelangen:

a) Die Anfänge der Zivilsiedlung von Troesmis können in den ersten Jahrzehnten des II Jh.u.Zr. festgesetzt werden. Bis zur Mitte des III Jh.u.Zr. entwickelt sich die Siedlung in der Nordzone der Ostbefestigungsanlage und umfasst ein grosses Gebiet, dessen südliche Grenze im Quadrat G 4 beobachtet werden konnte. Die römische Siedlung, wie das aus den Kassetten 10, 22, 23, 27, 37, 39 ersichtlich ist, zeigt Spuren derselben politischen und militärischen Ereignissen, die bis jetzt in allen Siedlungen der Norddobrudscha angetroffen wurden: die Zerstörung dieses Gebietes durch die Kostoboken in der zweiten Hälfte des II. Jh.; die gotische Verwüstung um die Mitte des III. Jh., die hunnischen Verwüstungen am Anfang des V.Jh., Angefangen mit dem IV Jh., beschränkt sich die römische Siedlung im NW der Ostbefestigungsanlage, wo man sie dann bis zum VII Jh. verfolgen kann. Die Grabungen haben zur Entdeckung zweier, in der urbanistischen Konzeption von Troesmis sehr gut ablesbaren, Bauperioden geführt. Im IV.Jh. als eine Beschränkung der Siedlung in der Richtung Westen bemerkt werden konnte, bewahren die Wohnmauern die alte frühromische Orientierung, von Norden nach Süden und von Osten nach Westen.

1.1. Im IV Jh. als die Siedlung sich nur in der Nachbarzone des Ostbefestigungsanlage erstreckt, beziehungsweise auf dem Westabhang stellt man Wandlungen in der Urbanistik fest, die durch die Beschaffenheit des Geländes bedingt sind, sodass die Wohnmauer nach NO–SW und NW–SO orientiert sind (siehe

die Situation in den Kassetten 10, 13, A–14, 15, 18, 20, Taf. III–X).

1.2. c) Die grosse Keramikmenge, vor allem aus den Abfallgruben (Kassetten 20, 22), die Eisenüberreste (Kassette 28), weisen auf eine lokale Produktion, deren Werkstätte man bis zur Mitte des VI.Jh. verfolgen kann, hin.

1.3. d) Die byzantinische Siedlung fällt am Ende des VI Jh. einer schweren Vernichtung heim, das wie durch die Justin II. Münze (565–578) aus C–25, verdeutlicht wird. Nach diesem Zeitpunkt kann man nur noch eine sporadische Siedlungsweise feststellen.

e) Am Anfang des Mittelalters zieht sich die Siedlung nach Westen zurück, ihre einzigen Spuren in der erforschten Zone sind durch einen in C–9 entdeckten Backofen, einen in der Nähe liegenden Erdwall und 10, in einem kleinen Gräberfeld gruppierten, Körpergräber, dargestellt.

2.0. Der Aufsatz: Troesmis—die frühromische Siedlung vom Plateau“, bringt die Ergebnisse der Grabungen aus den Kassetten 41–47 und aus dem, in der Nähe der römischen Termen durchgeführten, Prüfungsschnitt. Auf einem riesigen Plateau, dessen mittlere Höhe 43–44 m beträgt, wurden Grundmauer frühromischer Siedlungen entdeckt, die an der peripherie der Zivilsiedlung von Troesmis gelegen sind. Urbanistisch betrachtet, konnte in den Kassetten 43–48bis, 52–56 und 70–72, eine gewisse Besiedlungsdichte festgestellt werden. Die ersten zwei Anhängungen, sind, nach der Meinung des Verfassers, durch die Nachbarschaft an der grossen, in den Kassetten 49–50 festgestellten, NO–SW orientierten strasse, erklärbar. Die Entdeckung eines Wasserkanals unter der Fussgängerzone, lässt auf eine ältere Bauphase der Strasse schiessen, die man möglicherweise, da die letzte Phase durch eine Geta-Münze in der Zeit der Severer datiert wird, in das II. Jh. setzen könnte.

2.1. In der Zone der Kassetten 43–48bis und 72–78, ist die frühromische Besiedlung besonders dicht (5 Schichten), wobei auch die Zahl der entdeckten Fundstücke (aus Korn, Keramik, Metall) im allgemeinen gross ist.

In der Zone der Kassetten 52–56 scheint die Besiedlungsdauer kürzer gewesen zu sein, wobei zwischen C₅₀–C₆₆ sie ganz sporadisch ist um endgültig in der zweiten Hälfte des II. Jhs. aufzuhören (wie das durch die Keramik der letzten Schicht ersichtlich ist). In C₇₀, wurde unter einer Wohnmauer, die durch Münzfunde im II. und am Anfang des III. Jh. datiert ist, noch eine, durch eine Trajanmünze 102–103 datierbare Bauphase entdeckt, die den Anfang der römischen Besiedlung in der Zone darstellt. Der Verfasser glaubt, das durch die Entfernung vom zentralen Besiedlungskern, diese Besiedlung in der Zone der Kassetten 70–72 den Eindruck eines isolierten

Wirtschaftsgebäude mit seinen in der Nähe identifizierten Nebengebäuden, erweckt.

In der Zone Thermen wurde nur das Gelände für die zukünftigen Grabungen bereitgestellt.

2.2. Die in Troesmis entdeckte Keramik wird, vom funktionellen Kriterium betrachtet, in: Tischkeramik, Küchenkeramik, einheimische Keramik, Keramik für verschiedene Zwecke (Beleuchten, Parfümbehälter, Zeremoniekeramik u.s.w.), Transportbehälter, Konservierungsbehälter verschiedener Erzeugnisse, eingeteilt. Um die Utilität genauer bestimmen zu können, werden verschiedenen Faktoren Aufmerksamkeit geschenkt: Lehmzusammensetzung, Verbrennungsweise, Fundort (Privatwohnung, Thermen, Tempel u.s.w.). Alle diese Faktoren gestatten in Troesmis von einer grosszügigen einheimischen Keramikproduktion zu sprechen. Da die Keramik aus Troesmis aus einem, für das Gebiet kennzeichnenden, Lehm aus grauer Farbe erzeugt ist, enthält sie öfters, für diese geographische Zone eigenartige morphologische Eigenschaften.

2.3. Die Grabungen von Troesmis haben wichtige Informationen für die Urbanistik der frühromischen Siedlung von Troesmis gebracht. Es konnte somit präzisiert werden, das die Besiedlung mit der Festsetzung der Legio V Macedonica anfängt und ihre Blütezeit am Anfang des III. Jh. erreicht.

3.0. Der frühmittelalterlichen Besiedlung von Troesmis werden die Aufsätze: „Beobachtungen über die Körpergräber von Troesmis“ und Frühmittelalterliche Besiedlungsspuren von Troesmis“, gewidmet.

3.1. Im ersten Aufsatz werden die, in den Quadraten H₆ und I₅ entdeckten, 10 Körpergräber vorgeführt. Sie befinden sich, in unregelmässigen Abständen voneinander entfernt, entlang einer W—O orientierten Reihe. Die Gräber gruppieren sich in zwei Gruppen: die erste Gruppe in den Kassetten 21—26 mit 7 Gräber und die zweite Gruppe in der Kasette 37 mit 3 Gräber. Alle Skelette stammen von Erwachsenen und sind W(Kopf)—O orientiert. Die kleinen Abweichungen sind durch die jeweils verschiedenen Jahreszeiten, an denen die Bestattung stattfand zu erklären. Zwei Gräber waren mit gebogenen Armen und Handflächen auf dem Bauch (Nr. 3, 8), vier Gräber mit gebogenen Armen und Handflächen auf dem Becken (Nr. 1, 5, 6, 7), drei mit gebogenen Armen, linke Handfläche auf dem Bauch, rechte Handfläche auf dem Becken, bestattet worden; ein einziges Skelett hatte die Arme gebogen und die Handflächen auf dem Brustkorb gelegen (Nr. 9). Sargspuren konnten nur bei der Gräbergruppe aus C₃₇ beobachtet werden. Beigaben und zwar Glasarmringe von blauer Farbe, hatten nur die Skelette der Gräber 6 und 8.

3.2. Lage und Orientierung der Gräber weisen auf eine christliche Gemeinde hin. Wenn

man von der Beobachtung ausgeht, das in den christlichen Nekropolen an der unteren Donau, die Lage der Handflächen auf dem Brustkorb sich zwischen dem XII—XIV. Jh. durchsetzt, so kann man das Gräberfeld von Troesmis zwischen der Mitte des XI und dem Anfang des XII. Jh., chronologisch, einordnen.

3.3. In dem Weiteren werden andere drei, im Jahre 1977 entdeckte Gräber vorgeführt. Das letzte davon, befindet sich ungefähr 250 m von der mittelalterlichen Nekropole. Das im Loess eingetiefe rechtwinklige Grab, befindet sich in einer Tiefe von 1,75 m. Die zwei anderen, sind frühromische Gräber und wurden ungefähr 300 m süd-westlich der Ostbefestigungsanlage entdeckt. Es sind Ziegelkistengräber, aus verschiedenen grossen Ziegeln gebaut, schon im Altertum ausgebeutet und deshalb beigabenlos.

4.0. Im zweiten, der frühmittelalterlichen Zeit, gewidmeten Aufsatz, werden die verschiedenen archäologischen Fundgattungen besprochen: Keramik, Schmuckgegenstände, Münzen, um durch ihre Koroborierung zu einer Chronologie der frühmittelalterlichen Siedlung von Troesmis zu gelangen.

4.1. Ein besonderer Platz wird im Aufsatz der einheimischen Keramik gemacht. Der Verfasser teilt sie zwei Gruppen ein: *Keramik aus einfachem Lehm* und *Keramik aus weislichem Ton*, für welche die kennzeichnenden Formen der Topf und die Terrine mit mannigfaltigem, mit dem Zahnradchen realisierten Dekor, sind. Die Gegenstücke der, in Troesmis aufgestellten, Keramikgruppen, kommen, in Dinogetia-Garvăn, Noviodunum, Isaceia (ältere Entdeckungen) und dann in den neueren Entdeckungen aus der Norddobrudscha von Tulcea, Revărsarea, Nufărul, Murighiol, und in der Süddobrudscha bei Păcuil lui Soare, Capidava, Basarabi, Constanța vor und entpuppen sich als die, für die Dobrudscha während des Frühmittelalters charakteristische, Keramikgattungen. Nach der Meinung des Verfassers ist aber die, mit Hilfe des Zahnradchen verzierte Keramik, typisch für Norddobrudscha und ist chronologisch in der zweiten Hälfte des X. Jhs. und dann ins XI Jh. einzugliedern.

4.2. Die Besiedlung des XI.Jhs. von Troesmis ist weiter, während den Ausgrabungen aus dem Jahre 1977, durch die Entdeckung in der Kasette 9, zweier Heizungsanlagen dokumentiert: ein hufeisenförmiger Backofen und ein Steinherd (vatră-cuptor), der auf dem Lehm Boden gelegen ist. Der Grossteil des in den zwei Heizungsanlagen oder auf dem Lehm Boden gefundenen Keramikmaterials, ist mit dem Zahnradchen verziert. Der hufeisenförmige Backofen ist in Muntenia schon im VI. Jh. bei Ciurel und dann im IX—X.Jh. bei Bucov, im XI.Jh. bei Bukarest, dann in der Moldau und jetzt, zum ersten mal, auch

in der Dobrudscha belegt. Das Ende dieser Besiedlung bringt der Verfasser mit dem Uzensturm aus dem Jahre 1064 in Verbindung. Ein Grund dafür wäre das Fehlen der Keramik aus den letzten Jahrzehnten des XI. Jh.

4.3. Zu diesen Entdeckungen bringt der Verfasser noch die, in der Humusschicht gefundenen, Glasarmringe aus C 11 und C 27. Sie gehören dem Typus aus blauem Glas, mit glatter Oberfläche und plankonvexem ellipsoidalen Schnitt, der, angefangen mit dem X. Jh. bis ins XIII. Jh., als Folge der byzantinischen Rückeroberung an der Unteren Donau, in den frühmittelalterlichen Siedlungen und Gräberfelder aus Dobrudscha, sehr verbreitet ist. Auf Grund der Analogien mit Dinogetia-Garvăn und Păciul lui Soare (Derwent) und aus der Tatsache das die Glasarmringe aus Troesmis in der Zone der Ostbefestigungsanlage gefunden wurden, gliedert der Verfasser die Fundstücke von Troesmis in das XI. Jh. ein. Solche Glasarmringe wurden in der mittelalterlichen Nekropole von Troesmis, in den, aus dem XI. Jh. stammenden, M 6 und M 8 gefunden. Bei einem Durchblick aller Glasarmringe aus Dobrudscha, zeigt der Verfasser das dieses Schmuckstück schon seit dem Altertum im Gebrauch war, aber als Bestattungsbeigabe seltener verwendet wurde und wenn, dann nur entlang der Donauzentren.

4.4. Die weitere chronologische Einordnung der Funde von Troesmis wird auch durch das Studium der Münzfunde aus dem Bereich der Westbefestigungsanlage, also dort, wo der Kern der frühmittelalterlichen Besiedlung festgestellt wurde, erreicht. Aus einem Münzanteil von 79 Münzen, jetzt in der Sammlung des Museum von Tulcea, gehören 18 Münzen dem X—XI. Jh., wie folgt, an: 66% sind Prägungen der Kaiser Basileios d. II, Konstantin d. VIII und Michael d. IV und nur 33% stammen zwischen 1055—1081. 56 Münzen gehören dem XIII. Jh. an, der bis jetzt durch andere Entdeckungen nicht festgestellt wurde. Nur 4 Münzen stammen aus dem XII. Jh. Durch die, im Jahr 1977 unternommenen, Forschungen, gesellen sich zu den Münzfunden des XII. Jh. noch einige Einfuhrgüter, wie glasierte Keramik (Krüge, Schüssel, Teller, Terrinen) und Bruchstücke birnenförmiger Amphoren mit erhobenen Henkeln.

Gleichzeitig bezeugen die Münzfunde von Troesmis, Prägungen der Kaiser von Thessalonika und sogenannte „lateinische Nachahmungen“, eine frühmittelalterliche Siedlungskontinuität bis zur Mitte des XIII. Jhs., wobei man von einer bedeutenden Rolle der Siedlung, während der ganzen byzantinischen Herrschaft in der Dobrudscha, sprechen kann.

5.0. Der letzte Aufsatz: „Antike und byzantinische Münzen von Troesmis“, versucht einige Aspekte des Münzumschlages aus Troesmis

zu erläutern. Es werden alle in Troesmis entdeckte Münzen, 307 an Zahl, vorgeführt. Es ist die ganze Münzsammlung des Museums aus Tulcea, die sich aus mehreren Anteile zusammensetzt (1. Der Anteil der in Jahre 1973 von Costel Chiriac und Octavian Bounegru doniert wurde. 2. Die Sammlung David Marian, die im Jahre 1978 gekauft wurde. 3. Die Münzen aus der Grabung 1977. Ausserdem die Münzen der Sammlung Aurel Boeru-Constanța und Dan Georgescu-Tulcea. Der ganze publizierte Münzanteil hat folgende Struktur: A) Kolonialmünzen 13 Ex.; B) Römisch-kaiserzeitliche Münzen (I—III Jh.) 145 Ex.; IV Jh. 93 Ex.; V. Jh. 20 Ex.; VI. Jh. 14 Ex.; C) Byzantinische Münzen (X—XI. Jh.) 18 Ex.; XII. Jh. 4 Ex.; XIII. Jh. 117 Ex.

5.1. Der Verfasser untersucht zunächst die Münzen der Grabung 1977, um dadurch besser die stratigraphischen Beobachtungen unterbauen zu können. Von den 45 entdeckten Münzen, 36 sind lesbar, 2 unlesbar, aber durch den „Flan“, kann man eine ins I—II Jh., die andere in das IV Jh. einordnen; 7 Münzen sind völlig unlesbar, nur bruchstückweise erhalten worden und sind während der Laborbearbeitung zugrunde gegangen. 31 Münzen stammen aus den Kassetten entlang der Strecke des Bewässerungsrohres und aus der Grabung bei der Thermenanlage.

5.2. Die Trajansmünzen aus den Kassetten 27 und 70, weisen auf den Anfang der Siedlung, aus der Nachbarschaft der Ostbefestigungsanlage, in das II. Jh. hin, und zwar nach der Kantonierung der Legio V. Macedonica. Die Münzfunde reihen sich dann entlang des ganzen II und am Anfang des III. Jh., die letzte Münze von Severus Alexander zeigt eine, auch archäologisch fassbare, Bestlunungsunterbrechung an.

5.3. Sowohl die archäologischen als auch die Münzfunde gruppieren sich auf einem Areal, der die Dimensionen der Kasette 27 nicht überschreitet, was ein Hinweis für eine Beschränkung der Siedlung von Troesmis sein kann. Die in C 19, C 22 und C 24 entdeckten Münzen, wo die Stratigraphie der Besiedlung von Troesmis im IV—V. Jh. sehr gut erfasst worden ist, widerspiegeln sehr gut die historischen Ereignisse, die Troesmis damals in Mitleidenschaft gezogen haben: die Unruhen des Westgotenaufstandes, die hunnischen Angriffe, die Kämpfe mit den Ostgoten.

5.4. Die Münzen des VI. Jh. von Justinian (C 15 — die byzantinische Wohnung) und Justin II (C 25, Nivelierung über einer Brandschicht); zeigen das die Siedlung schwer unter dem Bulgarenangriff aus dem Jahre 540 und unter den Awareneinfälle der Jahre 570—573 gelitten hat.

5.5. Die Münzen der Grabung 1977, beschränken sich, trotz den sehr wichtigen Beiträgen die sie zur Chronologie der Zivilsiedlung aus

der Nachbarschaft der Ostbefestigungsanlage bringen, zwischen den II—VI.Jh. Im Gegenteil dazu, reihen sich die Münzen aus anderen Münzanteile von Troesmis, angefangen vom III.Jh. v.u.Zr. bis ins XIII.Jh. Die ältesten ein „Obolos“ (Bronz) geprägt von Ptolemaios III. (247—220), aus der Sammlung des Museum Galați und eine bronzene Münze aus Callatis (III—II.Jh., Typ Pick, 229) bezeugen das Alter und die Verbindungen zu den griechischen Zentren, der, an der Donau gelegenen, getischen „Dava“. In der Sammlung des Museums Tulcea stammen die ältesten Münzen aus dem I.Jh.u.Zr., sie werden dann zahlreicher in der flavischen Zeit, als die römische Tätigkeit an der Donau intensiver wurde. Die meisten Münzen stammen aus den II—VI. Jh., als sich die Burg zu einem wichtigen militärischen aber auch wirtschaftlichen und politischen Zentrum entwickelte. Ihre zeitliche Aufteilung ist aber von lokalen oder allgemein historische Ereignissen bedingt. Die letzte Münze aus dem VI.Jh. ist eine Prägung aus dem Jahre X (591/592) der Herrschaft des Maurikios. Da die zur Verfügung stehenden Münzanteile zu gering sind, kann sich der Verfasser für den Abschluss des Münzlaufes von Troesmis nicht aussprechen.

5.6. Auf Grund der Verteilung der Münzen auf Werkstätte, unterstreicht der Verfasser die grosse Zahl der Kolonialmünzen im Laufe der II—III.Jh. Zum Unterschied vom restlichen Teil der Norddobrudscha, haben die Prägungen von Nicopolis ad Istrum und Marcianopolis Vorrang. Am Ende des III.Jh. und Anfang des IV.Jh. befindet sich auf dem ersten Platz die thrakische Heraclea, gefolgt von Siscia. Nach 324 kommt auf dem ersten Platz Thessalonika (157), dann Constantinopol und Cyzic (9), Nicomedia (8), Siscia (3), ein Umstand der Troesmis von den andern Zentren aus der Norddobrudscha absondert, aber wahrscheinlich seines vornehmlich militärischen Charakters wegen, an Sucidava aus Oltenien näher bringt.

5.7. Beim heutigen Stand der Forschung, fehlen, vom Ende des VI.Jh. bis zum Ende des X.Jh., die Münzfunde in Troesmis. Das der Münzlauf nicht vollkommen versiegt ist, zeigt der in Greci gefundene Münzschatzfund (IX—X.Jh.). Troesmis ist eine der älteren römischen Siedlungen, wo die byzantinische Rückeroberung neues Leben heraufbeschworen hat. Die grosse Zahl der Münzfunde aus dem XI.Jh., gewährt einen eindeutigen Einblick in die Raschheit und in dem Ausmass der Wiederaufnahme des Münzlaufes.

5.8. Sehr gut im Münzanteil von Troesmis ist das XIII.Jh. dargestellt. Die Mehrzahl der Münzen sind sogenannte „lateinische Nachahmungen“, die M. F. Hendy mit dem lateinischen Kaiserreich von Constantinopol und mit einem unbekanntem lateinischen Präger in Verbindung bringt Unlängst hat D. M. Metcalf die meisten dieser lateinischen Nachahmungen (die Typen D—U, reich in Troesmis vertreten) an Ioan Asan II zugewiesen. Der Verfasser glaubt, das man die Münzen mit „kleinem Modul“ auch dem Staat der Asănești zugewiesen werden können und datiert sie in die erste Hälfte des XIII.Jh. Die Mehrzahl der Münzen aus dem XIII.Jh. sind in, manchmal sehr kleine, Bruchstücke zerschnitten worden. Bei einer Analyse der Chronologie des Umlaufes der zerschnittenen Münzfunde, sieht der Verfasser den Grund dafür in einem Währungsmangel, der vom ex Tatarensturm des Jahres 1241 verursacht wurde. Neben diesen Nachahmungen, kommen auch Prägungen der Kaiser von Thessalonika, angefangen mit Theodor Komnen Dukas und abschliessend mit Ioan Komnen Dukas vor. Auch diese sind in kleinen Bruchstücken zerschnitten worden. Die letzte in Troesmis gefundenen Münzfunde stammen aus der Mitte des XIII.Jh. und nur zukünftige archäologische Forschungen im Bereich der Westbefestigungsanlage, werden präzisieren können, wann und aus welchen Gründen die frühmittelalterliche Siedlung aufgehört hat.

**PL. 64 MONEDĂ DE BRONZ
EMISĂ DE GRATIANUS LA
SISCIA, A. 367—378, TIP: GLO-
RIA RO-MANORUM**

**PL. 64 MONNAIE EN BRONZE
FRAPPÉ À SISCIE SOUS
GRATIEN, 367 — 378. TYPE:
GLORIA RO-MANORUM**

